

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

METİN SEVER

Kürt Sorunu

AYDINLARIMIZ NE DÜŞÜNÜYOR

Asaf Savaş Akat • Taha Akyol • Çetin Altan
Melih Cevdet Anday • Mehmet Ali Aybar
Fikret Başkaya • Murat Belge • Mihri Belli
Halil Berktaş • Ali Bulaç
Demirtaş Ceyhun • Şemsi Denizler
Abdurrahman Dilipak • Füsun Erbulak
Nazlı Ilıcak • Attilâ İlhan • Mustafa Kaplan
Ercan Karakaş • Mehmet Ali Kılıçbay
Yalçın Küçük • Ertuğrul Kürkçü
Aziz Nesin • Doğu Perinçek
Sungur Savran • Ali Sirmen
Server Tanilli • Mete Tunçay
Erbil Tuşalp • Tomris Uyar • Can Yücel

cem yayınevi

eskikitaplarim.com

KÜLTÜR DİZİSİ

METİN SEVER

Kürt Sorunu

AYDINLARIMIZ NE DÜŞÜNÜYOR

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han 3/3
Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 527 17 41 – Fax: 526 97 42

Birinci Basım, 1992
Dizgi: Cem Yayınevi
Yaylaık Matbaası, 1992
527 42 41

ÖNSÖZ

Yaşanan olaylar Kürt sorununu gündemin başına yerleştirdi. Artık Kürtlerin varlığını yadsımak, resmi tarih tezleri geliştirmek akin başında hiç kimse için mümkün değildir. Bu noktaya gelinmesinde dış etkiler kadar hatta ondan daha çok iç etkilerin, yani Kürt halkının verdiği mücadelenin büyük rolü olduğu muhakkak.

Kürt sorunu gündemin birinci maddesi haline geldi, ama Türkiye kamuoyu sorunun farklı yönlerini öğrenme imkânını bulamadı. Yasaklar, bu sorunun tartışılmasının önünde hâlâ büyük engel oluşturuyor. Ancak hayat gerçeğini getirip dayatıyor ve tüm baskılara, yasalara karşın Kürt sorunu tartışılıyor; şimdilik biraz sisli kapalı ve dar bir ortamda da olsa. Tartışma, veriler ve bilgiler temelinde yapılamıyor, kimin ne dediği net ve açık değil. Bırakınız sokaktaki insanı Türkiyeli aydınların bile bu konuda neler düşündüğü çok fazla bilinmiyor. Oysa tartışmalar, veriler ve bilgiler temelinde yürütülürse anlamlı olur.

Bu çalışmanın amacı, bu sisli ortamı birazcık dağıtabilmek; Türkiyeli aydınların Kürt sorununda neler düşündüğünü genel hatlarıyla da olsa ortaya koyabilmek ve belki de bir anlamda Türk kökenli aydınlarla Kürt kökenli aydınlar arasında tıkalı olan iletişim kanallarının aralanmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir. Bu çalışmaya Yeni Ülke Gazetesi'nin sayfalarında başladığım zaman kafamda bir kitap fikri yoktu, süreç içerisinde bu çalışmanın kitaplaşmasının hem iki kesimin aydınları arasındaki iletişime yardımcı olacağını hem de bir dönem itibarıyla tarihe not düşeceğini düşündüm.

Bu kitap, bir eksiklik duygusunu da beraberinde getirecek, bunu biliyorum. Kitabı okuyan her insan kendi açısından ve belki de haklı olarak 'keşke şu soru da olsaydı' diyebilir. Bu eksiklik duygusunun en büyük nedenlerinden birisi, bence çok hızlı değişen koşullar. Diğer neden ise konuşmayı yaparken ve soruları hazırlarken izlediğim yol olsa gerek.

Evet, ben bu konuda tarafım. Ama bu çalışmayı yaparken mümkün olduğunca yönlendirici olmaktan kaçındım, karşılıklı tartışmaya girmedim. Tek bir şeyi hedefledim: Konuştuğum kişilerin bu konuda genel hatlarıyla neler düşündüklerini ortaya çıkarmak. Bunu ne kadar başardım bilemiyorum. Bu konuşmalardaki soruları; 1- Genel olarak Kürt sorunu, 2- Türk aydınının soruna bakışı, 3- Milli mücadele ve Kürt sorunu, 4- Konjonktürel değişim, 5- Çözüm şeklinde beş ana grupta toplayabiliriz. Soru sayısı bazen azalıp bazen çoğalsa da ana hatlarıyla bunlardan ibaret ve ilke olarak kim ne yanıt verdiğyse, az ya da çok, olduğu gibi kullandım; kısaltmaya gitmedim.

Gönül isterdi ki bu konuşmaları daha çok sayıda insanla yapmış olalım. Ancak ulaşmak istediğimiz aydınlarımızın bir kısmına bir türlü ulaşamadık, ulaştığımız kimi aydınlarımız ise yanıt vermek istemediler. Bu yüzden, yazıyı okurken bir kuşak Türkiyeli aydının birikimleri, ahlakı, yaşam biçimi, maddi ilişkileri üzerine düşünürken de bulabilirsiniz kendinizi.

Kitabımı hazırlarken yardımlarını gördüğüm; başta Yeni Ülke Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hüseyin Aykol olmak üzere, gerek kaset çözümünde gerekse yazıların daktilo edilmesinde bana yardımcı olan Ebru Karaibrahimoğlu'na, Caner Talan'a, Nahide Duymaz'a, Aydın Ayanoglu'na, Esra Çiftçi'ye ve tüm Yeni Ülke çalışanlarına teşekkür ederim. Ayrıca Meral Ergül'e, Meyil Delen'e kadim dostum düzeltmen Mecit Demir'e ve Cem Yayınevi'nin tüm çalışanlarına da teşekkür etmek istiyorum.

* Konuşmalar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Metin Sever
2 Ekim 1991

ASAF SAVAŞ AKAT

1943'te Ankara'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptı ve bir yıl AFS ile Kaliforniya'da okudu. Lisansüstü eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde, lisans eğitimini İngiltere'de yaptı. 1980 yılında profesör oldu. 1982 yılında YÖK'e karşı çıkarak üniversiteden ayrıldı ve özel teşebbüste yönetici olarak çalışmaya başladı. DSP'nin kuruluş sürecinde katkıda bulundu. 1987 seçimleri öncesinde SHP'ye üye oldu. Asaf Savaş Akat'ın «İktisadi Analiz» adlı üç kitabı, gazete ve dergilerde yayımlanmış çok sayıda yazı ve makalesi var.

Sayın Asaf Savaş Akat, Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Sizce Kürt sorunu nasıl bir sorun?

Soruna bakışımı yeni yayımladığım «Sosyal Demokrasi Gündemi» adlı kitabımda kısaca özetledim. Bence, Kürt sorunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana kanayan çok önemli bir yarasıdır. 1920'lerde, yeni rejime karşı Kürtlerin aktif rol aldığı ayaklanmalar, tek parti diktatörlüğünün kuruluşunda ve baskıcı yönde evriminde küçümsenmeyecek bir bahane oluşturdu. 1945 sonrasında, bir türlü istikrar kazanamayan demokrasi deneyimleri içinde, ne yazık ki soruna gerçekçi çözümler üretilmesi, tutucu, baskıcı güçler tarafından engellendi.

Zamanla, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin ve siyasal, toplumsal gelişmesinin getirdiği dinamikler, sorunu büsbütün karmaşık hale getirdi. O kadar ki Türkiye'nin ademi merkezileşmesi ve demokratikleşmesi yönünde getirilen her öneriye, bu güçler kökten karşı çıktılar ve öneri sahibini susturdular. Nihayet, 1980'li yılların ortasında Türkiye, kendisini ilan edilmemiş bir iç savaşın göbeğinde

buldu. Üstelik, tamamen hazırlıksızdı, değil bir çözüm üretmek, sorunu daha kamuoyunda tartışmaya bile başlamamıştı.

Türk siyasi sınıfı için, sorunun kökeninde Kürtlerin varlığı yatar. Eğer onlar olmasalardı ya da ciddi bir sorun olmayacak kadar küçük bir azınlık olsalardı böyle bir sorun da olmayacaktı. Türkiye'deki iktidar odaklarının âdeta tümü, olayı maalesef bu şekilde görmüştür. Büyük çoğunluğu, bugün de böyle görmekte devam ediyor.

Kurtuluş Savaşı sırası ve cumhuriyetin kuruluşunun hemen ardından gelen kısa dönem hariç tutulursa, resmi ideolojide Kürt sözcüğü bile sözlüklerin dışında kaldı. CHP'nin milliyetçilik oku doğrultusunda geliştirilen «Dağ Türkü» ve «Dağ Türkçesi» gibi Atatürkçü bilimsel teoriler Kürtlerin Kürt olmadıklarını kanıtladı. Yanlışlıkla Kürtçeyi kullananlar hapislerde çürütüldü. Buna asimilasyon politikası dendi. Halbuki, yakın tarih en totaliter diktatörlüklerde bile asimilasyon politikasının başarılı olmadığını göstermiştir.

Türkiye'de Kürtlerin varlığı herkesin bildiği bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bir bölümünün anadili Türkçe değildir, anadili Kürtçedir. Ve toplamı 25 milyona yaklaşan bu insanlar dört-beş ülkede yaşıyor. Benim yaklaşımımın özü, biz bu insanları Türk yapamayız şeklinde özetlenebilir. Yani asimilasyon politikası mümkün değildir. Böyle büyük bir insan kütesinin, üstelik de coğrafi olarak belli bölgelerde yoğunlaşmış bir insan kütesinin, biz gözlerimizi kapar, baskıyı yaparsak asimile olacaklarını düşünmek yanlıştır.

Bu asimilasyoncu görüşün çeşitli varyantları var. Birincisi: «Bunlara yeteri kadar baskı yapar, okul götürürsek ve Türkçe öğre-tirsek, Türk olurlar» şeklinde. İkincisi: «Ekonomik sorundur, kalkı-nırlarsa Türk olurlar» şeklindedir. İnsanın anadilinin ne zenginlikle ne de okulla ilgisi vardır. Sonuç olarak her çeşit asimilasyoncu varyantı reddediyorum. Çünkü çözüm üretemiyor. Çözüm üreteme-menin ötesinde, sorunun barış ve demokrasi içinde çözülme şansını da azalttıklarını düşünüyorum. Bu insanların varlığını kabul ediyor-sak –ki etmek zorundayız çünkü bu objektif bir gerçek– bu sorunu nasıl çözeceğimizi de tartışmalıyız. Çözüm önerileri tartışılarak ka-muoyu oluşturulmalı. Bazı Kürtler kalkıp «Biz Türkiye'den ayrılma-lıyız» diyebilmeli, bazı Türkler de «bunlar Türkiye'den gitmeli» diyebilmelidir. Kürtlerin Türkiye'den gitmek istediği varsayılıyor,

öbür taraftan da Türklerin, Kürtlerin gitmesini istemediği varsayılıyor. Bu iki varsayım da yanlış olabilir. Yani ben bu sorunun tartışılması ve demokrasi, barış içerisinde çözüm bulunması gerektiğini düşünüyorum.

Sorunun en geniş yelpazede tartışılmasından yanasınız. Peki, sizin kafanızdaki en makul çözüm ne, böyle bir çözüm düşünceniz var mı?

Ancak kamuoyunun katılımı ile oluşan çözümler kalıcı olur, ülkeye istikrar getirir. Toplumun sorunlarına işaret edenleri vatan hainliği ile suçlayan, toplumun kendi gerçeklerini öğrenip onlara çözüm üretmesini engellemeye çalışan kesimler, aslında bilerek ya da bilmeyerek sorunları çözümlenemez hale getirmekte; böylece barış ve özgürlük içinde hallolabilecek sorunları patlamalara ve şiddete itmektedirler.

İlk hedef, temel hak ve özgürlükleri Kürt sorununu kapsar hale getirmektir. Eğer Türkiye’de demokrasi olacaksa, o zaman, Kürtlere özerkliği yani federatif bir devleti, hatta bağımsızlığı yani Türkiye’den ayrılan bir Kürt devletini savunan siyasi partiler de olabilir. Bunun başka yolu yoktur.

Ben Kürtlerin ayrı bir devlet kurmalarının onlar açısından hata olduğunu düşünüyorum. Birtakım ilave sorunlar yaratacak. En azından İstanbul ve Ankara’daki Kürtler ne olacak? Ayrıca artık milli devlet çağı geçmektedir. Önümüzdeki yüzyıla damgasını vuracak olan siyasi proje; ırk, din, dil cinsinden benzer olmayan insanların aynı siyasi yapı içinde, demokrasiyle birlikte yaşama arayışı olacaktır. Bir tarafta çok büyük ünitelere giderken diğer tarafta çok küçük ünitelere gideceğiz. Yani Türkiye bir yandan federal bir yapının içinde yok olurken, diğer taraftan Türkiye’nin içinde çok sayıda dil, din, ırkvb. bazında siyasi otonomiler oluşturulur diyorum. Bu benim yaklaşımım ve çözümlerden bir tanesi. Dikkatinizi çekirim, ben ademimerkeziyetçilikten yanayım, siyasi ademimerkeziyetçilikten yana değilim.

Ekonomik düzenlemelerin halledemeyeceğini söylediniz. GAP’ın bir etkisi olmaz mı?

Bence bir etkisi olmayacak. Kürt sorununun en büyük açmazı, Türkiye’nin bu konudaki totaliter suskunluğudur. Şimdi siz veya ben

Almanya'ya gitsek ve milyoner olsak, Alman mı olacağız? Yani milletlerin ve insanların gelirleri artınca kendi dillerini terk edeceklerini düşünmek çok yanlış.

Resmi ideolojide Kürt sorununun resmi adlarından biri Doğu Anadolu ya da kısaca «Doğu Sorunu»dur. Böylece, ülkenin Batı ve Doğu bölgeleri arasındaki iktisadi gelişmişlik farklarına atıf yapılır ve olayın aslında bir iktisadi gelişme sorunu olduğu ima edilir. Yani, sorun etnik bir sorun olmaktan çıkar. İktisadi bir soruna dönüşür. Çözümler de ona göre olacaktır. Örneğin, Kürtlere özgürlükten bahsetmek abestir. Önemli olan bu bölgede devlet yatırımlarını arttırıp, ekonomik gelişmeyi sağlamaktır. Çünkü, bu olunca zaten Kürtler Türkleşeceklerdir. Kürt olayını bölgesel azgelişmişlik faktörüne indirgemek, asimilasyoncu görüşün daha ince üslupla yeniden pazarlanmasıdır.

Siz üniter devlet içindeki bir çözüme karşısınız. Bizde üniter devlet neredeyse Tanrı kelamı olarak alınıyor. Üniter devletin sırrı ne. Üniter devletle asimilasyon politikası arasında nasıl bir ilişki var?

Arzulanan asimilasyon politikasının resmi ideolojideki kılıfı, üniter devlet kavramıdır. Yakın bir geçmişe kadar SHP üst yönetimi de parti tabanının Kürt sorununa duyarlılığını bastırmak için üniter devlet kavramına sığınmaktaydı. Nedir bu üniter devlet? Tek devlet, tekçi devlettir. Kısaca, siyasi otoritenin bölünmediği merkeziyetçi devlet anlamına geliyor; karşıtı siyasi otoritenin yerel idareler tarafından paylaşıldığı ademimerkeziyetçi devlet oluyor. Üniter devlet taraftarları, ademimerkeziyet taleplerini federal sisteme geçiş olarak görüyor ve Bülent Ecevit'in yaptığı gibi ayrılıkçılığın ilk adımı olmakla suçluyorlar.

Üniter devletin amacı, toplumda var olan çeşitliliği devlet gücü ile yok etmek ve devlet eli ile homojen bir «milli kültür» kurmaktır. CHP'nin milliyetçilik oku, üniter devlet anlayışının ne kadar kolay ırkçılık eğilimlerine teslim olabileceğini göstermektedir. Üniter devlet kavramı da milliyetçilik oku da «milli» hedefin gerçekleştirilmesi aracı olarak, tüm iktidarın merkezde yoğunlaşmasını görüyor. Eğitimden trafiğe, kültürden yollara, şehircilikten sağlığa, aslında yerel yönetimlere ait olması gereken bütün fonksiyonları merkez üstleniyor. Böylece, toplumdaki etnik, kültürel, dini, coğrafi, vs.

çeşitliliklerin kendilerini ifade etmelerine yani varlıklarını sürdürmelerine izin verilmediği zannediliyor. Türkiye Cumhuriyeti öyle bir devlet ki üniter dendiğinde sadece Kürtler kastedilmiyor. Futbol Federasyonu'nun bir genel müdürlüğe dönüştürüldüğü, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun olduğu bir devlette Kürtlere özerklik verilmesini düşünabiliyor musunuz? Asimilasyon politikası sivil topluma yaşama hakkı vermeyen merkezîyetçi devletin bir boyutu.

Türk ve Kürt halkı geçmişleri çok eskiye giden iki halk. Kurtuluş Savaşı'nda da Kürtler ciddi destek veriyorlar. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra Kürtlere yaklaşım değişiyor. Askeri tedbirler, baskı öne çıkıyor. Bu değişikliğin nedenleri neler olabilir?

Ben o kadar iyi bir tarihçi değilim. Ama şunu biliyorum: Kürt isyanlarını Cumhuriyet Halk Fırkası demokrasi havasını boğmak için kullanmıştır. Ama zaten bir bahane bulacaklardı. Çünkü hedef olarak totaliter bir yapı düşünüyorlardı.

Resmi ideoloji ile somut gerçeklik arasındaki mesafe kapanmaya başladı. 70 yıllık Kürtleri yok sayan resmi politikada sarsıntılar ortaya çıktı. Sizde bu değişimdeki iç ve dış dinamikler neler?

Resmi ideoloji sadece Kürt sorununda sarsılmadı. Her tarafta sarsılıyor. Altıok tartışılıyor, devletçilik tartışılıyor. Resmi ideoloji çöküş halinde. Kürt olayı da bu süreçte ortaya çıktı. Toplum geliştikçe, resmi ideolojinin saçma sapanlığı da ortaya çıkıyor. Körfez savaşı, ardından gelen olaylar, sonra Sovyet darbesi, Türk resmi ideolojisinin ve onun savunucularının kabul etmesi çok zor olan bir gelişmeye işaret ediyor. 20. yüzyılın önemli bir bölümüne damgasını vuran önemli bir ilke var: «Ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi». Bu, uluslararası oyunun kurallarının yazılı bir ilkesiydi. Şimdi bu kural bitti. Resmi ideolojinin zafiyet noktası burası. Çünkü şimdiye kadar hep «iç işimizdir» diyorlardı. Belki Kürt sorununda bir yumuşamayı gündeme getirenler bunu hissetmiş olabilir ve tedbir almaya çalışıyor olabilirler.

İç dinamiklerin etkisi yok mu? Oradaki yükselen mücadelenin rolü...

Onu bilmiyorum. Türkiye, 50 yıl devekuşu gibi kafasını kuma soktukten sonra, birden kendini ilan edilmemiş bir iç savaşın içinde buldu. Ve hazırlıksızdır, konuyu tartışmamıştır, çözümü tartışma-

mıştır. PKK'nın başlattığı iç savaş deneyiminin halk desteğine sahip olmaya başlaması böyle bir açılımda etkili olmuş olabilir. Ama zaten bu durum da devletin homojen bir kararı olarak durmuyor. Hatta, Özal'ın devlete karşı aldığı bir karar gibi gözüküyor. Nitekim, devletimizin kayıtsız şartsız savunucularından Bülent Ecevit, Özal'ı askere, memleketi bölüyor diye şikâyet etti.

Tabuların yıkılmasından ve bir yumuşamadan söz ediyoruz, ama yine de askeri tedbirler artarak sürüyor. Son Irak operasyonu, kontrgerilla eylemi vs. Bu çelişkiyi nasıl açıklayabiliriz?

Bana olağan gibi geliyor. Çünkü tek bir eğilim yok. Sorunu barışçıl yoldan çözme araçlarına sahip olmadığınız sürece istediği kadar yumuşama olsun. Çözüm önerilerinin gelmesi, tartışılması, değerlendirilmesi filan lazım. Bunlar zaman alıyor. Bu durumda, askeri tedbirlere şaşırmamak lazım. Ben sorunun askeri çözümünün olmadığı düşüncesindeyim. Türk ordusunun mağlup olmasıyla veya galip gelmesiyle sonuçlanacak bir askeri çözüm göremiyorum. Türkiye, Kürt sorununda ABD'nin Vietnam'dan çekilme şansına da sahip değil. Aslında iki taraf da askeri yöntemin çözüm olmadığını biliyor. Ama bir taraf askeri yöntemden başka seçeneği olmadığı için askeri yöntemlere gitmek zorunda. O gidince diğeri de gitmek zorunda.

HEP'in seçimlere sokulmaması, mücadelenin legal yollarının tıkanması yönünde bir çaba olarak değerlendiriliyor. Ne dersiniz?

Ben ANAP'ın böyle şeylerden ziyade seçim aritmetiği ile davrandığını sanıyorum. Oyların bir kısmı ANAP'a geçer diye düşündüler herhalde.

Batı ve ABD sizce Kürt sorununda neyin peşinde?

Ben kompto teorilerinden pek anlamam. Ama eğer önümüzdeki dönemde nasıl bir dünya istiyor diye düşünürsek, şunu söyleyebiliriz: ABD yerel savaş istemiyor, istikrar istiyor. Büyük olayı, Sovyetler Birliği tehdidini bitirdi. Şimdi ortaya bir sürü sınır sorunu çıkıyor. Bunları denetim altına almak, istikrarı arttırmak istiyor, buralarda olay çıkmasını istemiyor.

Ankara ile Irak Kürtleri arasındaki diyalogu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Son derece olumlu değerlendiriyorum.

Peki PKK ile de diyaloga girilebilir mi, girilmeli mi?

Tabii ki girilmeli, neden girilmesin. Yani çözüm üretmek yolunda adım attıktan sonra mecbursunuz. Çünkü barış içinde gerçekleştireceğiniz çözümün unsurlarından birisi PKK'dır. Tabii ki oturup pazarlık yapacaksınız.

Barzani, Talabani ve PKK hareketlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

PKK'yı biraz Kızıl Kmer'e benzetme eğilimi taşıyordum, ama o da değişmeye başladı. PKK, bana 90'lar öncesi bir dünyanın devamı gibi geliyor. 1950'lerde 60'larda bunları yapabilsediler çok anlamlı olabilirdi. 90'lı yıllarda insanlar genellikle müzakereler yoluyla çözüm aramalı.

Talabani ve Barzani'nin daha geniş bir manevra alanı var gibi. PKK hem komünist hem de ulusal kurtuluşçu, yani iki tane yük taşıyor sırtında. Talabani'nin komünizm diye bir derdi yok. Sadece Kürtlere hak istiyor. Orada böyle asimetrik bir durum var. Üzerinde çok düşünmedim. Ayrıca Türk aydınlarının işi gücü bırakıp Kürt sorununu düşünmeleri de bana gereksiz gibi geliyor. Evet önemli bir sorundur, tartışılmalıdır, ama benim Türkiye ile ilgili çok daha önemli sorunlarım da var.

SIIP'nin bu konudaki tavrını nasıl buluyorsunuz. Kürt milletvekillerinin ihracından Kürt Dosyası'na geldiler.

Şartlar değişiyor. Resmi ideolojinin, üniter devletin en önemli yandaşı olanlar «Biz Kürtçü değiliz» diyebilmek için büyük haksızlık pahasına Kürt milletvekillerini ihraç edenler, partilerinin Güneydoğu'da bittiğini görünce hayretler içinde kaldılar. Sonra Turgut Özal «Kürtçe serbesttir» diyerek altlarını boşalttı. Ne görüyorsunuz dersiniz, bir acemilikler ve basiretsizlikler kümesi olarak görüyorum. Resmi ideolojinin en büyük destekçileri orada bulunuyor. Tabii sosyal demokratların olaya bakışı farklıydı. Örneğin, üç yıl önce Ercan Karakaş, Baykal tarafından Kürtlere destek oluyor diye görevden alınmıştı.

Hazırlanan Kürt Dosyası sizce yeterli mi?

SHP'nin hazırladığı diğer dosyalar kadar yeterli sanıyorum.

Kürt sorunu karşısında Türkiyeli aydınlar yeterli tavrı alabildi mi? Üzerlerine düşen görevi yerine getirebildiler mi?

Hayır. Mesela basını aldığınızda müthiş bir çifte standartla karşılaşsınız. Bulgaristan'da Türklere yapılan baskılar karşısında ayağa kalkanlar, burada, kendi vatandaşlarının bir kısmına kendi diliyle konuşma hakkı verilmediğinde ses çıkarmıyorlar. Kürtçenin bir dil olarak yasaklanması ve kamuoyunun bu temel hak ihlaline kayıtsız kalarak gerekli tepkiyi göstermemesi, Türk demokrasisinin temel zaatlarından biri olan totaliter düşünce kalıplarının hâlâ ne kadar güçlü olduğuna yeterli kanıt sayılabilir.

Bu noktada Kemalizmin etkisi var mı?

Kemalizmin etkisi değil, burada Kemalizmin kendisi söz konusu. Kemalizmin özünde bu milliyetçilik vardır. Bahanesi de devletten «korkuyorlarmış». Buna inanmıyorum. Sovyetler Birliği'nde adamlar korkmadı, darbeye karşı sokağa çıktılar. Biz hangi darbede sokağa çıktık. Türk aydını sadece ve sadece darbe yapılması için sokağa çıkmıştır.

TAHA AKYOL

Gazeteci, siyaset adamı. 1946 Yozgat doğumlu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Gazeteciliğe Ankara Hergün gazetesinde başladı. MHP Genel Yönetim Kurulu üyesi seçildi. 12 Eylül 1980'den sonra tutuklandı. Serbest kaldıktan sonra bir süre Yankı dergisinde siyasi haber yazarlığı ve başyazarlık yaptı. 1985'te Tercüman gazetesine geçti. Şu anda Meydan gazetesinde köşe yazarlığı yapmakta. Eserlerinin bazıları: Sovyet Rusya'nın Stratejisi ve Türkiye, Politikada Şiddet, Lenin'siz Komünizm, 1980'lerde Türkiye, Tarihten Geleceğe.

Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne. Siz Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Bu sorun, ekonomik ve insan haklarıyla ilgili bir sorundur. Coğrafi, tarihi sebeplerle Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgesi, Batı bölgemize göre geri kalmıştır. Gerçi Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgeleri, Kuzey Irak, Suriye ve İran gibi benzer tarihi ve coğrafi şartlara sahip olan ülkelere göre bir hayli gelişmiştir. Ancak yöre halkı, haklı olarak, kendi durumunu komşu ülkelere göre değil, Türkiye'nin gelişmiş yörelerine göre değerlendiriyor ve bundan belli bir öfkeye kapılıyor.

Batı'da gecekondularda 12 Eylül öncesinde sağ-sol çatışması biçiminde, bugün de fundamentalizm ve kısmen radikal sol biçiminde ortaya çıkan tepki, Güneydoğu'da etnik bilinçlenme biçiminde ortaya çıkıyor.

Bu analizimizi doğrulayan olgular vardır: Refahlı Kürt kökenli yurttaşlarımızda bir protesto eğilimi yok. Hatta bölgedeki kitlevi protesto eylemleri de genellikle yoksul köylüler, şehirlerin gecekondu semtlerindeki «proleterleşmiş» insanlar ve henüz üretim sürecine

girmemiş gençler tarafından yürütülüyor.

Diyarbakır ve Mardin il merkezlerinde Kürt kökenli yurttaşlarımız olan esnafın, işadamlarının bu tür eylemleri hiç görülmedi nitekim.

Ama mesela Şırnak: Verimsiz topraklar, geleneksel yoksulluk ve hızlı bir şehirleşme... Vasıflı işgücü oranı da çok düşük olduğu için, yurdun öteki yerlerinde iş bulma şansı da az. O yüzden köylerden Şırnak il merkezine doğru bir nüfus yığılması var. Türkiye genelinde şehirli nüfus artışı yüzde 3, İstanbul gibi çok nüfus çeken bir metropolde bile yüzde 4 civarında iken, bu iç göç sebebiyle Şırnak'ta yüzde 14.5'tir.

Yoksul köylüler şehire geldiklerinde «proleter» oluyorlar. Dünyanın her tarafında bu süreç sosyal protestolara yol açar. Bu bazen sınıf çatışması, bazen fundamentalizm, bazen mistisizm, bazen etnik ve bazen de mezhep kimliğiyle ortaya konulan, özünde ekonomik nitelikli bir süreçtir.

Bu sosyolojik analizimizi «dünya laboratuvarı» da doğruluyor. Avrupa'da şehirleşme/sanayileşme sürecinde sınıf savaşları, dini radikalizm (puritazim mesela) ve etnik çatışmalar yükselmiş, ama toplum «proleterleşme» sürecinden çıkıp belli bir refah ve ekonomik entegrasyona ulaştığında bu kavgalar terk edilmiştir. Hatta Batı'da entegrasyon o düzeye gelmiştir ki, artık devlet sınırları bile «formel» bir çizgi gibi durmaktadır.

Bugün dünyada etnik milliyetçiliğin yükseldiği toplumlar, Üçüncü Dünya ülkeleri ile «burjuvasız» eski sosyalist ülkelerdir. Sadece bürokratik cihazın «entegre» ettiği sosyalist ülkelere, merkezi yönetim zaafa uğrayınca etnik çatışmalar yükselmektedir. Çünkü ülke çapında entegrasyonu sağlayan bir ekonomik hayat fiilen yoktur.

Konunun ikinci boyutu insan haklarıyla ilgilidir. «İnsan hakları» kavramı, sosyolojik gelişme süreciyle ilgilidir. Batı'da bile 18. yüzyılda liberalizmin «tabii hukuk» doktriniyle zihinlere girmeye başlamış ve Batı'da bile bugünkü düzeyine 200 yılda ulaşmıştır. Dolayısıyla ayrılıkçı ajitasyon bildirilerinde «insan hakları» kavramının komplo teorileriyle, «Türkiye sömürgeciliğiyle» izah edilmesi, gerçeklerle ilgisi olmayan bir Üçüncü Dünya fanatizmidir. Zaten PKK, sadece güvenlik güçlerine karşı değil, köy ve mezra baskınla-

rında görüldüğü gibi, Rızgari falan gibi diğer örgütlere karşı davranışlarında görüldüğü gibi terörist bir şartlanma içindedir. Kürt kökenlilere karşı bile «insan haklarını» düşünmemektedir.

İnsan hakları konusunun bir «komplo» değil bir süreç olduğu şuradan da bellidir ki, Türkiye'nin her yerinde şu veya bu oranda bu sorun vardır. Türkiye'de ekonomik gelişme ve demokratikleşme süreci geliştikçe bölgede de insan hakları gelişecektir. Çağın hızlanmış olması sebebiyle, Türkiye'nin her yöresinde insan hakları konusunda çağdaş standartlara göre bir seviyeye ulaşmak için Batılılar gibi 200 yıla gerek yoktur, süratle gerçekleşme sürecindedir zaten.

Üniter devlet içinde AGİK'in gerektirdiği bütün insan haklarının gerçekleşmesinde en büyük engel terörizmdir. Çünkü terörizm, bütün demokrasilerde olduğu gibi, bazı tedbirlere yol açmıştır. İnsan haklarını savunmakla terörizme karşı çıkmak, bugün birbirinden ayrılmaz iki görevdir.

Bu sorunun en makul çözümü sizce ne olabilir?

Sorunun sebebi olarak gördüğüm husus, yani ekonomik gelişme ve demokrasi, çözümün de yollarıdır. Diyelim ki, çağın gidişine aykırı bir hayal de olsa, bağımsız bir Kürt devleti kuruldu. Bütünyle dağlık, verimsiz, sermaye birikimi olmayan ve denizlerle irtibatı bulunmayan böyle bir ülke, Bangladeş gibi yoksulluk düzeyinde, çatışmalı ve diktatoryal bir Ortadoğu ülkesi olacaktır.

Türkiye, Doğu ve Güneydoğu'dan 1986–1990 arasındaki 5 yıl içinde yaklaşık 3.5 trilyon lira vergi toplamıştır. Buna karşılık aynı dönemde Türkiye'nin Doğu'suna ve Güneydoğu'suna yaptığı yatırım 12 trilyon lirayı aşmıştır.

Bölgeden toplanan vergi, toplam vergi gelirlerinin yüzde 4.28'i iken, bölgeye yapılan yatırım, toplam yatırımların yüzde 17.9'udur. Türkiye, Batı'dan Doğu'ya kaynak aktarmaktadır.

Sadece GAP için bugünkü fiyatlarla 36 trilyon lira harcanmıştır, tamamını (yine bugünkü fiyatlarla) 52 trilyon liraya mal olacaktır. Bölgeden toplanabilen vergi, değil trilyonlarca liralık yatırımları gerçekleştirmeye, normal kamu hizmetlerinin memur maaşlarını bile karşılamaz.

Deng dergisinde çok ilgi çekici bulduğumuz bir yazı çıkmıştı. Yazarını hatırlamıyorum. Bölgenin «Türk sömürgeciliği» tarafından «geri bırakıldığı» iddia ediliyor, «dağlık ülkeler geri kalsaydı

dünyanın en zengin ülkesi İsviçre'nin dağlık olmaması lazımdı» gibi bir hilkat garibesini mantık yürütülüyordu. Bu mantığa göre dünyanın en gelişmiş yöresinin Everest'ler olması gerekirdi. İsviçre'nin zenginliği, dağlık da olsa yüksek toprak verimliliğine ve Avrupa ticaret yollarıyla bağlantısına, Avrupa'nın merkezinde bulunmasına bağlıdır. Nitekim İsviçre'de 500 yıllık, 1000 yıllık büyük tarihi buluntular, şatolar vardır. Doğu ve Güneydoğu'da ise «büyük feodal mimari» bile yoktur. İç Anadolu'da da öyledir.

Dünya ticaret yolları Akdeniz'den geçerken, bu ticaretle bağlantılı Doğu ve Güneydoğu ile genelde Ortadoğu zengin ülkelerdi. Hasankeyf âdeta dönemin Paris'i idi, eğlence merkeziydi. Mardin'in 12. asırda ödediği vergi, bugünün parasıyla 50 trilyon liraya ulaşıyordu. Dünya ticaret yollarının okyanuslara kayması, bütün yöreyi, bütün Ortadoğu'yu, İç Anadolu'yla birlikte yoksulluğa itmiştir.

Bu o kadar önemlidir ki, Rönesansı başlatan İtalya, Akdeniz ticaretinin ölmesinden sonra köhneleşmiş, okyanusa açık Avrupa ülkeleri dünya ekonomisinin merkezi olmuştur. Bugün de bu tarihi sebeplerle, bütün ülkelerin Avrupa'ya yakın kısımları gelişmiş, uzak kısımları nispeten geri kalmıştır. İngiltere'nin güneyi, İtalya'nın kuzeyi, Rusya'nın ve Türkiye'nin batısı gelişmişlerdir. Türkiye belli bir ekonomik güce ulaştığı için, Batı'dan topladığı vergilerle Doğu'yu kalkındırıyor.

Bu sermaye akışı, bu trilyonlarca liralık yatırım olmadan, bölgede bağımsızlık hayali, yöredeki insanlarımız için tam bir Kamboçya felaketi olacaktır.

Zaten ekonomik gelişme hızlandıkça, bölgedeki protesto havası zaman içinde dozunu düşürerek kaybolacak, aynı ülkenin, aynı tarihin çocukları için refahlı, demokrat ve güçlü bir ülkenin yurttaşları olmanın gururunu paylaşacağız.

Federasyon diye bir sınır çizilirse de bu kaynak akışı fevkalade zorlaşacaktır. Değil ayrılık, öyle bir federasyon çizgisinin çizilmesi halinde bile, Batı'daki insanlar bu kaynak akışına, Doğu kalkınmasının getirdiği enflasyon yüküne itiraz etmezler mi? Bunlar aklın yolu değildir. Aklın yolu, demokrasi ve insan haklarını kamilen geliştirmiş ve bölgeler arası refah eşitsizliğini kaldırmış üniter bir Türkiye'de kardeşçe, kaynaşarak, birlikte yaşamaktır. Üçüncü Dünya psikolojisi kayboldukça bu bilinç güçlenecektir.

ABD ve Batı Kürt sorununda nasıl bir çözüm peşinde?

ABD ve Avrupa'nın bütün odaklarının görüş birliğinde olduğunu sanmıyorum. Kendi çıkarları için bölgeyi kanatmakta yarar görenler var, romantik ve propagativ bir yaklaşım içinde olanlar, insan haklarının geliştirilmesini isteyenler var. Hükümet düzeyinde ise olaya kesinlikle kendi çıkarları açısından yaklaşmaktadır ve öyle olacaktır.

Ne oldu da Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık resmi politika nispi de olsa değişikliğe uğradı. Kürt sorunu resmi çevrelerin de kabul ettiği bir sorun haline geldi. Bu noktaya gelişte rol oynayan iç ve dış dinamikler neler?

Bu, sosyolojik süreçlerle ilgilidir. Birinci sorunuza verdiğim cevapta, bu sorunuzun da cevabı var.

Kürt hareketleri içerisinde şu anda etnik olan, geleneksel önderlik diye nitelendirilen Talabani ve Barzani hareketleri var. Türkiye kanadında ise PKK etkin. Bu örgütler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Barzani ve Talabani hareketleri «gelenekçi» hareketlerdir. Bu yüzden bir ölçüde rafine, soğukkanlı ve gerçekçi bir tutum içinde gözüküyorlar.

PKK'nın kökünde ise hiçbir gelenek yoktur. Zaten PKK Marksist Leninist bir örgüt olarak doğdu, halen de böyledir. O yüzden PKK artık modası geçmiş bu dünyagörüşünün fanatizmine dayanıyor. Bu, Üçüncü Dünya türü bir şiddet fanatizmidir.

PKK'nın köyleri basması, çoluk çocuk demeden öldürmesi, öteki Kürt örgütlerine karşı kanlı «infaz»lara girişmesi bu gözlemini doğruluyor.

Ankara'nın Irak Kürtleri ile diyaloga girmesini nasıl buluyunuz? PKK ile de bu tür bir diyaloga girilebilir mi? Türkiye'nin Kürt sorununda reforma yönelmesi PKK'yı nasıl etkiler?

Irak Kürtlerinin liderleriyle Ankara'nın diyaloga girmesi normaldir. Çünkü onlar terörist değildir, Ortadoğu'yu kan gölüne çevirecek sınır değişikliği gibi fanatizmlere kapılmamış gözüküyorlar. PKK ise teröristtir. Hiçbir devlet terörizmle masaya oturamaz.

PKK'yı «terörist örgüt» olarak niteliyorsunuz ve bunu da PKK'nın şiddet kullanmasına bağlıyorsunuz. Bu noktada şu soruyu sormak istiyorum: Şiddet şiddeti doğurmuyor mu, yasaları olan devlet baskı yaparken karşı tarafın şiddetini eleştirmek bir çelişki olmuyor mu?

Bu sorunuzda terörizmi tolere eden bir yaklaşım söz konusu. Kuzey İrlanda'da olağanüstü tedbirler yok mu? Olağanüstü halin sebebi, PKK terörüdür. Bölgeye yol, su, elektrik, sağlık, eğitim, istihdam getiren kamu hizmetlerine bile PKK saldırıyor. Yol, su, elektrik, sağlık gibi hizmetler de mi «devlet terörü»dür? PKK, ideolojik fanatizmi sebebiyle «proleterleşme cinneti»ne bel bağladığı için kamu hizmetlerine karşı bile terör uyguluyor.

GAP Kürt sorununu nasıl etkileyebilir?

GAP'ın etkileri konusunda, ilk iki sorunuza verdiğim cevaplar burada da geçerlidir. GAP, «ekonomik çözüm»ün, ekonomik entegrasyonun ve yöredeki «proleterleşme»nin refaha dönüştürülmesinin en önemli projeler demetidir. Önce mevcut süreci karmaşık hale getirecektir: İç göçün köylerden şehirlere doğru hızlanması, yöre insanlarımızda zenginlik talebi patlaması, bu süreç içinde siyasi ve sosyal taleplerin artması... Bir süre sonra bu «kompleks» durum, istikrarlı bir refaha ve entegrasyona dönüşecektir.

GAP, bölge ile Türkiye geneli arasındaki mal, hizmet ve emek akışkanlığını hızlandıracaktır. Büyük firmalar yöredeki şubeleri, yörede kurulacak büyük firmaların da Türkiye genelindeki şubeleri artacaktır. Yörenin dört Çukurova bereketine ulaşacak ürünlerini tarımsal-sanayi ile ve ülke genelinde pazarlayarak, öte yandan otayollarla İskenderun, Mersin, Samsun ve Trabzon limanlarına taşıyıp ihraç ederek meydana gelecek ekonomik dinamizm, insan ufkunu genişletecek, mahallici ve proleter duyguların yerini, kazanma sevinci alacaktır.

Kürt sorununda Türk siyasal partilerinin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Marjinalleri analize değmez buluyorum. Başlıca partiler, birtakım öncelik farkları olsa da genelde çözümü ekonomik kalkınma ve demokraside görüyorlar ki doğrudur.

Marjinaller diyorum. Mesela Perinçek'in partisi Stalinizm ve Maoculuktan başka ne teklif ediyor. HEP ise şahsi ikbalini etnik kışkırtıcılığa bağlamış, ortaya ekonomik ve siyasi bir program, hele de toplum projesi koymamıştır. Konjonktürelidir.

Bu sorun karşısında Türkiyeli aydınların aldıkları tavır nasıl buluyorsunuz. Türkiyeli aydınlar en azından insani boyutta üzerlerine düşeni yerine getirebildi mi?

«En azından insani boyutta» diyorsunuz. Bunun dışında kastınız ekonomik kalkınma meselesi midir? Yoksa ayrılıkçılığın desteklenmesi mi? Vicdanı olan hiçbir aydından «ayrılık» macerasının bölgedeki insanlarımıza reva görülmesini beklememek lazımdır. Bunu savunan birkaç kişi var, onlara da dikkat ediniz, hep Marsizm–Leninizm artıklarıdır. Marksizm–Leninizm uygulandığı ülkelere ne getirdi ki?..

Aydınlarımızın tavırları da birinci cevapta belirttiğim sosyolojik süreçlerden bağımsız olarak düşünülemez. Bu süreçte aydınlarımız insan hakları, demokrasinin gelişmesi ve bölge kalkınması açısından görevlerini yapıyorlar.

ÇETİN ALTAN

Gazeteci, yazar. 1927, İstanbul doğumlu. Galatasaray Lisesi'ni, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Gazeteciliğe Ankara Ulus gazetesinde başladı. Çeşitli gazetelerde güncel politikaya yönelik yazılar yayımladı. Çok sayıda romanı var. 1965 yılında TİP listesinden bağımsız milletvekili seçildi. Bu dönemdeki yazılarını, Taş, Sömürgeciler Savaşı, Onlar Uyanırken, Atatürk'ün Sosyal Görüşleri adlı kitaplarında topladı. Yazılarından dolayı hakkında çok sayıda dava açıldı. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra hüküm giyerek tutuklandı. Rahatsızlığı nedeniyle o zamanın cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından affedildi. Son dönem güncel siyasetten uzaklaştı, ANAP'a sıcak bakması nedeniyle eleştirilere hedef oldu. Eserlerinden bazıları: Viski, Zurnada Peşrev Olmaz, Gölgeleğin Gölgesi, Bir Avuç Gökyüzü, Büyük Gözaltı.

Sayın Çetin Altan, siz Kürt sorunu dendiği zaman neler düşünüyorsunuz? Sizce bu sorunun boyutları nedir?

Tarihin her döneminde siyasi sorunlar vardı. 1991 yılındayız, baktığımız zaman Fransa'da Korsikalıların, İspanya'da Baskıların bağımsızlık istediklerini görürüz. Bizde de Kürt sorunu ortaya çıktı. Zaman zaman daha çok su üstüne çıkan bu sorun daha önceden de vardı. Kürt sorunu siyasi bir harekettir. Siyasi hareket ne demektir? Kürtçe konuşanların Kürtçe konuşanlar tarafından yönetilmesi eğitimlerini de taşır. Daha demokratik koşullarda yaşama isteğini gösterenler de vardır. Kültür özerkliğine kavuşmak isteyenler de. Kürtçe konuşanların dünyasındaki istekleri çeşitli. Ancak milliyetçi hareketler en büyük mutluluğu getirir mi? Bunun çok üstünde durul-

mamıştır. Daha çok bir coşku, duygu yaklaşımı ağır basmıştır. Mesela biz Nijeryalıyız ve bizi Nijeryalılar idare etsin isteğini düşünelim. Bu coşkulu ve güzel bir laftır ama Nijeryalıların, Nijeryalıları en iyi idare edip etmeyeceği meselesi objektif olarak bakıldığında tartışılabilir. Son zamanlarda Türkiye'den Houston'a hastalandıkları zaman giden insan sayısı, Amerika'ya sağlık meselelerini çözmeye gelen yabancıların ikinci sırasında yer alıyor. Bir insanın «beni Türkler yönetsin» dediği zaman, bunun içinde eğitim, sağlık, konut, ulaşım sorunlarının daha da büyüyeceği gerçeğinin olduğunu bilmesi lazım. Evrensel insan çıkarma sorunları artık dünyanın rotası içindedir. Bir milliyetçi bağımsızlık hareketinden evrensel boyutta bir insan hareketine yönelik potansiyel fişkırmıyorsa, sadece oradaki insanların yönetiminde yönetici olmanın cakası sadece bu işleri üstlenmiş kişiler için bir mükâfat olacaktır.

Nitekim Türkiye'yi de Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra yönetmek için çeşitli gruplar faaliyet göstermişlerdir. Bunların programları, çabaları, didişmeleri elbette ki bir mükâfat özlemi de taşıyordu ama, konuşulmayan bir mükâfat özlemi. Yani başa geçmek, bir parti kurduğun zaman genel sekreter olmak. Bunlar da normal şeylerdir. Başa geçmek tutkusu vardı insanoğlunda. Ancak, başa geçme tutkusu başa geçmeyecek olanın sorunlarını çözmeye yeter mi? Bu şekildeki politika artık demode sayılır hale geliyor. Sanıyorum, 21. yüzyılın ikinci yarısında politika başa geçerek insanları daha mutlu yapmak, daha iyi düzyellere getirmek iddiaları ile ağırlığını yitiriyor. Yeryüzündeki insanların kendi özgürlükleri içinde kendi varlıklarını en iyi boyutlarda değerlendirmeye hakları, yaşama nasıl geçebilir? Sorun budur. Sorunu böyle aldığımız zaman, ille de kendi dilini konuşanlarca en iyi duruma geçebilir iddiası milliyetçi bir bakıştır. Mesela bir Kürt hastalandığı zaman, olanak bulursa, hastanesi en gelişmiş toplumda tedavi görmek isteyecektir. Bu beşeri bir eğilimdir. Kürt bağımsızlığı sadece tek bir kişiye yarar, siyasetçiye mükâfatlandırır. Kürt sorunu deyince, bu sorun elbetteki temelde bir mükâfatlanma sorunudur. Yöneten için olsun, yönetilen için olsun. Türkiye ile bütünleşme bu mükâfatlanmayı ne kadar mümkün kılıyor. Kendi dilindeki kişilerin kendisini yönetmesi karşısında ne kadar mükâfata sahip olacak? Bunu ayrımcı siyaset güdenler için söylüyorum.

Bunların dışında bana sorarsanız, insanlar hangi dili konuşmak istiyorsa o dilde konuşmalı, hangi türküyü söylüyorsa söylemeli, bulundukları ortak yapının eşdeğer vatandaşı olarak yaşamalı. Bunu tabii ki sadece Kürtler için söylemiyorum. Bütün dünyanın insanları için söylüyorum. Bugün dünyada karışmamış, cam gibi bir toplum yoktur. Siyasi hudutlar hiçbir zaman birbiriyle yan yana yaşayan toplumların birbirine etki yapmasını engellemez. Siyasi coğrafyalar, net, cam üstüne çini mürekkebi gibi bir toplumun başka bir kültürden etkilenmeme duvarları değildir. Burada üstünde durulacak sorun, insanların o kendi dünyalarında yaşarken hukuksal eşitlik içinde olup olmamaları. Yaratıcı güçlerini, özlemlerini, geleneksel zenginliklerini özgürce değerlendirip değerlendirememe sorunudur. Yalnızca bu, sadece politika ile çözümlenecek bir sorun değildir.

Afrika ülkeleri 20, 30 senedir bağımsız. Mesela, Yukarı Volta. Dünyanın en büyük üniversiteleri neden Yukarı Volta'da açılmamıştır? «Zamanla olacak» demek siyasetçinin kandırmacasıdır. Mesela ABD'de yaşayan Yahudiler İsrail'de yaşayanlardan daha keyifli yaşadıklarını sık sık söylerler ve İsrail'e gitmezler.

Dünya artık bütünleşiyor. Bu bütünleşme aynı zamanda özgürlük de getiriyor. Bu özgürlük, sayısı bir hayli fazla olan etnik gruplardaki siyasi ihtirasları da kamçılıyor. Diyalektik bir durum var. Bir yandan bütün dünya bütünleşmeye giderken, bu bütünleşmenin getirmiş olduğu özgürlük siyasette kendi ihtirasını tatmin etmemiş kişilere de olanak sağlıyor. «Acaba biz bu etnik grubumuzun tepesinde durabilir miyiz?» diye. Yalnız zaman içinde ortaya çıkacak bir siyasetçi grubunun kendi ülkesini özerk yönetme arzusu ve ihtirası, yönetecekleri topluma daha büyük olanaklar sağlamayacaktır. Türkiye'de de İttihatçılar'dan beri hürriyet nutukları atılır, ama bugün hâlâ hürriyet kavramını tam olarak değerlendirebilmiş değiliz. Bu sadece baskılardan dolayı değil. Hürriyet üstünde kimsenin yeterince düşünmemiş olmasından da değil; hürriyeti kullanma ihtiyacına varamamış olmasından.

Kürdistan kendi kültür özerkliği içinde, kendi geçmişini, folklorunu, yaratıcılığını dilediği kadar zenginleştirmek hakkına sahiptir. Ama Kürtlerin ayrı bir devlet oldukları vakit daha iyi yaşayacakları konusu daima tartışmalı olacaktır. Çünkü yeryüzünde devletler biterken, bütün Avrupa tek bir örgütlenmeye doğru giderken, fede-

ratif sistemler kendi ağırlıklarını ön plana çıkarırken birdenbire böyle geçen yüzyılın milliyetçiliğine benzer bir coşkuyu kendine **daha** yakın hissetmek kendi aralarında da çeşitli kavgalara yol açabilir. Belki de durmuş oturmuş, daha gelişmekte olan, Ortadoğu'daki bir başka bütünün ayrı bir halkası olmak yerine zincirinin parçası olma durumunu ileride kendileri için daha uygun görürler. Neden, çünkü ayrı bir devlet olunca nereye nasıl gidilecek, veyahut kim gelip onlara yardım edecek? Yardım yapacak ve karşılığında ne isteyecek? Çeşitli devlet meselelerini ilgilendiren meseleler çıkar. Bir devletin üstesinden gelip gelemeyeceği problemler meselesinin dahi konuşulur bir masaya sahip olması, yüzlerce hatta binlerce yılı gerektiriyor zaman zaman. Biz hâlâ bugün bir anayasa problemini çözemiyoruz. Daha gelişmişliğin içinde kendi kültür özerkliğini ve eşit haklara sahip olma oranlarını arttırabiliyorsa veyahut bunlara kavuşma şansları varsa, salt siyasetçilerin ihtirası için eldekilerin gerisine gitmek tehlikelidir.

Ekonomik bütünleşmelerden koptuğunuz an bir de bakıyorsunuz petrol, uçak bulamıyorsunuz. Ama coşkular bu kadar sağlıklı ve gerçekçi yaklaşımları bir ölçüde engelliyor. Ayrıca ben Kürt sorunu içindeki ayrımcılık akımlarının oranlarını bilmiyorum, ağır mı basıyoryoksa bir azınlığın siyasi talebi midir? Bu sorun sadece ayrımcılığa «hayır» ya da «evet» biçiminde yüzeysel yaklaşılabilecek bir mesele değil. Bütünden kopulduğu zaman acaba ekonomik durumları daha iyiye mi gider? Bunları düşünmek lazım. Neden dünya bütüne gidiyor düşünmek lazım.

Yanlış anlamadıysam siz hukuksal olarak eşit, kültürel haklarını kullanabilen insanların ortak yaşamasından yanasınız.

Tabii ki. Ötekinin meselesi bir coşku lafı. Örneğin: Bir Kürt, Kürtleri sever, gider orada oturur, o dilde de konuşur. Ama samimi konuşursa çocuğunu da ABD'de okutmak ister. İnsanların mutlu olması esas, bunlar araç. Kürtçe konuştuğundan mutlu olduğu için Kürtçe konuşmasından yanayım ben.

İnsanların mutluluğu için ekonominin önemine değindiniz ve «ayrılma hakkı öne sürülürken, bu durum düşünülmeli» dediniz. Peki ABD'nin «yeni düzen» dediği ilişkiler içerisinde insanlar mutlu olmaları için gerekli olan ekonomik koşulları yakalayabilirler

mi?

Mümkündür. Beleşçiliği kaldırırsanız bütün insanlar ekonomiden memnun olurlar. İnsanları ekonomik platformda zora sokan şey beleşçiliğin kalkmamasıdır. Üretmeden zengin olma açık göz lülüklerine beleşçilik denir. Bu bizim Şark'ta yaygındır. Başka yerde karşısında dengeler olduğu için, beleşçiliğe o kadar yeşil ışık yakmazlar. Bizde köylüler 37 gün çalışıyorlar, buna rağmen dünya buğday fiyatlarının iki katı taban fiyatı ödeniyor.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğu düşüncesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu aşınmış bir kelimedir. Sömürge olduğu zaman üretim artar, üretime katkı yapan kişi payını alamaz. Sömürülenin tanımı budur. Ama Türkiye'nin bütün üretimi meydana, aşağı yukarı Norveç kadar. Norveç 4 milyon, Türkiye 60 milyon. Gerçekten üstünde durulacak bir sömürü olsa, Türkiye'nin üretiminin 10-15 kat fazla olması lazım. Türkiye, ekonominin sömürü bölümüne bile geçememiş. Sömürü olması için sermaye birikimi olması lazım. Bu şekilde bir birikimi yok Türkiye'nin. Sömürünün tanımı insanlara göre değişiyor.

Sizce Kürt sorununda Batı ve ABD nasıl bir çözüm peşinde?

İnsanların zengin olmasının daha büyük pazarların kurulmasına neden olduğu bir döneme geldik. Yani insanlar ne kadar zengin olurlarsa o kadar mal alma olanakları var. Sanıyorum ki Ortadoğu'da yönetim biçimlerinin despotluğundan insanların zengin olması büyük ölçüde engelleniyor. En azından çağdaş insanın ortak yaşamı daha iyiye götermek için yaptığı katkı ve ona karşılık aldığı pay, yaşadığı düzey söz konusu. Irak'a bakıyorsunuz, petrol zenginliğinden kendi halkına ne ölçüde yarar sağlıyor. Burada Irak halkının daha zengin olması daha sağlıklı bir pazar gerektirir. Temeldeki mesele bu.

Yani «emperyalizm artık sorunlarını, bunalımlarını savaşla çözmekten yana değil» mi diyorsunuz?

Emperyalizm meselesi yeryüzünde matematik bilmeyen insanlar olduğu için geçerli olmuştur. Matematik bilinseydi bir şey yapamazdı. Mesela Lüksemburg'a pek bir şey yapamadı. Matematik bilmeyen bir insanı veya kitleyi bulduğın zaman yaptığın hesapları iyi

denetleyemiyorsa veya kendi hesabını tam olarak ortaya koyamıyorsa; işin içinde denetimsiz sapmacalar olur. İnsanlar emperyalizme kızarlar, bunda da haklıdırlar, ama nasıl başa çıkacaklarını düşünmezler. İnsanların kendi donatımlarındaki eksikliği başka insanların donatımındaki yükseklığe bağlamak pek doğru bir hareket olmamıştır. Burada gelişmiş insanların gelişmemiş insanlara kazık atması söz konusu, bu doğrudur. Ama gelişmemiş insan niye kendini geliştirme olanaklarını aramaz?

Batı ve ABD, oradaki pazarı açmak hesapları içinde mi?

Kitlelerin daha zengin olmasına dönük bir yaklaşımdır diye mütalaa ediyorum, yanlış da olabilir, ama bana öyle geliyor.

Peki Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi? ABD önce destek verdi, sonra desteğini çekti, ardından bugünkü noktaya geldi. Ne oldu?

Ortadoğu siyasetçileri arasında aynı görüşü paylaşan ne kadar siyasetçi vardır ki. Kimi siyasetçiler ortaya çıkacak değişikliği kendileri için tehlikeli bulmuş olabilir. Oradaki bir azınlık birdenbire silahlı harekete geçiyorsa-hiçbir zaman bir azınlık yabancı devletlere dayanmadan harekete geçemez, silah bulamaz çünkü-ben hep neden silahın markasının merak edilmediğini düşünürüm. Bu sizin sorunuza hem açıklık kazandırır hem de o silahı satanların niyetini gösterir.

Ne oldu da Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık resmi politika nispî de olsa sarsıldı?

Resmi politika gerçeğin üstünde durmuyor ise mutlaka şu veya bu dönemde çatlar. Demokrasilerde resmi politika diye bir şey olmaz. Devletin kendi filozofisi içinde bir tutumu olur, onun da gerekçesini göstermesi gerekir. Ona karşı da partiler, örgütler, bu görüşün dışındaki görüşlerden daha gerçeğe yakın ve gerçeğin de en büyük yararı sağlayacağına inananlar tartışmalarını geliştirirler. Ve bu bir düşünceler fırtınası yaratır. Bu fırtınalarda daha olgun, daha evrensel daha gerçekle örtüşecek meyveler çıkar ortaya. Bu daha önce de oldu. Doğu Trakya'yı niye kaybetti ki? Herkes federatif sisteme razıydı, ama o sırada Osmanlı yöneticileri federatif sistemi bilmiyorlardı. Gidip, adam asarak bir şey olmaz. Bizde asıl suçlu yerine toptancı göz korkutma yapıyor.

Sizce bu nispi kabulde iç dinamiklerin ve dış dinamiklerin rolü nedir?

Yenileşmeye kalkarsan, yenileşmiş kuvvetlerin uzmanlarından yardım beklersin. Bu dış dinamiklerin iç dinamiklere ağır basması demektir. Neden? Çünkü sen yenileşmeye başkaları yenileştikten sonra başlıyorsun. Ya kopya çekeceksin ya da yenileşmeye hiçbir zaman ihtiyaç duymayacak kadar yeniyi yaratan bir toplum olacaksın.

Peki son dönemde PKK'nın ciddi bir etkinliği var. İç dinamik olarak bu durum rol oynayabilir mi?

PKK meselesinin iç yüzü tam olarak ortaya çıkmıyor. Bir kere mesele gelip silahlara dayanıyor. Benim bildiğim PKK'nın bir silah fabrikası yoktur. Parayı ve silahları nereden buluyor sorusunu herhalde Genelkurmay biliyordur. Ya o paraları veren kişiler, örgütler veya devletlerle daha ötede belalar çıkarmamak için bunun bazen lafını ediyor, bazen etmiyor. Çünkü Türkiye'nin de kendine göre ekonomik duruşları var. PKK ile başa çıkıp çıkmayacağı meselesiyle, bilmem neredeki petrolden vazgeçme meselesi yan yana geldiği yakıt, alternatif hesaplar meselesi ortaya çıkar. Burada senaryo yapıyorum şimdi, ama böyle olaylara temelde bakıldığı zaman parayı kim veriyor, silahı kim alıyor? O zaman bakarsın ki kıpırdak odaklar, Türkiye'yi zora sokmak isteyen veya şunu yapmak isteyen, bunu yapmak isteyenler ortaya çıkar ve olay daha nete gelir. Ondan sonra da bu tür öldürücü mücadelelerle nasıl mücadele edilir sorusu gelir. Ben kurmay değilim, bilemem. Ama bizde savaş helikopteri yok. Bu bölgede, bu tür hareketlere karşı en azından daha az insan öldürmesi açısından, enformasyon yapan, geceleyin de görebilen aletlere ihtiyaç vardır. Gördüğüm kadarıyla orada çok çocuk ölüyor. Yazık bunlara. Bunları öldürmeden, varmak istediği yere bu şekilde varmayacağını onlara anlatmak gerek. Daha ince, bir cerrah operasyonu gibi daha az adam öldürerek yapmak lazım. Diyelim ki 150 bin kişi öldü, değer mi? Yeryüzünde hiçbir şey 150 bin kişiyi öldürmeye değmez.

Ankara, Talabani ve Barzani ile diyaloga girerken, Türkiye de giderek sertleşiyor. Bu çelişkiyi nasıl açıklıyorsunuz?

Hukuksal açıdan bakarsanız, Irak'taki Kürdün elde edememiş

olduğu haklar veya her iki tarafın elde ettiği haklar hukuk açısından aynı olmayabilir. Yani yandaki evin çocuğu tüfekle kendisini kovalamakta olan bir adama saksı fırlatmaya çalışırken tüfekli adamı yakalayabilirsin de senin evinde bisiklete binip, araba kullanan çocuk da aynı şeyi, boku yemeye kalktığında; kafasına saksı vurarım diyebilirsin.

Hukuk kavramıyla yaklaşmak gerekir. Mesela siyaset hukuktan koptuğu zaman ya resmi görüş çıkar ya da politikacının kendine göre ortaya koyduğu gerekçe çıkar. Irak Kürdü seçime katılıyor mu? Bu önemli bir veridir. Şimdi seçime katılan Kürt istediğini belki bulamıyor. Partisini kuramıyor; yahut en azından ne istediğini tam olarak bilemiyor veya biliyor da ona vermiyorlar. Bu tartışma açık mı değil mi? Karşı tarafın böyle olanakları var mı yok mu? Bunlar aynı konular değil. Arjantin'de Latin'dir, Rumenler de. Ama sanmıyorum bir araya geldiklerinde tangolarla, Bükreş dünyasının çiganı aynı yere gelsin.

Yani Özal'ın ve hükümetin bize çelişkili gözükten davranışlarının arkasında bu farklı farklı duruşlar mı yatıyor?

Böyle duruşlar mı yatıyor, onu bilemem ben? Mesela ben Almanya, İtalya gibi ülkelerde yetkili biri olsam, oradaki kişinin silahlı eylem yapması durumunda bütün yasaları işletirim. Neden? Adam öldürmeden de istediğini söyleme durumu varken, adam öldürme nereden kaynaklanıyor! Şimdi Saddam'ın dünyasındaki Kürdün başına ne gelip ne gelmemiştir, buradan bunu ben tam olarak bilemem. Ama, Sadam'ın Kürtleri kalkıp bizim tarafa geçecek ve burada bela çıkarmaya başlayacak diye bir mesele olmaya başladığı zaman, «dur bakalım, ne oluyor bitiyor» diye tekrar bakabilirsin olaya. Çünkü bunlar alet de edilebilirler.

Şu an Kürtlerde Talabani ve Barzani gibi geleneksel önderliklerle birlikte, Türkiye'de PKK'nın daha etkin olduğunu görüyoruz. Bu hareketler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Şimdi PKK hareketi Türkiye'ye karşı bir hareket olarak görülüyor. Herhalde bu Irak'a karşı bir hareket değil. Talabani ve Barzani hareketi ise Irak'a karşı olan hareketler. Türkiye'ye karşı Kürtler bir hareket yaparken Irak pek ses çıkarmıyor. Ama, kendi Kürtleri, kendilerine karşı bir hareket yaptığında onları öldürüyor. Yani in-

sanlar böyle duygusal bir milliyetçiliğin peşine düştükleri vakit, başka siyasetçiler tarafından kendilerine rakip olmuş devletlere karşı kullanılabiliyorlar. Türkiye de buna karşılık Talabani ve Barzani ile konuşabilir.

Kürt sorununda Türk siyasal partilerinin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu öteden beri siyasal partiler için sorun olmuştur. Çünkü öteden beri siyasal partilerde, Doğulu milletvekilleri, aşiret reisleri bulunmuştur. Osmanlıdan kalan bir mozaik var. Onların da kendilerine ait kültürleri, giyinişleri var. Kendilerine ait bahçeleri... Bunların hepsi bir memleketi meydana getirir. Hiçbir çiçek bahçesinden kopmak istemez, çünkü çiçek bahçedeyken çiçektir. Ama, «sen bizim bahçenin çiçeği değilsin» diye tutturursan; o adam da «ben kendime bahçe bulayım» der. Ancak bugün onlara «sen bu bahçenin çiçeği değilsin» diyen parti yok. Yani sizin başta sorduğunuz soru.

Peki, bu konuda sizce basının tavrı nasıl?

Bizim basın daima yürütmeyi denetler ve sadece İstanbul'dadır. Yeryüzünde tek kentli basın yoktur. Yargı erkine tamamen ilgisizdir. Suç işlendi mi, işlenmedi mi? Temelde hukuka dayalı şeyler bunlar. Kimsenin bundan haberi olmuyor ki. İletişim olmuyor. Ortaçağ'da yaşarmış gibi oluyor, o zaman tabii ki Ortaçağ'a benzer hareketler ortaya çıkar. Adamı kim öldürdü de gömdü, sonra mebuslar gidip buldu. Kim ne söylüyor, ne yapıyor bilemiyorsunuz ki. Savunma mekanizması buranın tarihinde yok. Bu bilgilendirme sağlansa, hukuk bilinci başlar toplumda, hukuk bilincinin olduğu toplumda haksızlık fazla propaganda aracı olamaz. Bizim basının kör durduğu yerlerden birisi de yargı erkinin nasıl çalışıp çalışmadığının denetim meselesidir...

GAP, Kürt sorununu nasıl etkiler, sizce ekonomik bir rahatlatma getirebilirse sorunu hafifletebilir mi?

İnsanlar fakirken daha sakin ve sessiz dururlar. Ortamlar geliştiği zaman elbette ki bilinçlenme, istekler, arzular, ufukların açılması söz konusu. Ne zaman gelişme başlarsa düşünceler de değişmeye başlar. Ama bu düşüncelerdeki değişimler ortamlardaki olumlu değişimleri izliyorsa belki şiddete dönük değil de diyaloglara dönük olur.

Yoksa «GAP gerçeğe geçti, üretim bolluğu oldu, 4,5 milyon insan –ki Afrika’dan daha geri bir yaşam düzeyindedir, bildiğim kadarıyla– Batı bölgesi ile denk bir yaşama kavuştular ve o zaman artık seçtikleri partiye oy verir; ondan sonra kahvelerde vakit geçirirler» gibi bir saflık, sosyolojinin gelişimindeki dinamikten habersiz olmaktadır. O-rası da kalkındıkça, oradaki siyasi hareketler aşiretler düzeyinden daha partisel duruma geçecektir. Bu da demokrasi için daha iyidir. Suskun adamlar yerine ne istediğini, nasıl isteyeceğini bilen bir canlılık içinde durmaları; toplumu bütünleştirir. Yoksa, «biz çocuğa şeker verdik, şimdi ağlamaktan vazgeçer» diye bakmak ayıp bir bakıştır.

Uzun süredir gündemimizi eskisinden çok daha net şekilde belirleyen bu sorun karşısında Türkiyeli aydınların aldıkları tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiyeli aydınlar üzerlerine düşeni yerine getirebildiler mi?

Aydının tanımlamasını yapmak çok zor. Tanımlama yapmadan konuşunca spekülasyon çıkar. Herhalde aydın, beyinsel açıdan tek elden üretim yapan kişidir; yani bordrodan para almadan, beyinsel gücüyle hayatını kazanan kişidir. Yoksa, bir vali, yüzbaşı da aydındır, ama bordrodan para alır. Şimdi burada ince bir ölçek çıktı. Bir taraf milliyetçilik yaparken diğer taraf milliyetçiliğin çok dışında olan sol anlayışın gereği olarak milliyetçiliği savunur durumlara düştü dönem dönem. Oysa bugün solculuk çok hızlı ileriye gidiyor, işçi sınıfı tarihe karışıyor. Bunu kapitalizmin başarısı olarak gösteriyorlar. Ama hiçbir zaman gelişme geriye doğru olmaz. İşçi sınıfının kaybolması, sermayenin kazanması demek değildir; insanlığın kazanması demektir. İnsanlığın kazanması ise solun arzuladığı şeydir. Yani tek sınıfa doğru gidiyor. Bu şekildeki bir evrensellikteki insanlığın değişiminde yol alanlar; kalkıp da metafizik sloganların yanında durmazlar. Çünkü, bağımsız olunca mutlaka ilerici olmazsın. İnsanlar orada mutlaka mutlu değildir. Bu bir düzey meselesidir. Paris’e, Alman ordusu gelse bile Paris yine Paris’tir. Aşırı milliyetçilik bugün folkloriktir.

Türkiyeli aydının tavrına gelirsek...

Türk aydını kendine taraftar bulabilmek için milliyetçilerden yana da olabiliyor. Sol bir politika değildir ki, insanlığın gidişinin

istikamettir. Ve varılmakta olan bir istikamettir. Bugün Hollanda'da «ben cumhuriyetçiyim» diye tutturana adam var mı? O aşılmış. Şimdi bugün Türkiyeli aydın kalkıp da çok gerilerde kalmış, duygusal bir milliyetçiliğin peşinden neden gitsin?

Yani, Türk aydınlarının bu meseleye uzak kalmalarının nedeni, bu meseleyi yukarıda ifade ettiğiniz şekilde görmelerinden mi kaynaklanıyor?

Yo, sanmıyorum. Kürt meselesi tabu olduğu için olabilir.

Sayın Çetin Altan, siz bir yazarınız. Türk edebiyatına baktığımız zaman Kürtlerin sorunlarını ele alan bir edebiyat eseri bulamıyoruz. Kürtler bu noktada âdeta bir «tehlikeli bölge» olarak kalmış. Sizce bunun nedenleri ne?

Bir toplumun sınırlarının büyüklüğü, küçüklüğü önemli değildir, ama edebiyat varsa gider. Şimdi, Türk edebiyatı olmamış ki. Düzyazı geleneği yoktur. Biz, Lazları da Çerkezleri de araştırmak gereğini duymamışız. Vazgeçtik Türkiye'nin eski mozaiğinden yararlanmayı, ortakalmış yerel ve yörel yaşam biçimlerini bile kullanmamışız. Bizde bir gemi romanı bile yoktur.

MELİH CEVDET ANDAY

1915 yılında Çanakkale'de doğan Melih Cevdet Anday, ilk ve ortaokulu Kadıköy'de, liseyi Ankara'da okudu. DDY'de, Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü'nde, Ankara Kitaplığı'nda çalıştı. İstanbul'da Akşam, Tercüman, Tanin, Cumhuriyet gazetelerinde sanat sayfası yönetmenliği, fıkra yazarlığı yaptı. Şiir, deneme, roman, tiyatro türlerinde otuzu aşkın kitabı bulunan Anday'ın eserlerinden bazıları: Tanıdık Dünya, Teknenin Ölümü, Güneşle, Sözcükler, Ölümsüzlük Ardında Gülgamış.

Sayın Melih Cevdet Anday, sizce Kürt sorunu nasıl bir sorun. Siz Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Kürtlerin bağımsızlık isteklerini anlıyorum.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu savunanlar var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Kürtlerin yoğunlukla bulundukları yerlere sömürge denmesini doğru bulmuyorum.

Dört ülkeyi hatta Sovyetler Birliği de düşünülürse beş ülkeyi ilgilendiren Kürt sorununun sizce çözüm yolu nedir?

Beş ülkeyi ilgilendiren Kürt sorununun Kürtçe konuşanların birleşmesi biçiminde bir çözüme varacağını sanmıyorum. Sadece dil, böyle bir çözüm için gerekli birliği kurmaya yetmez. Millet olmanın başka koşulları da vardır. Bu açıdan durumun ne olduğunu bilmiyorum. Ayrıca bağımsız bir Kürdistan için savaşanların böyle bir amaç besleyip beslemediklerine ilişkin bir bilgim de yok.

Batı ve ABD, Kürt sorununda nasıl bir çözüm peşinde?

Batı ve ABD'nin, dünyada halkların bağımsızlığı uğruna bir

ideal beslediklerini sanmıyorum.

Irak Kürtleri ile Ankara arasında son dönem ortaya çıkan diyaloga nasıl bakıyorsunuz. Diğer yandan oluşturulan «Çekiş Kuvvet» ve Irak'a yapılan askeri müdahale bir çelişki değil mi?

Türk-Kürt diyalogunu olumlu karşılıyorum. Irak'a karşı olan tutumu ise Kürt sorunu içinde değerlendirmenin doğru olmayacağını sanıyorum.

Kürt hareketleri içerisinde şu an etkin durumda gözükten Barzani, Talabani ve Türkiye'de ise PKK hareketleri var. Bu hareketler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Gördüğüme ve anladığıma göre Barzani'nin ve Talabani'nin politik davranışları ile PKK'nın fiili durumu arasında bir uyum bulunduğunu söylemek güçtür. Adı geçen kişilerin demeçleri de bunu gösteriyor. Böylece Kürt sorununun hangi Kürt güçlerince temsil edildiğini söylemek bir hayli güçleşiyor.

Kürt sorununda Türk siyasi partilerinin tutumunu nasıl buluyorsunuz?

Sosyal demokratların uygarcı davranışlarını, yeterli değilse de olumlu buluyorum.

Size, GAP Kürt sorununda nasıl bir etki yaratacak?

Şimdiden kesin bir şey söylenemez; GAP projesinin ileride yaratacağı yeni ekonomik durumu beklemek gerekir.

Kürt sorunu karşısında Türkiyeli aydınların aldığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiyeli aydınlar bu konuda üzerlerine düşeni yerine getirebildiler mi?

Türk aydınları arasında, Kürt sorunu konusunda bir birlikten söz etmek olanaksızdır. Benzeri sorunları yaşamış ya da yaşayan başka ülkeler aydınları arasındaki tutarsızlığı düşünürsek bunu tabii görmemiz gerekir. Esas konu, Türk aydınlarının değil, Kürt aydınlarının durumunda odaklanmaktadır. Bunda ise aydınlanmış değilim. Türkiye'deki Kürt aydınlarında çeşitli davranışlar gözlemliyorum.

Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm Türkiyeli aydınları nasıl etkiledi?

Kürt'ü Türk'ten ayrı görmemek, böylece de bir Kürt varlığı

sorununu dile getirmemek cumhuriyet dönemi politikalarının temel olmuştur. Bunun araştırılmaya değer çeşitli nedenleri vardır. Fakat Kürt isyanı böyle bir politikanın sürekli olamayacağını göstermiştir.

Bir yazar olarak, Kürtlerin ayrı bir ulus olduğunu, özgün bir kültüre sahip oluşlarının ve çelişkilerin yalnız sınıfsal değil ulusal bir yanının da olmasının Türk edebiyatında ele alınmayışını, bu noktada «tehlikeli bölgeler» yaratılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu topraklar üzerinde yaşanan toplumsal, siyasal olayların, hiçbir yadırgama ya da yasak olmadan edebiyatımızda yansıtılmasını doğru ve zorunlu görürüm.

MEHMET ALİ AYBAR

1908'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni, İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Sınav vererek devlet hukuku doçenti oldu. İktidarı eleştiren yazıları yüzünden, bakanın buyruğuyla görevine son verildi. Hür ve Zincirli Hürriyet adlı haftalık gazeteleri yayımladı. Yazıları nedeniyle tutuklandı, hükümete ve cumhurbaşkanına hareket ettiği gerekçesiyle 3 yıl 8 ay hapis cezası aldı. 1962'de Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı'na getirildi. 1965 ve 1969 seçimlerinde İstanbul milletvekili seçildi. TİP içindeki tartışmalar dolayısıyla 1970'te genel başkanlıktan, 1971'de partiden ayrıldı. Mayıs 1975'te daha sonra Sosyalist Devrim Partisi adını alan Sosyalist Parti'yi kurdu, genel başkanlığını üstlendi. Eserlerinin bazıları: Bağımsızlık Demokrası Sosyalizm, 12 Mart'tan Sonra, Neden Sosyalizm, Örgüt Sorunu, TİP Tarihi.

Sizce Kürt sorunu nedir?

Türkiye'de bugün anadili birbirinden farklı 17 tane etnik grup yaşıyor. Bunu ben söylemiyorum, devlet söylüyor. 1936 yılı mayıs ayında çıkan istatistik bülteninde ifade ediliyor bu gerçek. Yani Türkiye'de problem çok önemli. Var olan yalnız Kürt etnik grubunun problemi değil. Ama bunların arasında en kalabalık olanlar anadili Kürtçe olanlar. Bir devlet politikası bunu yok sayamaz. Yani «Türkiye'de sadece Türk ulusu var» denemez. Evet, hukuksal tanım böyledir. Her devletin bir ulusu vardır, ama dünyada hiçbir devlet tek bir ülkeden oluşuyor diye ileri sürülemez. Herhalde bu, Türkiye için büyük bir sorun olur. O halde akıllı ve bilime dayalı bir politika sürdürmek, bunları yok saymamaktan başlar. Oysa cumhuriyet kurulduğundan beri tam ters bir politika, faşizan bir politika izlenmiş-

tir. Bu, gerçeğe ters düşen bir politikadır ve gerçeğe ters düşen politika da er ya da geç iflas etmeye mahkûmdur. Türkiye’de bu politika iflas ediyor. Nedir Kürt sorunu? Bir kere hüviyet sorunu, kimlik sorunudur. Türkiye’de Türk ulusundan başka bir etnik grup var. Gerçek bizim istediğimiz şeyi ifade etmezse bile kabul edeceğiz, onun için Türkiye’de her siyasetle uğraşan kişi, farklı etnik gruplar sorununu ön planda tutmak zorundadır. Yarın başka etnik grupların da hüviyetlerini isteyebileceklerini hesaba katmak lazım. Peki beraber yaşamayacak mıyız? Tabii beraber yaşayacağız, beraber yaşama da gönül rızasıyla olacak. Herkes «bu topraklar bizim ortak topraklarımız, beraber yaşayacağız» diyecek ve öyle yaşayacak.

Ayrılma hakkına nasıl bakıyorsunuz? Bir ayrı Kürt devleti düşüncesine bakışınız nasıl?

Bu sorubence çok erkensorulmuş bir soru. Evvela bu topraklar üzerinde beraber yaşıyoruz ve bu topraklar üzerinde hepimiz özgürce yaşamaya mecburuz. Hem kişi olarak hem de etnik grup olarak. Sevgiyle, dayanışma içinde yaşamamızın başka yolu yok. Bunlardan bir tanesi kendi hüviyetlerini başkalarına dayatırsa herhalde barışçı bir rejime değil, kavga eden bir rejime varır. Bu kadar yüzyıldır beraber yaşamış insanlarız, onun için mutlaka insancıl bir çözüm bulunmalı. İnsancıl çözümler özgürlükçü çözümlerdir. Kürt sorununun çözümü yalnız Türkiye’nin sorunu değil. Suriye’nin, İran’ın ve hatta Sovyetler’in sorunu. Bu sorun evveldeki yıllarda nasıl bir çözüme kavuşturulacak, ayrı ayrı devletlerin ülkesinde federe devletler şeklinde mi olacak? Göç mü ettirilerek bir çözüm bulunacak?

Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık politika sarsılmaya başladı. Ne oldu da resmi güçler Kürtlerin varlığını telaffuz etmeye başladı?

Çok büyük bir değişiklik olduğunu sanmıyorum. Yalnız Kürtçenin serbestçe konuşulabileceği konusu gündeme geldi. Ben öteden beri söylüyorum zaten konuşuluyordu.

Ancak burada Kürtçeye serbestlik tanınmasının ötesinde bir durum var. Düne kadar bırakınız Kürtçe konuşmayı Kürt varlığını telaffuz edilemiyordu?

Bazı hadiseler vardır ki bir dönem sonra artık o olayın varlığını inkâr etmek mümkün olmaz. Şimdi mesela Körfez olayı şöyle bir yan

olaya neden oldu. Irak'tan bir yığın Kürt bu topraklara sığınmaya geldi. TRT halen yayınlarında bunların Kürt olduğunu söyleyemiyor. Ama Star 1 «Kürtler» diyor. Demek ki resmi makamlar mecburen Kürt halkının varlığını kabul ettiler. Bu da sınırimıza Kürtlerin yerleşmesi ile oldu, buna da Körfez krizi neden oldu.

Bu kabulde, o bölgede gittikçe yoğunlaşan, kitleselleşen mücadelenin etkisi söz konusu mu?

Evet, orada bir halk kendi dilini, kültürünü geliştirmek, kişiliğini pekiştirmek ve bunu baskı altında olmadan her yerde savunabilmek, özgürlüğüne kavuşmak istiyor. Demokrasinin doğal icaplarından birisi bu. Ama mesele o kadar da basit değil. Fransa, Korsika'ya tepki gösteriyor. Olacak şey mi bu? Bugün her toplumun içinde etnik sorun var. Türkiye'de de var. Bunları çözmek lazım. Etnik grupların bu topraklar üzerinde özgürce yaşamaları, kültürlerini özgürce geliştirebilmeleri kabul edilmek mecburiyetinde. Medeni düzeye gelmek için bu şart. Bir arada yaşamak gönül rızasıyla olur. Bir ülkenin topraklarında yaşayan farklı etnik grupların mutlaka özgürlükler içinde yaşamalarını sürdürebilmelerine olanak verecek çözümler bulunmalıdır.

Gönül rızasının altını özellikle çiziyorsunuz, peki ayrılma hakkı için ne diyorsunuz?

Şimdi devletler hukukunda «bir etnik grup veya federal devlete üye olan bir devlet ondan ayrılabilir» denmektedir. Böyle bir hakkı var. Ama devletlerin önümüzdeki dönemde yaşama ve medeni güç haline gelme olanağını bulmaları zor. Dünya çok küçüldü. Onun için Türkiye'de var olan etnik gruplar bir arada yaşamalıdır. Özgürce beraber yaşamalıdır. Türkiye'yi beraber yönetmelidir.

Son gelişmelere baktığınız zaman ABD kalacağı benziyor. Bu durumun bölge üzerinde ve Kürt hareketleri üzerinde sizce nasıl etkisi olur?

ABD'nin bugün Ortadoğu'da bir sorun çıkarmaktan menfaati olduğunu sanmıyorum. Yani «Arap devletlerini birbirine düşürecek, İsrail'i Arap devletleri ile çatıştıracak vs.» böyle basit bir politika izleyeceklerini sanmıyorum. O nedenle Kürt meselesinde ABD'nin önayak olacağını sanmıyorum. Yapılan politika, Irak'ın kuzeyinden çıkan Kürtlerin oraya yerleşmesi ve orada muhtariyet içinde yaşama

larını sağlama adımdır. Onu da nasıl bir çözüme ulaştıracaklar bilmiyorum.

Şu an Kürt hareketleri içerisinde ağırlık kazanan geleneksel önderlikler diye nitelendirdiğimiz Barzani ve Talabani hareketiyle, özellikle Türkiye’de etkin olan PKK hareketi var. Bu hareketler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Benim değerlendirmem değil evvela kendilerinin değerlendirmesi lazım. Daha onlar kendi aralarında bir mutabakata varmamış.

Süreç içerisinde bu hareketlerin başarı şansı ne sizce’?

Bir halk kitlesinin özgür bir devlete dönüşmesi yalnız onun iradesine bağlı bir şey değil. Hele böyle kritik bölgelerde, mutlaka o hareketin dünya nizamı içinde bozucu bir faktör olmadığına kanaat getirilmesi lazım. Kim kanaat getirecek? Büyük güçler, Ortadoğu’da var olan devletler. Bunların hep beraber oturup bu meseleyi görüşmeleri ve bir çözüme bağlamaları gibi bir yol izlenecek. Onun için ABD’nin yalnız kendi isteği doğrultusunda acele adım atacağını da sanmıyorum.

Bölgedeki hiçbir ülkede yıllardan beri Kürt meselesi çözüme ulaştırılamadı. Bunda dış etkilerin payı kadar, Kürt ulusunun da payı var mı, ne dersiniz?

Türkiye’de yaşayan Kürtler bir bağımsızlık hareketi içinde mi? Buna evet diye cevap verilemez. PKK’nın varlığına rağmen ‘evet’ denilemez. Çünkü burası kocaman bir bölge. Orada yaşayan halkların bu statünün değişmesi konusunda organize hareket içinde oldukları gözlenmiyor. Bu halkın, yani ayrı bir etnik grubu temsil eden halkın hareketi olmalı. PKK’nın yapmak istediği de bu ama, bana öyle geliyor ki şimdi marjinal bir görünümde. Ama tekrar ediyorum, bu mesele son derece önemli bir meseledir ve böyle alelacele çözüm önermekle olmaz. Tarafları tatmin edecek özgürlükçü bir çözüme ihtiyaç var. Bu ne zaman ve nasıl olur bilemiyorum.

Kürt sorununda Türk ilericisinin, demokratinin ve aydınının bugüne kadarki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben bütün aydınların bu noktadaki fikirlerini bilmiyorum. Ama öyle zannediyorum ki sol düşüncede olan aydınların, benim demin ifade ettiğim görüşlerden ayrı düşündüklerine pek ihtimal vermem

Aydın demek, sosyal gerçekleri değerlendiren, onu politik boyutlara ulaştıran bir düşünür demektir.

Daha çok siyasi veya insani olaylar karşısında alınan veya alınmayan tavır düzeyinde sormuştum...

Aydınları toptan suçlayamam. Mesela, TİP programında kocaman bir «Doğu Sorunu» var. Doğu'da yaşayan halkımıza sanayinin götürülmesinden tutun, eğitim bozukluklarına değin ayrı bir sorun olarak ele alınmıştır. Yani bu sorun düşünüldü. Bu sorunun önemli olduğunu, medeniyetin, sanayileşmenin oraya da götürülmesi gerektiğini ve orada halkın özgürce gelişmesinin sağlanması gerektiğini ifade ettik.

Özellikle son 10–15 yıldır bu bölgede yaşanan olaylar karşısında yeterli tavrın alındığına inanıyor musunuz?

Orada gelişen olaylar siyasi olaylardır, siyasi olaylara siyasi örgütler cephe alır. Yoksa siz, biz burada söyleyelim, bir kıymeti yok. Onun için TİP örneğini verdim.

Türk solu meseleyi geçmişte daha çok sınıfsal boyutu ile ele aldı. Etnik özellik ise son döneme kadar gözardı edilmişti veya ikinci planda bırakılmıştı. Bu noktadan hareketle Türk solunun Kürt meselesine dünden bugüne bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Görünen değişiklik, orada yaşayan halklar, geçen yıllarda daha da bilinçlendi. Kendilerini bilinçli olarak ortaya koyuyorlar. Biz Kürdüz diyorlar. Sınıfsal, etnik sorununa gelince TİP, Kürt meselesi olarak, orada bir başka halk yaşıyor diye yaklaştı.

Bu noktada Kemalizmin Türk solu ve aydını üzerinde sizce nasıl bir etkisi oldu?

O uzun tartışmalara neden olabilecek bir soru.

Türkiye solu ve aydınları, Kemalizmin Misak-ı Milli anlayışından ve «anti-emperyalist»liğinden etkilenmediler mi?

Evet, hepimiz Kürtler de dahil düşman istilasından kurtulmak, ulusal bağımsızlığımıza kavuşmak için savaş verdik. Ama mesele Kemalizmin milliyet konusundaki görüşlerine gelince tartışılacak çok şey var. «Nemutlu Türküm diyene!». Bu, faşist bir düşünce değil mi? Şu verdiğim örnek kendini solcu bilen, insanlar arasındaki

kardeşçe dayanışmayı savunan bir insanın kabul edebileceği şey değil. Bu niye söyleniyor? Demek ki bu topraklarda böyle söylemeye-
yen insanlar var. Yaşayabilmemiz için bunu dikkate almamız gerekir. Bunların kalıpları var. Üniteler devlet içinde de olabilir, muhtariyet tanınır ya da federatif bir devlet kurulabilir. Efendim ayrılacak böyle sorunlar olursa ona da bir yol bulunur. Yani politik çözümler pek çoktur.

Demin «Ulusal Kurtuluş Savaşı»nın tüm etnik gruplar tarafından birlikte verildiğini söylediniz. Peki ne oldu da daha sonra Kürtlere yönelik politikalarda farklılıklar, baskı, asimile vs. ortaya çıktı?

Ne olduğunu bilmiyorum ama bazı işaretler var. Atatürk'ün «Ne mutlu Türküm diyene!» sözü var. Demek ki Atatürk herkesin Türk olmadığını biliyormuş. Herkes Türk olsa bunu söylemeye gerek olmazdı. Türkiye'de muhtelif etnik grupların aynı çatı altında yaşamasını istiyorlar ve sonra bu değişiyor. Türkiye'deki politik iktidarın şekli faşisttir. İsmi faşist olmamakla birlikte tek parti rejimi faşist bir iktidardır. Faşist felsefe süreç içerisinde yavaş yavaş devlete hâkim oluyor. Oysa politikalarda gerçeğe dayanmayan çizgiler uzun süre sürdürülemez. Çünkü toplum canlı varlıktır, etnik gruplar canlı varlıklardır. Nitekim asırlardan beri dillerini unutmamışlar. Şimdi bazı devlet adamlarımız bir ayrım güdüyor, «efendim, Lozan Anlaşması'nda bizde azınlık yok» diyorlar. Çünkü Lozan'da azınlık Ermeniler, Rumlar ve Yahudilerden ibaret sayılmış. Evet, sözleşmede bu vardı ama sözleşmede bu var diye Türkiye'deki bu gerçeği yok sayamazsınız.

«Türkiye'nin politik iktidarının şekli faşisttir» diyorsunuz. Peki tüm bu tanımlamalardan sonra hâlâ Kemalizmin anti-emperyalist ve mazlum milletlere örnek olması mümkün mü?

Hareket emperyalizme karşı savaşa dönüştüğü zaman mazlum milletlere örnek olacaktır.

Ama bu süreçte Kürt halkı parçalanıyor, demokratik hakları gaspediliyor, varlığı yadsınıyor...

Kürt halkının varlığı söz konusu olmuyor. Kürt halkı Türkiye'de yaşayan halklardan bir tanesi ve Kurtuluş Savaşı'na bizle beraber katılıyor. Kürtlerin içinden milletvekilleri de çıkıyor. İktidarda sözü

de var. Ondan sonra bazı meseleler çıkıyor. Yani bizim söylediğimiz Kurtuluş Savaşı mazlum milletlere örnektir düşüncesi, bugün de aktüalitesini muhafaza ediyor.

Yanılmıyorsam, «o süreçte henüz Kürtlerin ulus kimliği ile ortaya çıkışları yoktu. Böyle bir talebi yoktu ki parçalansın» diyor-sunuz.

Evet.

Ama 1925 Şeyh Sait İsyanı ile başlasak bile, ondan sonraki her talep de çok kanlı bastırılmış. Bir noktaya kadar iyi bakıyorlardı da bir noktadan sonra mı değiştiler?

Hiç kuşku yok ki Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda üniter bir devlet olarak kuruldu. O üniter devletin bozulmaması için mesela Şeyh Sait İsyanı şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Tabii ki mesele bu kadar da basit değil. Çünkü Şeyh Sait İsyanı büyük bir sosyal hareket haline gelmeden bastırılmıştır. Nereye varacaktı, ne olacaktı belli değil. Zaten insanlığın gündemine bu tür hadiseler birdenbire gelmiyor. Olgunlaşıyor, küçük gruplar ayaklanıyor, onlar bastırılıyor. Daha sonra büyük kitleler bilinçleniyor ve daha farklı çözümler aranıyor. Bugünlerden sonra Kürt sorunu Türkiye’de ulusal boyutlarda bir mesele haline gelmiştir.

Yıllardan beri asimile edilen, bastırılan bir Kürt kültüründen söz edilmekte. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Ben önümüzdeki dönemlerin asimilasyoncu politikaların başarısına uygun zeminler olacağını sanmıyorum. O ulusun kendi varlığını şiiriyle, edebiyatıyla, kültürüyle kabul ettirmesi olayı var. Artık yaşantısıyla gösterdiği ayrılığı, sosyal etkinlikleriyle, politik etkinlikleriyle, sanat eserleriyle ortaya koyma zamanı gelecektir. Tabii insanlık tarihinde geriye dönüşler var ama bugün için bunu çok zayıf bir ihtimal olarak görüyorum.

FİKRET BAŞKAYA

1940, Denizli doğumlu. İzmir Atatürk Lisesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Doktora öğrenimi için Fransa'ya gitti. Paris ve Poitiers üniversitelerinde emperyalizm, azgelişmişlik ve kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunları üzerinde çalıştı, çeşitli araştırmalar yaptı. Çeşitli demokratik kuruluşlarda araştırmacı olarak bulundu. Bir süre Sosyal Hizmetler Akademisi'nde ekonomi dersleri verdi. Halen G. Ü. Bolu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi olan Fikret Başkaya'nın Çevre Kapitalizmi veya Azgelişmişlik Süreci, Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına, Azgelişmişliğin Sürekliliği, Borç Krizi Üzerine Bir Deneme, Paradigmanın İflosu adlı kitapları, Kalkınmanın Sonu, Özyönetim adlı çevirileriyle çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Sayın Fikret Başkaya, genel olarak Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Kürt sorunu bir azınlık sorunu mudur yoksa siyasi boyutu var mıdır?

Kürt sorunu kesinlikle bir azınlık sorunu değildir. Kürtler Ortadoğu'nun en eski halklarından biridir. Geniş bir coğrafi bölgede yaşamışlar ve yaşamaya devam etmektedirler. Bölgenin en çok konuşulan dillerinden birine sahiptirler. Gerek tarihsel geçmiş, gerekse nüfus ve ülke genişliği bakımından sorunu azınlık sorunu olarak ele almak yanlışır. Zira bir azınlık sorunu olarak ele alındığında Türkli, ulusal boyutları olan bir siyasi sorun olarak ele alındığında gündeme gelecek çözüm farklıdır.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğu şeklindeki yakla-

şımı nasıl değerdendiriyorsunuz?

Kavramlara hangi anlamları, içerikleri yüklediğiniz önemlidir. Ben kavramın genel içeriğini dikkate alarak, sömürge kavramını kullanıyorum. Zira bilinen sömürgecilikte belirleyici temel unsurlar genel hatlarıyla burada da geçerli. Bölgenin doğal ve beşeri kaynakları ülkenin batısına transfer ediliyor. Kültürel ve siyasal planda baskısöz konusu. En büyük baskı ekonomik olan değildir. Bir ulusun kimliğini oluşturan unsurların inkâr edilmesi ve baskı altına alınması sömürgeciliğin tipik göstergesidir. Ve bu durum yetmiş yıldır devam ediyor. Ama bir ilhak oluşunun altını çizmek gerekir.

Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi?

Irak'taki Kürt ayaklanması liderlerinin basiretsizliği yüzünden yenilgiye uğradı. Artık geleneksel önderliklerin başarısızlığına mahkûm oldukları ve büyük facialara ve yıkımlara neden olduklarının bilincine varmak gerekiyor. Bu önderlikler kırk elli yıldır hep sonu hüsrarla biten strateji ve taktikleri tekrarlayıp duruyorlar. Bu işin kolay olmadığı söylenmeli ama, uzlaşmacı, oportünist politikaları ve basiretsizlikleri açıklıkla telaffuz edilmelidir. Sorun siyasal etkinliği gerçekleştirmeye bağlıdır. Geçmişe dönük bir eleştiri, hataları, yenilgileri tekrarlamamanın önkoşulu haline gelmiş durumda.

Ne oldu da 70 yıllık Kürt varlığını inkâr eden politika nispi de olsa değişmeye başladı. Bu değişimdeki iç ve dış etkiler sizce neler?

Kürt sorununda egemen yaklaşımın temelde değiştiğini sanmıyorum. Kürt ulusal mücadelesi son sekiz on yıldır ilk defa büyük bir ivme kazandı. Artık resmi yaklaşımı eski yöntem ve araçlarla sürdürmek zorlaştı. Eski yaklaşımı nüanse edip zaman kazanarak yükselen hareketi masnetmek istiyorlar. Değişiklik öze ait değildir. T.C. yönetiminin üst düzeylerinde «Kürt» sözcüğünün telaffuz edilmesi, zaten fiilen geçersiz. Kürçe konuşma yasağının kaldırılmasının önemini abartmamak gerekir.

ABD bölgede kalacağı benziyor. Bu durum bölgede ve Kürt hareketi üzerinde nasıl bir etki yaratacaktır?

Genellikle emperyalistler statükonun bozulmasını istemezler. Taşlardan biri yuvarlandığında diğerlerinin de yuvarlanması söz konusu olabilir. Ortadoğu'nun bugünkü parçalanmışlığı 1. Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerin öncülüğünde pekiştirildi ve korundu.

Zaten ABD bölgeye daha fazla girmeye hazırlanıyordu. Saddam işlerini kolaylaştırdı. Elbette Saddam böyle bir kolaylık sunmasaydı da bölgeye daha çok yerleşmenin bir yolunu bulacaklardı. ABD'nin bölgeye daha fazla girmesi sadece ulusal Kürt hareketi açısından değil, bölge halklarının özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi için de büyük bir tehlikedir. Bölgede yeni hasımlar üretilip yeni çatışmaları tahrik edip daha çok silah satma yoluna gideceklerdir. Emperyalizm savaş olmadan yaşayamaz. Bazı «eski komünist», «yeni sosyal demokratların» ileri sürdükleri gibi asla bir «barış çağı» söz konusu değil; emperyalizmden insancıl, demokratik beklentilere gitmek olsa olsa iflah olmaz budalaların bir kuruntusudur. Emperyalizmin bölgeden sökülüp atılması, önce bölgedeki emperyalizm yanlısı veya emperyalizmin kuklası, gerici yönetimlerin, işbirlikçi rejimlerin sökülüp atılmasına bağlıdır. Bu da kararlı bir anti-kapitalist ve anti-emperyalist mücadeleyle mümkündür.

Sizce Kürt sorununun çözümü nasıl olmalı? Özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık şeklindeki çözüm önerilerine nasıl bakıyorsunuz?

Ben sorunun çözümü konusunda bir akıl hocası gibi tavır almanın yanlış olduğunu düşünüyorum. Bu sosyalizmin özüne ters düşen durumdur. Şöyle yapın ya da böyle yapmayın demek, sorunun ana sahibine haksızlık olur. Kürt halkı kendine en uygun olan çözüm yolunu kendi özgür iradesiyle seçmelidir. Bizim durumumuzdaki sosyalistler o seçim doğrultusunda yardımcı olabilir. Her üç çözümün de kendine göre ortaya çıkaracağı sorunlar olacaktır. Fakat, son analizde ulusal mücadeleyle sosyalizm için verilen mücadele kesilmezdir. Ulusal özgürlüğün gerçekleşmesi zorunlu, ama yeterli olmayan bir şemadır. 2. Dünya Savaşı sonrasında «bağımsızlığa» kavuşan ülkelerdeki durumu görüyorsunuz. Bu ülkelerin çoğunda «ulusallık» adına yapılan baskı, zulüm ve katliamlar, işkenceler burada saymakla bitmez. Eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir temelde mücadele sürdürülmezse geniş emekçi kitleler için kendi kaderlerini tayin etme, içi boş bir slogan olarak kalır, kalabiliyor da!

Kürt hareketleri içerisinde Barzani, Talabani gibi geleneksel önderlikler ve Türkiye'de etkin olan PKK önderliği şu an ağır basıyor. Bu hareketler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Geleneksel önderliklerin sorunun çözümünde başarılı olamadıkları kesin. Ama bunu söylerken, sorunun çözümünün son derece zor olduğunu da söylemeliyim. Dalga dalga düşman çemberiyle çevrilmiş (Önce bölge devletleri, sonra emperyalizm), dört, beş parçaya ayrılmış her biri «kendi» düşmanından başka «ötekini» düşmanı ile da cebelleşmek durumunda olan bir halkın geçmiş acı deneylerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu nedenle kolaycı suçlamalardan da yüceltmelerden de kaçınmak gerekir. Bölgedeki önderlikler hakkında yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte, özellikle Barzani ve Talabani önderliklerinin daha çok aşiret temeli üzerinde, ataerkil ve uzlaşmacı önderlikler olduğunu söylemek mümkündür. Elbette aynı şey PKK önderliği için söz konusu değil, tabandan gelişen bir hareket olarak ortaya çıkıyor. Bu niteliğinden ötürü de geleneksel önderliklerden ayrılıyor.

Kürt sorununda Türk siyasi partilerinin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? ANAP, SHP, DYP, DSP, RP, HEP?

Geleneksel düzen partileri, sorunu genellikle ya kalkınma ya da «demokratikleşme» sorunu olarak görme eğilimindedirler. Bunlardan birincisine göre, bölgeler arası kalkınmışlık farkını ortadan kaldıracak politikalarla sorun çözümlenir! İkincisiyse demokratik bir ortam oluşturulursa sorunun kendiliğinden çözümleneceği düşüncesini içeriyor. Bu öküzü arabanın arkasına koşmak gibi ters bir mantığa dayanıyor. Oysa, demokratikleşmenin koşulu Kürt sorununu çözmeye bağlıdır. Fakat afişe edilen duruma ve retoriğe rağmen Türkiye’de siyasi partilerin ve onların kurdukları hükümetlerin belirleyiciliği sınırlıdır. Bunlar görünen «yapılardır» ve asıl işlevleri balkondaki seyirciyi oyalamaktır. Türkiye’de belirleyici olan, görünmeyen yapılar, tezgâhların gerisindekilidir.

Irak Kürtleri ile Ankara arasındaki son dönem ortaya çıkan diyaloga nasıl bakıyorsunuz?

Irak Kürtleriyle Ankara arasındaki diyalog Kürtlerin on yıllardır yaptıkları yanlışın tekrarıdır. Bu, emperyalizmin ve sömürgeciliğin ekmeğine yağ sürmektir. Emperyalistlerin manevra alanını genişletici girişimler ve manipülasyona elverişli koşullar yaratılıyor. Geleneksel önderlikler acı deneylerden ders almamakta ısrar ediyorlar.

GAP bu sorunda sosyal ve ekonomik olarak nasıl bir etki yaratacak?

Bu soruyu sormanız isabetli. Genel kaniya göre GAP, Güney Doğu Anadolu'yu refaha boğacak ve bölgedeki ekonomik ve sosyal sorunları çözecek! Bunun asimilasyonu hızlandıracağı sanılıyor! Oysa tam tersinin geçerli olduğunu hayretle göreceklerdir. Bugüne kadar Kürt ulusal hareketinin başarısızlığında belirleyici etkenlerden biri bölgeye pre-kapitalist üretim ilişkilerinin egemen oluşudur. Pre-kapitalist yapı ve konumlar ulusal bilincin gelişmesini, canlanmasını olumsuz yönde etkilemiştir. GAP'la birlikte kapitalist üretim ilişkilerinin hızla gelişmesi sadece refahı değil ulusal bilinci de yükseltir. Ama bölgede ortaya çıkacak zenginliğin kimin elinde toplanacağı da önemlidir. Bir önemli nokta da bu tip büyük projelerden mucizeler beklemenin yanlışlığıdır.

Türkiye'nin Kürt meselesinde reforma yönelmesi PKK'yı nasıl etkiler?

Türkiye'nin Kürt sorununa ilişkin nasıl bir düzenleme yapacağına bağlı. Ama genelde önemli değişiklikler yaratacağı kanaatinde değilim. Belki taktik bazı değişikliklere neden olabilir.

Özellikle son 8-10 yıldır bu bölgede gelişen olaylar karşısında Türkiyeli aydının aldığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz. Hem siyasi boyutta hem de insani boyutta Türkiyeli aydınlar sorumluluklarını yerine getirebildiler mi?

Bölge, özellikle 1. emperyalist savaş sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen dönemde en büyük ve en utanç verici insanlık trajedilerinden birine sahne oldu. Türkiyeli aydınlar bu konuda başarılı bir sınav vermiş değillerdir. Genellikle belirli eğitimden geçmiş olanlar aydın sayılıyor. Bu ancak sosyo-profesyonel bir kesit oluşturan sosyolojik anlamdaki aydın tanımı için geçerlidir. Ben bunları sosyolojik anlamda aydın sayıyorum. Gerçek aydını bunlardan ayırmak için de 'entelektüel' kavramını yeğliyorum. Zira sosyolojik anlamdaki aydınlar gerek ideolojik gerekse de ideoloji dışı alanda mevcut düzenin, statükonun yeniden üretilmesini sağlıyorlar. Egemen ideolojinin (bizde resmi ideoloji) en etkin olduğu kesim bunlardır. Bunlar genellikle aldatan, ama aynı zamanda aldanılan bir kesimi oluştururlar. Ve egemen sınıfların sözcüsü,

akıl hocası durumundadırlar. Bu yüzden söz konusu kesimle ilgili bir yanılısamadan kaçınmak gerekir. Düzenin yeniden üretilmesinde diplomalılar önemli bir işleve sahiptirler. Elbette bunlar arasından benim gerçek aydın dediğim entelektüelin çıkma şansı diğer toplum kesimlerinden daha fazladır. Ama diplomalıyı gerçek aydınla özdeş görmek son derece yanlıştır. Gerçek aydının (entelektüel) ayırt edici niteliği, toplumsal, insani, evrensel sorunlar karşısında aldığı tavrıdır.

Bu nedenle bölgede gelişen olaylar karşısında gerçek aydınların tavrıyla diğerlerini ayırmak gerekir. Aslında sorun karşısında tutarlı tavır alanların azlığı Türkiye’de gerçek aydın sayılacak kesimin çok dar olduğunu gösterir. Az sayıdaki, sınırlı entelektüel dışında Türk entelijansiyası Kürt sorunu karşısında, insani planda olsun siyasi düzeyde olsun sınıfta kalmıştır. Ama söylediğim nedenlerden ötürü bunda fazla şaşıracak bir şey yoktur. Sosyolojik anlamdaki aydınların işlevi statükoyu koruyup yeniden üretmektir. Türkiye’deyse resmi ideoloji üretme boyutu ön plana çıkmıştır. Yazık ki kendilerini «solcu» sayanların çoğunluğu için de bu durum geçerlidir.

Sizce Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm Türkiyeli aydınları nasıl etkiledi?

«Kemalizm» veya «Atatürkçülük» Türkiye’deki resmi ideolojinin adıdır. Türkiyeli aydınlar hem Kemalizmin ürünü hem de üreticisidir, ürünüdürler. Çünkü «modern» Türkiye’yle birlikte ortaya çıkıp çoğalmışlardır, üreticisidirler, zira sömürü ve baskı; ayakta durabilmek için yalana, tahrifata, yoksaymaya dayalı uyduruk, yapay bir ideolojiye ihtiyaç duyuyor. Bu aşamada aydınlar (sosyolojik) resmi ideoloji olarak üretilmesiyle aydınların konumu diyalektik bir bütünlük olarak anlaşılabilir. Birinin diğerini üretip biçimlendirmesi değil, birbirlerini karşılıklı üretip biçimlendirmeleri söz konusudur. Dolayısıyla sosyolojik anlamda aydın, düzene eleştirel bakmak bir yana, onun yeniden üretilmesinde önemli ideolojik bir işleve sahiptir.

Milli mücadele ulusal bir mücadele miydi. Kürt halkı bu mücadelenin neresinde duruyor?

Milli mücadele «ulusal» bir hareket değildi. Bu resmi ideoloji tarafından, resmi ideoloji üreticisi düzenin akıl hocaları tarafından

sonradan uydurulmuştur. Yaşanan olaylar, süreçle ve olgularla asla uyumlu bir kavram değildir. «Milli mücadele» ve sonrasıyla ilgili bir «resmi gerçek» var. Bu resmi gerçek diplomatların da «katkısıyla» oluşturulmuştur ve asıl yaşanan süreçle ve olgularla çelişik haldedir. Osmanlı İmparatorluğu 1. emperyalistler arası savaşa taraf olarak katıldı. Bir devlet emperyalist savaşa bölüşümden pay almak için değilse bile, mevcut konumunu korumak için katılır. Fakat, savaşın sonunda Osmanlıların katıldığı taraf yenik düştü ve imparatorluk çöktü. Yenik çıkmasaydı da çökecekti. Zira emperyalizm bir güç olarak bölgeye damgasını vurmuştu. Dolayısıyla pre-kapitalist bir temel üzerinde duran imparatorluğun çöküşü kaçınılmazdı.

İngiltere öncülüğündeki emperyalistler, Ortadoğu'yu bölüp, parçalamadan bölgeden çekilmezlerdi. İşte Kürdistan'ın bölünüp parçalanmasından TC'ye de önemli bir pay düştü. Daha önce çokuluslu pre-kapitalist bir imparatorluğun parçası ve hâkimiyetindeyken, burjuva temeller üzerine oturmaya başlayan bir devletin baskısı altına girdi. Eğer «Milli Mücadele» iddia edildiği gibi «ulusal» bir hareket olsaydı, yani sömürgecilik ve emperyalizm karşısında varlığı ve bağımsızlığı için mücadele ediyor olsaydı, emperyalist politikaların bir aracı durumuna gelmeyeceği gibi, bir başka ulusu da baskı altına almaz, kimliğini inkâr edip sömürgeleştirmezdi. Onun için milli mücadele ve sonrası döneminin tarihinin yeniden yazılması gerekiyor. Bu dönemin olayları kesinlikle bilinmiyor. İnsanların zihinleri resmi ideolojinin yaydığı hurafelerle doldurulmuş durumda. Siyaset bilimciler, tarihçiler, bir bütün olarak sosyal bilimlerle ilgili olanlar, tahrifat, yalan, yok saymaya dayalı bir tarih versiyonunun yerleşmesinde birinci derecede rol oynamışlardır. «Eğitenlerin de eğitilmeleri gerekiyor.»

Milli Kurtuluş Savaşı «anti-emperyalist» olarak kabul edilmiş ve «mazlum milletlere örnek» gösterilmiştir. Ancak bu savaşın sonunda Kürt halkı mazlum duruma düşürülmüştür. Ulusal, demokratik hakları gasp edilmiş, asimilasyon politikası uygulanmıştır. Bu durumda sizce nasıl anti-emperyalist olabilir ve mazlum milletlere örnek gösterilebilir?

«Milli mücadele»nin anti-emperyalistliği teranesi sonradan uydurulmuştur. Mazlum milletlere yol gösterme iddiasına gelince, bu tam bir ikiyüzlülüktür. Burnunun dibindeki bir ulusu ezen biri nasıl «mazlum milletlere» yol gösterebilir? Bence temel yanlış Osmanlı-

dan cumhuriyete geçişle ilgili eksik, yanlış, çoğu zaman da gerçek dış bilgilerden kaynaklanıyor. Aslında cumhuriyetin konulması bir hükümet darbesidir. Biliyorsunuz darbeler bir devletin yapısında köklü bir değişiklik yaratmaz (emekçi toplum sınıfları bakımından). Bir yönetici kliğin yerini bir başkası alır. 1960'tan bu yana  darbe oldu değişen bir şey oldu mu? Her darbe düzenin işleyişindeki tıkanıklıkları gidermek, aşınan resmi ideolojiyi onarmak gibi bir işleve sahiptir. Elbette 1923'te Mustafa Kemal önderliğinde yapılan darbeyle 1960'lardan bu yana yapılanları özdeş görmemek gerekir. Ama nihai tahlilde cumhuriyetin konulması bir hükümet darbesi sonucuydu. Cumhuriyet dönemi iktidarları bir kere «büyük devlet» kompleksinden kurtulmadılar. İkincisi kendi ayıpları vardı. Kürt ulusunun kişi liğini inkâr edip onu baskı altına almışlardı. Mazlum uluslarla sömürgeci–emperyalistler arasındaki ilişkiler «kritik» bir hal aldığından hep sömürgeci emperyalistlerin safında yer almışlardı. Zaten mazlum uluslar safında yer almak gibi bir niyet de hiçbir zaman söz konusu olmadı. Niyet etselerdi ayıpları yüzlerine vurulurdu. Son kırk elli yıldır da söylediğimi doğrular nitelikte, karşı örnek çoktur. Türkiye; Kore'ye asker yolladığında, 1955'te Cezayir'in bağımsızlığı söz konusu olduğunda ve son Körfez krizinde v.s. her zaman emperyalistlerin safında yer aldı. Bu nasıl yol göstermedir?

Türk solu ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiye dünden bugüne baktığınızda neler söyleyebilirsiniz?

Türk solu Atatrklkle–Stalinizmin melezenmiş bir versiyonu olarak gelişti. Dolayısıyla ideolojik referanslarını sosyalizmin yozlaşmış bir versiyonu olan Stalinizmle Atatrklk oluşturdu. Türk solunun böyle bir gelişim seyri izlemesinde elbette Komintern'in de vebali büyüktür. Sovyetler Birliği'nin diplomatik bir aracı durumuna getirilen Komintern hep statükonun devamından yana bir tavır içinde oldu (elbette konuşulan dil farklıydı). Sosyalizmin asıl teorik kaynaklarına dayanmayınca, neyin sosyalizm neyin başka şey olduğu birbirine karıştırıldı. Bu niteliğinden ötürü Türk solunun temel teorik sorunlara sağlıklı yaklaşması mümkün değildi. Sosyalist mücadeleden çok «kalkınma», «buyurgan» bir bürokratik kesitin damgasını taşıdı. Ulusal mücadelenin sosyalist mücadelede ne kadar önemli olduğu anlaşılmadı. Kürt ulusal sorunu «sosyalizm gelir sorun çözülür» türünden anlamsız gerekçelerle geçiştirildi. Sosyalizm, en genel anlamda insanın kendi kendisine sahip çıktığı bir

toplum düzenini ifade eder. Bu ulusun kendi kaderini kendisinin tayin etmesi, bu mücadele sürecinde öncelik taşımak durumundadır. Sol hareket, ulusal soruna sağlıklı, ilkeli, tutarlı yaklaşmadığı sürece, milli mücadele yıllarındaki gibi bir durum yeniden söz konusu olabilirdi. «Önce Yunanlıları defedelim sonra düşünüyoruz» türünden bir mantık sol harekete de egemen olmaya devam etti. (Elbette bunun istisnaları yok değildi, ama genel eğilim söylediğim gibiydi). Sol hareket, ulusal sorunun çözümünü mücadelenin bir engeli olarak gördü! Oysa tam tersi, doğrudan sol hareketin başarısı, ulusal sorunun çözülmesine önemli ölçüde bağlıdır. Nihayet bir özgürlük mücadelesi veriliyor. Bu mücadele sürdürülürken «şimdilik taleplerinizi erteleyin» demek zaten sosyalist mücadele ilkeleriyle çelişiyor.

Sosyalizmin pratiği ile milli meseleyi çözemediği görüşü hâkim. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Eğer Sovyetler'i ve diğerlerini kastediyorsanız sorunuza nüanse etmeniz gerekir. Sovyetler'de, Çin'de, Doğu Avrupa'da geçerli olan sosyalizm değildi. Bir siyasal rejimin niteliği onun kendi nitelemesiyle belirlenmez. Bu ülkelerde yapılan, sosyalizm adına emekçi kitleleri ezmek olmuştur. Sosyalizmle ilgileri sadece kendilerini öyle adlandırmış olmalarıyla sınırlıydı. Fakat ulusal sorunun çözümü sosyalist mücadeleyle iç içe geçse de, yine de önceliği vardır. Ulusçuluk fetişizmine takılıp kalmak saçmadır. Ve nihai tahlilde sadece ezenler değişir. Ama ulus olarak özgür olmadan da ana amaca, sosyalizme evrilmek olanaksızdır. Siyasal plandaki «bağımsızlığın» önemini abartmamak da gerekiyor. Sosyalizmi içermeyen bir ulusal mücadele sömürünün yeni bir biçimde yeniden üretilmesinin ötesine geçemez. «Reel sosyalizm» ulusal soruna çözüm getiremedi, getiremezdi de.

Kültür konusuna gelelim. Kürt kültürünün yıllardır baskı altında tutulduğu ve asimile edildiği görüşü için neler söylemek istersiniz? Bu ilişki aynı topraklar üzerinde yaşayan iki halkın kültürünün kaynaşması mıdır yoksa bir asimilasyon ve talan mıdır.

Ben kelimenin bilinen anlamında «yazar» değil iktisatçıyım. Dolayısıyla sorunuza cevap verme konumunda kendimi yetkin görmüyorum. Yine de şunu söyleyebilirim; bir kültürün bastırılması, o kültürün taşıyıcısı olan ulusa yapılan en büyük baskıdır. Yaklaşık

yetmiş yıldır Kürt halkına ve onun kültürüne baskı yapıyor. Kültür üzerindeki baskı ulusun kimliğini tahrip etmeyi amaçlar. Ama baskıyı yapanın cephesinde de sorunlar ortaya çıkıyor elbette. Çürüme iki yönlü olarak ortaya çıkıyor. Bu tip baskılar sadece o ulusu değil insanlığı ilgilendiriyor ve insanlık için utanç vericidir. Ne yazık ki duyarlılık, olması gerektiği gibi değil.

Bölgede hiçbir ülkede, Kürtlerin ulusal sorunları konusunda tatmin edici çözümlere yıllardan beri ulaşılmamış olmasını sadece dış güçlerle açıklamak yeterli mi? Bu noktada Kürt ulusal hareketlerinin rolü nedir?

Hiçbir toplumsal süreci sadece dış faktörlere, dış belirleyicilere dayayarak açıklamak mümkün değildir. Her toplumsal süreç iç ve dış belirleyicilerin diyalektik bir bütünü olarak ortaya çıkıyor ve gelişiyor. Kürt sorunundaki tikanıklığı sadece dış belirleyiciler ve olumsuzluklarla açıklamaya kalkmak, hataları, yanlışları, beceriksizlikleri, ihanetleri, aymazlıkları haklı göstermeye yarar, ama mücadeleye hiçbir yararı olmaz. Dış koşulların (sömürgeci ve emperyalistler) sorunun çözümünde karmaşık ve aşılması zor engeller oluşturduğu doğrudur. Ama, bu, söz konusu sorunun sadece bir yanı, pencerenin bir kanadıdır. Asıl belirleyici olan da değildir. Elbette dış belirleyicilerin iç dinamiği biçimlendirmesi de söz konusudur ve bu durum sorunun çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Kürtler sadece dörde beşe bölünmüş değiller, aynı zamanda aşiret yapısı da geçerliliğini henüz korumaya devam ediyor. Bu sayısız bölünmüşlükler etkin bir önderlik oluşturmayı zorlaştırıyor, ama sorun çözümsüz de değildir. Pre-kapitalist üstyapı kurumları hâlâ varlığını koruyor. Bugüne kadarki başarısızlıkların en önemli nedeni siyasi önderliklerin mücadeleyi başarıyla yürütecek yüksekliğe çıkamamış olmalarıdır. Fakat yavaş yavaş bu olumsuzlukların aşılmağa olduğunu umut edebiliriz.

Eklemek istediğiniz şeyler var mı?

«Bir başkasını ezen ulus özgür olamaz». Marx'ın bu sözünü hiç aklımızdan çıkarmamamız gerekiyor. Aksi halde demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi kavramlar içi boş kavramlar olmaya devam eder. Ezilenin olduğu yerde ezenlerin cephesinde de demokrasi, özgürlük gerçekleşemez. Bu nedenle Kürt ulusuna yönelik baskılar hepimize yönelmiş baskılardır. Bu gerçeğin altını ısrarla çizmek gerekiyor.

MURAT BELGE

Yazar, çevirmen. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. Bu bölümde öğretim görevi aldı. Doçentliği sırasında YÖK Yasası'nın kabulü üzerine üniversiteden istifa etti. Birikim ve Yeni Gündem dergilerini yönetti. Eserleri: Tarihten Güncelliğe, Marksist Estetik; Faulkner ve James Joyce gibi çağdaş yazarlardan çeviriler yaptı.

Kürt sorunu dendiği zaman neler düşünüyorsunuz? Son 10–15 yıldır bu bölgede gelişen olayları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu somutluk içinde söylenecek fazla bir şey yok, burada bir milli mesele var. Burada bir halk yaşıyor ve herkes tarafından bilindiği halde resmi olarak kabul edilmiyor. Resmi düzeyde kabul edilmemesinden başlayarak bir dizi haksızlık söz konusu. Diplomatik bir haksızlık ve sonra da bu haksızlığa başkaldırma hareketini de zorla bastırma gibi yöntemlere başvurduğu için katlanarak ve büyüyerek bugüne kadar geldi. Ve bütün bu zor, baskı, kabul etmeme vs. gibi şeylerden bunları uygulayanları sevindirecek anlamda hiçbir sonuç çıkmadı. Tam tersi gerçekleşti ve sonuç olarak bütün bir ülkeyi hiç de bu boyutlara gelmemesi gereken ciddi bir sorunla karşı karşıya bıraktı.

70 yıllık resmi politika neden terk edildi? Ne oldu da devlet en azından Kürtlerin varlığını kabul noktasına geldi?

Burada bunun derin bir analizine girişemeyeceğim, yalnız bunun böyle olmasından pek hoşnut olduğumu söyleyemeyeceğim. Çünkü yine burada bir dış dinamik etkili oldu. Körfez olayı ile birlikte, ABD'nin uzun zamandır zihninde bulunan Kürtlerle ilgili bir durum patlak verdi. ABD'nin de bu konuda son derece somut,

net bir tavrı olduğunu sanmıyorum. Şimdiye kadar çok aldatılan Kürt halkı çok talihsiz bir halk, bundan sonra da olabilir böyle şeyler. Fakat bu konjonktür çerçevesinde Turgut Özal'ın, şimdiye kadar söylenmeyen şeyleri söylemeye başladığını gördük. Bunların olması kötü mü? Bence değil. Böyle mi olmalıydı? Yani yangından mal kaçırır gibi mi gerçekleşmeliydi, tabii ki hayır. Sanıyorum bunun temelinde Türkiye'yi yönetenlerin bir demokrasi kültürüne sahip olmaları yatıyor. Dünya politikasındaki birtakım değişikliklere bakarak verilecek kararlarla demokrasi sağlanamaz. Bu hazmedilerek, yaşanarak olgunlaştırılacak bir olaydır. Pratik sonuçları bakımından bunun böyle olması olmamasından daha iyi ama çok yetersiz. Bu sorun kaç yıldır Türkiye'nin gündeminin birinci maddesini işgal ediyor. Bu, toplumun sağlıklı bir organizma olmasını etkileyen hastalık gibi bir şey. Bunu bütün halkın tartışması, bilgilenmesi ve ortak kararlarını vermesi gerekirdi. Böyle olmuyor, birileri «dünya gerçekliği artık böyledir, biz de böyle yapacağız» diyorlar. Ben henüz neyin değiştiğini, ne şekilde değişeceğini analiz edebilecek durumda değilim. Şu anki bilgilenme aşamasında bu mümkün değil.

Samimi olduklarına inanıyor musunuz?

Bu bir samimiyet göstergesi değil ki. Bunu ben kendim için isterim, kendim için istemişsem de bunun göstergelerinin şimdiye kadar ortaya çıkması gerekirdi. Oysa böyle bir şey yok. Konjonktür değişti diye yapılan işler var.

ABD başlangıçta federatif bir Kürt devletine izin verecek gibi gözüküyordu. Ama bu tavrı daha sonra değişti. ABD neyin peşinde?

Olabilir. Sanıyorum bir kararsızlık söz konusu oldu. Bu da doğal. Büyük bir olay oldu ve sonuçları belli değil. Saddam var, Irak zayıflarsa ne olur, bunlar belirsiz. Kararsızlık gösteriyorlar. Bu kararsızlık sürdüğçe de orada daha çok insan telef oluyor.

Bizim alıştığımız türde emperyalizm analizleri vardır: «ABD şunu yapar, bunu yapar» diye. Homojen özneler gibi düşünmeye alışmışız. Benim inanmadığım bir şey bu. Her zaman devlet politikaları içinde, bu politikaları yürütenler arasında bir sürü kanatlar olur. Çok önemli düşünce nüansları olur. Bu nüanslar bir kriz anında çok daha önem kazanır ve hareketsizlik durumu yaratabilir. Sanıyorum, şimdi ABD böyle bir tutum içinde. Sonuç olarak bu insanlar

reel politikadan başka bir yol izlemiyorlar. Dolayısıyla şu konuda, bu konuda verecekleri kararlara göre Kürtlere «şunu yapın, orada durun» diyecekler.

Kürtler ne zaman ulusal kimlikleri için harekete geçseler ortaya atılan bir görüş vardır: «Kürtleri emperyalistlerin kışkırttığı, dış güçlerin parmağının olduğu» şeklinde özetleyebileceğimiz bu görüş hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir sorunu sadece dış etkilerle açıklamak mümkün mü?

Bana yeterli gelmiyor. Benim kafam böyle çalışmıyor. Böyle açıklama yapmak için uzun boylu hata yapmayan bazı öznelere düşünmemiz gerekiyor. Dünya politikasını bunlar belirliyorlar, müthiş planlar yapıyorlar ve bu planları yürürlüğe koyuyorlar. Ben bir kere tarihin böyle yürüdüğüne inanmıyorum. Onlar da bin bir türlü hata yapıyorlar. Koskoca ABD'nin tepesinde yer alan ve her türlü bilgiye sahip insanların da korkunç bir cehalet içinde davranabileceklerini düşünüyorum. Mutlaka komplolar vardır.

Tarihin bu şekilde açıklanmasına ikinci itiraz noktam da toplumun kendi dinamiklerine hiç şans tanımıyor olması. İnsana saygısız bir açıklama tarzı gibi geliyor bana. Sonuçta bu bölgede yaşayan milyonlarca insan var, onlar da bir şeyler yapıyorlar. Onların da bir vicdanı ve düşüncesi var. Ben belki tarihi kitleler yapar düşüncesini ciddiye alarak yanlış yapıyorum. Ama buna inanıyorum, sonuçta kitleler yapıyor. Mesela, bugünlerde İngilizce bir kitap okuyorum. Ortadoğu ile ilgili bu kitap İngiliz arşivleri incelenerek hazırlanmış. İngilizlerin, Mısır'da Kahire bürosu var, öte yandan Hindistan'da bürosu var. Birtakım planlar kuruyorlar ve birbirleriyle çalışıyorlar. Bu çalışmalar içerisinde yazışmalara bakıldığında cehaletin diz boyu olduğu görülüyor. Savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun kalkmayacağı anlaşıyor ve manevi otorite olarak halifeliğin Mekke Şerifi Hüseyin'e verilmesi düşünülüyor. Bu hesabı yaparken adamlar halifeliğin ne olduğunu bilmiyorlar. Halifeliği, manevi bir otorite, papa gibi düşünüyorlar. Böylece manevi otoriteyi kontrol ederek Müslümanlar üzerinde etkili olmayı hesaplıyorlar ve insanlığı bunlarla uğraşmak zorunda bırakıyorlar.

Kürt meselesine azınlık sorunu olarak bakanlar var, ulusal sorun olarak bakanlar var. Sizin yaklaşımınız ne?

Bu çok söylenen bir şey. Ben bunu tam olarak kavramış değilim, pratikte neyi değiştiriyor.

Belki çözüm noktasında bir etkisi var. Özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık şeklinde...

Bunların hepsi benim için tartışılabilir şeylerdir. Ben Kürtlerin bağımsızlığı dendiği zaman tüyleri diken diken olan insanlardan değilim. Bu da düşünülebilir. Burada önemli olan, yapılacak olanların orada yaşayacak insanlar açısından iyi olup olmayacağıdır. Federatif devlet de olabilir ama federatif devlet dediğimizde bunun Türkiye’de zorlukları da var. Türkiye’de yaşayan Kürt halkının büyük çoğunluğu zaten metropollerde yaşıyor. Böyle olması da doğal. Belki bu nedenle federatif sistem de yetmeyebilir, belki kantonlar düşünülebilir. Ama, Türkiye üzerinde imparatorluktan gelme bir yapıyız. Kötü bir şey değil bu. Bence artık ilkelleşmiş olan, «her devlet bir ulusa dayanmalıdır düşüncesinden bakmadıkça, bu bir mesele değil, hatta başka türlü bir zenginlik olabilir. Çok daha küçük olan azınlıklar için de aynı şey söz konusudur. 12 Eylül’den önce Türkiye halkları derdik, şimdi bunu demek hıyaneti vataniye oldu.

Türk halkı dediğin zaman kendini gerçeklikten koparıyorsun ve insanların önemli bir kısmını cenderes sokuyorsun. Aslında ayrılıkçılık denilen şeyleri kendi ellerinle kışkırtmış oluyorsun. Bazı insanlara bir kimlik veriyorsun, adam, bu kimliği kabul ettiğinde benliğinden, onurundan çok büyük tavizler vermek zorunda. Ben bir Kürt olsam TC’nin bana dayattığı bu kimlik zorunluluğuna karşı ayrılmayı düşünürüm. Yalnız azınlık demekle ulus demek arasında bir şeref mertebesi farkı oluşmaya başladı. Buna da katılmıyorum. Tabii ulus, bunu inkâr eden yok. Norveç ulusunu 4 milyon insan oluşturuyor. Dünyada yaşayan 25 milyon Kürt var, ulus değil mi diyeceksiniz.

Yanılmıyorsa azınlık dediğimizde kültürel kimlik, ulus dediğimizde politik kimlik öne çıkıyor ve bunun çözüm önerileriyle bir ilişkileri olsa gerek?

Tabii bunun pratikte birtakım önemli sonuçları olabilir ama dediğimiz gibi bağımsız bir devlet olur, federatif bir yapı olur, bunların hiçbirisi bana olmayacak şeyler gibi gelmiyor. Yalnız her ulusun kendi devletini kurması da çok büyük bir marifet gibi gelmiyor bana. Ulusların bir arada kardeşçe yaşamayı öğrenmesi daha büyük bir

marifet. Pratik olarak düşündüğümüzde bir Kürt devleti, denize kıyısı olmayan, etrafında dört amansız düşman barındıracak olan bir devlet olacak. Kayda değer bir sanayileşmeyok. Tüm bunlar federatif çözümlerin daha iyi olacağına işaret ama bunun kararını zaten ben veremem. «Ben bu zorlukları göze alıyorum ve kendi devletimi de istiyorum» diyebilir insanlar.

Talabani, Barzani gibi geleneksel önderlikler ve PKK var. Bu Kürt hareketleri hakkında neler düşünüyorsunuz?

PKK'yı öbürleri kadar meşru görmüyorum. Genel olarak insanların arasındaki sorunların silahla ve şiddetle çözüleceğine inanmıyorum. Şimdi PKK için de bu kabul edilmesi gereken bir durum var. TC'yi yönetenlerin Kürt sorununda aldıkları kabul edilmesi imkânsız tavırlar insanları daha şiddetli patlamalara yöneltirler. Zaten bu olumsuz tavrı alanlar, bu sonucu göze almış olmalılar. Bu durumda diğerleri de kendilerini ifade etmenin yollarını arayacaklar. Ben uzun bir zaman PKK'nın Kürt halkının sorunları için öncelikle silah, öncelikle şiddet tavrına sempatiyle bakamıyorum. Bu tür bir hareket politize olmuş kadrolar içinde kendine yeni kadrolar bulma şansına sahiptir, uzun zaman da böyle gidecektir. Şiddetle, baskıyla bu hareketin bitirileceği kanısında değilim. Burada paradoksal bir durum var. Bu tür yöntemlerle kitlesel popüler bir hareket olamaz. Fakat aynı zamanda da kendini yeniden üretecek potansiyele sahiptir.

Sonuçta bu meselenin artık Türkiye'de herkesçe kabul edilmesini zorunlu kılan bir oldubitti yaratıldı. Bu da olumlu ama bunu yaparken birçok telafisi imkânsız acı tohumları da serpildi. Fakat bir şey gözlemliyorum; Kürt hareketinde başlangıçtaki kıyıcılıktan biraz çarketmek, biraz daha siyasi bakmak gibi eğilimlerin ortaya çıkmakta olduğu söylenebilir. Bu bir iyimserlik veriyor. Ben çok iyi bilmiyorum ama bir Barzani hareketini, bir Talabani hareketini daha popüler, halkın ne olduğunu bilen hareketler olarak düşünüyorum. Onlara kıyasla PKK bana çiğ, çok tek yanlı bir hareket gibi görünüyor.

Türk aydınının bu olaylar karşısında takındığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aydın çeşitli tanımları olan bir kategori ve tek bir ögeyle açıklanamaz. Örneğin; birisine aydın diyorsak bunun bilgiyle bir ilişkisi

var. Belki en temel özelliklerden biri. Ama yalnız bilgiye dayanarak açıklayamıyoruz. Bilgili olur ama yine de aydın dememiz gerekmez. Onun için, belki daha geniş bir kategori çizmeli, entelijansiya gibi. Yaptığı iş birtakım bilgilerin kullanılmasını gerektiren daha rafineleşmiş, daha üst düzeye çıkmış bilgilerin kullanılmasını gerektiren bu entelijansiya içinde bir misyonla davranan insanlara herhalde aydın demek durumundayız. Bir zamanlar Türkiye’de tartışılırdı ‘işte sağcı aydın olur mu’ diye. Bence olur. Sağcının da bir insan ütopyası çerçevesinde aydınları olur. Ama asalım, keselim, gebertelim diyen bir sağcılıktan aydın çıkmaz. Dolayısıyla aydın bir misyonu da olan, kendi bilgisini yalnızca kendisi için kullanmayan, bilgisini daha geniş bir insanlığın yararına olacağına inandığı birtakım davalarda kullandığına inandığımız insandır. Yani Emile Zola aydındır ama sadece bilgi sahibi olduğu için değil, bir Dreyfus olayına sahip çıktığı için. Türk aydınına gelince, böyle «Türk aydını», «Türkiye aydını» gibi kolektif bir öznen söz etmek mümkün değil. Çeşitli kategoriler var, bunun tarihi bir oluşum süreci var. Türkiye’de her şey gibi aydın da devletin gölgesinde, devlet kurtarma ideolojisiyle ortaya çıkmış. Çünkü bu toplum kendi gerçek soluk alıp verme süreçlerinde bir tür bilgi ile birlikte belli kategorilerde ilkelere de çok fazla ihtiyaç duymadan varolmuş ve yaşamış. Bu durumda genel olarak dünyada aydın dediğimiz insanın varolduğu toplum içinde ayaklarını basabileceği yerler sınırlı da olsa var; Türkiye toplumunda bu ölçülerde ve de varolmamış.

Her şeyi denetleyen devlet ve onunla bir tür yasallık ilişkisi içinde bir aydın söz konusu. Aydın nedir? Türkiye’de sanatla, edebiyatla uğraşan ve kendi kitaplarıyla geçinen kaç kişi sayabiliriz. Onun için hâlâ bağımsızlaşmış bir aydın yok. Bir de bu madalyonun öbür yüzü var. Türkiye’de eğitim çok önemli sayılmış, kuramsal olarak da bu böyle. Aydının daha geniş tanımına daha yatkın bir şey. Öyle ki Türkiye’de sınıf farkından çok daha önemli bir ayrım olmuş eğitim ayrımı. Çünkü Türkiye’nin özel durumu bu Batılılaşma. Türkiye’nin bütün tarihini bu belirlemiş. Dolayısıyla belli bir eğitimi alan başka türlü hayat değerlerine ulaşıyor. Dolayısıyla bilgi sahibi adam hep vatan kurtarma gibi amaçlarla özdeşleşmiş. Aydın denilen adamdan çok şey bekleniyor. Burada bir dizi yanlışlık var. Bir kere kime aydın diyoruz? Dememize yetecek nedenler var mı? Bunu dediğimiz adam-

dan bunları beklemek meşru bir şey mi? Aydın meselesinde biraz daha gerçekçi ve serinkanlı olmak gerekiyor sanıyorum.

Organik bir aydın tanımlaması yapmak muhakkak çok zor, ama yine de Emile Zola örneğini veriniz. En azından aydından çağına tanık olma ve tavır alma gibi bir tavrı bekleyebiliriz sanıyorum. Türk aydınının, ilericisi de demokrati da belirli konularda bunun örneklerini verdi. Kürt sorununda ise yeterli tavrın alınmadığını düşünüyorum, sizce bunun nedenleri ne?

Bence bunun başlıca nedeni korku. Türkiye dediğimiz toplumda hayatın belli başlı öğelerinden birisi korku. Biz geleneksel olarak baskıcı bir devlet yapısına alışmışız, devletten korkuyoruz. Türkiye'de devletin teorik ayrıntısına giremeyiz, ama her zaman yukarıdan aşağı kurulmuş, toplumdan organik şekilde gelişmemiş, önce kendini kurmuş sonra kendine bir toplum kurmuştur. Bu özelliğiyle de âdeta bir işgal devleti gibi fonksiyon görüyor. Adamı basit bir şey için karakola çağırdıklarında korkuyor. Devlet toplum ilişkisi değişmiyor. Çünkü bunu değiştirmekten yana güçler var her zaman iktidarda. Bunun için bu devletin daha titizlikle tabulaştırdığı sorunlar söz konusu olduğunda tabii korku artıyor. Kürt sorununu psikolojik çerçevede Osmanlıdan kalan birtakım bilinç kırıntılarına kadar götürmek mümkün. Biz her ne kadar Osmanlıyı bilinç düzeyinde yoksaydıksa da psikolojik süreklilik var. Daha geçen yüzyıl büyük bir imparatorlukken sonuna doğru gittikçe hızlanan bir süreçle ufalanması, özellikle devlet katında olan insanlarda müthiş bir psikolojik düğümlenme, kilitlenme yaratmış. Arnavutluk'un, Romanya'nın ayrıldığı dönem Kürdistan ayrılıydı belki onlar kadar bile önem verilemeyebilirdi. Ama bütün bunlar olmuş; toprak kaybetmeyi, ufalanmayı bir terör halinde yaşayan bir egemen zümre var Türkiye'de ve bunlar son derece büyüyorlar ve dolayısıyla müthiş bir tabu haline geliyordu sorun. Bir de kendilerine göre bir plan yapıp kimseye danışmadan kimseye bu planı uzun boylu tartışıp ikna etmeyi de düşünmeden uygulamak gibi bir âdeti var bu devletin. Sonuç olarak dediğiniz gibi insanların bu konuda sessiz kalmalarına yol açan şeyin başında korku geliyor.

Daha konjonktürel bir şey var, o da bütün dünyada aslında 80'lerde yaşanan genel atmosfer. Dünyayı değiştirme konusunda 68'lilerde kurulan psikolojik bağ koptu bu yıllarda. Biz bunu askeri

bir darbe altında yaşadık ama başka Batı ülkeleri demokratik seçimlerle bu sonuca geldiler. İnsanlar yukarıdan baskı tehdidi taşıyan her şeye çok daha kolay evet der konumdalar. Sonuç olarak şu iyimserliği taşımak istiyorum: Türkiye’de yaşayan sıradan insan olsun ya da görece aydın olsun; gerçek düşüncesi sorulduğunda Güneydoğu sorununun böyle yaşanmasından yana değildir diye inanıyorum. Aslında, bu konuda insancıl, anlamlı formülasyonlar getirilebilir. Büyük çoğunluğun milliyetçi tuzağa düşmeden bunlara destek vereceğini düşünüyorum. Yani bu durumu daha çok korku mekanizmasına bağlıyorum.

Bu noktada Kemalizmin etkisinden söz edebilir miyiz?

Kemalizmin etkisi var. Kemalizmin bugün aldığı biçimlerin belki daha fazla etkisi var. Mustafa Kemal’in tartışılmaz liderliği yürürken mesela «Türkiye’de Kürt yoktur» gibi bir laf edilemiyordu. Ama bugün Kemalizm adına «Kürt yoktur» denilebiliyor. Bence Kemalizm hiçbir zaman çok ileri bir ideoloji filan değildi de o da olduğundan daha sağcı daha kalitesiz bir hale getirildi. Şimdi buna daha geniş bir çerçevede cevap vereyim. Fransız devriminden bu yana bir ulus devlet kavramı var. Kemalizm de bir anlamda bu ulus devlet teorisinden etkilenmiştir. Nasıl bir şeydir? Avrupa’da milli devletler çağı başlıyor, başlangıçta bunun teorisinden devlet sınırları çizilmiş, toplumun içinde farklı etnik kökenden insanların olabileceği zaten kabul edilmiş. Bu bir teorik varsayım. Yani Fransa’da o tarihte de Basklı olduğu, Korsikalı olduğu biliniyor. Devletler bütün bu farklı etnik kökenlerden gelen insanlara karşı eşit mesafe alma, etnik kökene dayalı bir ayrımcılık yapmama taahhüdünde bulunuyor. Mustafa Kemal de bundan belirli ölçüde etkileniyor. Mesela «Ne mutlu Türküm diyene». Ama zaten «Türküm diyene» dediğimiz zaman daha ideal ulus devlet çerçevesinden dışarı çıkılıyor. Mesela «Ne mutlu Türkiyeliyim diyene» denilebilirdi. «Ne mutlu Türküm diyene» olunca etnik mesele birden tartışma konusu haline geliyor. Ben Türkiye Cumhuriyeti üzerinde kendi rızamla yaşıyorum; yaşamaktan da memnunum demek başka. Çünkü Kemalizmin, onun hemen dolaysız düşünsel hinterlandını oluşturan İttihat Terakki milliyetçiliğinin çok önemli öğelerinden birisi, bizim bugünkü ölçülerimize bir hayli şoven kalan bir milliyetçiliktir ve o derece şoven ki depedüz ırkçı ideolojilerle iç içe geçmiş bir milliyetçiliktir. Çünkü

Batı onları eleştiriyordu. Batı, insan hakları, demokrasi vb. ile âdeta komünizm gibi ürkütücü, tehlikeli, bize yabancı, uymamamız gereken bir hal aldı. Kemalizmin içinde de böyle bir dönüşümü bizzat Kemalistler gerçekleştirdiler. Bu da bu sorunun çözümü konusunda Kemalizmi özellikle önü tıkayan bir ideoloji ve pratik haline getirdi.

Kurtuluş Savaşı'nda Kürt ve Türk halkı ortak mücadele veriyor. Lozan'da İnönü, Kürt ve Türk halkından söz eder. Acaba bazı kişilerin düşündüğü gibi Kemalizm bu konuda baştan daha ılımlıydı da İnönü ile birlikte mi tavrında değişiklik ortaya çıkıyor.

Ortada güzel bir Kemalizm vardı da sonra özü bozan birtakım hainler çıktı. Ben bu kaba yaklaşıma inanmıyorum, bunu çok söyleyen var. Şimdi burada ilginç bir paradoks var. Türkiye'de fundamentalist dediğimiz Müslüman kesim var, onların entelektüel olanları bütün Müslümanlık tarihini bildikleri için, dünyada Müslümanlık tarihinin içindeyatan despotizmleri, haksızlıkları filan bildikleri için Abbasiler dönemine filan dönelim demezler. Altın çağ olarak nitelendikleri peygamberin yaşadığı döneme dönebilir miyiz düşüncesi vardır. Dünyanın somut tarihinin bozmadığı, lekelemediği bir alt çağa dönmek. Şimdi bu İslamcılara karşı Türkiye'de turnak içinde laik düşünce olarak Kemalizm var. Ama bence eşit derece fundamentalist, eşit derecede dogmatik, tartışmaya ve eleştiriye kapalı bir ideoloji. İlginç olan Kemalizmin de altın çağı var, Müslüman fundamentalizmi gibi. Bu üstelik daha yakın bir dönem. Peygamberin dönemi nasıldı bunu zihnimizde inşa etmek daha zor ama bu bilinen bir şey, yakın zamandı, bu da öyle aynen aman aman müthiş bir şey değil. Tamam, büyük bir çaba, toplumsal seferberlik ama ben her zaman söylerim altı okun içinde demokrasi yoktur. Tabii Kemalizm daha İngiliz tipi liberal burjuvazi düzeninden yanadır da İnönü, devletçidir gibi şeyler söylenebilir. Ama bir altın çağ ve bozulmamış, lekelenmemiş bir dönem vardı, sonra gelenler bozdular değil.

Ortada etnik bir problem var. Türkiye'nin ilericileri, demokratları ve aydınları Batı'nın ilerici değer yargılarını Türkiye'ye taşımak için belirli düzeyde uğraş verdiler. Ama Kürt sorununda aynı tavrı göstermediler. Bu durum Türkiyeli'nin tarih önünde bir vebal yüklemiyor mu?

Var tabii. Tabii ki bunun sorumluluğu da var. Ama bunu da tek

yanlı, bir tarafı kabahatli çıkarmak şeklinde yapmamalı, karşılıklı pek çok şeyde var. Kürtlerin yaşadığı bölgenin geriliği, bunun bir sürü diyalog imkânını kısıtlaması. Bir de hep bir vatan kurtarma misyonu vardır, ama şark hizmeti yapmak bir sıkıntıdır. Tüm bunlar diyalogu engelleyen, bu toplumun da yapısına sinmiş ayrımlar. Ama sonuçta ben aydın dediğimiz insanlardan misyonerlik beklemem, ama sorun bu hale gelmişse, bu soruna karşı net bir tavır almak en azından gerekli ki, burada hâlâ çok önemli bir eksiklik var.

Türkiye solu Kürt meselesine çok daha sınıfsal bir temelde baktı, etnik özelliğin üstünde fazlaca durmadı. Son dönem ise etnik özellik daha ağır basmaya başladı. Bunun ortaya çıkmasında, K.....'daki hareketin kitlesellik kazanması etkili oldu diyebilir miyiz?

Doğru tabii. Eski bakış açısından önemli eksiklikleri vardı. Bizdeki sosyalizm tecrübesiz bir sosyalist hareketti. Kitapta yazılanlara körükörüne bağlı bir temelde gidiyordu. Sınıf meselesi en temel meseledir ve her şey buna tabidir bakışı vardı. Bu sadece Kürt meselesine bakışı etkilemedi, diğer sorunların çoğunda da etkili oldu. Örneğin: Kadın hareketi.

Sanıyorum ikili açıklamalara ihtiyacımız var. Bu hareketler ne kadar kitaba bağlı kalırlarsa kalsınlar, bir gerçekliği görmek zorundalar. Kadın hareketi böyle bir kitleselleşme göstermedi belki, ama yine de bunu kabul etmek zorunda kalan sosyalistler oldu. Tabii ki araçsallık yaklaşımı hâlâ ağır basıyor. Kadın sorunu Türkiye'de kitleselleşmediği için birçok sosyalist hâlâ bu önemli değildir diyor. Ama öbür tarafta bir kitleselleşme sağlandığı için aynı lafları edemiyor. Bunun da yine kökünde yine araççı bir yaklaşım yatıyor. Açık olmak lazım. İki tarafın da 'ben bundan nasıl yararlanabilirim' diye bakmaktan vazgeçmesi lazım. Bu çok kolay olmayabilir, ulusal sorunların çözülmesi dünyanın hiçbir yerinde kolay olmadı, ama bu sonuçta etik bir sorundur. Önce birbirimize güvenmeliyiz ve birbirimize güvenebileceğimiz ortamları yaratmalıyız.

Yıllardan beri baskı altında tutulan, asimile edilen bir Kürt kültüründen söz edilmekte. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Ortada temel bir bozukluk olduğu için bu konuda söylenecek çok fazla şey yok. İnsanlar birbirlerinden yararlansınlar, etnik kültürleri bir müzecilik anlayışıyla oldukları yerlerde tutmak sağlıklı bir

anlayış değil. Ama Diyarbakır oyunu oynarken, bu geleneksel Türk oyunu diye empoze etmeye çalıştıklarında iş zırvalaşıyor.

Şimdi burada bazı şeylere değinmek istiyorum. Bazı Kürt arkadaşlarla tartışıyoruz. İsrail anayasasının bizden iyi olduğunu söylüyorlar. Filistinlilerin dilleri vs. yasak değil anlamında. Bu çok yüzysel bir bakış. İsrail ırkçı devlet, Filistinliyi tabii ki ayrı görüyor. Çünkü bir maymun gibi görüyor. Bana bulaşmasın, benden olmasın diye bir derdi var. Türkiye’de bu yok. Kürt’ü reddetmek değil, gerici Türk’üm derdi. rükt’e kızını da verir vs. Bunun gerçek bir yanı var. ama dediğim gibi tüm bunları daha başından zıvanadan çıkaran bir durum var ortada. Kürdü kabul etmeme anlayışı. Meydan Larousse Ansiklopedisi hazırlanırken, bunun Türkçesini basarken, Kürt maddesini yazarken, Küçük Asya’da yaşayan bir Türk kavmi olarak çeviriyorsunuz. Yani ırkçılığa dayanmayan bir genel kültür içerisinde ırkçılıktan daha ciddi şekilde etkilenmiş, daha dar bir grubun dayatmalarıyla aslında hiç de böyle olması gerekmeyen bir olay çok ciddi bir sorun haline getirildi.

MİHRİ BELLİ

Mihri Belli 1915'te Silivri'de doğdu. Siyasi eyleme 1936-1940 yıllarında iktisat okumaya gittiği Amerika'da başladı. O ülkede gençlik ve işçi hareketlerine katıldı. Bir süre Mississippi'de zenci yarıcılar arasında çalıştı. 1940'ta yurda döndü ve TKP'de çalışmaya başladı. 1942 yıllarında bu partide sorumlu göreve geldi. 1943-44 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde asistandı. İleri Gençlik Birliği'nin kuruluşu bu dönemdedir. Belli, 1944 güzünde tutuklandı. İki yıl hapis ve sürgün cezasına mahkûm oldu. 1946'da yurtdışına çıktı. Yunan iç savaşına katıldı. Yunanistan Demokratik Ordusu'nda tabur komutanlığı yaptı. 1950'de yurda döndü. 1951 TKP tevkifatında tutuklandı, yargılandı ve bu kez yedi yıl hapis cezasına mahkûm oldu. 27 Mayıs'tan sonra «Türk Solu» ve «Aydınlık Sosyalist Dergi» adlı organların yayımlanmasına yardımcı oldu. Bu dönemde de konuşma ve yazılarından ötürü iki kez tutuklandı.

12 Mart 1971'den sonra bir ara FKÖ'nün konuğu oldu. 1974 Af Yasası'ndan sonra arkadaşlarıyla birlikte Türkiye Emekçi Partisi'ni kurdu. 1979'da Belli'ye suikast girişiminde bulunuldu. Ağır yaralandı. 1981 sonlarına doğru yurtdışına çıktı. Halen Avrupa'da yaşamaktadır. Belli'nin 1980'den sonra yayımlanan kitapları şunlardır: «Elne Anahyse Der Türkischen Binken Münih», 1982, «Rigas'ın Dediği», «Türkiye: Toplumsal Yapı, Ulusal Sorun», «Türk Solu Dünyü Bugünü», «İnsanlar Tanıdım».

Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne? Siz Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Kürt sorunu her şeyden önce ulusal sorundur. Bir ulusun tarih sahnesine çıkıp «Ben varım» deyişi; kendisini ulus olarak yok sayan devletlerce dayatılmış olan sömürge durumuna isyan edişi, bunun zorunlu kıldığı çok yönlü mücadeleyi göze alışı.

TC genelinde demokratik mücadeleye, emekçilerin sömürsüne, ekonomik kalkınmaya ilişkin bütün diğer sorunlar ikincildir. Kürt sorunu hakça, yani Kürt halkının ulusal demokratik özlemleri doğrultusunda çözüme bağlanmadıkça (ki bu Türkiye'nin demokratik güçlerinin özlemleriyle de çakışır), elde edilecek demokratik kazanımlar kalıcı olamaz. Bu en temel sorunda demokrasi düşmanı güçlere taviz verdin mi, o güçlerin, anı gelince, senin demokratik kazanımlarını tuz buz etmesi işten değildir.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu savunanlar var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Kuzey Kürdistan TC'nin sömürgesidir demek yetmez. Bunun özel tipte bir sömürge olduğunu belirtmek gerekir. Klasik sömürge tanımını, olduğu gibi buraya uygulamanın yanıltıcı olacağı görüşündeyim. Sömürgelerde sömürgeciler, genel olarak sömürge halkının etnik özelliğini inkâr etmezler. Birinci sorun sömürüdür. Ulusal bilincin, ulusal kültürün gelişmesine türlü yollardan engel olurlar elbet; ama zorla asimilasyon yoktur. İngiliz sömürgeci; Hintliyi İngilizleştirmeye, Fransız, Magripli Arabı Fransızlaştırmaya kalkışmaz. TC'de durum değişiktir. Kendisi bütünüyle yeni sömürgecilik yöntemleriyle sömürülmekte olan Türkiye'nin, Kürdistan'ı ekonomik bakımdan sömürmekte oluşu bence ikincil sorundur. Birinci sorun bir ulusun varlığının inkârıdır, zalimce uygulanan zorla asimilasyondur, ulusal zulümdür. Bir ulusa bundan büyük hakaret olamaz.

Geçmişte biz sömürge teriminin Kürdistan'daki durumu tam olarak tanımlamadığı görüşünü bu düşüncelerle savunduk. Bu tutumumuz, ayrıca, ilhamlarını Irak KDP'sinden alan ve Kürt hareketi ile 1960'lar sonlarında anti-emperyalist şahlanış halinde olan militan Türkiye solu arasına duvar çekme gayretinde olan bazı ilkel milliyetçi unsurlara karşı tepkiydi. Bunlar sömürge tezini ileri sürerek Türklerle Kürtlerin aynı örgüt çatısı altında birleşmelerini engellemeye çalışıyorlardı. Bu da Kürtleri ABD'yi hedef alan anti-emperyalist mücadelenin dışında tutma gayretkeşliği demekti.

Bugün durum değişiktir. Bugün Kürt ulusal demokratik direni-

şinin önderliği de sömürge tezini savunuyor. Oysa bu önderliğin anti-emperyalistliği, enternasyonalistliği tutum ve davranışlarıyla kanıtlanmıştır. Kürdistan gerçeğini herkesten iyi bilmesi gereken de herhalde bu önderliktir. Bu durumda eskisavda ısrar etmek anlamsız oluyor. Ancak Kürdistan gerçekliğinde «sömürge» derken ulusal zulmü ön plana almak ve enternasyonalist bir ruh içinde Türkler ile Kürtlerin, yeri geldiğinde, aynı örgüt çatısı altında birleşmelerine her halükârda dayanışma halinde hareket etmelerine karşı çıkmamak gerekir.

Dört ülkeyi, hatta Sovyetler Birliği düşünüldüğünde beş ülkeyi ilgilendiren Kürt sorunun sizce çözüm yolu nedir?

Çözüm, devrimin yolunu tutmaktır. Ülkenin her parçasının özgül koşullarını göz önünde tutan ulusal demokratik direniş yolu. Her parça içinde feodal, komprador güçleri etkisiz kılacak olan demokrasi mücadelesi, tüm ulusal demokratik güçlerin bu yolda seferber edilmesi. Bunu da ancak çağımızın devrimci düşüncesini eylem kılavuzu bilen bir devrimci önderlik başarabilir.

Sizce Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi?

Irak'ta Kürt ayaklanmasının başında böyle bir önderlik yoktu. Körfez savaşında Irak'ın yenilgiye uğramasıyla ülkenin kuzeyinde meydana gelen iktidar boşluğundan yararlanmak için harekete geçerek kent ve kasabaları ele geçiren kuvvetler genellikle Caşlardan oluşuyordu; yani o ana kadar Baas Partisi emrinde olan milisler, sayı üstünlüğü onlardaydı, silah onlarda. Bush'tan işareti alınca, daha doğrusu aldıklarını sanınca harekete geçtiler. Kürdistanî Cephe'nin ortaya atılması her şey olup bittikten sonradır. Kendiliğinden hareketin önderliğine soyunan Barzaniler, Talabaniler oldu. Kendi örgütleri içinde de gücünü feodal, yarı feodal bağlardan alan böyle bir önderliğin Kürt devrim gemisini fırtınalarda doğru rotada seyrettirip hedefe ulaştıracak kavrayış, yetenek ve yürekten yoksun olduğu açıktı. Geçmişleri ortadaydı: Onlar hep halkın öz gücüne değil, Irak ile çatışma halinde yabancı devletler ile kapalı kapılar ardında pazarlıklar sonucu bazı kazanımlar elde edeceklerini sanmışlar, halkı bu gibi hesaplar peşinde sürüklemişler, böylelikle ulusal kurtuluş davası gibi soylu bir davayı soysuzlaştırmışlardır. Ve her seferinde sonları hüsrana uğratmıştır. Bu sefer de tam bir aymazlık içindeydiler.

Tehlikeyi anında sezemediler. Direniş i örgütlemek sorunları olmadı. Irak ordusunun saldırıya geçmesinden birkaç saat önceye kadar, kurulacak olan kabinede bakanların kimler olacağı ya da kurtarılan kent ve kasabalarda ticari kurumların nasıl ele geçirileceği hesaplarını yapıyorlardı.

Irak ordusunun harekete geçişinden sonraki feci olaylar yalnızca Saddam Hüseyin'in zulmü ile, Halepçe katliamı anılarının halkta yarattığı korku ile açıklanamaz. İki üç milyonun kış kıyamette, panik halinde sınırlara doğru kaışı bizzat elebaşlar tarafından kasıtlı olarak yaratılan bir panik havası sonucudur. Bir halk, atalarının binlerce yıldır yaşadığı toprakları o kadar kolay bırakamaz. Binlerce yıl boyunca nice zalim hükümdarlar görmüştür o halk. Toprağına, diline, kültür ve geleneklerine sım sıkı sarılmış ve zalimlere inat varlığını sürdürmüştür.

Sınırlara varan sığınmacıların yürekler acısı hallere, utanç verici durumlara düşmelerinde de toplumun liderliğine soyunanların sorumluluğu vardır. Yiyecek ve çadır dağıtımını insanlara yakışır şekilde düzenlemekten bile acizdiler. Kocas ı Iraklılarla çarpışmalarda şehit düşmüş dul kadın üç çocuğu ile yağmur altında aç susuz beklerken, birkaç göz çadırlarında aşiretin ileri gelenlerinin karnı tok sırtı pek idi. Sığınmacılara yardımın büyük kesimi yöredeki halktan geldi. Amerikan yardımı devde kulaktı. Bu yardımın da halka iletiliş tarzı ibret vericidir. Televizyon ekranlarında seyrettik: Helikopterler havadan, aşağıya itiş kakış toplanan halkın üzerine yüz elli kiloluk balyaları atıyor, köpeğe kemik atar gibi. Kürt halkı bu hakaretlere layık değildir. Bir yurtsever, devrimci önderlik başta olsaydı aynı halkın tutum ve davranışı hiç kuşkusuz bambaşka olurdu.

Batılı kalemşörl er Kuzey Irak'tan yığınsal göçü Saddam yönetimine karşı bir direniş şekli sayıyorlar. Biz saymıyoruz. Sonuçları ortadadır: Sığınmacıları bahane eden emperyalistler «Hazır Çekiç» dedikleri beş binlik bir vurucu gücü getirip Kürdistan'ın göbeğine (Silopi'ye) yerleştirdiler. Havaalanları emirlerindedir. Çok büyük kuvvetleri donatabilecek silah, araç gereç depoları kurmuşlardır. Burada güttükleri hedeflerden biri Kuzey Irak'ta Arap yarımadasındaki emirliklere benzer bir tampon devletçik kurmaktır. Ama Hazır Çekiç'in asıl işlevi genel olarak Kürdistan'da halkın uyanışını engellemek, bunun için de her şeyden önce Kuzey Kürdistan'daki ulusal

demokratik direnişin bastırılmasına yardımcı olmaktadır.

Batı ve ABD Kürt sorununda nasıl bir çözüm peşinde? Sizce ne tür hesapları var?

Batı, eski emperyalist Batı'dır. Hem eskisinden daha sömürücü, daha kana susamış.

Castro «Eski sömürgecilik döneminde sömürgecilerin Latin Amerika'dan üç yüz yılda alıp götürdüklerini bugün emperyalist tekeller ve bankalar faiz olarak bir yılda alıp götürüyor» diyor. ABD'nin de Kürt halkına karşı duyguları dün ne idiye bugün de odor. Batı'nın birdenbire Kürt dostu kesilmesini kuşkuyla karşılamak gerek. Uyanıklık bunu gerektirir. «Düğün değil, bayram değil, eniştem beni niye öptü».

Koşullar denk gelirse ABD'nin Kuzey Irak'ta çıkarlarının bekçisi bir tampon devlet kurma niyetinde olduğunu belirttik. Şu anda görünüm bu. Yarın ne olur bilinmez. Önünde büyük engeller var. O engellerin üstesinden gelemeyeceğini anladığı anda tut umunu değiştirebilir. Amerika güçlüdür, ama çağımızda halkların ulusal kurtuluş mücadelesinin nükleer bombadan da güçlü silah olduğu sözü bugün de doğrudur.

Kurulması tasarlanan bu tampon devletin işlevi tekeller hesabına petrol kuyularının bekçiliğini yapmak, dizgine gelmeyen Arap rejimleri için bir istikrarsızlık unsuru olmak, dolayısıyla Filistin Kurtuluş Hareketi'ni zayıf düşürmek ve genel olarak Kürdistan'ın bütün parçalarında halkın uyanışını türlü yoldan engellemek, direniş hareketinin başına bela olmaktadır. Tampon devletçiliğin başına hiç kuşkusuz işbirlikçi feodallerden oluşan bir kadro getirilecek ve bunlar güçlerinin kaynağı olan feodal yapıyı korumak için toplumdaki her demokratik çıkışı ezmekten geri kalmayacaklardır.

Tampon devletin «İsrail gibi ABD'nin müttefiki bir devlet» olacağını sananlar var. Çokyanılıyorlar. İsrail'in kuruluşu bambaşka koşullarda oldu. Bu ülkenin arkasında koskoca bir dünya Yahudiliği var. İsrail'in dostları Batı toplumlarında ekonomide, bilim ve sanatta, basın ve yayında kilit noktaları ellerinde tutmakta, o ülkelerin politikasını etkileyebilmekte ve askeri, mali vb. her türlü yardımın İsrail'e akmasını sağlamaktadırlar. Kürt tamponcularının Batı'da parazit, sığıntı durumunda olan birkaç işbirlikçi aydından başka nesi var? Bu devlet olsa olsa bir yeni Kuveyt olur. Bu yolda her girişim

Kürt halkının ulusal kurtuluş davasını piçleştirmektedir; bu davaya ihanettir.

Ne oldu da Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık resmi politika nipsi de olsa sarsıldı. Bu değişimde iç ve dış dinamiklerin rolü nedir?

Burada belirleyici olan iç dinamiklerdir. Dış dinamiklerin gündeme gelmesi, örneğin bayan Mitterrand'ın Kürdistan Jeanne Darc'lığına soyunması, bazı Kürt mültecilerine Avrupa'da enstitü kurdurmaları, Kürt konferansları düzenlemeleri hep PKK önderliğindeki Kürt ulusal demokratik direnişinin sonuçlarıdır. Artık yanan ateşi küllendiremeyeceklerini biliyorlar. Onun için Kürt davasını emperyalist çıkarlar doğrultusuna çekme gayretindeler. Güneydeki işbirlikçi geleneksel önderlik ellerinde bir kozdur. Bir benzerini Türkiye Kürdistanı'nda yaratmak istiyorlar. Ama bir Barzani bulamıyorlar. Bu rolün gönüllüleri yok değil, ama o kadarı yetmiyor. Bir halk desteği gerek. Emperyalistlerin Türkiye Kürdistanı'nda umduklarını bulamamaları, ora halkının ulusal demokratik bilinç düzeyinin ne denli yüksek olduğunu kanıtlar. Bunu da direniş sağlamıştır. O direniş olmasaydı, 70 yıllık resmi politika olduğu gibi yerli yerinde kalırdı. Dışarıda da Batı, milyonlar akıtip enstitü falan kurdurmazdı. Ne Kürt konferansı olurdu ne bir şey. Bu bakımdan enstitü, konferans yıldızlarının yatıp kalkıp PKK'ya dua etmeleri gerekir. Oysa onlar ne yapıyor?

Irak Kürtleriyle Ankara arasında son dönem ortaya çıkan, diyaloga nasıl bakıyorsunuz?

Önceki sorularınızı cevaplandırırken belirttiğim nedenlerle bu diyaloga emperyalist planın bir parçası olarak bakmak gerek. Örneğin bir Talabani'nin niyeti başka olabilir. Ama iş niyetle bitmiyor. Emperyalizme kolunu kaptırdın mı gövden de gider. Karşı tarafla her türlü diyalog işbirlikçiliktir, yanıltır demek istiyorum. Kendine güvenen gerektiğinde hasmıyla da diyalog kurar ve o diyalogdan hem Türk halkının hem Kürt halkının yararına sonuçlar elde edebilir. Ama ben Ankara görüşmelerinden böyle olumlu bir sonuç çıkacağını sanmıyorum. Kürt ulusal demokratik direnişine karşı, direnişin önderliğine karşı her iki tarafın tutumu belli.

Kürt hareketleri içerisinde «geleneksel önderlik» diye tanım-

lanan Barzani ve Talabani hareketleriyle Türkiye kanadında etkin olan PKK hareketi var. Kürt örgütleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Türkiye'nin Kürt meselesinde reforma yönelmesi PKK'ya nasıl etkiler?

Söz konusu örgütler hakkında görüşlerimi kısaca açıkladım. Özgürlük Yolu, onun devamı gibi görünen Tevger gibi örgütler de var. Bunların Kürdistan'da bir etkinlikleri kalmadığından mülteci örgütler olarak nitelendirmek yerinde olur. Yakın geçmişte bu çevre TKP ve yandaşlarıyla Sol Birlik kurmuştu. O zaman Sovyet atına oynuyorlardı. Şimdi Batıcı kesildiler. Ancak olaylar hızla gelişmektedir. Bir millet uyanıyor. İnsan bundan etkilenmeden edemez gibi geliyor bana. İflah olmazlar hariç, bu çevreden birçok kimsenin tek yurtseverce tutum ve davranışın uyanan yığınların safında yer almak olduğunu gecikmeden kavrayabileceklerini umalım.

Türkiye Kürt sorununda reforma yönelecekse, bu, doğrudan doğruya Kürt halkının ulusal demokratik direnişinin eski politikayı geçersiz hale getirmesinin bir sonucu olacaktır, yoksa Ankara yöneticilerinin ve yabancı akıl hocalarının son anda imana gelmelerinden ötürü değil. Kürt halkı da Türk halkı da bunu böyle bilecektir. Bu durumda PKK zayıflamaz, tersine güçlenir.

Kürt sorununda Türk siyasal partilerinin tutumunu nasıl buluyorsunuz? DYP, ANAP, SHP, HEP, RP, DSP.

Bu saydıklarınız hep parlamentoda temsil edilen ya da parlamenter mücadeleyi esas alan partiler. Oysa Türkiye'de bu alan tıkanmıştır. Politika o alanın dışında üretiliyor. Burjuva partileri (Avrupa sosyal demokrasisini örnek alan partileri de bu kategoriye dahil ediyorum) politika üretmekten aciz duruma düşmüşlerdir. Özellikle Kürt sorununda eski tekerlemeleri tekrarlayıp duruyorlar. Sağ sol birbirinden ayırt edilmez oldu. Örneğin Kürt sorununda sosyal demokrat Ecevit, Özal'dan bile sağ bir çizgidedir. «Her Türküm diyen Türktür» ne demektir? Sana «Türküm» diyenleri mi soruyorlar? Ya «Türküm» demeyenler ne olacak?

DSP ve SHP'ye ilişkin olarak bir noktaya işaret etmeden geçmeyeyim: Bilindiği gibi bu iki parti Avrupa sosyal demokrasisini kendilerine örnek alıyorlar. İkisi de eski CHP'nin devamıdır. Yani ülkeyi uzun yıllar tek parti rejimi altında yönetmiş olan Bürokrat-Eşraf-Burjuva ittifakının partisi. Oysa Avrupa sosyal demokrasisi-

nin kökeninde işçi sınıfı hareketi var, bu hareket geçmişte bir hayli radikal, zamanla sağa kaydı. Bugün Avrupa'da sosyaldemokrat partiler tekelleri burjuvazinin egemenliğini perçinlemeyi politikalarının temeli sayan statüko partileridir. Dolayısıyla emperyalizmin bayraktarlığını yapmaktadırlar. Körfez savaşı sırasında bunu bütün açıklığıyla gördük. Irak'ta iki-üç yüz bin insanın katledilmesine, bu ülkede uygarlık namına ne varsa yerle bir edilmesine gönüllü katıldılar. Televizyon ekranlarında ABD emperyalizminin sözcüsü Bush ile Fransız emperyalizminin sözcüsü «sosyalist» Mitterrand'ın aynı dili konuştuklarına tanık olduk. Aradaki tek fark ikincisinin birinciden daha riyakâr olmasıydı. Türkiye gerçeğinde «Ben Avrupa sosyaldemokratlarıyla aynı yoldayım» diyen kimse, dolayısıyla «Ben emperyalistlerin yolundayım» demektedir. Bence bugün Türkiye'de en tipik sosyaldemokrat politikacı Deniz Baykal'dır. Bakın o erkekçe (!) Körfez savaşında kamuoyuna meydan okudu, Özal'ın safında yerini aldı ve emperyalist saldırıyı destekledi. Partilerinin tabanının özlemlerini hesaba katmak zorunda kalan İnönü ile Ecevit, öte yandan Özal'ın Bushçu, Mitterrandçı politikasını eleştirmekle çelişkiler içindeydiler.

Bilindiği gibi ANAP, 12 Eylül darbesinin ürünüdür. Aynı halk düşmanı Amerikancı politikayı zemin ve zamana uygun biçimde sürdürüyor. DYP de aynı sosyal güçlere dayanma çabasıdadır. Bu bakımdan iktidara gelmesi özde herhangi bir şeyi değiştirmez. Geçmişte iktidardan ne yaptıysa gene onu yapacaktır.

Refah Partisi'nin bazı özellikleri var. Bu parti öteki burjuva partilerinden farklı olarak Üçüncü Dünya ile özellikle İslam ülkeleriyle dayanışmadan yana. «Batı kulübü» dedikleri emperyalist ülkelere karşı bir politika izleme özlemlerini bir ölçüde yansıttıyor. Ancak bu parti sözcüleri çok kez bütün İslam ülkelerini aynı sepete koyuyorlar. Bu, gerçeklere ters düşer. Bir Suudi Arabistan, bir Kuveyt en azından İsrail kadar Ortadoğu'da emperyalizmin kalesidir. Müslümanlık ilüdia etmeleri buna engel olmuyor. RP bu gibi tutarsızlıklardan kendini kurtarmadığı sürece anti-emperyalistliği ciddiye alınmaz.

Halkın Emek Partisi'ni ötekilerden ayrı olarak değerlendirmek gerekir. Bu parti devletin illegaliteyi seçtiği, illegal yöntemlerle terör estirdiği bir ortamda çetin bir legalite mücadelesi, yani demokrasi

savaşımı verenlerin safında görünüyor. Bu yola şehitler vermektedir. Kürt sorununda bu parti «çağdaş uygarlık düzeyi» denen şeye oldukça yakın bir konumdadır. İki hakkın gönüllü birliğini savunuyor.

GAP Kürt sorununda nasıl bir etki yaratacak?

GAP kapitalist gelişmeyi hızlandıracak, dolayısıyla sınıf ayrımlarını derinleştirecektir. Bu da kaçınılmaz olarak feodal güçlerin gerilemesini, Kürt halkının ulusal demokratik bilincinin yükselmesini getirir. Kapitalist gelişmenin ulusal bilinci gerileteceğini sananlar yanılıyorlar. Örneğin, İspanya'nın en gelişmiş bölgelerinden biri Baskların yaşadığı bölgelerdir. Gelişme bu halkın ulusal bilincini geriletmemiş tersine bilemiştir.

Uzun süredir gündemde olan Kürt sorunu karşısında Türk aydınlarının tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkmen aydınlar bu konuda üzerlerine düşeni yerine getirebildiler mi?

Aydın sözcüğü ile herhalde mektep görmüş olanları, eli kalem tutanları kastediyorsunuz, katkı niteliğinde eser verebilecek entelektüel düzeye ulaşmış olanları değil. Böyleleri pek az sayıda. «Türk aydınları» diye türdeş bir kategori yoktur. Varmış gibi böyle bir şey yaratmaya kalkışmak yanıltıcı olur bence. Aydın var, açıkça, bazen de «sol», «anti-empyrialist» kisveye bürünerek üstü örtülü biçimde kurulu düzenin savunucusudur. Egemenlerin akıl hocalığını yapar. Böylesi itibarlı kişidir, bütün kapılar önünde açıktır. Aydın kişi vardır gücü yettiğinde düzene karşı çıkar, şimşekleri üzerine çeker. Ömrü hapislerde, sürgünlerde geçer. Öldürülenleri de az değil.

Ben burada kısaca Türkiye Marksist solu içinde yer alan aydınların bu konudaki tutumundan söz edeceğim. Genellikle ilkel milliyetçi, reformist çevrelerin Türk ve Kürt halkı arasında uçurumlar açma, şoven duyguları kışkırtarak sureti haktan gözükme çabaları olarak nitelendirilmesi gereken bazı haksız ve yanlış değerlendirmeleri yüzünden bu gerekiyor.

Başından başlayalım: Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı ve 1925'te Türkiye Komünist Partisi Birinci Kongresi'nde kabul edilen parti programının 55. maddesinde Kürtler özellikle zikredilerek TC sınırları içinde yaşayan ulusal toplulukların «mukadderatlarını serbestçe tayin etme ve arzu ederlerse devletten ayrılma hakkı» açıkça savunuluyordu. Aynı program maddesinde «işçileri maddi ve hususi

menfaatleri karşılığında emperyalistlere satan Kemalist kisvesine bürünmüş hâkim sınıflardan» söz ediliyordu. Vurgulayarak belirtiyim ki burada sözünü ettiğim TKP hakikisidir; 1960'lerden sonra Türkiye soluna dışarıdan dayatılan Bilen'lerin, Kutlu'ların sahte TKP'si değil.

Daha o dönemde Marksizm-Leninizmi eylem kılavuzu olarak kabul eden bir devrimci partinin programında ulusların kendi yazgılarını belirleme ve ayrılma hakkının yer alması en doğal bir şeydi. Yoksa bu partinin Marksistliği ciddiye alınamazdı. Üçüncü Enternasyonal'e kabul edilmesi de söz konusu olamazdı. Şefik Hüsnü bu ilkeleri yalnızca illegal olarak yayımlanan bu belgede yayımlamakla kalmamış 1946'da legal olarak kurulan Emekçi ve Köylü Partisi programında da aynı ilkeyi, hemen hemen aynı sözcüklerle savunmuştur.

Biz 1970'lerde Türkiye Emekçi Partisi'nin program ve tüzüğünü kaleme alırken aynı maddeyi programa almadık. Ama gene de, parti program ve tüzüklerinde «Kürt» sözcüğünün geçmesini yasaklayan siyasi partiler kanununun bu yasağına uymayı temel bir ilkedden taviz saydık ve yasayı çiğnediğimizi bile bile bir ulusal topluluk olarak, Kürtlerin dil ve ulusal kültürlerine sahip çıkma haklarını savunduk. DGM derhal harekete geçti ve buyüzden türlü haller geldi başımıza. Sonunda da Anayasa Mahkemesi bizi Kürtçülükten yargıladı ve partiyi kapattı. Burjuva baskı rejiminin dayattığı tabuya uyarak «Kürt» sözcüğünü ağzına almayan ve programlarında ulusların kaderlerini belirleme hakkını meskut geçen TİP gibi TSİP gibi partiler Şefik Hüsnü'lerin geleneğini reddeden oportünist kuruluşlardır.

Marksizmin temel ilkesini programın yazma yürekliliğini göstermek iyi. Ama bununla bitmiyor. Kemalist rejimin yer yer katliamlara, toplu sürgünlere varan zorla asimilasyon politikasına karşı ezilen ulus saflarında mücadeleye atılmak vardı. Bu yapılmış değildir. Elbette ki bu mücadele Kürt isyanlarının önderliğini kayıtsız şartsız destekleme anlamını taşımaz.

1930'larda Diyarbakır Hapishanesi'nde bir Türk komünisti ile eşkıyalıktan yatan bir Kürt delikanlısı arasında geçen konuşmayı buraya aktarmanın yeri var. Kürt mahpus isyanlara katılmıştır. Konuşmanın konusu isyanlardır. Türk, «Her seferinde şeyhlerin, derebeylerin peşine takıldınız, sonunuz hüsrân oldu» diyor. Kürdün

cevabı şu: «Ya siz nerdeydiniz? Neden bizi onlara bıraktınız?».

Türkiye Marksist solunu Kürt sorununa ilişkin olarak haklı haksız eleştirenler var. Bence haklı eleştiri Diyarbakır zindanındaki o eşkıyanın yaptığı eleştiridir. 1920'ler, 1930'lar Kürt isyanları dünya devrimci sürecinin bir parçasını oluşturmamıştı. Bu bakımdan bu isyanlarla Kürt halkının bugünkü ulusal demokratik direnişi arasında özde bir fark var. Kapitalist kuşatma altında bulunan tek sosyalist ülke Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ilişkilerini sürdüren biricik ülke olan, yüzeyde de kalsa anti-feodal nitelikte bazı radikal reformları gerçekleştiren, ilk başarılı ulusal kurtuluş savaşından doğmuş olan Kemalist Türkiye iktidarına karşı feodallerin önderliğinde bir ayaklanma olarak bakılıyordu bu isyanlara. İsyancı emperyalistlerin sömürgeci durumunda olan, feodal ilişkilerin sürdüğü, petrol kaynakları bakımından zengin Ortadoğu'nun, Arap ülkelerinin bulunduğu olmaktaydı. Üçüncü Enternasyonal'in o dönem Kürt isyanları konusunda olumsuz tutumu bu görünümünden kaynaklanmaktadır.

Geçmişte bu olumsuz tutumun o dönemde bazı Türk komünistlerin Enternasyonal'e sunduğu gerçek dışı raporlardan edinilen yanlış bilgilenmeden kaynaklandığını ileri sürenler çıktı. Bu iddiaların gerçeklerle bir ilişkisi yok. Çarlık döneminden beri Rusya dünya ölçüsünde isim yapmış Kürdologlar yetiştirmiştir. Öte yandan, Batı hakkında gerekli gereksiz bir sürü bilgiyi kafasına doldurmuş olan Türk aydınlarının en az tanıdıkları ülkelerden biri Kürdistan'dır. Rusların bu konuda Türklerden öğrenecekleri bir şey yoktur. O dönemde Sovyetler'in Kürt isyanları konusundaki değerlendirmeleri Kemalistlerinkine çok daha yakındı. 1930'da TKP'nin resmi organı, Ağrı isyanını değerlendirirken bu isyanın, feodal önderliğe karşı, bir yanıla zulme karşı ayaklanan halkın savaşı olduğunu vurguluyordu.

1960'larda Türkiye Marksistleri ilk kez legal basında yazı yazma olanağını elde ettiklerinde «Kürt» sözcüğü tabu idi. Türk olsun, hemen hemen hepsi KDP tarafından yönlendirilen Kürt aydınları olsun bu tabuya uyuyorlardı. Onların dilinde «Kürt sorunu», «etnik sorun» idi; «Kürdistan» da «Doğu». Bu tabuya ilk meydan okuyan ve Kürt ulusal topluluğunu adıyla çağıran kırk yıllık Marksist hareketin temsilcileri durumunda olan Türk aydınları oldu. Devrimci gençliğin anti-emperyalist şahlanışını yönlendirenler de onlardı.

Kürt hareketinin ileri gelenleri olarak bilinenler, hiç kuşkusuz KDP'den aldıkları ilhamla Kürt hareketi ile Türkiye Marksistleri arasında duvar örmekle meşgul idiler. Legalite olanaklarından yararlanmak için TİP'e girenlerin de Türkler ile Kürtlerin devrimci dayanışması diye bir düşünceleri yoktu. Çok kez aynı aileden, aynı aşiretten kimseler sağlı sollu parlamenter partilere dağılmışlardı. Oyle ki hangi parti seçimi kazanırsa kazansın aileden bir ya da birkaç kişi iktidar partisinde sözü geçer olabiliyordu. Burjuva parlamentarizminin feodal altyapıya uygulanışı birçok yerde bu şekli alıyordu. Biz o dönemde KDP hakkında bugün bildiklerimizi bilmiyorduk. Uyarıcı nitelikte bazı belirtiler vardı, ama biz gene de hareketin tabanını oluşturan kitlelere saygı duyuyor, feodal yönetimi eleştirmiyor, TC'deki KDP'cilerin enternasyonalizme ters düşen şovence tutum ve davranışlarını bunların bilinç düzeyi ile açıklıyorduk. Sözünü ettiğim o Kürt aydınlarının çoğu bugün Kürt halkının ulusal demokratik direnişine karşıdılar. Dün Sovyetler'e umut bağlamışlardı, bugün de herhalde arkalarında bir süper devlet olmadan yapamadıklarından Amerikancı, tamponcu kesilmişlerdir. Madam Mitterrand takımını oluşturunuyorlar. Evet, Türk aydınlarının geçmişteki sicilinin pek parlak olduğu söylenemez; ama, ne çare ki ötekiler için de daha iyi şeyler söyleyemiyoruz.

Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm Türkiyeli aydınları nasıl etkiledi?

Özellikle solculuğun moda olduğu dönemlerde kervana katılanlar arasında derin etkileri olduğunu kabul etmek gerek. «Kemalist burjuvazi»nin işkence odalarından geçmiş, zindanlarında yatmış olan eski kuşak Türk devrimcileri Kemalizmin ne olduğunu daha iyi bilirler. Besbelli insan anasının karnında Marksist olarak doğmaz. Yaşamında an gelir sömürü toplumunun gerçek yüzünü görmeye başlar, halk sevgisi, halk düşmanlarına karşı duyduğu kin on u bilinçlenmeye, devrimci düşüncüyü benimsemeye götürür. Onun için bir Kemalist de hatta daha tutucu bir dünyagörüşünü benimsemiş bir kimse de sosyalist bilince varabilir. Evet, Kemalistlik ile sosyalistlik arasında aşılmaz duvarlar yoktur. Birinden ötekine bir geçiş süreci olamayacağını iddia edemeyiz. Ama bu başka şeydir, kimilerin o geçiş sürecinden geçmeden Marksist geçinmesi başka şey. Türkiye'-de bugün «sosyalistim, Marksistim» diyen nicelerinin «Marksist»

cılarını kazırsan altından Kemalist çıkar. Bu, özellikle «devrim», «Batılılaşma» gibi kavramlarda ortaya çıkıyor. Kürt sorununa yaklaşmada da böyle.

Yukarıda sözünü ettiğim tarihsel etkenlerin burada rolü var. Üçüncü Enternasyonal'de büyük ağırlığı olan Bolşevikler çok kez Türk komünistlerine Kemalist rejime karşı olabildiğince ılımlı bir muhalefet öğütlüyorlar, «Aman Kemalistlerle aramızı açacak herhangi bir çıkışta bulunmayın» diyorlardı. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi gibi bir facia bile Sovyetler Birliği ile o zamanki fiili ittifak durumunu etkilemedi. 1937'de TKP'ye ilişkin olarak alınan desantralizasyon kararı Sovyetler'in bu politikasının sonucudur.

Bu telkinlere karşın Türkiye Marksistleri Kemalist rejimin burjuva sömürücü ve baskıcı niteliğini, tutulan kalkınma politikasının önünde sonunda ulusal bağımsızlığın, Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen kazanımların yitirilmesine varacağını vurgulamaktan geri kalmadılar. 1930'larda Türkiye komünistlerinin baş sloganı «Kahrolsun Kemalist Burjuvazi» idi. Bu slogan Kemalist rejimin bir Türk milli burjuvazisi yaratarak kalkınma politikasını hedef almaktaydı.

Ancak anti-Kemalizm onları, Kemalistlerin öncülüğünde verildi diye, Kurtuluş Savaşı'nın anti-empyralist karakterini inkâr etmeye kadar götürmedi. Bugün böyle değerlendirenler var. Bazı yazarlar «Türk-Yunan muharebesi» diye adlandırarak bu savaşı küçümsüyorlar. Kürtler arasında da, savaştan sonra Kemalist rejimin Kürtlere yaptıklarını önplana alarak tutum belirleyenler var. «Keşke Türkler ile birlik olup savaşmasaydık» demeye getiriyorlar. Böylelerine «Doğru yurtseverce tutum ve davranış, ortak düşmana karşı omuz omuza savaşmaktı. Bundan gurur duymak gerek. Savaş yıllarında Kemalistler iki halkın kardeşliğinden, eşitliğinden dem vuruyorlardı. Bu da iki halkın gönüllü birliğinin bu yoldan geçtiğini kanıtlardı. Bu da iki halkın gönüllü birliğinin bu yoldan geçtiğini kanıtlar» dedin mi muhatabın «Söz konusu olan Kürt feodalleri ile Kemalistler arasında bir ittifaktır. Kürt halkına sorulmadı» diyor. Öte yandan 1920'lerde, 1930'larda Kürt isyanlarının başında sanki emekçi halktan liderler varmış gibi, bu isyanların ulusal demokratik yanını alabildiğine abartıyor, feodal önderliğe kayıtsız şartsız arka çıkıyorlar. Oysa tarih, gerçeği bütün açıklığı ile gözler önüne seriyor: Önderlik ne olursa olsun, «Türk ile Kürt kardeşdir, eşittir» dedin mi aynı Kürt

halkı isyan ediyor.

Pekâlâ savaşmayacaktın da öteki alternatif neydi? Emperyalistlerin oyalamalarına kanıp, Sevr Antlaşması uyarınca Kürt topraklarında bir Ermenistan kurulmasına seyirci mi kalacaktın? İntikamcı Ermeni çeteleriyle birlikte güneyden saldıran Fransız ordusunu Urfa'ya, Antep'e, Adana'ya buyur mu edecektin? Kamiran Bedirhanî'ler, Abdülkadir'ler gibi İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne üye yazılacak, emperyalistlerin hizmetine mi girecektin. Kürdü için de Türkü için de onurlu yol, yurtseverce yol, Karayılanlar'ın, Şahin Beyler'in yoluydu. Bugün Kürt halkının ulusal demokratik direnişi saflarında yerlerini alanlar Karayılanlar'ın ruhunun temsilcileridirler; nasıl ki Avrupa'larda emperyalist devletlerin desteği ile enstitüler kuranlar, konferanslar düzenleyenler (ki bunlar hep 'direniş'e kara çalmayı hedeflemektedir), Bush'lara, Mitterrand'lara, Özal'lara sığınanlar Kamiran Bedirhanî'lerin ruhunu temsil ediyorsa.

Türk solunun Kürt meselesine yaklaşımında dünden bugtine geldiğinizde neler söyleyebilirsiniz? Bugünden sonra Türk ve Kürt hareketlerinin ortak örgütlenmesi söz konusu olabilir mi?

Bugün Kuzey Kürdistan'da çağımızın devrimci düşüncesini eylem kılavuzu bilen bir önderlik Kürt halkının ulusal demokratik mücadelesini yönetmektedir. Önderliğin bu niteliği ve genel olarak kadroların sınıfsal bileşimi eski toplumsal yapının sarsılmasında ve ülkede bir demokratikleşme sürecinin başlamasında belirleyici etken olmuştur. Bu önderlik her türlü şoven, ilkel milliyetçi saplantılardan uzak olduğunu, halkların özgürlük, eşitlik ve kardeşliği temeli üzerinde birliğinden yana olduğunu tutum ve davranışlarıyla göstermiştir. Türk devrimcilerinin de PKK kadrolarında yer almaları bunun bir kanıtıdır. Bu yepyeni bir durumdur. Kürdistan tarihinde ilk kez oluyor. Onun için direnişin Türkiye genelinde yankıları da bambaşkadır. «Zonguldak-Botan El Ele» sloganı Türk solunun en bilinçli, en zinde kesiminin tutum ve davranışını ifade ediyor. Hem yalnız Türkiye'de değil, bütün Ortadoğu bölgesinde bu böyle.

Kürt direnişi Türk solunu silkelemiş, ak koyunla kara koyun daha kolay ayırt edilir olmuştur. Bu direniş bir çeşit turnusol işlevi yerine getirmektedir. Ona karşı tutum adamın kaç paralık devrimci, kaç paralık enternasyonalist, tutarlı yurtsever olduğunu göstermektedir.

Ortak örgütlenme konusuna gelince: Ben eskiden Türkün de Kürdün de çatısı altında birleştiği Türkiye genelinde bir tek proleter devrimci örgütten yana idim. Böyle bir örgüt saflarında devrimci mücadele ile Türkü de kurtulur, Kürdü de diyordum. 1960'larda ve sonraki birkaç yılda en bilinçli en değerli Kürt devrimcileri Türkler ile aynı örgüt safında yerlerini almaktaydı. Kürt hareketini temsil etme durumunda görünen kimseler TİP içinde, giderek burjuva partileri saflarında davalarını gütmeye gayretindeydiler. Bunlar genellikle feodal kökenli, eşraftan kimselerdi. Kürdistan'daki kurulu sosyal yapıdan güç almaktaydılar. Hemen hemen hepsinin Irak Kürdistanı'nda direnişi yönetmekte olan KDP önderliği ile manevi bağları vardı. Böylelerin öncülüğünde bir Kürt solcu örgütlenmenin Kürt davasının dayattığı çetin mücadeleyi veremeyeceği açıktı. Tek örgüt özleminin arkasında bu gerçekler yatar.

1970'lerden sonra PKK'nın sahnede yerini almasıyla durum değişmiştir. Bugün boynuzun kulağı geçtiğine tanık olmaktadır. Yalnızca eylemlilik bakımından değil, Kürt Marksistleri, her türlü şablonculuktan uzak yaratıcı bir tutumla Kürdistan'ın özgül koşullarının doğru tahlilinden çıkış yaparak izleyecekleri çizgi konusunda doğru sentezlere varmayı bilmişlerdir. Yoksa bugünlere varamazlardı. Serxwebun'da yayımlanan katkı değerinde yazıları okumak bunca yıl sol lafazanlık tekerlemelerini dinlemekten bıkkınlık getirmiş bir okur için gerçekten ferahlık ve umut verici bir şey. Gerçek yüzleriyle ortaya çıkan halkın düşmanları ya da bunların dost maskelileri Kürt halkının ulusal demokratik şahlanışını yenilgiye uğratmanın ancak hareketi başsız bırakmakla mümkün olduğunu iyi biliyorlar. Direnişin önderliği ile bu denli uğraşmaları bu yüzdendir. Evet, tercih önümüze güçlü bir Kürt solu çıkardı. Buna sevinelim.

Burada önemli bir noktaya işaret etmeden geçmeyelim: 1960'larda Küba devriminin görece olarak kolayca zafere ulaşması, dünyada, bu arada Türkiye'de de «fokoculuk» diye adlandırılan akımın yayılmasına neden olmuştu. Birçokları Batista Kübası'nın özgül koşulları ile kendi ülkesininkiler arasındaki farkları hesaba katmadan «Beş on yürekli adamı dağa çıkardın mı, gerillayı başlatabilir ve bir iki yıl içinde Castro nasıl Havana'ya girdiyse, sen de ülkenin başkentine girebilirsin» diye düşünmeye başlamıştı. Bu düşünceyle bizde de harekete geçenler oldu. Bu yolda girişimler genellikle ye-

nilgiye uğramıştır.

Bu kez aynı yanlışlığa düşülmemelidir. Kürt direnişi önderliğinin şablonculuktan uzak, yaratıcı tutumu, ülkelerinin özgül koşullarının doğru tahlilinden çıkış yaparak devrimci çizgileri konusunda doğru sentezlere varmaları ve bunları gereken cesaret ve özveriyle uygulamaları örnek alınacak bir başarıdır. Ama «Onlar yaptı bizler de aynısını niye yapmayalım» diyerek, birçok bakımdan değişik olan koşullarını hesabatmadan aynı sentezleri olduğu gibi benimsemeye kalkışmak, diyalektiğin ilkelerinin inkârı olur.

Ortak örgütlenmeye gelince: Batı'da da Doğu'da da bu denli iç içe geçmiş olan iki halkın ortak örgütlenmesine karşı çıkmak elbette ki yanlış olur. Ancak politik olsun, mesleki olsun her ortak örgütlenme hem Türkiye'de hem Kürdistan'da devrimci süreci, devrimci dayanışmayı güçlendirmelidir. Son yıllarda Kürdistan'daki direnişin güçlenmesi ve ülke düzeyine yayılması üzerine; (ki birçokları buna şaşır kalmışlardır) bu işin kolay olduğu sanısına kapılan bazı sol fraksiyonlar tez elden birer Kürt seksiyonu kurmaya kalkıştılar. Bu işe girişirken açıkça ya da üstü örtülü biçimde PKK'nın bütün ulusu kapsayan bir ulusal kurtuluş hareketi olduğunu, kendilerinin ise Kürt proletaryasının örgütü olarak ulusal kurtuluşu sosyalist devrim ile taçlandıracaklarını iddia ediyorlardı. Ne bu dedikleri, ne kurmaya kalkıştıkları «Kürt seksiyonu» hatta ne de ana örgütleri ciddiye alınamaz. Bu gibi girişimler kafaları karıştırmaktan, devrimci dayanışmayı baltalamaktan öte bir sonuç vermez. Biz, «yerine göre ortak örgütlenmelere gidilebilir» derken bunları kastetmediğimiz açık.

HALİL BERKTAY

Halil Berktaş, 1947'de İzmir'de doğdu. Robert Lisesi'ni bitirdikten sonra (1964), ABD'nin Yale Üniversitesi'nde ekonomi okudu (lisans ve master, 1968). 1969'da Türkiye'ye döndüğünden itibaren, uzun yıllar Aydınlık-PDA-TİKP hareketi içinde yer aldı. 1988-89'da solun birliğini ve yenilenmesini savunarak, bu akımdan ayrıldı. 1969-1971 ve 1978-1983 yıllarında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, ekonomik ve tarih ve ekonomik doktrinler tarihi konularında öğretim üyeliği yaptı. Akademik kariyeri 1971 ve 1980 askeri darbeleriyle kesintiye uğradı; 1971-74'de iki yıldan fazla, 1986-87'de üç ay hapis yattı. Doktorasını 1990'da İngiltere'nin Birminghan Üniversitesinde, ortaçağ tarihi alanında tamamladı. Bugün esas uzmanlık alanı Türk tarih yazıcılığının tarihi olan bağimsiz bir aydın ve araştırmacı konumundadır. Kitapları: Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü, Kabileden Feodalizme, Bir Dönem Kapanırken. Ayrıca Türkiye'de ve yurtdışında yayımlanmış çok sayıda makalesi var.

Sayın Halil Berktaş, Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Sizce Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne?

Kürt sorunu benim için tek başına Kürt sorunu ya da Kürtlerin sorunu değil. Kürt sorunu olduğu kadar bir Türk sorunu da. Çünkü Türklerin zihinsel, politik, ideolojik, sistemleşmiş sakatlıkları olmasaydı son tahlilde Kürt sorunu diye bir sorun da olmazdı. Bu paradoksal görünebilir, ama her milliyetçilik aslında bir başka milliyetçiliğin icadıdır. Yani Türk milliyetçiliği, Türklerin milli bencilliği, Türklerin kendi devletlerini yalnızca kendilerine has ve ister istemez benmerkezcî, bencil ve etnik temelde tanımlamakta ısrar etmeleri ve

bu yüzden Türkiye’de yaşayan başka insan gruplarını dışlamaları, Kürt sorununu yaratmıştır. Kürt sorunu artık Türkiye’nin bazı bölgelerinin sorunu olarak görülemez. Türkiye’nin bir numaralı sorunudur. Bütün ülkede yaşayan insanların kaderini, Türkiye’nin kaderini, Türkiye demokrasisinin kaderini birinci dereceden etkilemektedir. Ben bunu sorunun da ötesinde; bütün toplumun kaderini etkileyen bir sorun olarak görüyorum.

Kürt sorununda ciddi, kapsamlı, inandırıcı bir çözüm ya da çözümler paketi bulunmadan Türkiye’nin, Türkiye toplumdaki çeşitli ileriye dönük güçlerin tasarladığı hedeflerden hiçbirini gerçekleştiremeyeceği kanısındayım.

«Kürdistan’ın Türkiye’nin sömürgesi» olduğunu ileri sürenler var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Ben eski yazdıklarımda da tarihsel olarak Kürdistan’ın sömürge olmadığını; çevresel kapitalizmin çarpık gelişimi içinde, Kürtlerin yaşadığı bölgelerin geri bırakılmış olduğunu, ama sömürge olmadığını söyledim. O çağda kapitalist bir ülke kalkacak bir başka ülkeyi ilhak edecek, bunun mümkün olmadığını savundum. Bu bölgeler arası eşitsizlik, dengesizlik ve sömür ilişkileri olmadığı anlamına gelmez. Bizde sömür kavramı sömürge kavramıyla birbirine karıştırılıyor.

Bugün Kürtler Türkiye’den ayrılırsalar, bu, Kürtlerin ekonomik açıdan yararına mı olur? Bağımsız bir Kürt devletinin ekonomik yaşayabilirliği ne olur? Bunlar ayrı sorular. Ben Kürtlerin yaşadığı bölgelerin sömürge olmadığını geçmişte de savundum, bugün de bir tarihçi, iktisatçı olarak buraları bir sömürge olarak düşünmüyorum. Ulusal sorunun illa sömürge koşullarında varolan bir sorun olduğu kanısında da değilim. Ulusal sorun konusunda dürüst davranmak, Türk milliyetçisi olmayan tarzda davranmak için, Kürtlerin yaşadığı bölgelerin sömürge olduğunu kabul etmek zorunda olduğumuzu da düşünmüyorum.

1980 yılının ikinci yarısından sonra devletin bu bölgede uyguladığı politika –biz bunu ilk olarak 95 aydının imzaladığı bir bildirmede bir askeri strateji olarak nitelendirdik– bu bölgedeki halkı devlet ile bugün somut olarak PKK’nın önderliği altında oluşmuş gözükten Kürt milliyetçi hareketi arasında tercihle yüzyüze bıraktı. Bu askeri strateji sonucu devlet ile Kürt halkı oluşan yabancılık derecesi belki

de benim 400-500 yıllık bir tarih analizine dayandırdığım tespitlerimi gözden geçirmemi zorunlu kılabilir. Ben tarihçi olarak böyle bir durumla yüzyüzeyim. Kolonyal olmayan bir durumdaki bir etnik topluluğun gecikmiş ulusal mücadelesine karşı devletin baskısı, kolonyal olmayan durumu kolonyal hale getirmiş olabilir mi? Ben bunu kafamda yerine oturtmak zorundayım. Böyle bir ihtiyatlı düşünüyorum. Burada çeşitli nedenlerle ittihatlı konuşmak zorundayım. Ben geçmişte tarihsel boyutlar itibariyle bunun böyle olmadığını düşünmüştüm ama, bu ihtimali de dogmatik şekilde dışlamayı doğru bulmuyorum.

Sorunun ulusal bir sorun olduğunu ifade ettiniz ve bu sorunun çözülebilmesi için de her şeyden önce açık ve rahat bir tartışma ortamının olması gerektiğini söylüyorsunuz. Bu sorunun çözümünü noktasında siz neler düşünüyorsunuz?

Çözüm dediği zaman insanlar farklı şeyleri anlıyorlar. İnsanlar meseleyi siyasal düzlemde çözmeye meyilliler. Kültürel özerklik, federatif yapı vs. gibi. Oysa dünyanın bizim yaşadığımız bölgesinde yaşanan olaylar bunların çokta başarılı olmadığını gösteriyor. Sovyetler Birliği'ni bırakalım; geçmişte daha başarılı kabul edilen Yugoslavya'ya bakalım. Çünkü Sovyetler Birliği'nde federasyon adı altında son derece merkezîyetçi bir sistem uygulanmıştı. Yani Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan cumhuriyetleri çok sıkı gözetim ve kuşku altında tutulmuşlardı. Ne kadar kuşku ve gözetim altında tutulduklarını, Stalinist sistemin çözülmesiyle birlikte patlak veren ayaklanmalarda görüyoruz. Mesela ben bir sosyalist olarak Yugoslavya'ya ulusal sorun konusunda daha başarılı diye bakmışım. Yugoslavya'da merkezî yönetimin güçlü baskısının olduğunu düşünmüyordum. Bayağı önemli görelî özerklikleri vardı, Yugoslavya cumhuriyetlerinin. Şimdiki hâline bakın.

Batı Avrupa'da büyük ölçüde aşılmış olan milliyetçilik, ekonomik olarak daha geri ülkelerde işgaller, yaptırımlar nedeniyle herkesin anısında yaşıyor; hiç unutmamışlar. Karşılıklı milliyetçiliklerin güçlü olarak yaşadığı yerlerde, bu tür öneriler çözüm olabilir mi? Bugün Türkiye'de federatif bir yapı olsa, ya da birkaç etnik grubun bir arada yaşadığı ileri ülkelere özgü bütün kurumlar eksiksiz olsa tabii ki bu çok büyük bir ilerleme olur. Ben her türlü ilerlemeden yanayım ama Türkiye gecikmiş, dolayısıyla da çok geciktiği için

özüm olamayan «özömlerin» ölkesi.

Benim özüm olarak söyleyeceğim şey, çok uzun vadeli bir yaklaşım. Ben özümü anayasaların, yasaların, bir federatif yapının çok ötesinde, Türk toplumunun ve Türklerin devletinin çok büyük dönüşümünde ya da ulus devlet olmaktan çıkmasında görüyorum. Bütün siyasi, ideolojik, askeri yapılanmalardan, ders kitaplarının nasıl yazılacağına kadar, mevcut devletin son derece derin bir demokratikleşme ve etnisizleşme sürecinden geçmesinde görüyorum. Buraya giden ilk basamak olarak her türlü baskının, yasakların kaldırılması ve konunun hiçbir baskıyla karşılaşmadan bütün çözüm yolları dahil kamuoyunda tartışılır hale gelmesi gerektiğini düşünüyorum. Benim gönlüm, ulus-devlet olmaktan çıkılmış bir devlette Kürtlerin ve Türklerin yanyana yaşamasından yana. Aslında federatif yapı dediğiniz zaman ulus-devlet olmaktan çıkmadığını kabul ediyorsunuz. Çünkü federatif yapı aslında Türklerin ulus-devleti ile Kürtlerin ulus-devletinin yanyana yaşaması gibi bir şey. Yaşanan tecrübelerden, başka federatif devletlerin başlarına gelenlerden sonra, bugün çelişkilerin bu kadar antagonistleşmesi noktasından sonra, hâlâ federatif yapı çözüm olur mu, çok şüpheliyim.

Yani özümü sivil toplumu ile ve devleti ile Türklerin demokratikleşmesinde, milliyetçilikten kurtulmasında buluyorum. Çünkü karşılıklı milliyetçilikler varoldukça nihai özömler olmayacak.

Ulus-devletin ortadan kalkması gerektiğini, federatif yapının aslında ulus devletlerin ortaklığı olduğunu söylediniz. Peki nasıl bir çözüm olabilir?

Bilemiyorum. Ben bir toplum projesi düşünüyorum. Eskiden sosyalistler toplum projesi sunmazdı da, değişmez olduğu varsayılan bir sosyalist programa ulaşmak için aşamalı ittifak stratejileri sunarlardı. Benim kafamda şöyle bir devlet var: Okullarda «Türküm» diye başlayan andlar içilmesin, anayasasında devletin ideolojisi «Atatürk milliyetçiliğı» şeklinde tarif edilmesin. Yöneten organ olarak devletin resmi ideolojisi olmasın. Devlet ile sivil toplum arasındaki ilişki tamamen değişmiş olsun. Yani TC'nin anayasası vatandaşlarına devletin karşısında görevleri olan insanlar olarak bakmasın. İnsanın konuştuğı dil ve bunun etrafında örölen kültürel miras, insanın kimliğinin tanımlanmasında önemsiz hale gelsin. Benim kafamda böyle bir toplum projesi var. Dünyanın gidiş, istikameti de göz önünde tutulursa, ancak bu tür projelerin çözüm olabileceğı kanı-

sındayım.

Kürt sorunu bir anlamda Ortadoğu sorunu, Batı'yı ve ABD'yi de çok yakından ilgilendiriyor. Sizce Batı ve ABD ne tür hesapların peşinde?

Bu nokta benim en zayıf olduğum alan. Çünkü bu, güncel analizle ilgili bir soru. ABD, Ortadoğu'daki güçleri dengelemek istiyor. Araplar, İsrail'e düşman. Bu nedenle ABD, Arapları ya da Filistinlileri zayıflatacak her türlü projenin içinde yer alabilir. Dolayısıyla Saddam'ın rejimi gibi Arap rejimleri de Kürtlere zulüm ettiklerinden, ABD, İsrail açısından Arap ülkelerini zayıflatacak bir Kürt oluşumunun ortaya çıkmasını destekleyebilir. Söylenenler bunlar.

Yalnız bunları hatırlarken tereddüt ettiğim noktalar var. Birincisi: Eğer bir şeyi özellikle ABD, «emperyalizm» yapıyorsa mutlaka karşı olmak gerekir gibi bir düşünce var insanların kafasında. Yani *«Filistin ve Arap halkının İsrail'e karşı davaları haklı bir davadır. ABD de Araplar karşısında İsraili korumak için Kürtleri destekliyor, demek ki bu kötü bir şey»*. Ben kesinlikle böyle bir şey söylemiyorum. Benim böyle bir mantığım yok.

İkincisi: Birçok solcunun kafasında *«halklar arasında aslında düşmanlıklar yoktur ama emperyalistler bunları düşman ediyor»* şeklinde bir düşünce var. Gönül bunun doğru olmasını isterdi; fakat genellikle halklar arasındaki çeşitli milliyetçi düşmanlıkların varlığı ya da bir noktadan başlayan varlığı zemininde, emperyalist ülkeler hareket alanı ve serbestisi buluyorlar. Gecikmiş milliyetçilik temelinde halkların birbirlerine yaptıkları kötülükler de bir gerçek. Halkların bilinç düzeylerini, önderliklerini, yaptıklarını çok fazla idealize etmemek gerekir. Örneğin: Güney Afrika'da Zulu'ların önderliğiyle Sosa'ların önderliği birbirlerine yapmadığını bırakmadı. Nerdeyse beyazların siyahlara yaptığına taş çıkartacaklar. İkinci olarak da bu kaygımı ifade etmek istiyorum. Ortadoğu'da milli düşmanlıklar hâlâ kol geziyor. Bu yüzden de ben, bütün milliyetlerin aydınlarının, ilericilerinin, kendi toplumları nezdinde milli düşmanlıkların değiştirilmesi için çok kapsamlı bir mücadele vermeleri gerektiğini düşünüyorum.

Ben enternasyonalizme inanmaya devam ediyorum. Günümüzde enternasyonalizmin yeni bir anlam tazelemesi yapması gerektiğini düşünüyorum. ABD, İsrail karşısında Arap oluşumunu zayıflat-

mak için Kürtleri destekleyebilir. Bu bir varsayım. Yani ABD, Irak'taki Kürt-Arap çelişkisini her zaman bölgeye, Irak'a müdahale için mezar olarak kullanabilir. Bu faktörleri Kürt önderlerinin değerlendirmesi lazım. Önemli olan şu: Somut bir durumda birşeye ABD taraftar diye karşı olmak yanlış değilim. Fransa hükümeti Kürtlerden yana birtakım tavırlar içine giriyorsa, bunu Lozan'ın ihlali veya Sevr'in geri getirilmesi olarak yorumlamaktan vazgeçmeliyiz. Günümüzde yaygınlaşan ortak evrensel değerler diye bir şeyin var olduğunu kabul etmemiz lazım. Türkiye ve Türkiye'nin aydınları buna çok yabancı. Yani bir şey ya Üçüncü Dünya'nın ezilen uluslarından ya da emperyalistlerden yana ırk düşüncesinden vazgeçmek gerekiyor. Bugün Avrupa'nın arkasında 500 yıllık bir «iç savaş» tarihi var. Avrupa küçük bir kıtadır ama 30 ülkeye bölünmüştür ve bu kıta milliyetçiliğini acısını çok çekmiştir. Özellikle Batı'da ve Orta Avrupa'da işgale, ilhaka, baskıya, ırkçılığa karşı birikmiş önemli insanlık değerleri var. Bu değerler Avrupa ülkelerinin politikalarına da yansıyor. Bugün Avrupa ülkelerinde iktidarda muhafazakarlar bile olsa, onlara ırkçı ve baskıcı politikaları kabul ettirmek çok zordur.

Özellikle Avrupa'nın tavrı karşısında ikide bir Sevr'i hortlatmak isteginden söz ediliyor. Sevr anlaşması imzalandığı tarihte Wilson prensipleri gündemdeydi. 1917'de ABD başkanı Wilson tarafından ortaya atılan prensipler, aynı dili konuşan insanların kendi kaderlerine sahip olmaları üzerine kuruluydu. Bu ilke bir yandan da Marksistler tarafından savunuluyordu. ABD cumhurbaşkanının biraz değişik şekilde de olsa bunu savunması çok şeyi değiştirmiyor. Belli olaylar bunu gündeme getirmişti. Bu insanlığın gündemine girmiş olan bir şeydi. Milli mesele insanların gündemine girmişti. Bu mesele kendisini ABD cumhurbaşkanı Wilson'a da, Marksistlere de kabul ettiriyordu.

Kürtlerin varlığını inkâr eden 70 yıllık resmi politika değişti. Sizce değişimde rol oynayan iç ve dış dinamikler ne?

Özete; 1- devlet kazdığı kuyuya düştü. 2- PKK'nın 1984'de başlattığı, ayaklanma ya da gerilla savaşı diyelim, etkili oldu. 3- Bütün bunların üzerine, Körfez Savaşı'nın ve Saddam yönetiminin uygulamalarının konuyu uluslararasılaştırması geldi.

Birinci olarak, başlangıçta da söylediğim gibi devlet ikinci nesil ya da tepkisel milliyetçilikleri çok büyük ölçüde devlet baskısı yara-

tır. Bu, Yugoslavya'da federal ordu'nun Hırvat ve Sloven milliyetçiliğini körüklemesi gibi bir olay. TC Türklerin ve Kürtlerin birlikte mücadele ettikleri bir sömürgelik konumuna düşmeme savaşından sonra Türklerin ulus-devleti olarak Kürtlerin varlığının inkârı üzerine kuruldu. Oysa başlangıçta Kemalist önderlik birliği sağlamak için Kürtlere karşı daha olumlu bir yaklaşım içindeydi. Başlangıçtaki dışlama zaman içinde sürekli olarak daha kötüye gitti ve dışlama ya da söz etmeme giderek inkâr düzeyine geldi. Ve Kürtler diye ayrı bir etnik grubun dahi varolmadığını iddia eden ırkçı safsatalar kaleme alındı. Mesela, 1925 Şeyh Said ayaklanması patlak verdiğinde Kemalist önderliğin reaksiyonu, daha çok şeyhler, ağalar üzerineydi. Ama daha sonra patlak veren isyanlarda doğrudan doğruya Kürtlerin hedef alındığını görüyoruz. Dolayısıyla Kürt varlığının inkârı konusunda bir tırmanış var. Bu tabii 1971 ve 1982 askeri darbelerinden sonra iki korkunç sıçrama yaptı. 1980 askeri darbesinden sonra konuşma dili olarak dahi Kürtçeyi yasaklayan, yasak diller kavramını Türk hukukuna sokan yasa ve diğer benzeri uygulamalar gündeme geldi. Bütün bunlar olurken, Türkiye'nin iktisadi bakımdan en geri bölgesi olan Güneydoğu'nun ve Doğunun yanı sıra zamanda ekonomik olarak ta bir sıkışma içine girdiğini görüyoruz. Milyonlarca Kürt genci gelecek umudundan yoksunken bir de kimliklerinin müthiş bir baskıyla karşılaşmasını yaşadılar.

Bu kadar sağır ve kör bir politika olabilir mi diye bir tarihçi olarak şaşırıyorum. Yeryüzünde milliyetçiliğin ve milliyetçiliği bastırma teşebbüslerinin hüsrana uğrayışının 250 yıllık bir varlığı söz konusuyken nasıl bu kadar körlükler ve sınırlılıklar yapılabilir diye düşünüyor insan. Enteresandır, devletin politikası giderek böyle dışlayıcılık yolunda adım adım tırmanıp bir askeri strateji haline geldiği anda da, karşısında bir başka askeri strateji bulmuştur. Onu doğurmuştur. Bence PKK'nın ortaya çıkmasını ve eylemlerinde adım adım gelişerek kök salmasını, güçlenmesini sağlayan, devletin baskısıdır, devletin askeri stratejisidir.

Geçenlerde 150 kişilik bir PKK grubunun saldırısı sonucu 11 er öldü. Ertesi gün gazete manşetler; Günaydın: «Koruyamıyoruz», Milliyet: «Nasıl oldu, nasıl işler bu duruma geldi» şeklindeydi. Konuşulan güvenlik uzmanları gece hakimiyetinin «terör örgütüne» ait olduğunu teslim ediyorlar. İki-üç kişilik eylemlerle başlayan PKK

nasıl oldu da bu duruma geldi? Bu sorulardan sonra konuştukları bazı emekli generallerin önerileri arasında «istihbarat kuvvetlendirilsin, bombalansın, asılsın kesilsin» var. İnsanı gülme tutuyor. Hem nasıl oldu da bu hale geldi diye soruyorlar, hem de sorunun çözümü olarak baskıdan başka çare önermiyorlar. PKK bu baskılar yüzünden bu kadar güçlenmiştir. Kürtler de bir yanda devlet baskısıyla, diğer yanda belki izlediği çizgiyi benim de tasvip etmeyeceğim ama sonuç olarak ortada Kürt özelemlerine cevap veren bir örgüt gibi duran PKK arasında bir tercih yapmak durumunda kalınca, giderek devlet baskısına yabancılaşıp, en azından geniş sempatican kitleleri olarak, PKK'nın saflarına intikal ediyorlar. Bu noktada basının durumu da dikkate değer. Türkiye'de militarize milliyetçiliğin resmi ideolojisinin sözcülüğünü yapan en önemli gazetelerden birisi olarak Milliyet'i görüyorum. Kürt meselesindeki tutumu Hürriyet'ten, Cumhuriyet'den, Sabah'tan daha olumsuz. Ya da içinde bir merci özellikle bu konuda çok olumsuz.

Yani sonuç olarak; devlet ile bir gerilla savaşı yürüten ve bir askeri stratejiye bir başka askeri strateji ile karşılık veren PKK arasındaki polarizasyon o boyutlara varıyor ki, sadece iki kutuptan doğan bir alan oluşuyor. Potansiyel bir orta alan yok oluyor. Halka, devletle PKK arasında bir tercih yapması söyleniyor ve bu tercih çok açık ki PKK'dan yana oluyor. PKK turist kaçırıyor, üç hafta dolaştırdıktan sonra Elazığ'da serbest bırakıyor. Bu, Bitlis'le Elazığ arasındaki her evin kapısının PKK'ya açık olması demektir. Bundan sonrada askeri yetkililer kalkıp «istihbarat güçlendirilmeli» diyorlar. İstihbarat nasıl güçlendirilecek? Halkı kaybetmiş durumda. Kürt halkı geniş ölçüde Kürt davası uğruna mücadele eden örgüt olarak gördüğü ve tanımladığı PKK'nın istihbarat kaynağı olarak çalışıyor. Bu durumda söylenenler sadece laftır. Bunların havanda su dövmek olduğunun net bir şekilde söylenmesi gerekir.

Biraz konunun önüne sıçradım. Şunu ifade etmek istiyorum: PKK'nın 1984 yılında başlattığı bu mücadele tüm «işlerini bitirmek» çabalarına karşın giderek tırmanarak eskisinden daha güçlü bir duruma gelmiştir. Yalnızca Türkiye topraklarının dışından kaynaklandığı söylenemeyecek, kimliği inkâr edilmek istenen Kürt kitlelerinin içinde kök salmış bir duruma gelmiştir. Bunun artık görmezden gelinemez tarafı kalmamıştır. Türk devleti bu savaşı askeri bakımdan

kazanmanın mümkün olmadığı bir noktaya gelmiştir. Yetkilileri bu gerçeği görme ve en azından kapalı kapılar ardında teslim etme noktasına gelmiştir. PKK bu savaşı salt askeri yöntemlerle noktalamıyabilir, ya da bölgedeki Türk ordusunu topyekün imha etmek noktasına gelemeyebilir. Ama bunun tersi de çok zor.

Türk devleti açısından savaşın kazanılamaz olması, PKK'nın başarısıdır. Ben bu savaşı salt askeri yöntemlerle kazanmanın mümkün olmadığını Türk yetkililerinin gördüğünü zannediyorum. Devletin kaynaklarını bu kadar fazla tüketen, politikacılar dikkatleri bu kadar işgal eden, kamuoyunu bu kadar tedirgin eden ve giderek bu meseleye bir çözüm bulunsun feryatlarının bütün toplumu kaplamasına yol açan bir bastırma hareketini Türk devleti ilanihayet sürdürmez. Askeri bakımdan kazanılamaz duruma geldiği için siyasi bakımdan kaybedilmiş duruma gelmiştir. Sonuç olarak politikacılar biraz realist olmak zorundadır.

Üçüncü önemli etken de kanımca Körfez Savaşı'nın yarattığı ortam.

Benim kafamda kabaca şöyle bir tablo var: Türk muhafazakarlığının geleneksel Türkçü üniter devlet ideolojisiyle çok fazla bağı olmayan, daha ziyade batıya dönük, Türkiye'nin batıyla entegrasyonunun siyasal ve ekonomik icapları konusunda duyarlı ve pragmatik bir yaklaşıma sahip olan Özal'ın ve Anavatan Partisi'nin liberal denilen kanadının, aslında sorunun çözümsüzlüğünü, meselenin askeri yöntemlerle halledilemeyeceğini, siyasal bir çözüm bulmak gerektiğini, 1980'lerin ikinci yarısı boyunca düşünmeye başladıklarını tahmin ediyorum. Ve bu konuda maalesef bunu bir solcu olarak söylemek acı olabilir, ama, Türkiye'nin diğer partilerinden ve solcu pek çok kesimden daha ileri davrandılar. 1980'lerin sonları yaklaştıkça Özal'ın âdeta, Kürtler lehine çıkış yapmak için mümkün olan her fırsatı değerlendirdiğini görüyoruz. Halepçe sırasında Kürtlerin Kuzey Irak'dan kaçışı oldu, o zaman basın Genel Kurmayın sınırın açılmasına kesinlikle karşı olduğunu yazdı, ama Özal sınırı açtı ve bunları ziyarete gitti. İlk kez Özal, Kürtler sözcüğünü kullandı. Kürt meselesi Talabani ve Dizai diğer partilerin şaşkınlıkları arasında sahta çıktı ve resmiyet kazandı. Kanımca Özal bu konuda adım atmak istiyordu. Fakat PKK'nın başlattığı dinamiklere boyun eğmiş mi oluruz kaygısıyla ve belki özellikle ordudan kaynaklanabileceğini tahmin ettiğim katılıklar ve frenler karşısında bir adım atamıyordu.

İşte uzun süre alttan alta kaynayan ve artık Türk hâkim sınıflarını ve devletini de etkilemeye başlayan iç dinamiklerin üzerine bir dış dinamik binince şimdiki sonuçlar ortaya çıktı.

Bu noktada gerçekten samimi olduklarını düşünüyor musunuz?

Hakim sınıf politikasında «samimi» kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyorum. Ben, Özal hakikaten samimi şekilde Kürtlerin mutluluğunu, özgürlüğünü filan tâlep ediyor, demiyorum. Özal ve çevresindekiler ya da ANAP'ın liberal kanadı bu konuda siyasi çözüm bulunması gerektiğini farkedenden ekip oldu. Bunun çeşitli nedenleri var. Bence Özal, esas olarak Batıya dönüktür, ABD ve Avrupa'ya dönüktür. AT'ye girmek ve Avrupa ile birleşmek Türk iş aleminin önde gelen talebi olduğu için, Özal'ın da gündeminde. Bugün yeryüzünde milli baskı ve asimilasyon politikaları çok eskimiş ve modası geçmiş, nefretle karşılanan şeylerdir ve bu politikalarla Batıya entegrasyon mümkün değildir. Ben bütün bunların üst üste gelerek Özal'ı etkilediğini söylemek istedim. Kuşkusuz bu bağlamda Özal, Kuzey Irak'taki muhalif Kürt örgütleri liderleriyle görüşürken, şöyle bir ekstra faktörü de hesaba kattı: a) Bunlar yüzleri Türkiye'ye değil Irak'a ve Saddam'a dönük olan Kürtlerdi. b) Aynı zamanda genel siyasal ideolojileri bakımından da PKK'dan daha yumuşak ve ılımlı diye nitelenebilecek örgütlerdi. Nitekim Celal Talabani Türkiye'de verdiği çeşitli demeçlerde, Kürt özlemlerine aykırı hiçbir şey söylememeye dikkat ederken; PKK'nın önderliğinin siyasal ideolojik çizgisini biraz 19. yy. Marksizmi gibi değerlendirdi. Özal, PKK'dan daha ılımlı ve PKK ile iç meseleleri olan örgütlerle konuşmaktan yana. Belki bunu PKK'yı izole eden bir manevraya dönüştürebilirim düşüncesinde.

PKK hakkında belirli noktalara değindiniz ama yine de Talabani, Barzani hareketleri ile birlikte PKK hareketi hakkında neler düşündüğünüzü öğrenebilir miyiz?

Bu konuda çok şey biliyormuş gibi görünmeye kalkmaktansa bir genel bakış sunmayı tercih ederim. Kürtler uluslaşma süreci içinde, ama hâlâ büyük ölçüde aşiret ve klan ilişkileri içinde yaşıyorlar. Böyle bir sosyal temel üzerinde çeşitli Kürt örgütleri yıllardır mücadele sürdürüyor. Üçüncü Dünya radikal örgütleri ne gibi kuvvetli ve

zayıf yanlara sahipse, bu özelliklerin üç aşağı beş yukarı tüm Kürt örgütlerinde de var olduğunu düşünüyorum. Türkiye’de bazı sol çevreler kendi dünya görüşleri ve siyasal anlayışları doğrultusunda Kürt örgütlerini bölüp parçalıyorlar, tasnif ediyorlar. Türkiye’de hâlâ Stalinizmde ya da Stalinist–Mao’cu çizgide ısrar eden örgütlere göre PKK görece çok iyi bir örgüt. Çünkü radikal, militan, silahlı mücadele veriyor. Barzani ve Talabani reformcu örgütler, hatta ABD işbirlikçisi deniyor. Ben böyle bakmıyorum. Üç aşağı beş yukarı bunların hepsi Üçüncü Dünyanın radikal örgütleridir. Sosyo–ekonomik bakımdan birbirinden çok farklı ya da çok ileri bir temelleri yoktur. Politik kültür bakımından ileri bir temele oturmamaktadırlar. Ama beri yandan halklarıyla da güçlü ilişkileri vardır ve yıllardır da mücadele vermektedirler. Hepsine saygım var. Dediğim gibi politakalarındaki zikzaklar, zaafılar bütün Üçüncü Dünya örgütlerinin ortak zaafıdır. PKK’nın zaafıları ya da FKÖ’nün zaafıları ya da Güney Afrika da ANC’nin zaafıları birbirinden az değildir. Bazıları PKK’ı idealize ediyorlar. PKK’nın genel olarak tek partici, devletçi, Arap milliyetçisi rejimlere uzun süre sırtını dayamış olması az zaaf mıdır? Barzani, Talabani Amerika ile ilişki içindedirler de, PKK’nın hiç mi umudu yoktur Amerika’dan ya da Almanya’dan?

Dediğim gibi, bunların kuvvetli ve zayıf yanları üç aşağı beş yukarı aynıdır. Bunlar zaman zaman zikzaklar çiziyorlar, bocalıyorlar– ama bunlar milliyetçi örgütlerin doğasında vardır. Kendilerine bir baş düşman belirleyecekler, buna karşı kendi etnik grubunun özlemlerini gerçekleştirmeye çalışacaklar ve kurabilecekleri her türlü ittifakı da kuracaklardır. FKÖ, bu mantıkla Saddam’ın peşine takılmadı mı? Bunlar, bütünüyle yeni bir dünya kuracağım değil de kendi halkımın özlemlerini gerçekleştireceğim dediğin zaman, bu işin doğasında vardır.

Geçmişteki Kürt isyanlarıyla bugünkü Kürt hareketlerinin geldiği noktayı karşılaştırdığınızda, toplumsal dinamikler açısından nasıl bir fark görüyorsunuz, benzerlikler ve ayrılıklar neler?

Özel olarak bildiğim bir konu değil ama çok yüzeysel şeyler söyleyebilirim. Mesela 1925 Şeyh Said isyanında, çok belirgin onlarak aşiret düzeninin geleneksel hiyerarşilerine yaslanmış bir şeyhlik, ağalık önderliği gözüküyor. Bugün PKK’nın bu durumda olmadığı çok açık. Her şeyden önce, benim kanımca PKK sadece kırsal köken-

li bir hareket değil. GÜneydoğu Anadolu ölçeğinde kentsel nitelikte, şu ya da bu ölçüde eğitim görmüş, işsiz, gelecek umudu olmayan, aydın, yarı aydın, kentsel veya yarı kentsel Kürt gençliğine dayanıyor. En azından harekete rengini, kıvraklığını, ideolojisini veren, bu yön. Bugün bu durumda; gelecekte nereye gidecek, ilanihaye bu düzeyde kalamaz. Bugün her ne kadar ortalıkta görünmüyorsa da bir Kürt burjuvazisinin var olduğunu düşünüyorum. PKK ya da başka herhangi bir Kürt önderliği bu noktadan öteye gelişecekse, çok daha geniş bir sosyal temel peydahlayacaksa, sonuç olarak bu Kürt burjuvazisiyle ya da burjuva Kürtlerle bir ilişki kurmak zorunda. Kürt burjuvazisinin, ana eksen, geniş kesimleri itibariyle Türkiye’den ayrılma talep ettiğini ya da edeceğini sanmıyorum. Çünkü onların varlığı Türkiye’nin iç pazarından geçerek dünya pazarına, devletin destek politikalarına ve yatırım politikalarına çok bağlı. Dolayısıyla Kürt burjuvazisinin bölünme talebi ve ayrı bir devlet kurma talebinin olmayacağını düşünüyorum.

Bugünkü talepleri ve siyasal profili ne olursa olsun, ayrı devlet talep ediyor da olsa, PKK’nın gelecekte ne yapacağına, nereye kadar gideceğine, ayrı devlet kurup kurmayacağına, bu noktalar sınır getiriyor.

Ayrıca PKK’nın geçmişteki durumuyla şimdiki durumu arasında önemli farklılıklar görüyorum. Buradaki önemli sorunlardan bir tanesi de, ulusal burjuvazisi olmayan ayrı devlet olur mu sorusudur. Ayrı bir devlet, ayrı bir devlet olmaktan çıkarı olmayan bir ulusal burjuvaziyle kurulabilir mi? Bunlar ciddi sorunlar. PKK önderliği bu konuda ne düşünüyor bilmiyorum ama, bence ciddi sorun bunlar.

Sizce Türk siyasal partileri Kürt sorununda çözüm üretebilirler mi? Siyasi çözüm üretebilecek güçleri ve perspektifleri var mı?

Bence üretebilirler. Demin de sözünü ettim: Örneğin Özal, bazı şeylerin farkına vardı ve çok uzun bir süre Silahlı Kuvvetlerin, devlet partisinin tekelinde olan bu sorun yırtıldı; giderek daha fazla yırtılacak. Tabular bu alanda da çöküyor. Bugün somut olarak, siyasal partilerin durumuna baktığımızda giderek belirginleşen bir arayış var. Bunu seçim kampanyasında da, TV’deki açık oturumlarda da gördük. Bu seçim kampanyasında, istisnasız bütün partiler, Kürt meselesine değinilmediği sürece geniş bir demokrasi vaadediyorlar (ettiler). Demokrasi, insan hakları, camdan karakollar... Halkın ö-

nemli özelemleri siyasi partilere kendini kabul ettirmekte. Herkes darbelere karşı, herkes siyasal hayata asker müdahalesine karşı. Fakat, tabii somut olarak demokrasi ve insan hakları konusunda bütün bunlar söylenirken, işin içine Kürt meselesi girdiği zaman ayrışma başlıyor. Ben bu konuda en olumsuz partiler olarak (RP bloku bir yana) DSP'yi, görece olumlu partiler olarak ANAP ve SHP'yi sonra DYP'yi görüyorum. SHP'nin kendi CHP geleneğinden gelen tutukluluklara rağmen önemli bir mesafe aldığını, bunu küçümsememek gerektiğini ve bu konuda da aydın kamuoyundan çok etkilendiğini düşünüyorum. SHP yönetimi üniter devleti savunmakla birlikte, seçim süresince «Kürt sorunu ancak demokrasi ile çözülür, insanların kimliğini inkâr etmek çözüm değil» düşüncesini savundu. Hatta iyice sağa kaymakta olan Ecevit'ten gelen şoven Türk milliyetçisi saldırılara karşın HEP'le seçim ittifakına gitti. Bu SHP açısından olumlu bir gelişme diye düşünüyorum.

ANAP'ın tutumu da olumlu yönde gelişmeye devam etmekte. Bir yandan sınır ötesi hareketler yapıyorlar; bunların ne kadarında ipler Silahlı Kuvvetlerin elinde, ne kadarında Mesut Yılmaz'ın elinde onu bilemiyorum. Ama 14 Ekim günkü Hürriyet gazetesinde yer alan Özal'ın demeci çok önemli. Özal «Kürt meselesini kesin çözeceğim. Bu memleketi yapacağım son hizmet olacak. Federasyon dahil her konuyu açıkca konuşmalıyız. Biz bunları konuşmazsak PKK zaten konuşuyor. Federasyondan söz ediyor. Bu meseleye akılcı bir çözüm yolu bulmalıyız. Bu iş silah yoluyla halledilemez. Herkes etnik kimliği neyse onu serbestçe söyleyebilmelidir diyor.

Ama aynı Özal, «inlerinde bombalayacağız» diye de açıklamalar yapıyor...

Özal, devletin başında. Bir devlet politikası gütmek zorunda. Evet, «inlerinde vuracağız» diyor, ama federasyondan da söz ediyor. Bence birincisi standarttır, bu ise standart dışıdır. Ve dikkat çekicidir. Yani ben bu konuda standart söyleme bakıp hiç fark yok demektense, diğerine bakıp bunu gelişme yönü olarak tespit etmeyi tercih ediyorum. Bu saptama, demokratik bir mücadeleye devam etmemek, yan gelip yatmak, nasıl olsa Özal çözer demek, değil. Önemli olan: SHP ve ANAP'ın bu iş silah zoruyla çözülemez demeleri. Yani «önce devleti hâkim kılacağız, sonra demokrasi getireceğiz» demiyorlar. Bunu DYP ile DSP söylemeye devam ediyor. Demirel, bu konuda

yumuşak konuşuyor gibi gözüküyor ama seçim kampanyası boyunca «bu mesele bir zabıta meselesidir, ben orada ilk önce devleti hâkim kılacağım» diyor. Bunu söyledikçe orada devleti hâkim kılamayacaktır. Kendi kendine koyduğu ölçüt bakımından başarısızlığa mahkûmdur. Sanki asayiş ve güvenlik meselesini, devleti hâkim kılmayı, vb. Silahlı Kuvvetler, 8 yıldır iktidarda olan ANAP bilmiyor da, bu sihirli şeyi Demirel biliyor.

DSP'nin durumu ise bir felakettir. Ecevit bu konuda hakikaten sol popülizmden sağ popülizme kaydı. Mehmet Altan'ın ifade ettiği gibi, bir yandan «devletin resmi ideolojisi olmayacaktır» diye başka hiçbir partinin söylemediği bir şeyi söylüyor, bir yandan da sorunu zaten bataklık haline getirmiş olan Türk milliyetçiliği bayrağını yükseltiyor.

Türkiye'deki aydınların Kürt sorununda bugüne kadarki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz. Bu noktada Kemalizmin Türkiyeli aydınlar üzerindeki etkisi hangi ölçüdedir?

Kemalist Devrimin başarısı güçlü bir ideolojik egemenlik yarattı. Bu başarının hayali, uyduruk olduğunu iddia edenler var. Bağımsızlık savaşının askeri, siyasi başarısı uyduruk falan değildir. Önemli bir başarıdır. Ne Lenin, ne Mao, ne Stalin, hiçbiri bunu uyduruk olarak görmediler. Tam tersine, defalarca, ulusal burjuvazinin ülkedeki yabancı istilasını defetmedeki başarısının ona çok güçlü bir konum kazandırdığından ve daha sol, Marksist bir önderliğin gelişmesi umudunu ikinci plana ittiğinden sözettiler.

Türkiye'de ulusal burjuvazinin iktidarının başarısı yabancı istilasına karşı direnmedeki başarısı üzerine kurulmuştur. Bu başarı tabii çeşitli ideolojik desteklerle, payandalarla iyice görkemli bir abide haline getirildi ve fetişleştirildi, güçlü bir ideolojik hegemonya yaratıldı. Resmi tarih deyince herkes farklı şeyler anlıyor. Bence resmi tarih diye bir şey var. Gediz yenilgisi uyduruk değil, ya da I. ve II. İnönü Savaşları uyduruk değil; ama TC tarihinin benzersiz olduğu, bu tarihin tek bir deha tarafından başlangıçtan itibaren son derece bilinçli bir şekilde planladığı, yani bir deha ve kahraman teorisi yaratılması ve Kemalist önderliğin mümkün olan en doğru şeyi yaptığı, bunun dışında hiçbir alternatifin üretilmeyeceği doğru değil.

1920'lerin Kemalizminin ve 1930'ların Atatürkçülüğünün üret-

tiği ideolojik, kültürel, politik çözümler dışında çözüm düşünmemek, Türk aydınını ve bu çerçevede sol aydını çok uzun süre derinden etkiledi. Bunun Tek Parti ve Milli Şef prizmasından süzölmüş bir Atatürkçülük tablosu olduğunu, bir kısım insan çok geç farketti. Doğan Avcıoğlu kendisi bir tek parti CHP'lisiydi ve bu, onun siyasal kültürüne çok kuvvetle damgasını vurmuştu. Çünkü çok partililiği Türkiye'de bir karşı-devrim olarak görüyor, tek partili ve devletçi çözümler arıyordu. Bir tek-parti CHP'lisi olarak Doğan Avcıoğlu ezelden beri hep devletçi olan Kemalizm perspektifi sundu. Bu palavraydı. Aslında 1920'lerde Kemalizm böyle değildi. Görece liberal, karma ekonomi öngören bir aşamadaydı. Ne zamanki 1929 Büyük bunalımıyla birlikte Türkiye otarşik ve devletçi savunma reaksiyonuna kaçınılmaz olarak girdi, bizim Atatürkçülük diye nitelendirdiğimiz pek çok kurum, ya da Atatürkçülük genel örtüsü altın da değerlendirdiğimiz pek çok kurum, aslında 1930'larda şekillendi.

Fakat, sonuç olarak bir kurucu kurumlar dizgesi şekillendi işte. Bu kurucu kurumların birçok konuda, din, milletler, vs. çözümü vardı. Bu kurumlardan bazıları 1950, 1960, 1970'lerde aşındı, yıprandı, kısmi değişikliklere uğrayarak bugüne kadar geldi. Ama bugün, bu kurucu kurumların tümü eskimiş durumda, çatırdıyor. Çatırdadığını herkes görüyor; herkes gördüğü içindir ki yeni bir toplum sözleşmesi ve ulusal konsensüs ihtiyacı ortak slogan halini almış durumda. Bence devletin bir bütün olarak sivil toplumla, devletin orduyla, devletin dinle, devletin Kürtlerle, devletin işçilerle vs. ilişkileri yeni baştan düzenlenmek zorunda. Türkiye'nin aydınları ve sol aydınları da bunu net bir şekilde içlerine sindirmek zorunda ve hatta böyle bir perspektifle Türkiye'ye yeni program ve öneri üretir duruma gelmek zorunda. Tüm alanlarda olduğu gibi, devlet Türkiye'deki milliyetlerle, etnik topluluklarla ya da somut olarak Kürtlerle ilişkilerini yeniden düzenlemek zorundadır. Çok aşık ki yeni çözümlere ihtiyaç var. Bu, sivil toplum açısından ve siyasi alan açısından ordunun vesayetini iptal edecek bir Türk siyasal hayatı ve toplum hayatı düzeniyle, ordunun gölgesini ve rolünü çok gerilere itecek bir çözümle el ele gitmek zorundadır.

Peki, Türk aydınları bugüne kadar bunun dışına çıkabildiler mi?

Çıkamadıkları çok açık. Uzun yıllar çıkamadıklarını ve hep belli

sınırlar içinde düşündüklerini söyledim zaten. Artık, bilinen bir şeyi tekrarlamayı bırakıp, bugün nasıl bakmak lazım, onu söylemeye çalışıyorum. Zaten söylediklerimin geçmişte düşünülenlerden farkı başlı başına bir göstergedir.

Bağımsızlık savaşının yürütülmesinde ve devletin kurulmasında ordunun çok önemli bir rol oynaması, orduya Türk ulus-devletinin kurulmasında çok özel bir yer kazandırdı. Güvenlik örgütlerine de özel bir yer kazandırdı. Ordunun Türk siyasi hayatında sahip olduğu görece özerklik, derece derece ordu ana gövdesinden türeyen diğer güvenlik teşkilatlarına da bulaşıyor. Her askeri müdahale ve sıkıyönetim döneminde, soyaçekim oluyor. Yani sıkıyönetim ilan edildiği anda güvenlik örgütleri, polis, MİT, ana gövdeyle âdeta yeniden buluşuyorlar.

Türkiye'deki bütün siyasal güçler, ordunun ve devlet güvenlik örgütlerinin seçilmiş sivil iktidara mutlak tabiyeti konusunda ve sivil demokrasi ve parlamenter sürecin mutlak denetimi altında olması konusunda ve bunu pekiştirecek her türlü tedbir konusunda bir anlaşmaya varmak zorundadır. Benim diyeceğim, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün kurumlarının yenilenmeye ihtiyacı var. Ve bugün Türkiye'de aydınlar, Türkiye'nin soluş kanımca böyle bir toplum sözleşmesini savunmak durumunda.

ALİ BULAÇ

Yazar. 1951, Mardin doğumlu. 1975 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdikten sonra İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne devam etti. Düşünce Dergisi ve İnsan Yayınları'nın yayın yönetmenliklerini yaptı. Halen Kitap Dergisi genel yayın yönetmeni. 1988 yılında «İnsanın Özgürlük Arayışı» isimli kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği'nin ödülünü aldı. Eserlerinden bazıları: Çağdaş Kavramlar ve Düzenler, Kuran-ı Kerim'in Türkçe Anlamı, İslam Dünyasında Düşünce Sorunları, Ortadoğu Gerçeği, Aydın Sapması.

Sorularınızı yazılı yanıtlamak isteyen Sayın Ali Bulaç, sorulara tek tek yanıt vermek yerine bütünlük içerisinde yanıtlamayı tercih etti.

Kürt sorunuyla ilgili düzenlediğiniz soruşturmanın sorularını beş ana grupta toplayabileceğimi sanıyorum. Bunlar da:

- 1- Genel olarak Kürt sorunu
- 2- Türk aydınının soruna bakışı
- 3- Milli Mücadele ve Kürt sorunu
- 4- Konjonktürel değişim
- 5- Çözüm

Birinci grup sorulardan başlamak gerekirse, gerek Türkiye'de, gerekse bölgede ve konuyla bir şekilde ilgili olan Avrupa'da ve uluslararası camiada soruna çok farklı perspektiflerden yaklaşıldığını söyleyebiliriz. Her bir çevre veya ülkenin Kürt sorununa getirdiği bakış, o çevre veya ülkenin geleceğe ilişkin tasarım ve planlarıyla yakından ilgilidir.

Bana sorarsanız, bu sorunun iki önemli boyutundan söz etmek

mümkün. Bunlardan ilki sorunun kendi dinamikleriyle beslenen doğal boyutu, diğeri de bugünkü uluslararası siyasal ve jeopolitik gelişmelerle yakından ilgili boyutu. Kuşkusuz her iki boyut da önemlidir ve eğer kapsamlı bir perspektiften konuya bakıp doğru ve gerçekçi, kısaca sahici çözümler getirilecekse, bu her iki boyutu hesaba katmak gerekecektir.

Konuyla ilgili düşüncelerimi açıklamadan önce, Kürt sorunu gibi aslında her zaman gündemde olan ve fakat zaman zaman dönemsel değişimlere paralel olarak bazen gündemin ilk, bazen de geri maddelerine itilen böyle bir konu hakkında konuşup yazmanın hiç de kolay bir iş olmadığını söylemem gerekir. Bu konuda insan bazen kendini mayın tarlasında yürür hissediyor, nasıl ve nereye adım atacağını tam kestiremiyor. Çünkü konu çok duyarlı ve herkesin derinliğine bilgileri olmadığı halde, şu veya bu şekilde teşekkül etmiş önyargıları var. Gerçeği görüp kavrama çabasının önündeki en büyük engel, kuşkusuz önyargılardır ve bundan dolayı Einstein «Bir önyargıyı kırmak atomu parçalamaktan daha zordur» demiştir.¹

Bu girişten sonra, Kürt konusunda sorunun doğal boyutunun benim için uluslararası boyutu kadar ve hatta daha önemli olduğunu söylemem lazım.

Kürt sorununun doğal boyutundan neyi anlamak lazım?

Ben şu noktaların altının çizilmesi gerektiğini düşünüyorum: Dün olduğu gibi bugün de beş ayrı ülkede (Türkiye, Suriye, Irak, İran ve Sovyet Rusya) yaşayan ve yaklaşık nüfusu 25 ile 30 milyon oranında değişen bir halk var. Bu halka «Kürt» adı verilmektedir. Cumhuriyet'ten bu yana resmi devlet aydınları ve bilim adamlarının iddia ettiği «Aslında Kürt diye bir halk veya ulus yoktur; bunlar dağ Türkleri'dir ve karlı dağlarda yürürlerken ayaklarının çıkardığı 'Kart-Kurt' seslerine binaen bunlara Kürt denmiştir» gibi hiçbir tarihsel ve gerçekçilik temeli olmayan tezleri bir kenara bırakacak olursak, Kürt denen bir halkın tarihin uzun çağlarından bu yana hep burada yaşadığını ve hep var olduğunu belirtmek gerekir. Bu halkın kendine özgü bir etnik köken ve özellikleri, gündelik hayatında konuştuğu «Kürtçe» adlı bir dili ve yüzyıllardır sürdürdüğü gelenekleri, örf, âdet, folklor ve alışkanlıkları vardır. Bu, aksi inkâr edilemez fizyolojik ve antropolojik somut bir gerçekliktir. Devletler veya bilimsel kurumlar, bu türden gerçeklikleri ne yok sayabilirler ne de

yoksa var edebilirler...

Her ne kadar 70 yıldır Kürt kültür, gelenek ve dili yok edilmek istenmişse de modern zamanların eritici kazanına rağmen bu kültür, gelenek ve dil halen yaşıyor. Kürt varlığının bence en somut kanıtı budur. Demek ki devletlere ve onların asimilasyonu öngören emredici politikalarına rağmen, eğer bir kültür kendi varlığını sürdürme konusunda azimliyse, sürdürebilir. Kürt gerçeği bunun canlı kanıtıdır.

Türkiye’de resmi Türk aydınları, üniter (tekil) temelde kurulmuş ulus-devletin geçerli bakış açısından olaya bakarlar. Bu açıdan, söz konusu bakışın pek gerçekçi ve objektif (yansız) olduğu söylenemez. Kürt sorununun temelinde, özgün kimliğini sürdüren kalabalık bir halkın bu fizyolojik ve antropolojik kimlik ve varlığının kabul ve teyidi konusunda çıkan ihtilaflarda yatar.

Yukarıda değindiğim gibi, kimi çevreler Kürt varlığının kendisini dahi reddetmektedir. Kimi çevrelere göre ise bölgede «Kürt» adı verilen bir halk var, ama sorun temelde sınıfsaldır. Bu da bana diğeri kadar havada bir görüş olarak görünüyor. Çünkü Kürtlerin yaşadığı bölgeler hakkında ortalama bilgi ve gözlemleresahip olanlar, burada sınıflar değil, halk yaşadığını kabul eder. Türkiye’deki görece sanayileşmiş bölgelere göre Kürt halkının yaşadığı Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonominin ağırlıklı olarak şekillendirdiği bir toplumsal yapı var. Bu yapı, kır, köy, kasaba ve küçük şehir hayatına dayanmaktadır. Sınıf, hangi bağlamda ele alınırsa, alınsın, sanayi ile yakından ilgidir. Sanayileşmenin olmadığı yerde işçi sınıfından söz edilemez. Tarihsel ve geleneksel anlamda Türkiye dahil olmak üzere, İslam dünyasının genelinde sınıf olgusu olmadığı halde, Kürdistan olgusunu sınıf temelinde ele almak tümüyle gerçekçi olmaz.

Uluslararası komünist hareketin neredeyse tümünden geri çekildiği veya gündemden indiği bir dönemde belki artık bu türden argümanlar üzerinde durmak gerekmez, ama yine de sınıf temelindeki analizlerin yeryer Kürt sorununa uygulandığına tanık olabiliriz. Kanımca bunlar, acil olarak çözüm bekleyen sorunu geciktirmekten başka işe yaramaz.

Aynı konuya «ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı» açısından da bakılabilir. Birinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde önce

Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson tarafından öne sürülen, arkasından sanayileşmemiş Üçüncü Dünya ülkelerine Marxsızımı ihraçetme yolunda Lenin tarafından bir siyaset aracı şeklinde kullanılan bu bakış tarzı da bugün geniş ölçüde aşınmış, geçerliliğini yitirmiştir. Bence «ulusların kaderi» kavramı ulus–devletten ayrı düşünülemez. Ben kişisel olarak «ulus»un Ortadoğu’daki realiteye karşılık olabileceğinden emin değilim. Bizim kültür ve siyaset tarihimiz «ulus» kavramına yabancıdır. Ulus karşılığında kullanılan «millet» ise bütünü kendi etimolojik ve semantiğine yabancılaştırılarak âdeta uydurulmuştur.

Bugünkü dünya konjunktüründe ise uluslarla birlikte ulus–devletlerin de miadlarını tamamladıklarını görmekteyiz. Avrupa’da 12 ülkenin Kapitalizm–Hıristiyanlık ve Demokrasi üçlüsünde tam bir entegrasyona gitmesi, Sovyetler Birliği’nin bir «Birlik» olmaktan çıkıp kendine Ortak Avrupa Evi’nde uygun bir oda araması, Uzak Doğu’nun Dört Kaplan ülkesi, Latin Amerika’da Brezilya, Arjantin, Peru ve Paraguay arasında öngörülen birleşme ile kıtanın kuzeyinde ABD ile Kanada’nın bir pazar etrafında örgütlenmesi ulus–devleti Fransız Devrimi’ne ait tarihsel bir hatıraya dönüştürmüştür.

Bunlardan daha önemli olanı, bütün dünyada karşılıklı ekonomik bağımlılık, gelişen teknoloji ve iletişim (enformasyon) sayesinde küresel düzeyde ortaya çıkan globalleşme olgusu var ki, ulus–devlet’i folklorik, fonksiyonsuz ve âdeta teknik bir mekanizma derecesine indirdi. Bana göre ulus–devlet, yeni dönemde o bütün mitolojik, kutsal ve fetiş kimliğinden soyutlanıp bir büyük şirkete dönüşüyor. Artık kendi başına özgür, bağımsız ve buyruk devlet kalmadı, karşılıklı bağımlılık temelinde bir küreselleşme var.

Böylebir dünyada ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakları pek anlamlı değil. Kürdistan bu dünyanın ve bu dünyada adına «İslam» veya «Ortadoğu» denen bir bölgenin somut gerçekliğidir. Kendini ne bu dünyadan ne de bölgeden soyutlayamaz.

Şu halde soruna sağlıklı ve doğru bir teşhis ve tanım koymak, sorunu çözenin yarısıdır.

Ben bir Müslüman olarak bulunduğum konumda Kürt sorununa bakmakla yükümlüyüm. Bana göre bu bölgede somut gerçekliği olan bir Kürt halkı yaşamaktadır. Onların farklı etnik kökene ve dile sahip olması Allah’ın ayetlerindendir. Kürt halkı Kürtçe konuşan

Müslüman bir halktır ve İslam tarihi ve kültür kuşağı içinde yaşamaktadır. Kürdistan da İslam dünyasının tabii ve vazgeçilemez bir parçasıdır. Bu dünyada çok sayıda etnik grup veya halkın yaşaması farklılık temelinde eşsiz bir zenginlik nedenidir. Öyleyse daha işin başında Kürt halkının kendine özgü kimlik ve varlığının altını çizmek lazım.

Bölgede kaderleri birbirine bağlı ve bağımlı olan bütün Müslüman halklar gibi Kürt halkı da, kendi dilini konuşmak ve diliyle eğitim yapmak başta olmak üzere, insan hakları ve siyasal katılım temelinde bütün hak ve özgürlüklere sahiptir; bu haklar ve özgürlükler elinden alınamaz, devredilemez ve kısıtlanamaz. Kürtlerin beş ayrı parçaya bölünmüş olmaları, onların her bir parçasının bulunduğu ülkede resmi kültür veya politikalar içinde eriyip yok olmalarını gerektirmez veya bu somut olgu böyle asimilasyonlara, eritme politikalarına haklı bir gerekçe teşkil etmez. Parçaları birbirinden ayıran, insanların topraklar üzerinde çizdikleri sınırlardır. Elbette kimi zaman sınırların çok önemli anlamları olabilir. Ama insanları birbirinden ayıran sınırları makul ve tabii kılan halkların bilinçlerinde bulunduğu karşılıktır. Biz biliyoruz ki, bu bölgede yaşayan bütün halklar, onların arasını bölen sınırlara sadece siyasi anlamlar yüklemekle yetinirler. Çünkü Irak Kürdistanı'nda Nisan-1991'de başlayan göç esnasında gözlediğimiz gibi, 17 yaşında Cizre'den Zaho'ya gelin giden 70'lik kadın kimyasal silah korkusuyla kaçarken, nihayet gelin gittiği topraklara dönüyordu ve o kadın bunun tam bilincindeydi. Biz o müthiş olayla bir kere daha gördük ki, Kürtleri, Arapları veya Türkleri birbirinden ayıran sınırlar aydınların kafasında bir karşılık buluyorlardı. Asıl halkın bilinç ve zihninde yekpare, bütünleşmiş bir dünya vardır.

İnsanları veya hakları birbirinden ayıran sınırlar değil, en temeldeki dünyagörüşleri, evrene bakışları ve gerçekten farklı farklı istikametlerde ilerleyen kaderleridir. Kürt halkının en temelde, kendisi gibi Müslüman olan Arap veya Türklerden farklı bir perspektiften dünyaya baktığını kim öne sürebilir? Bir Kürt, bir İngiliz veya bir Amerikalı ile aynı gözle dünyaya bakamaz. Bu asla mümkün değildir. Arada din, kültür, dünyagörüşü, gelenek, tarih, coğrafya vb. gerçekliklerin yol açtığı inkâr edilemez farklar vardır. Bir Almanın çıkarı ile bir Kürtün çıkarı örtüşemez. O sanayileşmiş kuzeyli ve zengin bir

ülkenin insanıdır; bir Kürt ise yoksul, ezilen güney'in acılı insanıdır. En temelde çelişki, dünya sistemi ile Kürt halkının da içinde yer aldığı yoksul dünya arasındaki bir çelişkidir. Kürt aydınları kendi gerçekliklerini görmezlikten gelip sırtlarını Batı'ya dayayacak olurlarsa İttihat ve Terakki'den beri Türkiye'de, Hindistan'da, Cezayir'de, Suriye, Irak vb. yerlerde Batılı eğitimden geçmiş aydının hatasını tekrar etmiş olurlar sadece. Oysa İslam coğrafyası zengin ve anlamlı deneyler yaşadı; en başta Kürt aydınları bundan gerekli dersleri çıkarmak zorundadırlar.

Bu bölgede yaşayan bizler büyük kültür ve uygarlıklar kurduk; Doğu ve Batı, İslam ve Hristiyanlık savaşlarında zorbalığa, haksızlığa, işgale, sömürüye hep birlikte karşı koyduk. Çünkü biz bölgede yan yana bir arada yaşıyoruz. Bu bizim kaderimizdir.

Alp Arslan 1071'de Bizans'a karşı Malazgirt'te savaşırken, bu bölgede yaşayan Kürtler ve Araplar ona on bin asker vermişlerdi. Elbette onların amacı Anadolu'nun Türkleşmesi değil, Batı'nın buradaki uzantısı Bizans'ın tasfiyesi yoluyla bölgenin Müslümanlaşmasıydı. Haçlı Savaşları'nda ve Hristiyan Avrupa ile girişilen bütün mücadelelerde bölgenin Müslüman halkları aynı amaçlar uğruna savaştılar. Osmanlı'nın dağılmasından sonra, emperyalizme karşı mücadele etme kararı almak üzere Erzurum Kongresi'nde bir araya gelen delegelerin yüzde 90'ı Kürt'tü. Fransız komutanı Norman, 1921'de Mardin'i teslim almaya geldiğinde, Kürt ve Arap aşiretleri, hep birlikte karşı koydular ve İslam Halifesi uğruna savaşacaklarını söylediler. Ne Çanakkale savaşını ne de Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı Kürtlerden ayrı düşüneyiz.

Kuşkusuz tarih tekerrür ediyor. Bugün petrol bölgesini kendi egemenlikleri altına geçirme mücadelesi içindeki Amerika ve Avrupa, olayın siyasal boyutunun bir şekilde gelişmesinde müdahildirler. Ama bu rekabette Kürt halkı Amerika veya Avrupa'ya taraf değildir, kendine taraftır. Eğer Batı, Kürdistan'ı İslam âleminin kalbine saplanacak bir kama olarak görüyorsa, Kürt halkı kendini emperyalizmin kalbine saplanacak bir kama olarak görmektedir. Çünkü onun kaderi İslam dünyasının kaderinden ve geleceğinden ayrı değildir.

Ama Kürdistan'ın kaderinin İslam dünyasının kaderiyle ortak olması demek, onun bütün hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, baskı altında yaşaması veya rafa kaldırılması demek değildir. Bana

göre bu bölgede bir Türkün veya bir Arabın ya da bir İranlının hakkı neyse, bir Kürdün hakkı da o kadardır. Şu halde bu bölge, sadece Türklerin veya Arapların değil, üzerinde yaşayan herkesindir. Bu «herkesler» eşit haklar ve eşit katılım temelinde bir arada ve yan yana yaşayacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Kürtlerin mücadelesi bir haklar ve özgürlükler mücadelesidir. Bu mücadeleye Kürtler yanında Türkler, Araplar, İranlılar ve diğerleri de katılmak zorundadır.

DEMİRTAŞ CEYHUN

1934 yılında Adana'da doğan yazar Demirtaş Ceyhun, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü mezunu. Yirmiyeyakın eseri var. 1970 yılında Asya adlı romanıyla TRT Roman Başarı Ödülü'nü, 1973'te Sait Faik Hikâye Ödülü'nü, 1975'te Apartman adlı kitabıyla da Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazandı. Uzun bir süredir TYS 2. Başkanı olarak görev yapıyor. Eserlerinin bazıları: Çamasan, Apartman, Asya, Yağmur Sıcağı, Tanrıgillerden Biri, Sansaryan Hanı.

Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne? Siz Kürt sorunu dendiği zaman neler düşünüyorsunuz?

Bu sorunu, Ortadoğu'daki Kürt sorunu şeklinde daha genel bir başlık altında toplamak lazım. Çünkü bu sorun dört-beş ülkeyi ilgilendiriyor. Diğer ülkelerdeki durumu tam olarak bilmiyorum, ama Suriye'nin de Irak'ın da Kürtlere karşı tavrının bizden farklı olduğunu sanmıyorum. Bir Türk aydını olarak vatansız insan düşünemiyorum. Kürtlerin de bir ülkesi olması lazım. Ben, Kürtlerin kendi devletlerini kurmalarından yanayım. Ancak, son birkaç yüzyıl da Ortadoğu'nun haritası birkaç kez çizildiği halde, emperyalist devletler bir Kürt devletinin kurulmasına izin vermemişler.

Bu noktada «ezen ulus, ezilen ulus» nitelemesine katılıyor musunuz?

Katılmıyorum. İktidarlara ulusları karıştırmamak lazım. Türkiye'de iktidarlar hiçbir zaman Türk ulusunun temsilcisi olmamıştır. Ayrıca, gelen iktidarlar içinde ırkçılık yapmak isteyenler olsa bile; ne DP'nin ne AP'nin ne de CHP'nin ırkçı yaklaşımları olduğunu sanmıyorum. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok sayıda halktan oluş-

masından gelen bir gelenek var. Etnik bir baskıdan daha çok, dini baskıdan söz edilebilir belki. Sünni, Aleviyi ezmiştir, bunu kabul ediyorum ve iktidarlar her zaman Sünnilerden yana olmuştur. Ancak, resmi politikanın «Kürt yoktur, onlar dağ Türkü» yaklaşımına da kesinlikle karşıyım. Bir insan «ben Kürdüm» diyorsa, Kürttür. Bunu saklamanın, yok saymanın anlamı yoktur. Bence iktidarlar sadece Kürt yoktur politikasıyla yanlışlık yapmıştır; yoksa ille Kürtleri ezeceğim dememiştir.

En azından insanların kültürel kimliğini yoketme yönünde bir çaba da söz konusu değil mi?

Bu baskıyı bir ulus yapmıyor, gerici iktidarlar yapıyor. Gerici iktidarlar yalnız Kürt halkını ezmiyor, öteki sınıfları, grupları da eziyor. Türk, Kürt ayırmıyorlar. Ama tekrar söylüyorum, Kürt yoktur politikası yanlıştır. Bu politikanın kaynağı Lozan Antlaşması'dır. Lozan'da azınlıklar meselesinin sadece dinle sınırlı kalması faşist iktidarların eline bir koz vermiştir.

Kürtleri yok sayan 70 yıllık resmi politika, Körfez krizi ile birlikte sarsılmaya başladı. Sizce ne oldu da Kürt sorunu gündeme geldi?

Batı, yani emperyalizm 1960'lı yıllarda çok büyük bir gaf yapmış. Bu gaf Filistin meselesi. Çünkü, 1960'tan sonra Filistin hareketi Batılı aydınların gözünde olağanüstü prestij kazandı. Emperyalizm, 1970'li yıllar yaklaşırken vatan-sız Filistin imgesinin çok büyük zarar verdiğini görünce bu imgeyi değiştirmeye uğraşmıştır. 1970'lerden sonra, bakıyorsunuz, Batı'nın bütün gelişmiş ülkelerinde Kürt enstitüleri kurulurken; diğer yandan Filistin olayı sabote ediliyor. Filistinlilere Arap dünyası dar ediliyor. Batı'da çok yoğun şekilde vatan-sız Kürt imajı yerleştirildi. Tabii ki bu, Batı'nın Kürdü çok sevme-sinden kaynaklanmıyor. Tamamen İsrail için yapılmış bir olay. Arap dünyasında İsrail'i rahatlatmayı amaçlıyordu.

Şimdi de Kürt meselesi dünyanın politik gündeminin baş köşesine yerleşti. Bugün emperyalistler bir Kürt devleti kurdurtmazlar. Kürt devletinin kurulması Ortadoğu'nun sakinleşmesidir. İsteseler-di, Barzani'ye çoktan bir Kürt devleti kurdurturlardı. Ama bu işleri-ne gelmez. Çünkü kabuk bağlamış bu yarayı kaşıyiverdin mi beş-altı toplumu birden elinde tutuyorsun. Türkiye biraz nazlandı mı burnu-

nu kırmak mümkün. Irak için, Suriye için de aynı şey geçerli. Kürt meselesi petrol konusunda çok büyük bir silah. Ama, Kürt meselesi gündeme gelmişken keşke bir çözüme kavuşsa.

Peki Türkiye’de resmi politikanın değişir gibi gözükmesinin altında ne tür hesaplar yatıyor?

Hesabı filan yok. Benim gördüğüm kadarıyla yukarıdan kulağı çekildi. Ayrıca, iç politikada Kürtlerden oy almanın peşindeler. Daha uzun vadeli, daha boyutlu bir politika geliştirmek istediklerine inanmıyorum.

Şu an bu bölgede gittikçe gelişen bir silahlı hareket var. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İlk önce şunu söyleyeyim: Silahlı hareketi teşvik edici politikaları onaylamıyorum. Eyalet valiliği kurmak, halktan korucular sap-tamak, köyleri boşaltmak gibi uygulamalara katılmıyorum. Bunlarla bir şey çözülemez. Bunlar tam tersi şiddeti güçlendirir. Çatışmanın nedenlerini araştırmak yoluna gidilmiyor. İnsanların ekonomik, demokratik hakları verilmiyor, sonra «sen PKK’ya yardım ettin» diyerek devlet terörü yaratılıyor.

Ben PKK hareketini nasıl değerlendirdiğinizi öğrenmek istemiştim...

PKK’nın kitleselleşmesinin boyutlarını ve Türkiye’deki etkinliğinin boyutlarını tayin edemiyorum. PKK, gerçekten sanıldığı kadar etkin mi, bilmiyorum, ama sanmıyorum.

Uygulanan politikalar PKK’yı daha güçlü hale getiriyor. Bu politikayla PKK’ya yardım ediyorlar.

Türkiyeli aydınların Kürt sorununda üzerine düşeni yeterince yaptığını söyleyebilir miyiz?

Türk aydını son 50 yıldır uygulanan politikalara hep muhalif olmuştur. 12 Eylül’den sonra TYS (Türkiye Yazarlar Sendikası) yöneticileri olarak muhalefet yapmaya başladığımızda, Güneydoğu politikası, Batı Anadolu politikası değil, faşizmin bütün Türkiye’deki baskısına karşıydık. Özel olarak Güneydoğu’da daha yoğun baskı olduğunu kabul ediyorum, ama tüm Türkiye’de baskı var.

Ancak, Türk aydınının hiçbir şey için iyi sınav verdiği inancında değilim. Türk aydını, halkı ancak emir komuta zinciri içinde tanımış,

halkıyla fazla içli dışlı olmamış. Türk aydını halkıyla ne zaman emir komuta zincirinin dışında ilişki kursa olay olmuş. Yakup Kadri 'Yaban'ı yazmış olay olmuş. Mahmut Makal 'Bizim Köy'ü yazmış, olay olmuş. Aydınımız büyük kentlerde dürüst kalmaya çalışmış ama kendi halkıyla da fazla ilişkisi olmamış. Güneydoğu'yu aydınlarımızın bildiğini sanmıyorum.

Türkiyeli aydınlar, Batı'nın insan hakları, demokrasi vs. gibi değer yargılarını Türkiye'ye aktarmak isterken, Kürt sorununda sessiz kalarak bir çifte standartın içine düşmedi mi? Örneğin Fransa'da sağcı bir aydın bile, Fransa'nın Cezayir'i işgalini protesto edip, Cezayir'in bağımsızlığını onayladığını söyleyebiliyor. Bizde birkaç istisnanın dışında bu tür bir yaklaşım ağırlık kazanmadı.

Ama Fransa ayrı bir ülke, Cezayir ayrı bir ülke. Fransızlar gelip Cezayir'i işgal etmiş. Türklerle Kürtler arasındaki ilişkide böyle bir durum söz konusu değil. Anadolu'ya gelindiğinde buraların kimin olduğu belli değil. Türkler Osmanlıdan, Selçukludan, Ermeniden, Rumdan tokat yedikten sonra, bağımsızlık savaşını Kürtlerle birlikte omuz omuza vermiş. Bu vatani beraber kurtarmışlar. Ama ondan sonra gelen iktidarlar, emperyalistler olayı bu hale getirmiş. Geçen gün Uğur Mumcu, tarihte 18 Kürt ayaklanması olduğunu yazıyordu. Biz bunların ikisini üçünü biliyoruz. Öyle bir hale gelmişiz ki, bağımsızlık savaşını birlikte veren iki halktan biri kısa süre içinde 18 kez isyan etmiş.

Bu noktada Kemalizmin ve Misak-ı Milli anlayışının Türkiyeli aydınlar üzerinde nasıl bir etkisinin boyutları nedir?

Kemalizmin etkisi var mıdır, bilmem. Ama, Misak-ı Milli o kadar çok bilinçaltına işlemiş ki biz onu ilerici bir tavır olarak belirlemişiz. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geliyor. Bütün dünya bize şalırgan-gözüyle bakarken biz, sınırlarımızı genişletmeyeceğiz, başka hiç kimşenin toprağında gözümüz yok demişiz. İlericiliğimizi, devrimciliğimizi göstermişiz. Misak-ı Milli etkilemiştir, ama olumlu bir etkilenmedir.

Yıllardan beri yağmalanan, baskı altında tutulan bir Kürt kültüründen söz ediliyor. Bir yazar olarak bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Ben Türk, Kürt vs. gibi bir nitelemeyi kabul etmek istemiyorum.

Kültürü biçimlendiren faktörler coğrafyadır, ekonomidir, doğadır. Bir kültürün içinde ulusal karakterden kaynaklanan pay yüzde biridir. Ama nasıl isim takacaksınız? Rusya'daki kültüre ne diyeceksiniz? Ona bir isim takmak zorunda kaldığı için Rus kültürü deniliyor. Burada da Kürtçe söylüyorsa Kürt kültürü, Ermenice söylüyorsa Ermeni kültürü diyorsunuz. Örneğin ben Hacaturyan'ın müziğini çok seviyorum. Niye? Çünkü Doğu Anadolu müziği. Doğu Anadolu müziği olduğu için Kürt kültürü de onun için de, Türk kültürü de. Hepsi birbirinin içine geçmiş.

Balkanlar'a gidiyorsunuz her ülkenin bir Nasrettin Hoca'sı var. Ama kiminde Hoca Nasrettin, kiminde Molla Nasrettin. Şimdi kim kimin kültürünü aldı? Acaba ben Kürdün türküsünü mü aldım, yoksa o benimkini mi? Bunları bulmak çok zor. Yani, kültürlerde böyle ulusal karakterler aramak çağdışı bir yaklaşım. Kültürleri ulusal kimlikleri belirlemiyor. Kültürleri o doğa parçası üzerindeki ekonomik ilişkiler oluşturuyor. Cumhuriyet sonrası Kürtçenin yazı dili olmasının yasaklanması doğrudur. Ama bakın, 11. yüzyıldan sonra Türklerin kurduğu hiçbir devlette Türkçeyazı dili olmamıştır. Selçuklular bırakın yazmayı konuşmayı da yasaklamış. Bir dilin yazı dili olarak kullanılmasını engellemek o kültürü ve o dili yok etmiyor. Türkçenin 500 yıl yazı dili olmaktan çıkarılması Türkçeyi yok etmemiş. Aynı şekilde Kürt kültürü de aynı yapı, aynı kökenli kültür. Türk halkının Kürt halkının kültürünü yağma ettiği düşüncesine katılmıyorum. Çünkü aynı kültürlerdir.

Bugün Türkçeye yoğun bir saldırı var. Özal sabahtan akşama kadar İngilizce konuşuyor. Yani Kürtçeyi kaldırıp yerine Türkçeyi ikame etmek gibi bir anlayış yok. Tam tersi hem Türkçeyi hem Kürtçeyi kaldırıp yerine İngilizceyi ikame etmek gibi bir anlayış var.

ŞEMSI DENİZER

1951 Zonguldak doğumlu. Genel Maden-İş Sendikası Başkanı. Lise çağında taşkömürü ocağında çalışmaya başladı. Lise öğreniminden sonra sendikacılık faaliyetleri başlıyor. Askerlik dönüşü sendikaya muhasebe memuru olarak giriyor. İki yıl sonra Taş Kömürü İşletmeleri'nde işçiliğe geçiyor. Maden topoğraf kursuna giderek, 1978'den sonra topoğraf olarak çalışmaya başlıyor. Araüksüz sendikal çalışma içinde bulunuyor. 1983 yılında sendikanın genel araştırma sekreterliğine seçiliyor. 1986 genel kurulunda ise genel başkan yardımcısı görevini üstleniyor. 1989 yılında genel kurul öncesi genel başkanın istifası ile vekâleten genel başkan, aynı yılın kasım ayında ise seçimle genel başkanlığa getiriliyor. Şu an SHP Zonguldak milletvekili adayı.

Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları nedir. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Kürt sorunu artık ülkemizde kimsenin karşı çıkamayacağı ulusal bir sorundur. Yalnızca ülkemizle sınırlı olmayıp komşu ülkeleri de kapsayan bir Kürt sorunu vardır. Kürt sorunu dendiğinde öncelikle özgürlük mücadelesi aklımıza geliyor. Ülkemiz yönetimine hâkim olan güçlerin kısa yoldan kârı düşünen zihniyeti bölgeler arasındaki eşitsizliği arttırmış ve Batı, Doğu'ya sürekli tercih edilerek sosyal dengesizlik yaratılmıştır. Bu durum karşısında Doğu insanı da yaşadığı kendi gerçeğini sorgulamaya ve çözüm yollarını aramaya başlamıştır.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu savunanlar var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Günümüzde sömürge kavramının özü sermayenin emeğe hükmetmesidir. Ülkemizde emeği ile geçinen milyonlarca insan azgınca bir sömürü ile karşı karşıya. Ve karşımızda sermaye adına bağımsız bir ülke sermayesi yok. Bugün sermayenin vatani kalmadı. Sermaye tüm dünyada çokuluslu ittifaklarını kurarak tekelci bir nitelik kazandı. Ve sömürünün aslan payını emperyalist kökenli ortaklar alıyor. Ulusal sermaye birikimi yeni sömürgecilik ilişkileri ile ortadan kalktı. Gelişmiş emperyalist ülkelerin azgınca sömürsünü yaşıyoruz. Ülkemiz gerçeği bunu açıkça gösteriyor.

Dört ülkeyi, hatta Sovyetler Birliği de düşünüldüğünde beş ülkeyi ilgilendiren Kürt sorununun çözüm yolu sizce nedir?

Sorunun çözümü öncelikle ülkelerin kendi koşulları içinde düşünülmeli ve mücadelenin özü sınıfsal olarak düşünülmelidir. Demokrasi güçleri zayıflatılmamalı, çözüm için demokrasi yolunda yürünmelidir.

Sizce Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi?

Irak'taki yenilginin özü kendi gerçeklerini yakalayamamak olabilir. Demokrasi güçlerini bölmek, demokrasiye ulaşmadan kestirme çözümler üretmek, dünyadaki gelişmeleri kavramamak, lükse kaçmak ve zaman kaybetmektir.

Batı ve ABD Kürt sorunda nasıl bir çözüm peşinde?

Batı ülkelerinin ve ABD'nin sorunun çözümü konusunda önerebilecekleri hiçbir şey yoktur. Somut çözümü insanca yaşama mücadelesi veren insanların akılcı mücadelesi getirir. İşin özü budur.

Ne oldu da Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık resmi politika nispi de olsa sarsılmaya başladı?

Dünya bir değişimi yaşıyor. Önemli olan olayların özünü kavrayabilmek. Ne istediğini bilmeyen, bunun akılcı mücadelesini vermeyenler her zaman olduğu gibi kaybetmeye mahkûmdur. Önemli olan, gerçekçi hedefler doğrultusunda iç dinamikleri rayına oturtabilmektir.

Şu an etkin olan Kürt örgütleri Barzani'nin, Talabani'nin ve Türkiye'de ise Abdullah Öcalan'ın başını çektiği hareketler. Bu hareketler için neler düşünüyorsunuz?

Önemli olan anlayış meselesidir. Önderlikler dönem dönem öne çıkabilir. Etkinlikler azalır veya artar. Varolmak, kesin çözüm ve insanca yaşama ulaşmak için yeterli değildir. Herkes gücünü, önündeki ve arkasındakileri görmeli, varolabilmeye ve sonuç almaya kafa yormalıdır.

Türk siyasi partilerinin bu konudaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Partilerin görüşleri kendi yapıları ile sınırlıdır. Kürt sorununa bakış demokrasiye nasıl baktıklarından ve demokrasi için ne yaptıklarından ayrı düşünülemez. Partilerin demokrasiden ne anladıklarını ise özellikle son dönemde yaşanan işçi ve memur eylemleri gösteriyor.

GAP gerçekleştiğinde bu sorun üzerinde nasıl bir etki yaratabilir? Sorunun çözümünde etkili olur mu?

Bölgenin kalkınması, sosyal adaletin sağlanması daha gerçekçi çözümler üretilmesini kolaylaştırır. Ancak GAP'ın, bu işlevi bugünkü zihniyetlerine getirmesi mümkün değil. Yine belirli kesimlerin işine yarayacaktır. Her şeye rağmen süreç mücadeleyi daha gerçekçi temeller üzerine oturtacak. Feodal yapı çözüldükçe süreç hızlanacak.

Kürt sorunu karşısında Türkiyeli aydınların aldıkları tavır nasıl buluyorsunuz. Türkiyeli aydın bu konuda üzerine düşeni yerine getirebildi mi?

Bizde aydınların favrı genelde gelişen mücadeleye göre şekilleniyor. Aydınların katkısı daha sonra gündeme giriyor. Önemli olan kimden, ne zaman, ne bekleneceğini bilmek. Ve kimseyi dışlamak. Yıllardır süren devlet politikasının aydın üzerindeki etkisi küçümsenemez. Burada aydın kavramından ne anlaşıldığı da önemli. Aydın olmak; yalnızca bilmek, görmek, çözümleyebilmek değil, bildiklerini yapabilmeyi, yaşama geçirmeyi ve başkalarına aktarabilmeyi görev kabul etmeyi gerektirir.

Türkiye'deki işçi sınıfı hareketiyle Kürt sorunu arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Bu iki mücadelenin ortak paydaları neler?

Sorun birbirinden bağımsız değildir. Özü demokrasi mücadelesinden geçer. Her iki mücadeleyi de baskı, azgınca sömürü, göster-

melik demokrasinin yetersizliğinin «Artık yeter» dedirttiği bu ÷lkenin insanları yükseltmiştir. İki sınıfın çelişkinin toplumsal çelişkinin özünü oluşturduğunu unutmak gerçek mücadeleyi baltalar. Sorun demokrasi mücadelesinin bir ayrıntısı olarak ele alınmalı, öncelikle demokrasi sorunu çözümlidir.

Ekleme istediğiniz şeyler var mı?

Sorularınızı yönlendirici buldum. Sorunlar çok yönlü ve bir bütün olarak özgürce tartışılabilirdi. ÷lkemizin sorunları bizlerin fiili olarak yer aldığı ekme—barış —demokrasi mücadelesi ile bir bütündür. Herkes bulunduğu alanda öncelikle gerçek demokrasi mücadelesine hizmet vermeli, hedeflerini buna göre seçebilmelidir.

ABDURRAHMAN DİLİPAK

Gazeteci, yazar. 1949, Adana doğumlu. İstanbul Ticari İlimler Akademisi'nde ve Gazetecilik Halkla İlişkiler Bölümü'nde okudu. Çeşitli dergilerde yayın yönetmenliği ve Milli Gazete'de köşe yazarlığı yaptı. 1978 yılında MSP basın danışmanlığında bulundu. Eserlerinin bazıları: Terörizm, Orta Afrika Dosyası, İslam Savaşçıları, Türkiye Nereye Gidiyor, Bir Başka Açıdan Kadın. Şu an RP milletvekili adayı.

Sayın Abdurrahman Dilipak, Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz? Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne?

Kürt sorunu bir insanlık sorunudur. Burada, hakları elinden alınan bir halk söz konusu. Eğer Lozan Konferansı'nda bu haklar güvence altına alınabilseydi, bu tartışma bugün çok daha farklı biçimde yapılabilirdi.

Bu meselenin temelinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından bölgede ortaya çıkan yeni siyasal düzenlemelerin getirdiği bir komplikasyon var. Bu insanların adı uluslararası belgelerde güvenceye kavuşturulmadı ve oluşturulan rejim de kendi topraklarındaki uygarlıkların koşu yolu üzerindeki bu topraklardaki halkların umut ve korkularına cevap vermedi. Aksine kendisini Batılılaştırmaya, Batı toplumu içerisinde yer almaya çalıştı. Bunun için de geleneksel olan, tarihten gelen ne varsa reddetti. Kürt meselesi, Batılılaşmak isteyen Türklerin sırtında kambur gibiydi. Batı, bu arada demokratlaştı, ama biz hâlâ 2. Dünya Savaşı şartlarındaki Batı ulusçuluğundayız. 1970'lerde Batı'da bu ulusçu geleneğin yerini halkçı gelenek almaya başladı. Tek Avrupa sürecinin ekonomik temelden siyasal temele geçişiyle multi-kültür sürecine geçti. Ama biz hâlâ 1940'ların kültür politikasını izliyo-

ruz. Ulusçulukta toplum bir bütündür, halklar yoktur, millet vardır; o millet de çoğunluğun belirlediği kurallara göre kendini yönetir. O çoğunluğun iradesi ise 10 yıllık ihtilallerle ipotek altına alınmıştır.

Yani bugün yaşadığımız Kürt sorunu Türkiye'nin Batılılaşma süreci ile ortaya çıkmıştır. Osmanlılarda da son 300 yıllık Batılılaşma çabaları içerisinde aynı sorunlarla karşılaşmıştır.

Bugün sorunun sosyal, siyasal ve kültürel boyutu da var. Özgürlükler teminat altına alınmış değil. Bugün Türkiye'de yaşayan tüm halkların özgürlük sorunu var. Kürt halkı ise biraz daha fazla köşeye sıkıştırılmış durumda. Yani, insan hakları sorunu çözülmeden Kürt sorunu çözülemez. Kürt sorunu çözülmeden de bugünkü şikâyet ettiğimiz ortamdan kurtulmamız mümkün değil. Sadece Kürt sorunu değil, Türkiye'de yaşayan halkların multi-kültür sorununun çözülmesi gerekir. Bugün Arapların da kendi kültürlerini yaşama sorunu var Türkiye'de. Ben sorunu tek başına bir Arap sorunu, Kürt sorunu diye kategorize etmek istemiyorum. Türkiye multi-kültür politikasını içine sindirebilecek mi? Mesele bu. Türk halkı bunu içine sindirir, ama Türkiye'yi kurtaranlar içine sindirebilecek mi?

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu düşünenler var. Bu konuda siz neler düşünüyorsunuz?

Bu abartılı bir iddia. Türkiye emperyalist bir ülke değil, aksine emperyalizmin sömürgesi olduğu iddiasına muhatap bir ülke. Sömürge kavramıyla bölgenin ekonomik, kültürel ve sosyal olarak geri bırakılmış olması kastediliyorsa bu doğrudur, ama bu geri kalmışlığı emperyalizmle açıklamak gerçekçi olmasa gerek. Kolay bir itham ve kullanışlı. Çünkü bu iddia ile hem Türkiye'ye karşı eylem için ortam yaratılıyor hem de bütün sorumlulukları yıkacak bir yer bulunmuş oluyor. Aleviler ve Çingeneler de aynı iddiada bulunabilir. Lazlar, Çerkezler, Arnavutlar da... Sonunda geriye kimse kalmayacak. Emperyalist olan devlet mi, iktidarlar mı, halk mı?.. Devletse bu emperyalizme kaç yılında başladı, 1923'te mi, 50'de mi, 80'de mi?.. Bu belli değil.

Ben halkların özgürlük temeline dayalı yeni bir yapılanmayı savunuyorum. Bunun için de mevcut kavramlar ve kurumlar, siyasal yapı, sosyal, kültürel, hukuki yapı yetersiz. Belki bir Dicle-Fırat federasyonu, yeni bir Mezopotamya birliği tezini açıklamak için

yardımcı olabilir.

Kürt sorunu, dört ülkeyi ilgilendiriyor. Kürt sorunu artık bir Ortadoğu sorunu durumunda. Sizce çözüm ne olabilir, ne olmalıdır?

Yakın gelecekte hemen bir çözüm görmüyorum. Henüz biz İslam dünyası olarak bu tür meselelerin hiçbirini çözemedik. Ayrıca ABD için kısa sürede çözümünü istemiyor. Öyle sanıyorum ki uzun süren bir çatışma, Lübnan içinde bir Filistin örgütleyecek. Çatışmanın ABD'ye hiçbir zararı yok. Bu kontrollü bir bunalımdır. ABD'nin bölgeye gelmesini, müdahalesini sağlayan elverişli bir ortamdır. ABD, bu bölgede, bu çatışmanın dinamiklerini örgütlüyor. Kürtleri kendi içinde çatıştıracak; üç devletle Kürtleri çatıştıracak ve ayrıca gerektiği zaman bu üç devleti de birbirine karşı kışkırtacak. Kürt meselesinin bu nedenle kısa vadede çözüleceğini sanmıyorum. Çünkü bu ülkelerde henüz iktidar sorunu çözülmemiş durumda. Kelin merhemi olsa kendi başına sürer. Sorunu Türkiye mi, Irak mı, daha 10 yıl önce devrim yapmış İran mı çözecek? Bu halkın kendisi mi çözecek? Bu halkın çözebilmesi için, somut şartlar henüz oluşmuş değil. Her şeyden önce bir bütünlük yok. PKK, Talabani, Barzani ne kadar birbiriyle uyumlu? Kürt halkını ne kadar temsil ediyorlar?

Sizin kafanızda nasıl bir çözüm var?

Benim kafamdaki çözümün birinci aşaması bölgede insan haklarının ve sosyal hakların sağlanması. Örgütlenme özgürlüğünün, fikir özgürlüğünün sağlanması. Ancak bu platformda çözüm üretilebilir. Ben, önce özgürce bilgilenebilmeliyim, özgürce konuşabilmeliyim.

Bunun ötesinde şu an benim hazır bir çözümüm yok, ama global çözüm var. Ben 23 tane Arap devletini çok görüyorum. Bütün dünyada bir bloklaşmaya doğru gidilirken bölgedeki yeni siyasal oluşumlar egemen devletçikler şeklinde değil, bölgedeki yeni birleşme sürecine katılan ve uluslararası saygınlığı olan bir halklar topluluğunun üyesi olmalı diye düşünüyorum. Yani Kürdü, Arabı, Türkü bir araya gelmemiz gerekir. Bir araya gelmemizin şartları nedir onları konuşmalıyız. Avrupa Topluluğu'nun ulaşmak istediği hedefi biz bugünkü yapılanmamız için baz kabul edebilir miyiz? Yani sınırları iyice gevşetelim, kültürel, siyasal ilişkileri geliştirebilelim, ticari iliş-

kiler kuralım. Herkesin dilini de tanıyalım. Yaşadığı topraklar üzerinde kendi haklarını belirlemesini kabul edelim. Böyle bir devlete evet. Ama kendi içinde egemen, orduları olan ayrı bir devlet çözümünden yana değilim.

Kürtler de kendilerini korumak için silahlanacak. ABD silah satacak. İran, Türkiye, Irak sınırına silah yığacak. Petrol gelirinin % 40'ını silaha yatıracak. Dışarıya karşı asker, içeriye karşı polis örgütleyecek. Böyle bir devlet Kürt halkına ihanettir. ABD'nin istediği de sanıyorum bu. Başka türlü devlet olmaz mı, nasıl olur? Onu konuşalım. Ben konunun serbestçe tartışılarak bir netlik sağlanabileceğini düşünüyorum. Ama ulusalcı bir devlet modelinin bugün için çözüm olabileceğini sanmıyorum.

Otonom vs. türündeki çözümler de eski bigilerin ışığındaki çözümler. Bütün bölge devletlerinin yeniden temellendirilmesinden yola çıkmamız gerekir. Burada Kürt halkının kendi geleceğini nasıl belirleyeceğini bu platformda ele almamız lazım. Eğer Kuveyt diye bir devlet varsa ve o devletin olma hakkı ne kadar ciddi bir haksa, elbette ki Kürtlerin de o kadar hakkı var diye düşünülebilir. Ama ben Kuveyt'in varlığına da karşıyım. Filistin devletinin bugünkü şartlarda, yani Batı'nın bize empoze ettiği şekilde bir devlet olmasına da karşıyım. Her şeyi yeniden temellendirmeliyiz.

Tabii, sonuçta bu insanların kendilerinin geleceği ile ilgili fikirlerini bugünden özgürce söyleyebilmeleri ve sonuçta kararın bölgede yaşayan insanlar tarafından verilmesi gerektiğine inanıyorum. Olay sadece iktidarların kapalı kapılar arkasındaki pazarlıklarıyla değil halkın özgür tartışmasıyla çözümlenebilir.

ABD, son gelişmelere göre bölgede kalacağı benziyor. Bunun Kürt hareketi üzerinde nasıl bir etkisi olabilir?

Irak bundan sonra yeni bir Lübnan'dır. Suriye'nin yerine İran'ı koyun, İsrail'in yerine Türkiye'yi koyun. Ürdün'ün yerine Kuveyt'i koyun. Filistinlilerin yerine de Kürtleri koyun. Lübnan krizi bölgede yeniden sergilenebilir. ABD bölgede kendi içinde oturmuş bir Kürdistan kurmayacak. Bu bir Contra operasyonu, Nikaragua'da denediği şeyi burada gerçekleştirmek istiyor. Amerika yeni yerleşim bölgeleri içinde birtakım insanları silahlandırıyor, bunlara imtiyaz veriyor, enformasyon sağlıyor ve bu adamlar şimdi ekmek, süt veren durumdalar. Geleneksel sistemi değiştirip, ABD ile uyumlu yeni bir

iktidar merkezi oluşturuyorlar. ABD geri çekildikten sonra artık bu yapı kökleşmiş olacak. Bölgedeki Kürt hareketi böylece ABD, İngiltere ve Fransa himayesinde bir bölge olacak.

70 yıllık Kürtleri yok sayan resmi politika değişmeye başladı. En azından sorunun varlığı kabul edildi. Sizce bu değişmenin nedenleri neler?

Anlaşılan ABD, bölgede bir Kürdistan kurmaya kararlı. Amaç Lübnan'daki krizin Irak'a yansıtılması ve İsrail'in rahat kalması. ABD'nin Irak'ı parçalaması ve Musul petrolünü eline alabilmesi için dengeleri ve dinamikleri yeniden düzenlemesi gerekiyor. Türkiye ise bu yeni Kürt devletinin garantörü olmak istiyor. Türkiye, Kürtlerin varlığını kabul etmeden garantörlük sıfatı kazanamazdı. Türkiye'nin garantörlüğü kabul etmemesi durumunda bölgede oluşturulacak özerk Kürt bölgesi, sonunda Türkiye'nin başına gaile olacaktı. Bu durumda, sürekli Türkiye Kürtlerinden söz edilecekti ve PKK meselesinde de Türkiye zorlanacaktı. En iyisi daha başından bu Kürt vakasını kabul etmekti.

Türkiye bu durumda bölgede kurulan Kürdistan'ın garantörü olacak ve bu garantörlük ABD adına da bölgede denetim kuracak. Özal, buna yönelik adımlar atıyor.

Batı'nın tavrı sanıyorum Kürt meselesini bahane ederek, Ermenistan için bir altyapı oluşturmak. Yine bununla beraber Kıbrıs meselesi de gündeme gelebilir. Türkiye'yi bir dikdörtgen olarak alırsanız dört noktasında da dört büyük problem var. Güneydoğuda Kürt sorunu; güneybatıda Kıbrıs sorunu; kuzeybatıda İstanbul ve kuzeydoğuda Ermenistan.

Bu İstanbul'un statüsü meselesi de son derece önemli. İstanbul'u küçük bir ile çevirip; Eminönü'nü ayrı bir vilayet haline getirip; sur içi İstanbul'un uluslararası bir statüye kavuşturulması söz konusu. Amerika, Türkiye üzerinden Ortadoğu'ya laik İşlam ihraç ederken İstanbul üzerinden Ortadoks patriği aracılığıyla Balkan ve Sovyetler'deki toplumsal ve siyasal oluşumlara müdahale etmek istiyor. Yani Amerikano bir Hristiyanlığın misyonerlik merkezi olarak düşünüyor. Bunun için de İstanbul'un bir Vatikan halinde yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Tüm bunlar için Türk hukuk sisteminde köklü değişikliklere gerek var. Yani böyle kapsamlı bir proje söz konusu. Türkiye bu vakayı kabul etti. Sınırlı olarak Kürt varlığını

kabul etmesi bu politikayla uyumlu biraz.

Sizin bu söyledikleriniz daha çok dış etkiler. Bu gelişmede iç dinamiklerin, gelişen mücadelenin etkisi olmadı mı? Gelişen Kürt hareketini «emperyalizmin parmağı» ile açıklama alışkanlığı var. Bu konuda siz neler düşünüyorsunuz?

Kürt meselesine, daha başından beri, yani bu bölgenin siyasi coğrafyası çizildiğinden beri İngiltere, Fransa, Amerika ve Sovyetler Birliği'nin ilgisi var. Ama işin ilginç yanı onlar var da biz niye yokuz. Neden Türkiye'de bir Kürt enstitüsü yok? Elbette her şeyin arkasında pozitif ve negatif şeyler var. Burada müdahil kuvvetler daha çok negatif durumda. Kürtlerin kendi adlarına sahip oldukları bir toprak yok ki kendi politikalarını üretsiner. Türkiye, İran ve Irak'ta konuyu ciddi olarak araştıran akademik, sosyal, sivil kuruluşlar yok. Resmi devlet politikası varlığını bile deklare etmiyor. Dolayısıyla buradaki tek proje Fransa, İngiltere ve ABD'nin projesidir. Ama bu demek değildir ki her hareketin arkasında emperyalizm vardır. Türkiye'deki İslami hareketin bir bölümünün arkasında da ABD var.

Kürtler kendi meselelerini kendileri çözecek durumda değil. Müslümanlar ve diğer ideolojik gruplar da kendi politikalarını üretmiyorlar. ABD, Fransa, İngiltere gelip politika üretiyor. Kürt meselesini şöyle çözelim desek, devlet gelip bizi mahkûm eder. Ama, ABD'ye bu meseleyi çözmesi için topraklarımızı açıyoruz.

Sadece Mardin halkının yaptığı yardım Türkiye genelinden gelen yardıma eşit. Halk bu meseleye aslında açık; ama battaniye veren bu insanlar siyasal sorunlarına yardımcı olamıyorlar. Ben oraya elimdeki eşyayı verebiliyorsam o insanlara kafamdaki bilgiyi de verebilmeliyim. Bu çok insani bir görev. Ama ekmeğini, battaniyesini ben vereceğim, siyasal sistemini ABD oluşturacak. Ayrıca, bunu bir halkın geleceğini karartma olarak takdim etmiyorlar. Fransa'daki Kürt Enstitüsü bir insan hakları kurumu olarak karşımıza çıkıyor. Orada Kürt kütüphanesi kuruyorlar, öğretmenler istihdam ediyorlar, ama 30 yıl sonra bölgede bir koloni kurulması söz konusu olduğunda o gün yetiştirdiklerini, daha sonra rüşvetle çeşitli uluslararası şirketlerde istihdam ederek hazırladıkları personelleri kullanıyorlar. «Ağuyu altın tas içinde sunarlar/Bal da onun suç ortağı». Batı'nın insani gözüken bu gayretlerinin ardında böyle bir komplo söz konusu.

Kürt hareketleri için ne düşünüyorsunuz? Şu an Irak'ta etkin olan ve «geleneksel önderlikler» diye nitelenen Talabani ve Barzani hareketi, Türkiye'de etkin olan PKK hareketi var.

Bunların Kürt halkının bütünü temsil ettiğini sanmıyorum. Bunlar geleneksel hareketler. Barzani belki de en geniş kitlesel hareketi, ama sempatizan kaybediyor. Çünkü onları yeteri kadar koruyamıyor. Hele hele yeni iktidar odakları çıktıkça, iktidarı ele geçirmeye çalışan Kürt grupları geleneksel örgütlerine yabancılaşacaklar.

Talabani'nin fazla bir etkisi olduğunu sanmıyorum. Sadece Batı tutuyor. Apo da bu hareketler içerisinde marjinal kalıyor. Eylem anında daha geniş kitlelere ulaşılabilir belki, ama bir iktidar sorununu üstlenme noktasında henüz bu üç hareketin temsil ettiği gücün Kürt hareketinin çoğunluğunu temsil ettiğini sanmıyorum. Yeni oluşumlara da dönem müsait değil. Birtakım İslami Kürt hareketlerinden söz ediliyor. Ancak, bunlar ne kendilerini sunabilmişler ne de pratiklerini ortaya koyabilmişler.

Kürt hareketinde siyasal dengeler henüz yerli yerine oturmadı. Kürt hareketinin boyutu da henüz net olarak ortaya konmuş değil. Kürtler kendi içlerinde de çelişkiler taşıyorlar. Zazalar Kürt mü? Kürtse nasıl uzlaşacak? Türk halkı nasıl etnik gruplara sahipse Kürt halkı da kendi içinde etnik gruplara ayrılıyor. Mesela Yezidiler temelde Kürttür. Diğer Kürtler bunları Kürt olarak kabul ediyor mu? Ayrıca Kürtlerin bulunduğu bölge GAP projesiyle değişikliklere uğrayabilir. Kısacası halkın kendi içinden gelen ve kendi geleceğini belirleme gücüne sahip örgütlü bir cephesi yok. Spontane hareketler söz konusu.

Türkiye'nin Kürt meselesinde reforma yönelmesi PKK'yı nasıl etkiler? PKK'nın gelişimini mi engeller, yoksa PKK'yı daha esnek bir düzleme mi getirir? Nasıl bir gelişme olur?

PKK'nın işi daha da zorlaşır. Yeni Kürt liderler gündeme gelir. PKK zaten daha şimdiden bölgede ABD ile de hesaplaşmak zorunda. Bunun tabii sonucu olarak öteki Kürt grupları ile de hesaplaşmaya girmeye zorlanacak. Bu da PKK'yı köşeye sıkıştırabilir. Batı, Talabani'ye sıcak bakıyor. Talabani'yi dengelemek için de Barzani gerek... PKK'nın çözüm önerileri ile Barzani ve Talabani'nin çözüm

önerilerinde benzerlik yok. Türkiye, Talabani'yi öne çıkararak, Güneydoğu'da Kürtlere karşı bir tavır içinde bulunmadığını, asıl tavrının PKK'ya karşı olduğunu göstermek istiyor... Bu bir tecrit politikası.

Peki, bu noktada Ankara ile Irak Kürtleri arasında ortaya çıkan diyalogu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu diyalogu sağlıklı bulmuyorum. Diyalogun kendisini değil de biçimini kaygı ile karşılıyorum. Biraz Amerikan kokuyor. ABD'nin teşvik ve gözetiminde bir seramoni gibi geliyor.

GAP bu sorunu nasıl etkiler?

GAP projesi, bölgeye yeni yabancı yatırımcılar getirecek. Bölgede yeni tarım çiftlikleri kurulacak... Yeni bir hayat tarzı gelecek. İşçiler gelecek. Orta sınıf güçlenecek. Ağalar Batı'ya göç ederler. Yeni tüketim pazarları açılacak. Uyuşturucu, fuhuş, kumar, diskolar... Eğlence programları... Yani Batılılaşma çizgisi, Kayseri'den daha geri hatlara çekilecek ya da daha ileri bir hatta uzanacak... Doğululuk Arap sınırından başlayacak. GAP bir bakıma yeni bir Truva Atı.

Kürt sorununda Türk siyasi partilerinin tutumunu nasıl buluyorsunuz. Partiler, bu noktada bir çözüm üretebilir mi?

Siyasi partilerin konuya yaklaşımını sağ, sol, İslam ve sosyalist grup olarak dört ana dala ayırabiliriz. Sağda, ANAP, DYP ve MÇP var. Solda DSP, SHP, İslami çizgide RP ve sosyalist çizgide SP ile HEP.

Bu siyasi partilerden hiçbirinin Kürt sorununa ilişkin kapsamlı bir projeye sahip olduklarını sanmıyorum. Zaten mevcut hukuki düzen de böyle bir projenin hazırlanıp ilan edilmesine manidir.

ANAP'ın yaklaşımı kozmopolit. DYP oportünist, MÇP ise konuyu bölücülük olarak görüyor. RP açısından konu bir İslam kardeşliği sorunu. Sorunun çözümü makro planda mümkün. Kürt meselesi kurulacak yeni düzende ve yeni dünyada hakka ve hukuka dayalı olarak çözümlenecektir. SHP'nin resmi görüşü, tabanı ve bürokratik-aydın kadrosu farklı şeyler söylüyor. Laik, Kemalist kadroların konuya yaklaşımı daha farklı. SHP tutarsız, inandırıcı ve güvenverici değil. DSP daha tutarlı. Ancak ulusalcı bir karakter gösteriyor. HEP ve SP ise konuyu Kürt halkının bağımsızlığı, emperyalizme karşı

direnif ve sosyalist devrim açısından ele alıyorlar. Yine her iki kesimde de Kürt faşizmine ve Amerikancı Kürt hareketine alet olma korkusu seziliyor. Sağlıklı, gerçekçi, hakka, adalete, hukuka, insan haklarına dayalı, barışçı ve özgürlükçü bir alternatif için henüz ufukta bir umut ışığı yok.

Bu gelişmeler karşısında Türkiyeli aydınların tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türk aydını lumpenleştirildi, fazla bilgiye sahip değil. Sorumluluk da kuşanmak istemiyor. Birtakım sloganların peşinde koşan solcu bir aydın tipi vardı, bunun standart bir gündemi vardı ve bu gündem içerisinde Kürt meselesini daha çok ifade ettiler. Ama sağlıklı hiçbir çözüm getiremediler. Birtakım uluslararası dengeler içerisinde mütalaa edip, Kürt sorununu sosyalist bir rejim için itici bir g olarak ele aldılar. Sağılar ise bu meseleyi Türk ulusuna karşı hareket olarak gördüler. Müslümanlar bu bölgeyle ilgili henüz kendi içlerinde bile özgün bir politika rgtleyemediler ve fiilen bir dostluk, kardeşlik, Müslümanlık çerçevesinde kaldılar.

Türkiye'deki aydınların büyük çoğunluğu Batı ile gbekbağı olan, Batı'nın ürettiği programlar, enformatik belgeler çerçevesinde konuya yaklaştılar. İnsan hakları vs. diye. Ama temelde sanıyorum korkunç bir bilgi eksikliği vardı. Bilgi olmadan ne retilenekti? Aslında böyle bir bilgi talebi de yoktu. Yani aydınlar kendilerine bu meseleyi dert edinmediler. Türk toplumu ve aydınları eğer bu meseleyi gerçekten anlamak ve çözmek istiyorsa, umutlarıyla ve bilgiyle yaklaşmaları gerekir, ama her gün korkuyla ve cahilce, kendi çıkarlarına uygun bir politikayla yaklaşıyorlar. Bu da sorunu gittikçe zorlaştıracak.

Bu nktada Türkiyeli aydınlar üzerinde Kemalizmin nasıl bir etkisi oldu?

Kemalizm, ulusçu bir gelenek getirdi, halkçı değildir. Tamamen Kürt halkının Trkleştirilmesine yönelik bir projeydi. Kürt meselesini fiilen yok edebilmek için gerektiğinde baskıya başvurdu. İsyan denmeyecek birtakım muhalefet hareketleri bile isyan kapsamına alındı, asimile etmeye çalıştılar. Kemalist yaklaşım sanıyorum sorunun bu boyutlara ulaşmasında en önemli faktörlerden biri. Hele hele daha sonraki kuşaklardaki Kemalistlerin konuya yaklaşımı çok daha

kötüydü.

Aydınları nasıl etkiledi?

Kemalist kuşaktan gelen aydının sloganları var, «Türk milleti bölünmez bir bütündür» filan, bu slogana uymayan her şeyi reddedektir. Bu bölünmez bütünlük, devlet ve millet bütünlüğünü de getirir. Devleti temsil eden iktidarlar, millet giderek bir bütünlük arz edecektir. İktidara karşı hareketler vatanın bölünmez bütünlüğüne karşı bir komplo olarak görülecektir. Kurtarıcı kadrolar vardır. Bu ülkeleri koruyan kollayan güçler vardır. Güçler dengesi içinde mütalaa ediliyordu. Kim olursa olsun bu sürece katılırsa onlar havuç yiyecekler, bunun dışına çıkanlar ise sopa yiyecekler.

Aydınlar bu süreci kendileri üretmediler, empoze edilen bu sürecin slogancılığını, misyonerliğini, üstlendiler. Yani Türkiye’de real bir aydın tipi yok. Bunlar belli siyasi hareketlerin misyonerleri durumundalar. Ciddi bir entelektüellikleri yok. Yani olaylara kendi özgür iradeleriyle karşı çıkma problemleri yok; var olan alternatiflerin birine çarpı işareti koyup, o rolü üstlenirler, personeldirler.

Peki, size göre Kurtuluş Savaşı ulusal bir hareket miydi? Kürt hareketinin bu süreçteki yeri neydi?

Kesinlikle öyle bir özelliği yok. Kürt, Türk, Arap, Laz, Çerkez yani Ümmet-i Muhammed vardı. Tüm ideolojik, siyasi, etnik unsurların topyekûn Batı’ya karşı verdikleri bir savaşı, halklar meclisiydi.

Kurtuluş Savaşı’nın «anti-emperyalist» olduğu söylenir ve «mazlum milletlere» örnek gösterilir. Ancak mazlum milletlere örnek olacağı söylenen savaşın sonunda Kürt halkı mazlum hale gelmiş. Bu bir çelişki mi? Ne dersiniz?

Ankara’da, özellikle Lozan’dan sonra oluşturulan yapı çok farklı. Bu savaş bir ulusal halklar hareketi, ulusal hareket değil. Osmanlı bir ulus değildi. Batı’daki ulus anlayışı yoktu, böyle bir derdi de yoktu. Erzurum ve Sivas kongrelerine bakarsanız böyle bir ulus talebi de yok. Ama Lozan’dan sonra bir ulus devlet oluşturuldu. Şunu hemen not edeyim: Kurtuluş Savaşı boyunca ölen insan sayısı 12 bin; daha sonra getirilen rejimin Türkiye’ye yerleştirilmesi için rejim muhaliflerine karşı verilen mücadelede öldürülen insan sayısı 120 bin kişi.

Bu bölgede yapılan seçimlere baktığımız zaman, İslami partilerin % 20 civarında oy aldıklarını görüyoruz. Bunu nasıl açıklıyorsunuz. İslami hareket gelecekte bir alternatif oluşturabilir mi?

Tüm dünyada İslami hareket güç kazanıyor. Bunun bölgeye yansımaması mümkün değil. İslam geleneksel kabuklarını çatlatıp yeni bir yapıya dönüşüyor. Artık zulme, sömürüye, haksızlıklara karşı bir başvuru üssü halinde İslam. Yeni bir bilim, teknoloji, kültür, alternatif bir düzenden, felsefi kavramlardan söz ediyor.

Bölge halkı temel karakter itibarı ile İslam. Emperyalizme karşı savaşta İslam onlar için önemli bir moral güç. İslam dünyası uyanıyor. Batı'ya, Batı emperyalizmine karşı olan herkes ister istemez İslami zemine doğru kayacaktır. Zaman Müslümanlardan yana. Kürt hareketi İslami harekete yabancılaşamaz. Yabancılaşan kaybeder. Bu, zamanı tersine çevirme gayretidir. Batı ile, ABD ile bütünleşenler kaybederler. Dine karşı çıkanlar kaybederler. Henüz İslami hareket emekleme aşamasında. Gelecek İslamın ve Müslümanların olacaktır.

Henüz Müslümanlar, birçok alanda özgün politikalar oluşturamadılar. Ama bu yönde hızlı bir talep, heyecan, değişim gözleniyor. Başka ideolojiler uluslararası planda ve felsefi planda tam bir ricat içindeyken, Müslümanlar tüm olumsuz şartlara rağmen direniyor ve ilerliyorlar.

İslamiyet kavmiyetçiliği, şovenizmi reddeder. Ancak İran'da yaşayan Kürtler «haklarımızı verin» dediği halde verilmiyor. Bu durumu nasıl açıklıyorsunuz?

Fikri kavmiyeti tel'in ediyor peygamber. Evet Akif böyle diyor. Allah bizi kavimler halinde yarattı, tanışalım diye. Hakikatın kaynağı ve ölçüsü herhangi bir ırkın ya da sınıfın ya da sermaye sahiplerinin ya da güçlülüklerin ya da imtiyaz sahibi kişilerin iradesi değildir. Irki üstünlük yönünde ne ulusal ne de uluslararası bir mutabakat sağlanmış değil. İran'da mollaların Müslüman halklar sorununu niçin tartışmadıkları. Niçin soruna siyasal bir çözüm arayışını öne çıkartmadıkları. Niçin Tahrir Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler fakülteleri Müslüman halklar konusunda bir enstitü kurup bu konuda temel hukuk değerlerini, ilkeleri, tarihi uygulamaları derleyip toplamıyor. Neden yeni insan hakları ve hukuk belgeleri ortaya çıkartmıyorlar?

Genel ilkesel, global çözüm için elde veri olmayınca her şey iktidarların inisiyatifine kalıyor. İktidarlar her zaman halk ve devletle ayniyet ifade etmeyebilir. İkincisi İran'da sivil örgütlerin, araştırma enstitülerinin, fonların, mesela dünyadaki Kürtler, bunların tarihleri, kültürleri hakkında neden araştırma programları hazırlayıp, arşivler kurmazlar.

Sağlıklı bir çözüm; kavramsal, ilkesel ve kurumsal bir altyapıya dayanır. Bu olmayınca da çözüme ulaşmak pek kolay değil. Kürtlerin bu anlamda enstitüleri yok. Bu büyük bir eksiklik. Mesela Kürtlerin yazı dili ne olmalıdır. Bunu kim tartışacak. Eylemciler mi, ideolojik ve politik gruplar mı? Tarihi, bilimi ve toplumsal gerçekleri, halkın taleplerini dışlayarak bu konuda çözüme ulaşamazsınız. Hepsinin bir arada olması gerek. İdeolojik ve politik eyleme dayalı örgütler var ama, sosyal, kültürel örgütler, bilimsel örgütlenmeler yok. Bu ise en büyük eksik. Hatta belki eylemciler bunu gereksiz bile görebilirler. İlkesel çözümleri halka dayatmayı, en azından empoze etmeyi yeğleyebilirler. Ama bu doğru bir yaklaşım olmasa gerek. Sonuçta yanlış hesap 70 yıl sonra da olsa Bağdat'tan dönmekte ve kaybedilen zaman, emek, bir daha geri döndürülememektedir.

FÜSUN ERBULAK

Tiyatro sanatçısı, yazar. 1943 İstanbul doğumlu. İstanbul Notre Dame de Sion mezunu. Dormen, Enis Fosforoğlu, Köşebaşı, Çevre tiyatrolarında çalıştı. Halen Güneş Gazetesi'nde köşe yazıları yazmakta. Eserlerinden bazıları: Niçin Geç Kaldım, 60 Günlük Birşey, Burgu, Sokak Erkeği.

Sayın Füsun Erbulak, Kürt sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz? Son 15 yıl içinde bu bölgede gelişen olaylar hakkındaki görüşleriniz nedir?

Her şeyden önce oradaki koruculuk müessesesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bir halkı birbirine kırdırıyorlar. Bir halkı birbirlerinin katili haline getiriyorlar, provokasyon yaratıyorlar. Ben bundan bir müddet önce Nemrut eteklerindeki bir Kürt köyüne gittim ve Kürtlerle ilk kez burada yüz yüze geldim. Orada kendimi yargıladım. Kürtler onurlu insanlar, bizden birileri tutuklansa feryat ederiz, onlar tüm baskılara karşın ayaktalar ve yaşıyorlar. Son gelişmelerle de onlara herhangi bir hak tanındığına inanmıyorum. Söke söke aldılar.

Sizce «aydın» kimdir? Bir aydın tanımlaması yapar mısınız?

Aydın önce duyarlı, sonra da açık olan insandır. Okuyan ve yazan insandır. Belki de en önemlisi fikrinden ürkmeyen ve bedelini ödeyen insandır. Bence en önemli aydınlarımızdan birisi İlhan Selçuk'tur. İlhan Selçuk'un yazılarını okuduğumda aydınlanıyorum. Bir Nâzım Hikmet var, aşktan politikaya kadar benim için önemli bir aydın.

«Aydın» olmanın en önemli ölçütlerinden birisinin bir olayın içinde yaşarken yargılamak ve tavır almak olduğu düşüncesine

katılıyor musunuz?

Evet, tavrı almak aydının zorunlu koşullarından birisidir. Sadece yazmak, felsefe yapmak, «anlayan anlar, anlamayan beni bağlamaz» demek yeterli değil.

Peki Türk aydınının Kürt sorunundaki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz? Türk aydını bu konuda yeterli tavrı alabildi mi?

İlhan Selçuk için konuşursam, Selçuk'un yeterince bedel ödediğini söyleyebilirim. Bu konuda da mutlaka yazacaktır. Bir İsmail Beşikçi var. Ama herkesin bu konuya aynı duyarlılığı göstermesini bekleyemeyiz. İsmail Beşikçi bu konuda lezzet almış olabilir. Mesela ben daha çok aşk ve kadın konusunda yazıyorum. Bu konular bana daha fazla tat veriyor. Cinselliğin aşağılandığı bir ülkede bunun önemli olduğuna inanıyorum. Ayrıca Türk halkına da az buz şey yapılmıyor. Hep birlikte eza ve cefa altındayız. Zonguldak işçisine yapılan da çok farklı değil. Biz safahat içinde olsak dediğiniz doğru, ama işkence vs. bizim için de söz konusu. Hepimizin sırtında yumurta küfesi var. Sanıyorum Kürt aydını biraz bencil, doğrudan etkilenmediği şeyler daha çok ilgisini çekiyor. Ne yazık ki Kürtlerle sıkı bir ilişkimiz olmadı, onların koşullarında olmadık. Resmi güçler bizlerden biraz daha çekiniyorlar, ama onlardan korkmuyorlar, vurun abalya oluyor.

Başka ülkelerin en ileri değer yargılarını; demokrasi, insan hakları gibi Türkiye'ye aktarmak isterken bu konuda sessiz kalmak, çifte standart getirmiyor mu?

Yılmaz Güney, İlyas Salman gibi sanatçılar sizin söylediğiniz gibi davrandı ve davranıyor. Çünkü kendileri Kürt. Biz bu olaya uzağız. Ne söylersek söyleyelim bizim için dışsal bir sorun, uzak kalıyoruz, dolayısıyla erteliyoruz. Ama insan Kürt aydını ise tabii ki bu sorun onun için birincil hale geliyor. Lenin'in Gorki'ye mektupları var. Gorki, devrimden sonra koşulların iyi olmamasından ve olumsuz koşullardan şikâyetçi. Lenin bu durumu Politbüro'ya bildiriyor. Politbüro ise «o noktaya kadar çok sorun var» diyor. Bu yanıt üzerine Lenin, Gorki'ye şimdilik sorunlarının halledilemeyeceğini bildiriyor. İkisi de aydın, ama ikisinin de somut talepleri çok farklı.

Sizce Türk aydınının bu konudaki tavrı üzerinde Kemalizmin etkisi hangi düzeyde?

Ara hükümetler ve gelişen siyasi ortam nedeniyle «yaşasın Mustafa Kemal» demek noktasına geldik. Mustafa Kemal'i yüceltmek durumunda kaldık. Bunun halledilmesi gerek, ama asıl sorun bu değil. Türkiye'nin bütün hudutları içerisinde sadece Kürtlerin haklarının, hukuklarının sağlanması neyi halleder. Hep birlikte sorunların halledilmesi gerekir. Nasıl ki feminizm tek başına bir şeyi halledemezse aynı şey burada da geçerlidir.

Bu gelişmeler Türk aydınına tarih önünde bir vebal yüklemiyor mu?

Vebal yükleneceğini düşünmüyorum. Yılmaz Güney'in filmleri yüzünden bile birçok insan zor durumda kaldı. Tavır alındığını düşünüyorum. Zaten bedel ödeyenler hep aydınlar oldu, diğer kesimler bu konularda bir bedel ödemedi. Önce onların kendilerini kurtarmak istemesi gerekir. Eğer Kürtler kendi aydınlarını yarattırsa, aydının vebali dediğim şey Kürt aydını için geçerli olacaktır. Bir de katkıda bulunmakla bu sorun halledilebilir mi? Kürt olmadığımızıza göre ancak katkıda bulunabilirim. Ayrıca suçlu olması gerekenler bence aydınlar değil, emperyalist güçler ve bunların uşaklarıdır. Aydınların örgütlülüğü yok, benim gazetem yok, oy verecek partim yok. Bu koşullarda Türk aydını nasıl bir misyon yüklensin. Aydınımız Kürt sorununa eğilsin eğilmesin çok bedel ödemiştir.

Ne oldu da 70 yıllık resmi politika sarsılmaya başladı. Özal birden «Kürtlerin hamisi» kesildi?

Savaş döneminde veya sonrasında daima patlaklar ortaya çıkar. Bu, Körfez savaşından sonra da böyle oldu. Özal'ın bu konuda ortaya attığı tuzak ise hem av hem avcı durumu. Mecbur oldu, samimi olduğuna kesinlikle inanmıyorum. Samimi olsaydı Terörle Mücadele Yasası'nı çıkarmazdı. Bu tamamen cila, oyalama taktiği.

Peki sizce Kürt sorunu bir azınlık sorunu mu, yoksa ulusal, siyasi boyutu var mı?

Açıkgası pek bilmiyorum. Ama bir halkın yaşam hakkına saygı duymak gerekir diye düşünüyorum.

Sizin bu konuda bir çözüm öneriniz var mı? Yani bu sorunun halledilmesi için en uygun yol sizce hangisi?

Birtakım taleplerde aşırıya kaçmamaları gerekiyor. Ben Ata-

türkçü olsam da olmasam da Kurtuluş Savaşı'ndan sonra elde edilmiş Türkiye toprağı içinden bir kesimin Kürtlere verilmesine hazır değilim. Bir bölgede yaşasınlar, nasıl yaşarlar, hangi kurallara göre yaşarlar bilmiyorum. Ama bir Kürt devletine taraftar değilim. Bunun sonucu beni ürkütüyor. Veya bencilce davranıyorum, bilmiyorum. Türkiye toprakları bir bütündür ve Türklerle Kürtler birlikte yaşar diye düşünüyorum.

Kürt hareketine önderlik eden hareketler hakkında neler düşünüyorsunuz. Talabani, Barzani, PKK vs...

Mızrak mesafesinde yaklaşıyorum. Özellikle yapılan röportajlarda söylediklerinden çok ürküyorum. Bir devrimci, hele bir önder çok sorumlu olmalıdır. Ama çalakalem sorumsuzca mesajlar iletiliyor. Ve ben onların yanında olduğum halde bir mızrak mesafesi bırakmak zorunda kalıyorum. Özellikle, Abdullah Öcalan'ın, Halil Nebiler'le yaptığı röportajdan sonra bu çok daha böyle. Bizdeyasaklı olan, bizde hüsnü kabul görmemiş sanatçılara küfredilmesini kesinlikle affedemiyorum. O zaman Sovyetler Birliği'nin Soljenitzin'e yaptığı yanlış olur. Sanatçı, yazar bağımsızdır, emirle bir şey yazmak zorunda değildir. Ben bilmiyorum, bu liderler ne amaçlıyor, ne düşünüyor. Bugün bir Kürt cumhuriyeti kurulsa kendi halklarına da baskı yaparlar diye düşünüyorum, belki de yanlışyorum.

ABD bölgede uzun süre kalacağı benziyor. Bu durumun bölge ve Kürt hareketleri üzerindeki etkisi ne olabilir?

ABD yaptığı yardımın bedelini ödetecektir, en azından pasifize etmeye çalışacaktır. Ayrıca gerçekten ben ABD'nin burada olmasından hicap duyuyorum. Buna belki milliyetçilik diyeceksiniz ama, nasıl İncirlik Üssü'nü açtığımızda çevik kuvvete gereksinim duyduysak, bu yardımda da onlara gereksinim duymamız anlaşılır gibi değil. Biz bir tarım ülkesiyiz, yardımsever insanlarız. Biz kendi kendimize bu işin üstesinden gelip bu yarıyı sarabilirdik.

Yıllardan beri asimile edilen, baskı altında tutulan Kürt kültüründen söz edilmekte, bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Bu durumu bir kültür katliamı olarak görüyorum. Ama biz zaten kültürü yağmalayan bir ülkeyiz. Sadece Kürt kültürünü değil kendi kültürümüzü de yağmalyoruz. Mitolojide bile işlerine geleni alıyorlar. Okumayan bir nesil yetiştiriyorlar. Dostoyevski okumamış

bir nesil, önüne salt Kürt kültürü konsa yine okumayacaktır. Bizim geleneğimizde kültüre karşı kuşkuyla bakma var. Ayrıca bu kadar ince eleyip sık dokumaya gerek yok diye düşünüyorum. Pek tabii ki halkın kendi kültürüne sahip çıkmasıdır aslolan, ama bu yapılamıyorsa yapılmadığı kadar ondan yararlanmak da bir yoldur. Nazi döneminde Fransa’da bir oyundaki «Eğildim arabaya baktım iki tane Nazi subayı var» cümlesi yasaklanmış, yönetmen cümleyi değiştirip «Eğilip baktım SS subayları yok» yapıyor ve sansürden kurtuluyor. Yani her konumda bir şeyler söylemenin yolu var.

NAZLI ILICAK

1944 yılında Ankara'da doğan Nazlı Ilıcak, 1963 yılında Notre Dame de Sion Lisesi'ni bitirdi. 1967 yılında da Lozan Sosyal ve Siyasal Bilimler Okulu'ndan mezun oldu. 1974 yılında, Tercüman Gazetesi'nde yazar olarak gazetecilik hayatına atıldı. Tercüman Gazetesi'nin sahibi Kemal Ilıcak'la evli olan Nazlı Ilıcak'ın makalelerinin yanı sıra 2 ciltlik «15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor», «Salim Başol'u Yargılıyoruz», «Allah Kurtarsın», «Demokrasinin Sırtındaki Hançer», «12 Mart Muhtırası» ve «Menderes'i Zehirlediler» isimli kitapları var.

Sayın Nazlı Ilıcak, Kürt sorunu sizce nasıl bir sorun. Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz?

Kürt sorunu dendiği zaman, aklıma Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünün hedef alındığı bir tehlike geliyor. Ancak bu, Kürtlerin varlığı Türkiye açısından mutlaka tehlike demek değil.

Kürt sorunu dendiği zaman «Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünü tehdit eden bir tehlike aklıma geliyor» diyorsunuz. Fakat Kürt sorunu diye bir sorunun varlığını da kabul ediyorsunuz. Sizin kafanızda, bu sorunun nasıl bir çözümü var?

Evet, Türkiye'de böyle bir sorun var ve bu sorun ortaya yeni çıkmış değil. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren bu sorun sürekli gündemde bulunmuştur. Aslında birtakım hatalar yaparak bu sorunun artmasına yol açmışız. Genç cumhuriyetin veya devletin kurucuları parçalanmış bir imparatorluktan geldikleri için böyle bir kuşkuyu sürekli içlerinde muhafaza etmişler. Yani, acaba, Türkiye Cumhuriyeti'nin toprakları yeni bir parçalanmaya muhatap olur mu kuşkusunu içlerinde muhafaza etmişler. Ve birtakım dış

tahriklerle Türkiye’de ayaklanmalar olunca; bu ayaklanmalar çok kanlı şekilde bastırılmış.

Kürtler açısından ilk şok Şeyh Sait Ayaklanması ve bunun kanlı bir şekilde bastırılışı. Çünkü, 1. Dünya Savaşı’nda Türklerle Kürtler omuz omuza savaşıyorlar. Aslında emperyalist ülkelere karşı birlik ve beraberlik sergiliyorlar. Osmanlı İmparatorluğu dönemine, hatta Türklerin Anadolu’ya ayak bastıkları döneme gidince; yine Türklerin yanında Kürtleri görürüz. Demek ki çok eskilere giden bir kaynaşma var. Fakat, cumhuriyet döneminde birtakım rahatsızlıklar doğuyor. Bu rahatsızlıkları anlamak lazım. Yeni kurulan hiçbir devlet bir isyana göz yummaz; elbette ki elindeki birtakım tedbirlerle ve kuşkuyla meselenin üzerine gidecekti. Bu hadiseler, Doğu’da yaşayan insanlarda bir birikim yaratmış durumda. Doğu’daki insanlarla konuştuğumuz zaman, cumhuriyeti 1925’lerden sonra ele alıyorlar. Kurtuluş Savaşı’na destek verdiklerini, ama daha sonra bunun karşılığını alamadıklarını söylüyorlar. Aslında, Türkiye’de birtakım баскılar nedeniyle bir birikim oluşmuş. Yalnız, burada sadece, Türk milliyetçiliğini veya Atatürk’ün davranışlarını suçlayamayız. O günkü şartları da görmeliyiz.

«Ne yapmalı» diye sordunuz. Ben önce bu tarihi yaklaşım içinde olaya girdikten sonra şu cevabı verebilirim: Muhakkak ki, bugün aynı milletin unsurları olan Kürtlere cumhuriyetin ilk yıllarındaki gibi davranamayız. Yani, her hadisenin üzerine son derece kanlı ve sert bir biçimde gitmemek lazım. Çünkü o günkü şartlar çok değişti. O zaman bir devlet kuruyorduk ve bu devleti ayakta tutmak mecburiyetindeydik. Üstelik o dönemde bir diktatörlük vardı ve insanları baskı ile zapturapt altına almak daha kolaydı. Ama bugün hem dünyanın hem de Türkiye’nin şartları çok değişti. Tartışılır olsa bile, bugün Türkiye’de daha fazla demokrasi var. Çarpıtılmış bile olsa, bu demokrasi içinde birtakım hakları vermek zorunda kalıyorsunuz. Ayrıca, hen Türkiye’de yaşayan Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye’nin parçalanmasını istediklerine inanmıyorum. Yani müstakil bir Kürt devletinin kurulmasını arzu ettiklerini sanmıyorum. Çözümün federasyon olduğuna da inanmıyorum. Çünkü, federasyon çözümü siyasi bir yaklaşım. Birtakım Kürtçü insanlar tarafından siyasi bir yaklaşım olarak ortaya sürülüyor. Bugün Türkiye’de bir federasyon oluşsa; Türkiye’de yaşayan Kürtler daha fazla hak elde etmeye-

bilirler. Yani bu olaya, federasyon olarak değil, üniter bir devletin demokratik haklarını bütün vatandaşlara tam olarak kullandırması şeklinde bakmak gerekiyor.

Bizde yetiştiriliş tarzımızdan kaynaklanan bir yaklaşım var: Eğer yanımızda bir kişi Kürtçe konuşursa tedirginlik duyarız. O insana kuşku ile bakılır ve o insan da kendisine kuşku ile bakıldığını hissederek. Maalesef bu bizim yetiştiriliş tarzımızda var. Memleketin birlik ve bütünlüğünün sadece Türk unsurunun çok ileriye çıkarılmasıyla sağlanabileceği düşüncesi ile yetiştirilmişiz. Ben şahsen bundan yıllarca önce yanımda Kürtçe konuşulunca tedirgin olur ve kuşkuyla bakardım. Şu an, bence bu kalıplardan kurtulmamız, yeni metodlar ve yeni üslup arayışına girmemiz lazım. Şu an Kürtçe yasağı kalktı; artık Kürtçe konuşana daha az kuşkuyla bakılıyor. Birtakım tabular yıkıldı. Ben son olarak Van'a gittim, herkes serbestçe Kürtçe konuşuyordu, hiçbir tedirginlik duymadım. Bunu kabul etmek zorundayız. Bunda bir kötülük yok. Ben oradaki insanlarla da konuştum. Farklı cevaplar aldım. En uç cevap federasyon talebiydi. Demek ki, çok büyük hatalar yapılmazsa Türkiye'nin birlik ve bütünlüğü gerçek manada tehlikede değil.

Ben çok değişik bir siyaset izlenmesi gerektiğine inanıyorum. 1984 yılından beri izlenen politika başarılı olmadı. Neden başarılı olmadı? Çünkü, PKK daha güçlendi, kısmen halk kitleleri ile bütünleşebildi. Tabii burada çok büyük bir bütünleşme meydana geldi demek istemiyorum, son derece yöresel ve dar kapsamlı bir bütünleşmedir bu. Ama 1984'ten bu yana PKK daha güçlenmiştir. Demek ki Türkiye'de bir metot değişikliğine ihtiyaç var. Bir kere, meseleye daha geniş bir hoşgörüyle yaklaşmak, Doğulu vatandaşlarla devlet arasındaki kuşkuyu kesinlikle ortadan kaldırmak gerekiyor. Çünkü vatandaş devletine, devlet de vatandaşına güvenmiyor. Mesela bir köy korucuları meselesi var. 50 bin kişi korucu. Her korucu 1 milyon lira maaş alıyor. Bunların devlete maliyeti 2 milyon. Tamamı ise yılda 1 trilyon 200 milyar lira. Az para değil. Acaba bu kaynakla başka bir şey yapılamaz mı?

Korucular konusunda ikinci bir nokta var ki o da «iti ite kırdırmak istiyorlar» gibi yorumlara neden olması. Bu durum büyük rahatsızlıklara yol açıyor. Demek ki, bütün meseleler tekrar gözden geçirilmeli, incelenmeli ve bir uzlaşma ile neticelenmeli.

Yanlış anlamadıysam federatif bir çözüme karşısınız. Üniter devlet içerisinde, demokrasinin daha geniş tabanlı ifadesiyle bu sorunun çözüleceğine inanıyorsunuz. Şimdi bir şey sormak istiyorum: Bulduğumuz yerden bir halkın ne yapması gerektiğini veya yapmaması gerektiğini söylemek ne derece doğru? En azından ne yapacakları konusunda. Referandum, o halkın kendi iradesi ile kendi kaderini belirlemesi açısından daha demokratik bir yaklaşım olmaz mı?

Bakın, orada yaşayan Kürtlerin, İstanbul'da yaşayan Kürtler için oy kullanmaya hakları yok. Bu sorun belirli bir bölgeye hapsolup kalmamış. Bir kaynaşma var. Bunu görüp, kabul etmek lazım. Kaynaşmanın olduğu yerde, evliliklerin olduğu yerde aslında ırkçılık da ölür. Bu bölgede hem baskının hem de tahriklerin yarattığı bir sıkıntı var. Irk bazına dayalı bir federasyon çok tehlikeli. Metropollerde yaşayan Kürtleri ne yapacağız? Mesela ABD'deki federatif yapı ırk bazına dayalı değil. Ayrıca bu devlet Türkler tarafından kurulmuş. Evet, Kürtler birçok yerde yardım etmişler, ama devlet kuramamışlar. Federasyon gerekçesiyle toprağımın bir kısmını neden vereyim? Böyle bir gelişme belki Lazlarda da birtakım hevesler yaratabilir ve Türkiye'yi parçalamaya götürebilir. Metropollerde yaşayan Kürtler de federasyon çözümünü istemez. Çünkü, buraya yerleşmişler ve yıllardır buralarda yaşıyorlar. Federasyon çözümünün faydası yok. Mesele, eğer kendi yöneticilerini seçmek meselesiyse, zaten il genel kurullarını, belediye başkanlarını, belediye meclis üyelerini seçiyorlar. Milletvekillerini seçiyorlar. Bürokraside ve her türlü devlet kademesinde ilerleme imkânına sahip oluyorlar. Ayrıca, Batı'dan Doğu'ya iyi kullanılmasa da bir kaynak aktarımı var. Bu durumda federasyonun ne gibi bir faydası olacak, kuşkuyu daha derinleştirmekten başka.

Demin «son dönem tabular kırılmaya başladı» dediniz. İlk olarak Özal'ın açıklamasıyla, Kürtleri yok sayan 70 yıllık resmi politikada bir sarsılma oldu. Bu sarsılmaya neden olan iç ve dış dinamikler neler?

Ben bu düşünceye iştirak etmiyorum. Kürtlerin varlığı inkâr edilmiyordu. Belirli kesimler bunu reddediyordu, yine bu manada araştırma yapan milliyetçi kuruluşlar var. Ama dünya ilerliyor ve

demokrasi de giderek daha fazla ilerliyor. Tabular sadece Türkiye içinde değil, dünyada da yıkılıyor. Sadece Kürt meselesinde değil, örneğin, işçi hakları meselesinde de daha ileri arayışlar gündeme geliyor. Ancak, ben Özal'ın meseleyi gündeme getiriş biçimini tavsiye etmiyorum. Çünkü, Özal bu meseleyi siyasi amaçlı olarak gündeme getirmiştir. Kürtlere yaklaşım bir inancın mahsulü olursa kalıcı olabilir. Eğer, birisi bunu siyasi istismar meselesi yaparsa; bu sefer Türk milliyetçiliğini istismar ederek oy arayışına gidenler de olabilir. Ben bunları sağlıklı gelişmeler olarak addetmiyorum. Konu Milli Güvenlik Kurulu'nda konuşulabilmeli, siyasi partiler arasında belirli müzakereler yapılmalı, bir uzlaşmaya varılmalı.

Özal'ın yaklaşımını siyasi buluyorsunuz. Peki, Irak'a yapılan askeri operasyonun ve Silopi'de konuşlandırılan 'Çekiş Güç'ün, Kürt sorununda nasıl bir etkisi olacak?

Irak'a sınır ötesi operasyon yapılabilir. Bu operasyonun yapılmasına karşı çıkmıyorum. Çünkü teröristleri avlamak için yapıyor. Fakat, bu gelişmeler kamuoyuna abartılarak sunuldu. «Türk ordusu şahlandı, ezdi geçiyor» gibi... Burada çok büyük bir yanlış yapıldı. Elbette ki Türk ordusu teröristleri ezecek; karşılarında bir avuç terörist var. Sırf siyasi prim kazanmak açısından abartılı şekilde verilmesi özellikle Doğu'da olumsuz sonuçlara yol açmış. Halk, bunu âdeta bir sindirme operasyonu olarak görüyor. Bu açıdan tedirginlik yaratmış. Biz uzlaşalım, yumuşayalım derken bunun tam aksi ortaya çıkıyor. Tekrar altını çizerek diyorum ki: Bu etnik olaya hiçbir partinin siyasi olarak yaklaşmaya hakkı yoktur.

Meselenin askeri yollarla çözülemeyeceğini de söylüyorsunuz yanılmıyorsam...

Asker olarak mücadele edeceksiniz. Diyelim ki bir karakol basılıyor, elbette ki asker suçluyu takip edecek.

Sorunun temelde halledilmesi açısından sordum.

Temelde bu baskı, kuşku, sindirme kalkmalı. Nasıl kalkmalı? Devlet büyükleri bir araya gelip, uzlaşarak, mutlaka çözüm yollarını bulmalı. Ve bunu da gösteriş-havasında yapmamalı. Kürtçe yasağı kalktı diye gösteriş yapıldı. Türkiye'nin toprak bütünlüğünün tehlikeye düşmesinden tedirgin olan milliyetçi Türkler de var. Onlar da tahrik oluyorlar.

Eğer uzlaşarak çözüm bulunacaksa, bunu gösteri havasından uzak, son derece tabii bir şey yapıyormuş gibi yapıp geçmek lazım. Bunu fazla tartışmak rahatsızlık uyandırır.

Sizce Batı ve ABD bu sorunda neleri planlıyor, nelerin peşinde?

Amerika'nın politikasını tam olarak tespit edebilmiş değilim. Amerika, kimi zaman, burada küçük bir Kürt devleti arzu etmiş olabilir. Veya, soğuk savaş yıllarında Sovyetler Birliği bu bölgede çeşitli faaliyetlere girişmişse; orada boşluğa düşmeyeyim diye ABD de Kürtler üzerinde faaliyette bulunmuş olabilir. Eğer doğruysa, Bush, «Ben Irak'ta da bir özerk Kürt devletinin kurulmasında ısrarlı değilim; demokrasi içinde bir çözüm düşünüyorum» demiş. Bu doğrusuysa ABD, Türkiye Cumhuriyeti'nin işine gelen bir yaklaşım içinde.

Kısacası, büyük devletlerin burada birtakım planları var. Ama şu an Türkiye'yi parçalamak gibi bir hesapları olduğuna da inanmıyorum. Fakat, uzun vadede «Elimizde bulunsun, belki bugün menfaatimize bölünmemiş bir Türkiye geliyor, ama ileride bölünmüş bir Türkiye, bir Kürdistan işimize gelebilir» düşüncesi hâkim olabilir.

Sizce, Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi? Ayaklanma boyunca ABD de farklı politikalar sergiledi. Başlangıçta Kürt ayaklanmasını destekler gözüküyordu; sonra bu tavrını terk etti.

Bence, ABD'nin orada yürüttüğü politika çok fazla hesaplı, planlı bir politika değildi, biraz şaşkın bir politikaydı. Önce Birleşmiş Milletler kararına uymak için Saddam'ı yerinde bıraktı; daha sonra, sanki buna pişman olmuşçasına Saddam'ı devirme eğilimine girdi. Daha sonra bundan da vazgeçti. Şaşkın bir politikaydı...

Kürt hareketlerini nasıl değerlendiriyorsunuz. Özellikle, şu an etkin durumda olan Talabani, Barzani ve PKK hareketleri var.

PKK hareketini tabii ki tasvip etmiyorum. Bir fikrin terörle savunulabileceğine inanmıyorum. Talabani ve Barzani hareketleri PKK'dan ayrı. Zaten kendileri de bu hareketi tasvip etmediklerini söylüyorlar. Barzani hareketi aşiretlere dayanan bir hareket. Talabani ise PKK'ya biraz daha sıcak bakıyor. PKK'ya terörist bir örgüt diymiyor.

PKK'yı «terörist örgüt» olarak nitelerken, mücadelede şiddeti temel almasını mı ölçü alıyorsunuz?

Evet.

Ancak, o bölgede uygulanan devlet terörü de var. Kontrgerilla eylemleri, Vedat Aydın'ın öldürülmesi vs. Eğer devlet terörü olmasaydı PKK bu kadar güçlü olabilir miydi?

Elbette'ki, böyle bir terörist örgütün ortaya çıkmasının birtakım temelleri var. Hiç sorun olmasaydı, böyle bir örgüt ortaya çıkabilir miydi? Bu tartışılabilir. Şimdi 1980 eylül harekâtının getirdiği büyük bir birikim var. Büyük işkenceler ortaya çıkmış. Ama, bu sadece Kürtlere yönelik işkenceler değildi. MHP'liler de, sol teröristler de hatta terörist olmayanlar da işkence gördü. Bu işkenceler Doğu'da biraz daha fazla olmuş ve beraberinde belirli bir birikime de neden olmuş. Ama hiçbir şey teröre hak verdirmez. Masum insanların canına kıyılmasına hak verdirmez. 'Türkiye Kürtlere baskı yaptı, dolayısıyla PKK haklıdır ve yurtsever bir örgüttür' demek doğru değil.

Ama burada şiddetin nedenlerini görmek lazım. Diyarbakır olayı, Vedat Aydın, insanlara dışkı yedirilmesi vb. Şiddeti doğuran, şiddet değil mi?

Vedat Aydın'ı devletin öldürdüğüne inanmıyorum. Devletin böyle bir şeyi yapması için enayi olması lazım. Bu olayda bir PKK provokasyonu olduğunu söyleyenler de var. Ve bence bu akla daha yakın. Bu olay PKK'nın ekmeğine yağ sürmüştür, devletin ekmeğine değil.

Vedat Aydın, tek örnek değil. Baskının ve şiddetin birçok örneği var. Sonuncusu ise Diyarbakır olaylarıydı.

İşte, oradaki davranış biçimini tasvip etmiyorum. Devlet orada daha soğukkanlı davranmalıydı. Tam tersi yapılarak daha şiddete dönük davranılmıştır. Halbuki bu davranışın siyasi bir gösteriye dönüşmesi engellenebilirdi. Veya cenazede gösteriye göz yumulacaktı. Yanlış yapıldı.

Sovyetler Birliği'nden ayrılmak isteyen cumhuriyetlerin ayrılma isteği desteklenirken, Bulgaristan'da Türk azınlıklara yapılan

baskılar kınanırken Kürtlerin kendi kimliklerine yönelik yaklaşımlarında farklı tavır almak iki tane farklı ölçüyü beraberinde getiriyor mu?

Tam tersine, benim savunduğum fikir sizin söylediğinizin paralelinde. Bir kere Bulgaristan ve Sovyetler Birliği örnekleri biraz yanlış. Azerbaycan müstakil bir Türk devleti olmuş, ama hiçbir dönemde müstakil bir Kürt devleti olmamış. Azerbaycan işgale uğramış. Bir kaynaşma söz konusu değil. Birlikte aynı düşmana karşı savaşılmaması da bahis konusu değil. Azerbaycan çok farklı. Ayrıca, Azerbaycan kendi ayakları üstünde duran bir ülke konumuna çok kolay gelebilir.

Bulgaristan konusuna gelince: Hiçbir zaman orada bir Türk devleti kurulsun denmedi. Ama oradaki Türklerin bir azınlık statüsü var. Bu azınlık statüsüne saygı gösterilmesi gerekiyordu. Onlar Müslüman ve Türk azınlık olarak tescilli. Burada ise bizim şöyle bir avantajımız var: Biz hiçbir zaman düşman olmamışız. Ve aynı dini paylaştığımız için de sürekli kaynaşmışız. Üstelik bu aynı dinden de öte bir durum. Mesela Araplarla Türkler kaynaşamıyor. Demek ki bir tarihi beraberlik var. Ama yine de ben, kimsenin Kürt kimliğinin reddedilmesinden yana değilim. Bir insan «ben Kürd'üm» diyebilir. Burada olması gereken, «Ben Türk milletinin bir ferdiyim ve Kürt asıllıyım» diyebilmektir. Şunu anlamak lazım, devlet bir siyasi kimliktir ve bu siyasi kimlik Türk devletidir. Millet Türk milletidir. Bu da siyasi bir kimliktir; ırka dayanan bir ifade değildir. Fakat bu ırka dayalı bir ifade gibi ele alınıp, Türk milleti dendiğinde, sanki Kürtlerin varlığı inkâr ediliyormuş gibi düşünülmekte. Bunun siyasi bir kimlik olduğu kabul edilirse ortada sorun kalmayacak. Aynı şey Fransa'da da var. Mesela Korsikalılar 'ben Fransızım' der. Türk milletini oluşturan unsurlardan bir tanesi de Kürtlerdir.

Türk siyasi partilerinin Kürt sorunundaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Siyasi parti oldukları için elbet halka dayanmak ve halktan destek almak zorundalar. Bu bakımdan, acaba kendilerini bir çıkmaz sokakta mı hissediyorlar yoksa tam manasıyla düşüncelerini mi ifade ediyorlar? Bu nedenle olsa gerek, siyasi partilerin çizgisinde biraz tutarsızlık oluyor. Bu en belirgin olarak ANAP'ta görülüyor. ANAP'ın Kürt politikası karma karışık.

Ecevit'in net bir politikası var, şahsen onaylıyorum. Ecevit, hiçbir zaman Kürt varlığını inkâr etmedi. Ama aynı benim dediğim gibi, siyasi kimlik olarak Türk devleti, Türk milleti anlayışını öne çıkardı. Ama her zaman işkenceye, ikinci sınıf vatandaş muamelesine karşı oldu.

DYP ve Süleyman Demirel'e gelince; Demirel, 12 Eylül'den sonra bu konuda son derece hassas ve dikkatli bir çizgi takip ediyor. Çok daha hoşgörülü bir yaklaşım sergiliyor. Ama, bir yandan da Türk devletinin ve Türk milletinin bir siyasi kimlik meselesi olduğunu vurgulamaktan geri durmuyor.

SHP'nin de yaklaşımı buna benziyor. Ama SHP'de parti içi çekişmelerde etnik mesele ön plana çıkıyor. Biz siyasi partiler arasında etnik meseleler istismar edilmesin derken; SHP'de parti içi çekişmelerde etnik meseleler istismar ediliyor. Mesela SHP üniter devleti savunuyor ama kongre öncesi bazı Doğulu delegeler üniter devletin tartışmaya açılması gerektiğini söylüyorlar.

Yani şöyle bir bakıldığında benim söylediğim fikirlerin siyasi partilerin çoğunluğu tarafından benimsendiği görülmekte. Yani devlet üniter yapısını korumalı, siyasi kimlik olarak Türk devleti ve Türk milleti kimliğini muhafaza etmeli. Öte yandan da demokratik kurumlara daha fazla işlerlik kazandırılarak, insanları baskıdan, tedirginlikten kurtarmalı şeklindeki görüş belli başlı siyasi partilere hâkim olmuş durumda.

HEP'e gelince, HEP'i biraz daha farklı görüyorum. HEP daha çok bölgecilik yapan bir konumda ve bu tavrını pek onaylamıyorum.

Kürt sorununda en istikrarsız davranan partinin ANAP olduğunu söylüyorsunuz. Özal'ın Irak Kürtleri ile girdiği diyalogu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu siyasal amaçla başlatılmış bir diyalog. Her şeyden önce usul olarak yanlış. Gizli kapılar ardında, hiçbir yetkisinin olmadığını bildiğimiz Cumhurbaşkanı, birden Türkiye'nin politikasını alt üst ediyor. Talabani ile niye görüştü? Bir yandan PKK'lıların af meselesini gündeme getirdi; bir yandan da Talabani ile görüştü. Bu dönemde seçimin daha erken yapılacağı düşüncesi vardı ve bunlar da bir erken seçim yatırımıydı. Bu diyalog, bu bağlamda gerçekleşti. Uzun vadeli bir plan çerçevesinde gerçekleşmedi.

GAP'ın bu sorun üzerinde nasıl bir etkisi olur?

GAP'ın gerçekleşme tarihi 2005. Bizim bu kadar vaktimiz yok. Ayrıca GAP tek başına bu meseleyi halledemez. Evet, insanlar daha iyi kazanacaklar ama sadece tarımla karınlarını doyurabileceklerini sanmıyorum. Sanayileşme ve turizm gibi dalların da bu bölgeye götürülmesi gerekir.

Kürt kültürü üzerinde bir baskı ve asimilasyondan söz ediliyor yıllardan beri. Sizin bu konudaki değerlendirmeniz ne? Yani yıllardan beri kaynaşmış, aynı topraklar üzerinde yaşayan iki halkın birbirini etkilemesi mi, yoksa gerçekten bir asimilasyon ve baskı mı söz konusu?

Siz asimilasyon diyebilirsiniz. Ben, kaynaşma diyorum. Çok bilinçli bir asimilasyon politikasının varlığına da inanmıyorum. Kürtlere, Türkçe bile öğretememiştiz. Mesela Fransızlar müthiş bir asimilasyon politikası yürütmüş. Bütün dilleri ortadan kaldırmışlar. Türklerle Kürtler arasında ise o kadar büyük bir uyum var ki, karşılıklı bir kaynaşma ortaya çıkmış. Nitekim, Doğu'daki Türk aşiretlerinin Kürtleşmesi de çoğunluğun olduğu yere azınlığın intibakı şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde büyük şehirlere gelen Kürtler de Türkleşiyor. Din ayrılığının olmaması çok önemli bir unsur. Bu nedenle ben bunun bir asimilasyon olduğuna inanmıyorum. Bence bir kaynaşma.

Türkiyeli aydınların bu sorun karşısındaki tavrını nasıl buluyorsunuz. Türkiyeli aydınlar bu konuda üzerlerine düşen görevleri bugüne kadar yerine getirebildi mi?

Kürt sorunu asıl 12 Eylül'den sonra alevlendi. Aydınlar, ancak bundan sonra meseleye eğilmeye başladı. Türkiye'de garip bir durum var: Potansiyel olarak varolan sorunlara o sorunlar natlak vermeden kimse eğilmiyor. Ermeni meselesi için de, dış Türkler için de aynı durum söz konusu. Sorun ciddi boyutlara gelince 'eyvah' diyoruz. Ve telaş içinde günlük reçeteler arıyoruz. Tabii bir de resmi tarih var, bunu da kabul etmek lazım. 1925 Şeyh Said Ayaklanması tam muhtevaşı ile okutulmaz. Türk aydını da bu meseleyi okumadan, tartışmadan bugüne gelmiş. Tabuları yıkmak kolay değil. 12 Eylül sonrası, Güneydoğu'da kıpırdanmalar yokken «Kürt meselesi» diye ortaya çıksaydınız da kimsenin ilgisini çekmezdi.

Türk aydını bu konuda düşünmeye başladı. Bence, bu konuda bir uzlaşma da doğuyor. Ayrıca birtakım tecrübeler de geçirmek gerekiyor. Artık Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllardaki gibi davranamaz. Başka çözüm yolları aramalıyız. Daha çok hoşgörü, daha çok sevgi.

ATTILÂ İLHAN

Şair, yazar. 1925 İzmir doğumlu. Çeşitli dergilerde yayın yönetmenliği yaptı ve çeşitli gazetelerde köşe yazıları yazdı. Halen Meydan Gazetesi'nde köşe yazıları yazmakta. Tutuklunun Günlüğü adlı eseriyle 1974 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, Sırtlan Payı isimli romanıyla da 1974-75 Yunus Nadi Roman Ödülü'nü aldı. Eserlerinden bazıları: Hangi Batı, Faşizmin Ayak Sesleri, Böyle Bir Sevmek, Elde Var Hüzün, Yaraya Tuz Basmak, Fena Halde Le-man, Dersaadet'te Sabah Ezanları, Hangi Seks, Batının Deli Gömleği, Gerçekçilik Savaşı, Aydınlar Savaşı, Sosyalizm Asıl Şimdi.

Kürt sorunu dendiğinde ne düşünüyorsunuz? Son 10-15 yıldır yaşanan olayların bir değerlendirmesini yapar mısınız?

Bu olay 15 yılla sınırlanamaz. Bu, cumhuriyetin kuruluşuyla başlamış bir olaydır. Mustafa Kemal'in Nutku dikkatli okunduğunda o zamanki belgelerde konuyla ilgili hayli ilginç saptamalar görülür. Özellikle Albay Rawlinson ismindeki kişi Güneydoğu Anadolu'da ve Doğu Anadolu'da hayli faaliyet içindedir. Bu adama 'Kürtlerin Lawrensi' adını takmışlar, Nasıl, Lawrens vaktiyle Arapların arasın-da dolaşıp Arapların istiklali çerçevesinde bir isyan hazırlamışsa, Albay Rawlinson da Kürtlerin içinde böyle bir şeyi örgütlemek için İngiliz gizli servisi tarafından görevlendirilmiştir ve neticede şaşılacak şekilde Albay Rawlinson devre dışı bırakılmıştır. Kurtuluş Harbi'nde, Güneydoğu'da Türkiye'nin diğer tarafları gibi ulusal kurtuluş mücadelesine destek vermiştir. Doğu'da özellikle Urfa'da, Antep'te, Maraş'ta olanların içinde Kürtler de geniş bir rol oynamıştır. Yani Misak-ı Milli gerçeği içinde düşünüldüğü takdirde, o zaman Güneydoğu'daki Kürt nüfusu tamamen Türk nüfusla beraber Milli Kurtuluş için mücadele etmiştir. Hemen akabinde olaylar durmamıştır.

Birinci planda Musul meselesiyle ortaya çıkmıştır. Musul meselesi ile, o zaman yaşanan Şeyh Sait İsyanı, paralel bir olaydır. Türkiye'nin Musul üzerindeki hakkını istemesi üzerine İngilizler petrolü kaçırmamak için Güneydoğu'da bir tahrike girmişler ve Şeyh Sait İsyanı örgütlenmiştir. Yalnız Şeyh Sait İsyanı kurnazca örgütlenmiştir. Şeyh Sait 'kurtuluş' adına isyan etmemiştir; 'seriat' adına isyan etmiştir, halifelik istiyor. Bu olaylar o zaman başlamıştır.

Birçok küçük olay vardır ama önemli olanları birkaç tanedir. Birincisi Şeyh Sait, ikincisi Dersim'dir. Dersim de önemlidir. Büyük bir isyandır. Politik açıdan bakıldığında ilginç bir durum görülüyor. Dersim İsyanı'nın olduğu zamanlarda, Türkiye dış politikasına bakıldığında, Türkiye o sıralar Hatay'la uğraşmaktadır. Hatay'da Misak-ı Milli sınırları içerisindedir. O sıra Hatay'da Fransızlar vardır ve tabii Irak'ta İngilizler. Yani Batı'yı bu durum tedirgin etmektedir. Böyle hallerde her zaman yapıldığı gibi maalesef Kürtler kullanılmıştır. Kürtler kullanılıp Ankara pasifize edilmek istenmiştir. Tabii ki böyle bir şey gerçekleşemedi. Çünkü Fransız hükümeti zayıftı, İngilizler korktu. Çünkü o sıralar Avrupa'da, Hitler meselesi başlamıştı ve Hatay meselesi halledildi. Dersimde bir sürü insanın canı yanarak bastırılmış oldu. Bunu şunun için söylüyorum: İki şey hemen ortaya çıkar, bu olay eski bir olaydır, yani cumhuriyetin kuruluşu ile ortaya çıkmıştır ve Türkiye ne zaman hak iddia edecek olsa veya Batılıları rahatsız edecek davranışlar içine girirse Türkiye'de muhakkak böyle bir olay çıkar. Son 10-15 senelik meseleye gelince çok ilginç bir tesadüf olarak bu da Kıbrıs meselesine tekabül etmiyor mu?

Türkiye'nin Kıbrıs meselesi üzerinde ağırlığını koymaya başlaması üzerine Güneydoğu'da bu olaylar ortaya çıkmıştır. Türkiye'de olaylar gençlerin hareketleri niteliğindeydi ve gençlerin hareketleri daha çok Che Guevera çizgisinde silahlı sosyalizm hareketleriydi. Doğrudan doğruya milliyetçi, ırkçı bir tavır yoktu. Bu tavır Kıbrıs meselesinden sonra ortaya çıkmıştır. Ve bu işin silahlı şekle dönüşmesi de ondan sonradır. Kıbrıs meselesindeki pürüz devam ettiği müddetçe benim kanaatime göre bu mesele kolay kolay halledilemez. Şimdi Kıbrıs meselesini halledecekler gibi görünmüyor. Eğer Kıbrıs meselesini tatlıya bağlarsa, Türkiye'deki silahlı ve karıştıracı unsur kalkar. Bu uluslararası konjoktüre ve Türkiye'nin Orta-

doğu'da oynadığı role bağlıdır. Çünkü Türkiye'nin Orta-doğu'da oynadığı rol çok ciddi boyutlar kazanıyor, yalnız Orta-doğu'da oynadığı değil Balkanlar'da ve hatta Asya'da. Şimdiye kadar Türkiye Cumhuriyeti devleti hiçbir şekilde Balkanlar'da, Asya'da ve diğer ülkelerde varolan Türk kalabalıklarıyla ilgilenmiyordu.

Dış etkilerin sonucu olarak Kürt hareketinin ortaya çıktığını söylüyorsunuz. Peki «Kürt halkının dört parçaya bölünmesinin emperyalizmin bir hesabı olduğunu» düşünenler var, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Kürtlerin parçalanması diye bir olay o zamanlar gündemde yok. Yani şöyle söyleyebiliriz. 1. Cihan Harbi'ne kadar zaten Kürtler gündemde değil, Kürt diye bir kavmin varlığı ile Batı ilgilenmiyor. Batı, Kürtlerle Osmanlıyı batırmak söz konusu olduğu zaman ilgileniyor. Aynen Araplarla olduğu gibi, Kürt hareketinin gerisinde de nereye kadar gidersen git bulacağın hareketler emperyalist sistemin Osmanlıyı batırmaya karar verdikten sonra uyguladığı bir parçalanma politikasının devamıdır.

Buna önce Bulgarlar, Rumenler, Sırlarla başlamıştır ve bunlardan teker teker devletler meydana getirmiştir. Meydana getirilen bu devletler ajan devletlerdir. Yani bu devletler bağımsız görünürler ama aslında bağımsız değildirler. Bu devletleri ya Çarlık Rusyası ya İngilizler ya da Fransızlar kontroledir. Aynışey 1. Cihan Harbi'nden evvel Araplar için düşünülmüştür.

İngilizler Kahire'de mekân tutmuş ve Mekke Şerifi Hüseyin'i tahrik-etmişlerdir. Ve öyle bir devlet örgütlemişlerdir. İşte o zaman ikinci bir unsur olarak Kürtler düşünülmüştür. O zaman ortaya çıkanlara baktığınız zaman, yani o zamanlar Kürt hareketini savunanlar Bedirhanlılar vs; bunlar ortalık karıştıktan sonra İngilizler tarafından dışarı alınmışlardır. Yani bağımsız bir Kürt hareketinin savunucuları gibi görünmemişlerdir. Yani böyle bir hareket Kürtlerin içerisinde kendiliğinden oluşmuş ve ortaya çıkmış değildir. Mesela Lawrens hatıralarında şöyle bir şey söylüyor: «onları mevcut olmayan bir Arap milliyetçisi yapmak zorundaydım». Onun anlatmak istediği, Arap milliyetçiliğinin icat ettirilmesidir.

Bugün artık bir Kürt kimliğinin varlığını yadsımak mümkün olmasa gerek, dinamikler biraz daha içsel hale gelmedi mi?

O zaman da mümkün değildi. Artık politik bir tavır belirdi. O zaman politik bir tavır görünmüyordu. O zaman Kürt politik tavrı Osmanlının çok milletli potası içinde erimişti. Mesela Osmanlı sarayına gelen veziriazam ve sadrazamların içindeki Türk adedi Hırvat, Kürt, Çerkez ve benzeri milletlerden olanlardan daha az. Yani Osmanlı sistemi çok milletli bir sistem, çok milletli bir sistem olduğu kadar ona da açılmış durumdaydı. Ve o da sırasında her yere gelebiliyordu. Yani o zaman böyle bir tavır yok. Cumhuriyet döneminde var mı? Cumhuriyet dönemine baktığımızda aynı şeyi görüyoruz. Cumhuriyette aslında gayrimüslim unsura katı davranılmıştır. Ama Kürtler için böyle bir ayırım yapılmamıştır. Kürtlerin içinden generaller de çıkmıştır.

Ama bu noktaya gelenler Kürt kimliklerini yadsıyarak gelmiyor mu?

Kürt kimliği kültürel bir kimlik midir? Yoksa politik bir kimlik midir? Mesele bundan kaynaklanıyor. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde halen de ve bundan önce de aslında kültürel bir kimliktir. Bu kimlik büyük ölçüde rahatsız edilmemiştir. Evet, bastırılmıştır ama acaba isyanlar olmasaydı bastırılır mıydı? Onu da hesaba katmak lazım. Şöyle bir gerçek var ki şimdi bunu hangi Kürt inkâr edebilir: İstanbul gibi büyük bir kentin iş hayatında, politik hayatında, sanat hayatında, Kürtler çok büyük bir rol oynamaktadırlar. Bu eğer Kürtlerin üzerinde çok ciddi bir baskı olsaydı mümkün olabilir miydi? Bu bir, ikincisi de: Şöyle bir edebiyat var: «Türkler Doğu'yu sömürüyorlar»: Peki İstanbul'daki Kürtler neyi sömürüyorlar?

Daha vahim bir soru sorayım: «Güneydoğu gelişmemiş» deniyor, peki bu Kürt işadamları neden Diyarbakır'a vs. gidip iş yapmıyorlar. Yani meseleyi politik ve iktisadi koymaya kalkarlarsa bu, Kürtlerin aleyhine olur. Bu meselede bir yanlışlık var. Şunu çok rahatlıkla kabul ederim: Kürt unsuru üzerinde özellikle son 10-15 yıl içinde daha da artan bir kültürel baskı olmuştur ama bunun sorumlusu biraz da PKK'dır.

Tam bu noktada konuşmanın altını çizmek için soruyorum «Ezen ulus ezilen ulus» nitelemesine katılıyor musunuz?

Buna katılmak kesinlikle mümkün değil. İstanbul'da bu kadar Kürt işadamı var ve buralarda Kürt olmayan insanlar çalışıyor. Bu-

radaki sömürü kimin sömürüsüdür? Meseleye sosyalist baktığında iş çok değişir. En önemlisi demin de söylediğim gibi niye oraya gitmiyorlar? Demek ki onlar orayı 'ülke', kendilerini de başka ulus olarak görmüyorlar. Onların ülkeleri Türkiye, kendileri de Türk. İstanbul'da doğru dürüst bir nüfus sayımı yapılırsa İstanbul'da Anadolu'nun birçok vilayetinden daha fazla Kürt çıkacaktır.

Yalnız Kürtlük bilinci son yıllarda hız kazanan bir durum...

Kimse Kürtlük bilincini terk etsinler demez. Kürtler Lozan'da azınlık sayılmamıştır. Neden sayılmamıştır? Çünkü İstiklal Harbi'ne katılmışlardır, ondan azınlık sayılmazlar. Böyle olunca azınlıklara bak. Türkiye toplumu içindeki azınlıklar okullarına sahiptir, gazetelerini çıkarırlar, dini ibadetlerini yaparlar, kimse bunlara müdahale etmemiştir. Yani TC'nin genel tavrı o bilincin engellenmesi şeklinde değildir. Bu konuda sanırım bugünlerde üniter devlet tartışması gündeme geldi. Sanırım bunun üzerinde yeterince düşünülüyor. Üniter devlet bir toplumun, bir devletin sınırları içerisinde herkese belirli bir şeyi empoze etmesi değildir. Bunu sömürgeci devletler yapar. Bunun örneği çok basittir. Fransızlar, Senegal'de okul açıyorlar, zenci çocukları yetiştirecekler. Zenci çocukları yetiştirmek için açtıkları okullara Fransa'da okutulan tarih kitabı getiriliyor. Kitapta şöyle diyor «atalarımız Golivalılar uzun boylu ve sarışındı». Zenci çocuklara bunu okutuyorlar, bu sömürgeci bir davranıştır. Burada bir milletin, bir kavmin özellikleri reddedilmektedir. Ama buna rağmen Fransızlar kendi topraklarında ne yapıyorlar ona bakalım: Fransa üniter bir devlet. Fransa'da Korsikalılar, Basklar vb. var. Bunların kökenleri ve diğer birçok özellikleri ayrıdır. Bunlara «hangi millettensin» diye sorduğun zaman «Fransızım, Bröton kökenliyim» derler. Bu onları ırkça da kültürel antite olarak da Fransız yapmaz. Çünkü Brötonlar'ın dilleri, kültürleri, okulları vardır. Üniter devlet şunu yapan devlettir: Bir vatandaşlık hukuku yapıyor ve milliyetçiliği üzerine koyuyor. Irk milliyetçiliği üzerine koymuyor. Eğer Ermeniyisen, okulunu açarsın, dilini öğrenirsin, kültürünü eleştirirsin, bunlara kimse karışmaz. Ama sen TC vatandaşsıysan, Ermeni asıllı bir Türksün. Bu Kürtler için de böyledir. Senin kültürel antiten Türk unsuru içerisinde olur ve birbirlerini karşılıklı olarak zenginleştirdiler. Nitekim bir sürü Kürt şarkısı Türk şarkısı haline dönüş-

müştür, bir sürü Kürt yazarımız var, Türk edebiyatının en tanınmış yazarları arasında. Bunlara kimse Kürtçe yazmayın dememeli ve Kürtçe yazmalılar.

Senegal olayını örnek verdiniz. Bizde de geliştirilen resmi tarih tezleri var, «dağ Türkleri» esprisi. Sizce aynı şey değil mi?

Bütün mesele burada. Şimdi Kürtlerin «dağ Türkü» olduğunu iddia etmek, Türkiye’de demokrasi varsa mümkündür, buna kimse bir şey diyemez. Ama bu bir devlet politikası olamaz. Böyle ırkçı, şoven bir bakış Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet politikası olamaz. Olduğu anda onunla tüm Türk aydınlarının, demokratlarının savaşıması lazımdır.

Ama bugüne kadar resmi politika bu olumsuzluğu içermemiştir mi?

İçermiştir. Belirli dönemlerde özellikle olmuştur. Ama buralarda hep şunu söylemek istiyorum, eğer buralarda isyanlar olmasaydı böyle olur muydu? Çünkü hep Osmanlı’yı düşünüyorum. Osmanlı’da Hamidiye Alayları var. Görevleri padişahı korumak olan bu alaylar Kürtlerden oluşmuştur. Böyle bir toplumdaki geliyoruz.

‘Hamidiye Alayları’ bugünkü koruculuk sistemine benzetiliyor...

Koruculuk sistemiyle hiçbir ilgisi yok. Hamidiye Alayları, Rusya’dan örnek alınmıştır. Padişah Türklere güvenmiyor. Farkındaysan ben başından beri iki şeyi birbirinden ayırmaya çalışıyorum. Birtakım ajitasyon ve manipülasyonların ortaya çıkardığı durumlarla, TC’nin gerçeğini birbirinden ayırmaya çalışıyorum.

Kürt hareketleri içerisinde Talabani ve Barzani gibi geleneksel önderliklerle birlikte PKK önderliği var. Bu hareketleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Talabani ve Barzani tavrına insanın uyması için çılgın olması lazım. Bu adamlar başından beri emperyalizmin maşasıdır. Emperyalizm işine geldiği zaman onları tahrik ederek bir harekete sevkeder, işine gelmediği zaman da ortada bırakır.

PKK’ya gelince ben onun da otoktan olduğuna inanmıyorum. Türkiye’deki Kürtlerin davasını savunmak için ortaya çıkmış gibi gözükse de oturduğu yerden başlayarak sarpa sarıyor. Gerçek dev-

rimci her zaman devrim yapacağı yerde olur. Mustafa Kemal başka yere gitmedi, Anadolu'ya gitti. Halbuki Abdullah Öcalan Suriye'de oturuyor. Ve bunların gerek Suriye gerek Irak gibi Türkiye'deki Kürtlerin bu tür sivri tavırlardan yana olmadığı düşüncesindeyim. Türkiye'deki Kürtler, Türkiye'deki demokratikleşme ortamı içinde kültürel kimliklerini geliştirebilirlerse problem kalmaz. Çünkü siyasal olarak doyumsuz olduklarını düşünmüyorum. Türkiye'de çok yüksek makamlara kadar çıkabilmiş Kürt aydınları varsa bu takdirde Kürt kimliğinin tartışılması çok küçük bir detay üzerinde olur.

Son gelişmelerden sonra ABD'nin Kürt sorunundaki tavrı ne, sizce ne tür hesaplar yapıyor?

Birincisi petrol. İkincisi, Arap ülkelerindeki ve Ortadoğu'daki merkezi bürokratik sistemi dağıtmak. Bunları serbest piyasa dediğimiz düzene sokmak. Çünkü onlar henüz sisteme tam olarak entegre olmuş değiller. Bunun için de Amerika, Saddam ve Esad gibi adamlar istemiyor. ABD, Ortadoğu'da yoktu. ABD, Ortadoğu'da vekili İsrail ile vardı. İsrail ise izole olmuştu. Girmek için iki tane yol bulmuştu. Birincisi Türkiye'ydi. Türkiye üzerinden sarkmaya çalışıyordu. Şimdi İran'ı da deneyebilir. Bütün mesele Ortadoğu'nun kontrolünü tam anlamıyla eline almak, hem de o pazarı kendisine açmak. O pazar aslında Amerikan pazarı değil. Avrupalının ve Japonun pazarıydı. Ama birdenbire Kürtleri ortada bırakmasının gerisinde, Türkiye'nin etkisini görmek mümkündür. Özal orada bir Kürt devletinin kurulmasını istemiyor. Ama buna rağmen orada, yarı muhtar bir örgütlenmenin kurulması mümkündür. Bu biraz da Saddam'ın durumuna bağlıdır.

Yıllardan beri asimile edilen, baskı altında tutulan ve talan edilen bir Kürt kültüründen söz edilmekte, bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Şimdi bu işi tarihi bir perspektif içinde görmek lazım. Aşağı yukarı 600 senedir Anadolu'da bir kültür oluşmuş. Biz buna Osmanlı-Selçuklu Kültür Sentezi diyoruz. Osmanlı-Selçuklu Kültür Sentezi ele alındığı zaman adı üstünde bir Türk sentezi değildir. Bu sentez, Anadolu halklarının, hatta Rumeli halklarının sentezidir. Bir Osmanlı yaşama biçimidir. Bu öyle bir kültür ki oluşurken Ermeniden, Lazdan, Çerkezden vs. almış. Bir yaşam biçimi haline gelmiş.

Şimdi bunun için ne kadarı Ermeniden, ne kadarı Rumdan gelmiştir, ayırt etmek çok zor. Şimdi biz Klasik Türk Müziği diyoruz. Bu müziğin kökeni Ermenilerde var, Bizans'ta var. Ama bu şekline soka Anadolu'da yaşayan insanlar olmuş. Folklor aynı şey. Bakıyorsun tam anlamıyla Türk folkloruna benzer bir durum yok. Çünkü zeybek kılığına benzer kılıkları Asya'nın içerisinde değil de buralarda görüyorsun. Demek ki bu kılıklar Anadolu içinde devşirilmiş. Türk mutfağı diyoruz, Türk mutfağında zeytinyağlı yemekler vardır. Orta-Asya zeytinyağlı yemek bilmiyor. Besbelli ki, Anadolu'daki zeytin ağaçlarının olduğu kültürden gelmiş. Bu yüzden Diyarbakır'daki kültürün nereye kadarı Osmanlı'dır, nereye kadar Türktür, nereye kadar Kürttür bunu ayırmak imkânsızdır. Tüm bunlar bin yılda oluşmuş Anadolu hayat tarzının, kültürün sonuçlarıdır. Ancak Kürtçe söylemiş, Kürtçe yazmış sanatçılarının ürünleri derlenecek, bunlar ortaya çıkarılacaktır. Bunların içinden münhasıran Kürt olanlar ya da müşterek olan şeyler çıkarılacaktır.

MUSTAFA KAPLAN

Gazeteci, yazar. 1947, Amasya doğumlu. Ortaöğrenimini Amasya Lisesi'nde ve Tokat öğretmen okullarında tamamladı. 1968 yılından itibaren ilkokul öğretmeni olarak yurdun çeşitli bölgelerinde görev aldı. 1978 yılında İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'ne girip mezun oldu. 1980'den itibaren Yeni Asya gazetesinde fiili gazeteciliğe başladı ve halen bu gazetede köşe yazarı. Aynı zamanda «Yakın Tarih Ansiklopedesi» yayın kurulu üyesi de olan Mustafa Kaplan'ın «Dosya», «İrtica Dosyası», «Ayasofya» ve «Rabıta Dosyası» isimli dört kitabı bulunuyor.

Genelde Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz. Kürt meselesi dendiği zaman sizin kafanızda oluşan düşünceler neler?

Ben Türküm. Kürtlerle ilk ciddi tanışıklığım 1968 yılındadır. Mardin'de bir Kürt köyünde iki yıl öğretmenlik yaptım. Bu süreçte onları yakından tanıdım. Ve yine aynı dönem bir Kürt âlimi olan Said Nursi'nin eserlerini okudum. Benim kafamda bundan sonra bir Kürt meselesi teşekkül etti.

Kürtler asırlardır Osmanlı İmparatorluğu içerisinde devletin ana unsuru olarak, Türklerle beraber, birlikte çalışmış, kendisini ayrı bir unsur olarak görmemiştir. Hatta 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ırkçılık manasındaki milliyetçilik hareketlerinde de pek bulunmamış. Kendi içimizden bir parça olarak görüyorum Kürtleri. Ama Osmanlı'nın parçalanması, devletin elden gitmesi üzerine; Arnavutlarda, Araplarda, Lazlarda olduğu gibi Ayvalık'ta, Denizli'de, Erzurum'da olduğu gibi hareketler başlayınca; Kürtler de madem Osmanlı parçalandı, hiç olmazsa Kürdistan'ı kurtaralım çabasına yönelmişlerdir. Bu da normaldir. O zaman

ciddi olarak bir Kürt meselesi ortaya çıkmıştır. Fakat devletin Ankara'ya gitmesinden sonra Kürtler tekrar devlete destek vermişlerdir. Ayrılkı hareketlere yönelmemişlerdir. Fakat 1923'lerden sonra devletin yeni kadrosuyla İslamiyetin dışında hareketlere girişi üzerine, ister istemez bazı hareketler meydana gelmiştir. Çünkü ister Kürtlerde, isterse Türklere olsun halkı bir arada tutan İslamiyettir, din bağıdır. Din bağının devlet eliyle rencide edilmesi üzerine, Doğu'da bazı hareketler başlamıştır. Bu hareketlerin içerisine, ister istemez 20. asrın başında filiz vermeye başlayan Kürtçülük düşüncesi de girdi. Bana göre bunları birbirinden ayırmaya imkân yok.

Zaten belgeler de yeterli olmadığı için ne kadar dış tahrik var; ne kadarı Kürtçülük adına, ne kadarı İslamiyet adına yapılmıştır; bunları kesin olarak ayırmak mümkün değildir. Ama bana göre esas karakter İslamiyettir. Doğu'daki bu ayaklanmalardan sonra devletin Kürtlere bakışı biraz daha değişmiştir. Devletin Müslümanlığa bakışı değiştiği için Kürtlere bakışı da menfi olmuştur. Yani 1950'ye kadarki CHP diktatörlüğü devirlerinde sadece Doğu insanı değil Batı insanı da ezilmiştir. Sadece Doğu'daki Kürt Müslümanlar değil Türk Müslümanlar da ezilmiştir, Çerkez Müslümanlar da ezilmiştir. Müslümanlar üzerinde devlet terörü estirilmiştir. Ama Kürtler için içine bir de ırkçılık hadisesi girince iki kez ezilmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin devletin temelini vatandaşlık hadisesi üzerine tartması gerekirken, ırkçılık esasına oturtması, Türkçülüğü esas kabul etmesi, her tarafa «Ne mutlu Türküm diyene» yazması üzerine bir reaksiyon meydana gelmiştir. «Sen Türksen, ben de Kürtüm» demiştir vatandaş. Devletin yanında olması gerekirken devletin karşısında olmak zorunda kalmıştır. Ben, Kürt meselesinin dış mihraklar tarafından kışkırtıldığını, aslında bu meselenin ne Türklere ne de Kürtlere bir yararının olmayacağı kanısındayım.

Kürtlerin Kurtuluş Savaşı'na destek verdiklerini görüyoruz. Türkiye Cumhuriyeti kurulurken de bu destek sürüyor. Ama 1923'ten sonra Kürtlere yönelik politika gittikçe sertleşmeye başlıyor. Sizce bunun nedenleri neler?

Türkiye Cumhuriyeti'nde bilgiler sıhhatli olmadığı için tahliller ve hükümler de sıhhatli olmuyor. Şimdi biz faraziyeler üzerine hüküm yürütüyoruz. Elimize aldığımız bir iki nirengi noktası var. –bu noktalar da doğru mu yanlış mı bilmiyoruz– Bunlara göre hüküm

vermek zorunda kalıyoruz ve bu bilgilerin sıhhatli olup olmadığı belli değil. Bu nedenle elimizdeki bilgilere göre hüküm verecek olursak: CHP Doğu'daki insanı sadece Kürt olduğu için, sadece Müslüman olduğu için değil, kendilerine muhalefet edeceklerini düşündükleri için ezmiştir. Bana göre işin altında yatan unsur iktidarı kapturmama hırsıdır. Çünkü İstiklal Harbi'nin sonuna kadar İttihatçılarla birlikte çalışmışlar sonra İttihatçıları kendilerine rakip gördükleri için boğmaya kalkmışlar. Hocalarla, şeyhlerle birlikte çalışmışlar ama Doğu'daki Kürtler, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası taraftarlığı gösterdikleri için devlet baskısıyla karşılaşmıştır. Burada muhalefet odaklarını söndürmekten başka neden göremiyorum. Ama ırkçılık fikri, Doğu'daki insanların Müslüman olmaları, dış tahrikler de mühim unsurlar olmuştur ama, esas unsur CHP diktatörlerinin kendilerine muhalif unsurları temizleme hareketidir.

«Kürt hareketinin altında yatan önemli etkenlerden birisi din olgusunun istismar edilmesiydi» diyorsunuz. Şimdiki harekette ise –din olgusu ulus olmanın öğelerinden birisi bile olsa– din faktörü oldukça geride kalıyor. Bu düşünceye katılıyor musunuz?

Tam değil. Bugün Barzani'nin, PKK'nın, Türkiye Cumhuriyeti'nin dini terimleri kullanması din meselesinin ortadan kalkmadığını gösteriyor. Ama şimdi bir de işin içine ırkçılık meselesi girdi ve büyüdü. Şimdi geline noktanın asıl nedeni: Türkiye Cumhuriyeti'nin iktidar hırslarına, koltuklarını muhafaza etme hırsına; dinsizlik politikalarını alet etmeleri, Doğu'nun insanına şefkatle, merhametle vatandaş gibi yaklaşmanın yerine onları düşman gibi görme, onları ezme politikasının vermiş olduğu zehirli meyvedir maalesef.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu düşünenler var. Şu veya bu biçimde bir sömürgeci söz edilebilir mi? Ne düşünüyorsunuz?

Ben bu görüşe katılmıyorum. Yanlış bir fikir. Ama şöyle denilebilir: Türkiye'yi sömürge yapan bir zihniyet var. Bir oligarşi var. Kürdistan'ı değil Türkiye'yi sömürge yapan bir zihniyet var.

Sizce Kürt meselesinin en makul çözüm yolu ne olabilir?

Kürt sorunu beş tane ülkeyi ilgilendirdiği için bütün süper kuvvetleri de ilgilendiriyor. Ortadoğu'nun nirengi noktası olduğu

için, malesef ABD'yi, Batı'yu, Japonya'yu herkesi ilgilendiriyor. Kürdistan bir düğüm noktasıdır. Bunun halledilmesi lazım. Ben dış ülkeler için bir şey diyemem. Irak'ın, Suriye'nin problemleri bizden daha değişik. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nde Kürt problemi olarak ortaya çıkan hadiseyi çözebilmek tek şekilde mümkün olabilir –tabii ki tek şekil derken bunun alt maddeleri var–Devlet, buradaki vatandaşlara Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak yaklaşmalı. Bu esas, ama yetmez. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'nin Müslüman vatandaşları olarak yaklaşmalı, bunlara Türkiye Cumhuriyeti'nin Müslüman Kürt vatandaşları olarak yaklaşmalı ve onların anadilleri noktasındaki problemlerini çözmede yardımcı olmalı. Son olarak da Türkiye'nin gayri safi milli hasılasından elde edilen geliri, eşit şekilde Doğu'daki vatandaşlarımızın ayağına da götürecektir. Bunları meydana getirmediğiniz takdirde; yani hem ekonomideki rahatlarını arttırmadığınız zaman hem onlara insan hak ve hürriyetlerini tanımadığınız zaman bu problem çözülmez.

Evet, dış mihrakların, yani Ortadoğu'yu hâlâ sömürge halde tutmak isteyen insanların niyetleri değişik. Onlar Sevr'i hortlatmak istiyor. Bu bir vaka. Bu noktada bir hayli yol aldıkları da doğru. Ama, ben üniter devlet içerisinde hadisenin şu anlattığım maddelerin gerçekleşmesi ile hallolacağına inanıyorum. Bu gerçekleşmediği takdirde, yani Türkiye toprakları içinde ayrı bir bayrak dalgalandığı zaman, bunun oradaki ayrı bayrağı dalgalandıran Müslüman Kürtlere de topraklarının bir kısmını kaybedecek Müslüman Türklere de yararlı olacağını sanmıyorum. Çünkü akılcı değil. Manevi bağları bir tarafa bırakın maddi menfaatler noktasında ayrılma akılcı bir çözüm olmaz.

Ne oldu da 70 yıllık resmi politika sarsılmaya başladı. Kürtlerin varlığını yadsıma noktasından, Kürt sorununu kabul noktasına gelindi. Bu değişimde rol oynayan iç ve dış dinamikler sizce neler?

1973 senesinde Yeni Asya gazetesine Kürtlerle ilgili bir iki tane yazı yazdım. O yazılarda «Devlet bu insanların anadillerini konuşmasına müsaade etmeli, devlet radyo ve televizyondan Kürtçe yayın yapılmalı» dedim. O günkü arkadaşlar bu noktaları yazımdan çıkarak neşrettiler. O günün şartlarında mümkün değildi. Ben bu gerçekliği o zaman gösterdim. Ama Türkiye'nin konjonktürü müsait değildi. Niye değildi? Çünkü Türkiye'de hâlâ diktatörlük hâkim.

Milli irade hâkimiyeti yok, millet yok, vatandaş yok. Sıkıntı buradan ileri geliyor. Tek parti hâkimiyeti, Kemalist düşünce hâlâ devlete hâkim durumda. Evvela bu totaliter anlayışın değişmesi lazım. Bil-hassa 12 Eylül ihtilalinden sonra, Türkiye’de karşı bir anlayış meydana geldi. Demokrasiye sahiplik noktasında kitlelerde bir kıpırtı ortaya çıktı. Kesimler arasında diyalog oluştu. Bu, devlette ister istemez tabandan tavana doğru bir vurma meydana getirdi. Tepedekiler gönülleri istediği için razı olmadılar. Bu, totaliter anlayıştan, Kemalist anlayıştan bir tavizdir. Ben bunu müspet karşılıyorum. Birinci neden bu. Yani milletimizdeki demokrasi şuurlanması. İkinci: Dış mihrakların Kürt meselesini artık gündemin birinci meselesi haline getirmeleri. Zaten perdenin altından kaşıdıkları sorunu, Körfez krizi münasebetiyle açıktan kaşımaya başlamaları.

Hem içerideki uyanış hem bu dışarıdaki bastırma hem de Kürtlerin meramlarını bazı teşekküller vasıtasıyla maddi olarak ortaya dökmek noktasına gelmeleri; ister istemez devleti yumuşamaya itmiştir.

Ama bir yandan dil serbestliği tartışılırken diğer yandan askeri operasyonlar, kontrgerilla eylemleri vs. gündeme geliyor. Bu çelişkiyi nasıl açıklayabiliriz?

Ben bunu yine Kemalist anlayışla izah edeceğim. Türkiye Cumhuriyeti hâlâ demokrasiye geçmiş değildir. Devlet demokrat değildir. Devletin bünyesi demokrasiye uygun olarak kurumlaşmış olsa, devlet bu tezatlar içine girmez. Hangi meselede tezat yok ki? «Ben demokrasi ile idare ediyorum» diyen 68 yıllık devlette siyasi partiler sekiz yaşında. Burada beni dini kitap okuduğum için hapishaneye koyuyor; diğer yandan ‘Çekiç Kuvvet’i Türkiye’ye yerleştiriyor. Bu tezatların ana kaynağı devletin demokrat olamayışdır.

Özal’ın Irak’taki Kürtlerle diyalogunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok tehlikeli ve yanlış görüyorum. Siz, Irak’taki Kürtlerle temasa geçer ve onları Irak’a karşı bir operasyon içine iterseniz; Irak, İran, Suriye ve diğerleri de sizin içinizdeki etnik farklılıkları size karşı harekete geçirmeye çalışır. Bunda da haklı olurlar.

Sizce Batı ve ABD Kürt sorununda hangi hesapların içinde, nasıl bir çözüm peşinde.

İşte asıl üzerinde tartışılması gereken mesele bu. Ortadoğu insanların, hatta bütün dünya insanların ABD'ye karşı çok dikkatli olması lazım. ABD Ortadoğu'da geleceğe yönelik yatırımlar içinde. Ortadoğu zenginlik kaynağı, petrol orda. Bu petrol kaynakları Ortadoğu'da olduğuna göre bu bölgenin kaynaması lazım. Buraıy kaynatabilmesi için de yumuşak karınları elinde tutması lazım. Filistin, Ürdün, Lübnan, Kürt meselesi gibi.

ABD'nin ve Batı'nın ikinci hesabı ise: Önümüzdeki yıllarda oluşacak olan 'İttihad-ı İslam'ı engellemek. Bu söylediğim 30 yıl sonrası için geçerli. Ama bugünden söylememiz lazım; çünkü tarihe atlama taşı bırakmak lazım.

Dünyada süper güç olarak yalnız ABD kalmıştır. Dostumuz değildi ama, ABD'yi dengeleme noktasında tek ümidimiz olan Sovyetler parçalandı. Almanya en az 10 yıl Doğu Almanya problemi ile uğraşır. Kendi zenginlik kaynaklarına sahip olmayan Japonya dış dünyaya bağımlı. İşte bu noktada ABD'yi dengeleyebilecek tek güç var: ABD'nin de potansiyel «tehlke» olarak vasıflandırdığı Müslümanlar. Dünyada 1 milyar Müslüman var ve zenginlik kaynaklarının % 50'si bunların elinde. Bu Müslümanlar şuurlanır, İslam birliğini, ekonomik birlikle, dış politika birliğiyle tamamlayabilirse; işte o zaman ABD'nin karşısına süper bir güç olarak çıkabiliriz. Biz buna Said Nursi hazretlerinin tabiriyle 'İttihad-ı İslam' diyoruz. Kanaatimiz o ki, 30 sene sonra bu 'İttihad-ı İslam' filiz verecek. ABD'nin bugünkü hesabı, gelecekteki bu bloku parçalamak, önünü kesmek.

Bu 'İttihad-ı İslam'ın iki ana unsuru Müslüman Türkler ve MüslümanAraplar. İşte Ortadoğu'daki kaynamanın, İsrail'i oraya yerleştirmenin; Kürt problemini çıkarma niyetlerinin altında bu iki unsurun arasını açma çabası ve isteği yatıyor.

Kürt örgütleri hakkındaki düşünceleriniz neler? Özellikle şu an etkin gözükten Talabani, Barzani, PKK...

Barzani ve Talabani için benim diyecek bir şeyim yok. Başka ülkenin toprakları içinde kendi mücadelelerini veriyorlar. Türkiye içindeki kısma gelince, 'şu şudur' demek mümkün değil. Çünkü PKK'nın mahiyeti belli değil. PKK kim? PKK nedir? 1980 öncesine bakıyorsunuz birçok Kürt örgütü var. 12 Eylül ihtilalinden sonra bunların hiçbirisinin adı anılmaz oldu. Nereye gitti bunlar? Bana

göre Türkiye Cumhuriyeti ciddi manada ayrılıkçı olan o hareketleri söndürmüştür. 80 öncesinde PKK da vardı. Peki PKK niye söndürülemedi. Türkiye Cumhuriyeti bunu söndürmekten gerçekten aciz mi? Yoksa dış mihrakların hedeflerine ulaşabilmek için ortaya çıkardıkları bir kukla mı? Bir piyon, bir hayali düşman mı? PKK hareketine bakıyorsunuz, içinde MOSSAD ajanları var, sünnetsiz Ermeniler var, MİT'in adamları var. Bence PKK'nın mahiyeti meçhuldür.

Ancak PKK'nın yaptığı açıklamalara bakıldığında, diğer Kürt örgütlerine göre en fazla özgücüne güvenen ve ABD emperyalizmine karşı en sert tavrı alan hareket izlenimi veriyor.

Hayır, ben o görüşe iştirak etmiyorum. İsveç'ten, Almanya'dan İngiltere'den en fazla desteği gören PKK'dır. Ve PKK'nın başında gözüken –Ben onun PKK'nın lideri olduğu kaanatinde değilim. Bana göre o belli mihrakların adamıdır– Abdullah Öcalan'ın, Sayın Perinçek'le yaptığı görüşmeleri okuduk. Orada ABD aleyhtarlığı gibi bir ifadesi yok. Ben onun süper güçler tarafından kullanıldığı kanaatindeyim.

Siz Kürt sorununun çözümünde ekonomik faktöre önem verdiğinizi ifade ettiniz. Peki GAP gerçekleştiğinde sorun üzerinde nasıl bir etki yapabilir.

Bana göre çok müspet tesirleri olacak. Eğer doğruysa, GAP Güneydoğu'da bir dünya cenneti meydana getirecek. Bu gelişme ister istemez bölge halkının ekonomik durumunu değiştirecek. Şehirleşme, sanayileşme ve teknik ziraat neticesinde oranın insanları daha müreffeh hale gelecek. Ekonomik sıkıntıların azalması, bu insanların diğer sıkıntılarına daha rasyonel yaklaşımlarını sağlayacak. Devletimiz, keşke bunun gibi nice projeleri gerçekleştirebilse.

Özellikle son 10 yılı göz önünde tuttuğumuzda, Türkiyeli aydınların Kürt sorununa yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz.

Türkiye'de münevver manasında aydın yok. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nde ciddi manada demokrasi yok, hürriyet yok. Türkiye Cumhuriyeti'nde devlet var, oligarşi var. Oligarşinin düşüncesinin dışında düşünmek mümkün değil. Aydın, kendi inisiyatifi ile belli bir fikre sahip olan, onun mücadelesini eden insan demektir. Türkiye

Cumhuriyeti'nde aydın diye bilinen elit tabaka, sadece devletin fikirlerinin borazanlığını yapmıştır. Ancak son 8-10 sene içinde bazı kıpırdanmalar var. Ancak ben aydına kabahat bulamıyorum. Aydın da karnını doyurmak zorunda. Eskiden padişaha yağcılık yaparlarmış; şimdi cumhuriyet diktatörüne yağcılık yapmak zorunda kalıyorlar.

Son 15 yıldaki seçimlerde İslami partiler bu bölgede % 20 civarında oy aldılar. İslami hareket gelecekte bu bölgede bir alternatif oluşturabilir mi?

Eğer Müslümanların nispeti rey bazında ölçülecek olursa, Refah Partisi ölçü olamaz. Çünkü biz Refah Partisi'ni din partisi olarak kabul etmiyoruz. Bu oran, Refah Partisi'ni tercih eden Kürt kardeşlerimizin nispeti olabilir. Ama DYP'ye de SHP'ye de oy verenler Müslüman Kürt kardeşlerimizdir. Yani, din bazının siyaset noktasında ölçü alınmaması lazım. Konuşmanın başında da söyledim: Bundan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kullanabileceği en etkili silahlardan birisi din olgusudur. Bunu kabul etmek lazım, o bölgedeki insanların sevmesi, kaynaşması ancak dinle olur. Bizi birleştirecek bağ İslamiyettir.

İslamiyet kavmiyetcidir, şovenizmi reddeder. Ancak İran'da «Kürtler haklarımızı verin» dediği halde verilmiyor. Bu durumu nasıl açıklıyorsunuz?

İran'daki meseleyi bilmiyorum. Yanlış bir şey söyleyebilirim. Evet, İslamiyette ırkçılık yoktur. Bütün Müslümanlar birbirinin kardeşidir. Biz, zaten Türkiye Cumhuriyeti'nin ırkçı politikasına isyan ediyoruz.

Türkiye'deki siyasi partilerin bu sorun karşısındaki tutumunu nasıl buluyorsunuz?

Bu konuda, henüz devletin bir politikası yok. Devlet daha problemin varlığını kabule yanaşmıyor. Partilerin yapabileceği bir şey yok. Probleme hususi bir alternatif getirmeleri mümkün değil, çünkü devletin politikası meydana değil.

Ekleme istediğiniz başka şeyler var mı?

Temenni ederim ki Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bu problem güzellikle, karşılıklı anlayışla halledilsin. İş silaha, ayrı

bayraklara gitmesin. O çözümün ne Türklere ne Kürtlere ne Araplara ne de gelecekte gerçekleşeceğine inandığımız ‘İttihad-ı İslam’a bir faydası vardır.

ERCAN KARAKAŞ

21 Ocak 1945, Çanakkale doğumlu. Evli ve bir çocuk sahibi. İlk ve orta öğrenimini Çanakkale’de, yüksek öğrenimini İstanbul ve Almanya’da makine yüksek mühendisi olarak tamamladı. Almanya’da Türk işçi ve ailelerine sosyal danışmanlık yaptı. Alman Sosyal Demokrat Partisi’nde (SPD) 10 yıl çalıştı. Avrupa Halkçı Devrimci Federasyonu’nda 4 dönem genel başkanlık yaptı. Türkiye’de gençlik derneklerinde Teknik Elemanlar Sendikası’nda yöneticilik yaptı. Kamu ve özel sektörde çeşitli görevlerde bulundu. Çeşitli gazete ve dergilerde sosyal demokrasi ve siyaset üzerine yazı ve makaleleri yayımlandı. Halen bir işçi şirketinde yöneticilik yapıyor. Mart 1988’den bu yana Sosyal Demokrat Dergi’yi çıkartıyor. Kuruluşunda SHP’ye katıldı. İstanbul İl Sekreterliği ve İl Başkanlığı yaptı. Halen Merkez Yürütme Kurulu üyesi, İstanbul 3. bölgeden Milletvekili seçildi.

Sizce, Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne? Kürt sorunu dendiği zaman neler düşünüyorsunuz?

«Kürt Sorunu» ülkemizin en önemli sorunlarından birisidir. Sorunun kaynağı 70 yıldır Kürt varlığını inkâr eden anlayıştır. Yaşanan bir gerçek resmi görüş tarafından akılsız bir biçimde yok sayılmaya çalışılmıştır. Gerçeği ifade edenler ise baskı ve zulüm görmüşler, hapse atılmışlar, sürgüne gönderilmişlerdir.

12 Eylül askeri darbesiyle birlikte temel insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayan, demokrasi dışı rejim, baskıları daha da arttırmış, Kürt halkı üzerinde yoğun insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Ve bu durum bugün de 12 Eylül’ün sivil uzantısı ANAP iktidarı eliyle sürüp gitmektedir. Sorunun; tarihi, sosyal, ekonomik, kültürel ve

sosyolojik boyutları bulunmaktadır. Ve henüz hiçbirisinin çözümü yolunda ümit verici, sonuç alıcı adımlar atılamamıştır. Kürt sorunu denilince bunları düşünüyor ve Yeşilyurt köyü muhtarı A. Miştak'ın «Burada dokuz yıldır baskı altındayım. Ama şimdiye kadar devleti suçlamamak için şikâyet etmedik, baktım baskı duracak gibi değil, 'korkudan büyük ölüm var' diye düşündüm. Şikâyet etmedim bekledim, ta ki insan pisliği yedirilinceye kadar» demesini hatırlıyorum.

Sizce, Kürt sorununun en makul çözümü ne olabilir?

Kürt sorununun sağlıklı bir şekilde çözümü her şeyden önce konunun özgürce tartışılmasına bağlıdır. Böyle bir tartışma ise gerçek demokraside olur. Ülkemiz ise demokrasinin henüz çok uzagındadır.

Bizim anlayışımıza göre ekonomik, toplumsal, sosyal, kültürel tüm sorunlara en sağlıklı çözümler ancak demokrasi içerisinde üretilebilir. Bu, Kürt sorunu için de böyledir. Sosyal demokratların demokrasi anlayışlarında her türlü görüşün ve fikrin hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan savunulması ve örgütlenmesi doğaldır.

Kürt sorunu konusunda herkes doğru bulduğu görüşü ve çözümü savunabilmelidir. Bence makul çözüm; her alanda eşitliğin tam olarak sağlanması ve Kürtlerle, Türklerin barış, kardeşlik ve dayanışma içerisinde birlikte yaşamalarına imkân verilmesidir. Elbette her türlü çözümde gönüllülük esastır. Gerçek demokraside halk iradesini saptamanın yöntemleri de bellidir.

Ne oldu da Kürtlerin varlığını inkâr eden 70 yıllık resmi politika sarsıldı. Bu değişimde rol oynayan iç ve dış dinamikler neler?

12 Eylül rejimi tüm ülkede temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırırken Güneydoğu'da baskı ve zulmü tahammül edilemez boyutlara vardırmıştır. Kürtlerin anadillerini konuşmalarını bile yasaklamıştır.

12 Eylül'den 11 yıl sonra bugün bile Güneydoğu Olağanüstü Hal Yasası ve kararnamele ile yönetilmektedir. Ancak bu baskılara rağmen, Kürt sorunu bugün her zamankinden daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bu değişimde dış dinamikler kadarelbette iç dinamikler de rol oynamıştır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki gelişmeler tüm dünyayı etkilediği gibi ülkemizi de etkilemiştir. Açıklık ve yeniden yapılanma anlayışı yaygınlaşmış ve tabular birer birer

ortadan kalkmaya başlamıştır. Ülkemizde 70 yıldır tabu kabul edilen Kürt sorunu da yasaklara ve baskılara rağmen daha çok konuşulur olmuştur.

Körfez savaşı sonrasında Iraklı Kürtlere karşı uygulanan soykırımı ve büyük göç de Kürt sorununu bir kez daha gözler önüne sermiş ve sorun her yerde konuşulur olmuştur.

Bu gelişmede elbette sansüre, sürgüne, baskıya, işkenceye ve zindana rağmen Kürtlerin varlığını, kimliğini, kültürünü savunan isimli, isimsiz insanların da büyük payı vardır.

İnsanlık yirmi birinci yüzyıla girerken tabular birer birer yıkılmaktadır.

Irak Kürtleri ile Ankara arasında son dönem ortaya çıkan diyaloga nasıl bakıyorsunuz? PKK ile de diyaloga girilebilir mi?

Sosyal demokrasi tüm sorunların barışçıl ve politik yöntemlerle çözümünü savunmaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de bu yöntemi doğru bulmaktadır. Özgürlük içerisinde diyalog ve açık tartışmalar yoluyla sorunların daha sağlıklı çözümlere kavuşturulacağına inanıyorum. Bu nedenle Irak Kürtleri ile Ankara ve bazı siyasi partilerimiz arasındaki diyalogu yararlı buluyorum. Sorunun barışçıl ve demokratik çözümüne katkı sağlayacaksa her kuruluş ve örgütle görüşme yapılabilmelidir.

Kürt hareketleri içerisinde geleneksel önderlik olarak tanınan Barzani ve Talabani hareketleriyle birlikte Türkiye kanadında etkin olan PKK hareketi var. Bu hareketleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kürt sorununu barışçıl yöntemlerle demokrasi içerisinde çözecek yerde, baskıya, zulme ve şiddete başvuran anlayış 1980'lerden sonra karıştını da yaratmıştır. Yani şiddet, şiddeti doğurmuştur. Şimdi yapılması gereken şey, devletin inkârcı politikasının hızla terk edilmesi ve barışçıl bir ortamın yaratılmasıdır.

Sosyal demokrasi siyasi sorunların şiddet yoluyla çözülebileceğine inanmamakta ve bu nedenle şiddetin siyasette araç olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır.

20 Ekim'den sonra 12 Eylül rejiminin siyasi ve hukuksal çerçevesinin anayasasıyla, temel yasalarıyla ve uygulamalarıyla tamamen ortadan kalkacak olması, Kürt sorununa ilişkin her türlü görüş

ve önerinin özgürce dile getirilmesine imkân verecektir.

Türk siyasi partilerinin ve SHP'nin bu konudaki tavrını nasıl buluyorsunuz?

Türkiye'deki siyasi partiler özellikle sağda olanlar bugüne değin devletin geleneksel inkârcı politikasını benimseyip savunmuşlardır. CHP'de de benzer yaklaşımlar hâkim olmuştur. Ama SHP'de sorun yeni bir yaklaşımla ele alınmaya başlanmıştır. Gerek Kürt kökenli milletvekillerinin gerekse örgütün katkılarıyla Kürt sorunu parti içinde ciddi biçimde tartışılmaya başlanmış ve sosyal demokrasinin evrensel ilkelerine uygun çözüm arayışlarına yönelinmiştir. Örneğin; SHP İstanbul İl Danışma Kurulu 1988 yılında ülkenin en önemli sorunlarından birisi olan Kürt sorununun parti içinde en geniş biçimde tartışılarak sosyal demokrat çözümlerin açık biçimde ortaya konulmasını isteyen bir karar tasarısını oybirliği ile kabul etmiştir.

Parti Merkez Yürütme Kurulu da konuya ilişkin bir komisyon oluşturarak temmuz 1990'da soruna bakışını ve çözüm önerilerini ortaya koymuş, toplumun tartışmasına sunmuştur. DGM bu rapora karşı dava açmaya yeltenme cüretini göstermiş ama bunu gerçekleştirememiştir.

Kürt milletvekillerini ihraç noktasından Kürt dosyası hazırlama noktasına gelen SHP'nin bu dosyası yeterli mi?

Kürt kökenli milletvekilli arkadaşlarımıza verilen cezayı doğru bulmayanlarıdır. Buna o gün de karşı çıkmıştık. Şimdi o yanlışlardan da dönüldü. Önce cezalar kaldırıldı. Arkadaşlarımız tekrar SHP üyesi olarak 20 Ekim seçimlerinde adaydılar. SHP'nin raporu partinin en yetkili organı tarafından yazılı olarak sunulan ilk belgedir. Bu nedenle son derece önemlidir. Çünkü artık görüşler ve öneriler yazılı haldedir, somutlaşmıştır. Rapor örgütlerin ve toplumun değerlendirmesiğe sunulmuş bulunmaktadır. Elbette bu raporu gelişmeler ve demokratikleşme yolundaki ilerlemelere uygun olarak tekrar ele almak ve geliştirmek mümkündür.

GAP Kürt soru nasıl etkileyebilir?

GAP, Güney Doğu'nun ekonomik ve toplumsal geriliğine son vermede önemli bir rol oynayabilir. Ancak bunun için yeni politikalarla yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Çünkü SHP raporunda belirtildiği gibi, GAP Bölgesi ülke nüfusunun % 8.5'lerini oluştururken

toplam yatırımlardan aldığı pay % 5 civarındadır. Bu yatırımlara GAP Projesi de dahildir. Buna karşın bölgede güvenlik amaçlı yatırımlar çok daha fazla olmaktadır. Bu tersine çevrilmelidir. Ordunun güvenliğe dönük yatırım ve harcamaları ile koruculara ödenen paraların, yatırıma dönüşeceği politikalar uygulanmalıdır.

SHP GAP'ı dikkate alarak Doğu-Güney Doğu için özel «BÖLGESEL KALKINMA PLANI» öngörmektedir. Aynı şekilde toprak reformu yoluyla toprak dağılımındaki çarpıklığı gidermeyi amaçlamaktadır. GAP'ın da rol oynayacağı bu ekonomik gelişmeler sonucunda feodal ve aşiret yapılanmasının da zayıflayacağı düşünülmektedir.

Kürt sorunu karşısında Türkiyeli aydınlar yeterli tavrı alabildi mi, üzerine düşen görevi yerine getirebildiler mi?

Aydınların Kürt sorunu konusunda enerjik bir tavır sergilediklerini söylemek sanırım pek mümkün değildir. Birkaç ay önce Vedat AYDIN'ın katledilmesinden sonra bir grup aydının «DİYARBAKIR OLAYLARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ» başlıklı bildiri yayımlamaları büyük ilgi ve tartışma yarattı. Geç kalınmış olsa da bu girişim ses getirmiştir. Ülkenin en önemli sorunlarından birisi olan Kürt sorununa ilişkin olarak bu tür çabaların sürdürülmesi yararlı olacaktır.

Türkiyeli aydınların Kürt sorunundaki davranışlarında Kemalizmin nasıl bir etkisi var?

Sade vatandaşlar gibi aydınların da önemli bir bölümünün Türkiye devletinin Kürt varlığına karşı güttüğü politikalardan etkilendiğini söyleyebiliriz. 70 yıldır ısrarla sürdürülen ve yoğun propaganda yapılan inkârcı politika herkesi belli ölçülerde şartlandırmıştır. Bu şartlanmada; bir siyasi akım olarak Kemalizm de insanları belli görüş ve düşünceleri savunmaya yönlendirdiği ve homojen bir yapı oluşturmaya çalıştığı için pay sahibidir.

MEHMET ALİ KILIÇBAY

1945'te Ankara'da doğdu, Orta öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni 1969 yılında bitirdi. Bir süre Ziraat Bankası'nda uzman olarak çalıştı. 1977 yılında Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisine asistan olarak girdi. 1982 ocağında iktisat doktoru oldu. Halen Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

Yayımlanmış eserleri: Bir tane telif kitap (Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı), iki telif kitabının ise hazırlıkları bitti, yakında yayımlanacak, Rönesans ve Doğu sorununa ilişkin bir dördüncüsünün ise hazırlıkları sürüyor, 1992 yılı içinde yayıncısına teslim edilecek.

İçlerinde Braudel'in Akdeniz'i ve DUBY ile Marc Bloch gibi tarihçilerin eserlerinin de bulunduğu 32 çeviri kitap. Braudel'in üç ciltlik Maddi Uygarlık ve Kapitalizm adlı eserinin çevirisi de bu yıl içinde yayımlanacak.

Çeşitli dergi, gazete ve yayın organlarında yayımlanmış 400'ün üzerinde makale.

Genel olarak Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne. Siz Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Kürt sorununa genel açıdan bakmak, onu dünya oluşumları çerçevesinde belli bir yere oturtmak anlamına geliyor. O zaman yüzlerce yıldan beri bir arada yaşamış olan iki halktan birinin, neden ancak belli bir süreden beri «sorun» haline geldiği anlaşılabilir. Yeryüzünde hiçbir devlet, saf, tek bir ırktan oluşan bir halka sahip değildir. Daha açık bir ifadeyle, her modern ulus mutlaka birçok etnik unsurun karışımıdır. Bu karışım tarih içinde çok gerilere giden

bir süreç içinde, hem de şimdi, hâlâ süren bir oluşum olarak ortaya çıkmaktadır.

O halde ulusun tabanı etnik özdeşlik değildir. ABD'yi veya Fransa'yı oluşturan toplumlar buna iyi birer örnektirler. Ulusun tabanının etnik özdeşlik olmamasına rağmen, Türkiye'de ulusallık birçok kimse açısından ırksal bir bağlantı içinde kavranmaktadır. Kürt sorununun temelinde yatan nedenlerden biri budur. Kürtler de kendi ulusallıklarını Türk resmi tezlerinin aynasında üretmeye çabaladıkları için, onlar da etnik tabanı öne çıkartma eğilimindedirler. Oysa ne Türkler, ne de Kürtler etnik açıdan saftırlar. Her ikisi de tarih boyunca büyük karışımlardan geçmişlerdir ve Anadolu'daki uzun süreli beraberlikleri esnasında birbirleriyle çok karışmışlardır. Yani kısacası, etnik açıdan kimin Türk, kimin Kürt olduğuna karar vermeyi belirleyebilecek, herhangi bir objektif kıstas yoktur, bunun tersine tavırların hepsi de ırkçı ve faşisttir. Bu açıdan Kürt sorunu genel düzleminde ulusal olmaktan çok, siyasal-ekonomik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Sizce Kürt sorununun çözümünde en makul yol ne olabilir? Özerklik, federasyon ve bağımsızlık yaklaşımları var...

Kürt sorununun ancak demokratik yollardan çözülebileceğine inanıyorum (tıpkı tüm toplumsal sorunlar gibi). Hal böyle olunca, ne resmi ideolojinin tezleri, ne de kendiliklerinden Kürtler adına konuşan ve davrananların önerileri değer kazanmaktadır. Bu sorun çerçevesinde olup bitenlerde halkın sesi ve oyu hiç duyulmamaktadır, zaten halk örgütlü de değildir, fikir bile oluşturmamakta, zaten oluşmuş olan basmakalıp ideolojilere maruz kalmaktadır. Kendine sunulan alternatiflerden birinin veya diğerinin doğrultusunda davranması onun tercihlerinin değil, çaresizliğinin belirtisidir. Demek ki öncelikli sorun demokrasinin tüm temel kurumlarıyla birlikte yerleşmesidir. Demokrasi yerleşmeden getirilecek her «çözüm» azınlığın çoğunluğa veya çoğunluğun azınlığa tahakkümü olacaktır, halkın özgür iradesini ve tercihlerini yansıtmayacaktır. Bu açıdan benim kişisel kanım, sorudaki «özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık» gibi üçlü bir alternatif grubunun dışında yer almaktadır. Çünkü bunların hepsi de siyasal çözümlerdir, tepeden inmedir, iki tarafın siyasal seçkinlerinin anlaşmasıyla gerçekleştirilebilir niteliktedir ve toplumsal nitelikleri yoktur.

Böylesine bir tartışmanın yapılabilir olması için siyasal iradenin belirmesi gerekir. Oysa Türkiye’de henüz halk katında belirgin bir siyasal irade yoktur, demokrasi ve buna bağlı kurumlar yerleşmemiştir. Bu durumda, bu önerilerden herhangi birinin gerçekleşmesi zorunlu olarak elitlerin tercihi olacak ve halk gene devre dışı kalacaktır. Böylesine bir çözümde bağımsızlığın veya özerkliğin ne gibi bir anlamı olabilir?

Ben kendi hesabıma sorunun toplumsal-ekonomik düzlemde çözülebilirliğine inanıyorum. Türkiye’de insanlar kimliklerini istedikleri gibi oluşturabilmelidirler. İsteyen Kürt kimliğini geliştirebilmelidir, ama isteyen de laik, Müslüman, bireyci, ateist, travesti vb. akla gelebilecek diğer tüm kimlikleri de geliştirebilmelidir. Türkiye insanının nasıl bir kimliğe sahip olmasının gerektiğine yukarılardan karar verilmemelidir. Eğer bunlar gerçekleştirilmeden Kürt sorununa çözüm getirilmeye çalışılırsa ve sayılan üç alternatiften biri gerçekleşirse, biri Türk, diğeri Kürt denilen, ama bireysellikler küresi hiç olmayan insanlar çıkacaktır ve bunların etnik adreslerinin dışında her şeyleri birbirinin aynı olacak ve büyük bir olasılıkla da bu iki insan birbirine düşman olacaktır (Yugoslavya buna iyi bir örnektir).

Eğer en başa demokrasi, insan hakları, özgürlükler gibi idealler konulmazsa Kürt sorununa çözüm değil, çözümsüzlük getirilir veya daha doğrusu yeryüzünde hiç de eksik olmayan, az gelişmiş ve totaliter, baskıcı, halkına hiç önem vermeyen devletlerden biri daha yaratılmış olur.

Körfez savaşından sonra ABD bölgede kalacağı benziyor. ABD’nin bölgede kalması Kürt hareketlerini ve bölgedeki gelişmeleri sizce nasıl etkileyebilir?

ABD’nin bu ülkede kalması geleneksel Kürt önderliğini bu ülkeye yaklaştıracak, onun dümen suyuna sokacak, onun himayesini arayacaklarmış gibi gözüküyor. Bu arada belirtmeliyim ki, bu aşamada bir Kürt hareketinden söz etmek, bana bir yakıştırma gibi gözüküyor. Çünkü yalnızca bir söylenti üzerine milyonlarca kişinin yerini yurdunu bırakarak göçe kalkıştığı ve Batılıları yardıma çağırdığı bir toplumda, ne ulusal ne de demokratik haklar doğrultusunda verilen bir mücadeleden söz edilebilir. Bana bu insanlar henüz maddi düzlemin üzerinde, ideal bütünlüklere ulaşabilmişler gibi gelmiyor. Güçlü ülkelerin dikkatini çekmek için halkını bu kadar büyük bir

riske atan Talabani veya Barzani gibi önderlerin kendi insanlarını sevdiğine veya onlara değer verdiğine inanmıyorum. Keza yabancı ülkelere kaçak işçi olarak gittikten sonra, sınır dışı edilme tehlikesiyle karşılaştığında birdenbire Kürt milliyetçisi kesilerek siyasal iltica isteyenlerin ikiyüzlülüklerini de nasıl bir ulusal mücadele sürdürdüklerinin kanıtı olarak görüyorum.

Bu açıdan Kürt hareketi demokrasiye yönelmediği için bu cins önderliklerin ve küçük insanların sultasında kalacak. Ve ABD denetimine, himayesine girerek emperyalizme teslim olacak gibi gözükmektedir.

Anladığım kadarıyla Kürt örgütleri hakkında olumlu düşünceleriniz yok..

Kürt hareketlerinin şu andaki önderlerinin tümü de buralara tepeden inme, çoğu zaman aşiret ilişkileri gibi köhne bağlantıları kullanan, volantirist gruplardır. Bir önceki soruya cevap verirken söylediğim gibi, soruna demokratik önceller doğrultusundan yaklaşmadığı sürece, halkının cellatlarıyla öpüşen ve bunu yüksek siyaset sanan çapsiz, gayriciddi, ilkesiz önderlerden başka bir şey ortaya çıkmayacaktır. Demokrasi olmazsa ancak bu tip paternalist önderlere mahkûm kalınacaktır.

PKK için de aynı şeyleri mi düşünüyorsunuz?

PKK hareketini, baştan beri sorulan sorulara verdiğim cevapların doğrultusunda, ulusal bir hareket ve ulusal kimlik oluşturmaya yönelik bir siyaset olarak görmüyorum. Bu hareketin nesnelleşmiş ve olgunlaşmış bir programının olduğunu da sanmıyorum. Dünya siyasetinde ve ekonomisinde meydana gelen radikal değişikliklerin ciddi bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu sanmıyorum. Doğu Anadolu'nun ekonomik ve siyasal gecikmişliğinin bir koz olarak kullanılmasını oportünist bir politika olarak görüyorum.

PKK hareketi oluşturmayı düşündüğü Kürt siyasal varlığının niteliği bile çok belirgin değildir. Bana öyle geliyor ki, bu hareket ulusal hasıladan daha fazla pay almak için yürütülen bir şantajdır. Çünkü rakamlara bakıldığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ulusal hasılaya yaptıkları katkı ile bu hasıladan aldıkları pay arasında ikincisinin lehine bir farklılık bulunmamaktadır. Bu payı daha da arttırmanın bir şantajına girilmiş gibi geliyor. Bu koşullar altında

PKK'nın demokratik ve ulusalcı bir hareket olduğunu sanmıyorum.

Ne oldu da 70 yıllık Kürtlerin varlığını yadsıyan resmi politika sarsıntılar ortaya çıktı? En azından böyle bir sorunun varlığı kabul edilmiş gözüküyor...

Kürt varlığının resmi söylem düzeyindeki inkârının temel nedeni, Türk ulusçuluğunun sanılanın tersine çok yeni ve oturmamış olmasıdır. Resmi politika Türk ulusunun inşa sürecini etnik bir bazda yürüttüğü için hem Kürt varlığını inkâr etmiş, hem de Kürtler kendi kimliklerini etnik bazda oluşturma gibi sağ bir tavır içine girmişlerdir. Bu, iki taraf açısından da büyük bir hataydı. Türkiyelilik bilincinin oluşturulması gerekirdi.

Kürt varlığının inkâr edilmesinin dış nedenlerinin başında da, ABD ve Batı Avrupa'nın kendi dünyasal egemenliklerini pekiştirmek üzere, Doğu blokunu hayali bir süper güç halinde sunmaları gelmektedir. Soğuk savaş adı verilen bu süreçte, Batı veya Doğu kamplarına mensup tüm ülkelerde statüko büyük bir titizlikle korunmuştur.

Soğuk savaşın ve hayali süper gücün kendini tasfiyesi, tüm dünya ölçeğinde bütün kalıpların tartışılır hale gelmesine yol açmıştır. Bütün bunların bileşik etkisi, Kürt varlığının kabulü sonucunu doğurmaktadır.

Sizce «Milli mücadele» ulusal bir hareket miydi? Kürt halkı bu mücadelenin neresinde duruyor?

Milli mücadele ulusal bir hareketti, çünkü olayların sıcağı içinde çeşitli tabakaların kurdukları ilişkiler veya bunların beklentileri her ne olursa olsun, sonuçta ortaya bir ulus-devlet çıkmıştır. Olayları tersinden okumak anlamayı kolaylaştırabilir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli Batılı ülkeler tarafından işgal ve ilhak edilen Anadolu ve Rumeli topraklarında, niteliği her ne olursa olsun, herhangi bir direnme gösterilmeseydi, bugün Asya ve Afrika ülkelerinin çoğunun başına gelen bir sorun, Türkiye'nin de başına gelir ve hemen hemen aynı ulusallık (etnik tabanlı değil) küresine mensup bir alanda, çok sayıda siyasal birim ortaya çıkar ve sonuçta giderilmesi hemen hemen olanaksız yapay bölünmeler oluşurdu. Örnek olsun diye, Arap âlemindeki yapay sınırları zikretmek isterim.

Kürtler milli mücadeleye kendi ayrı kimliklerini coşturmak için

katılmamışlardır ve o tarihlerde böyle bir bilince de sahip olmamışlardır.

Kürt sorunu karşısında Türkiyeli aydınların bugüne kadarki yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz. Türkiyeli aydınlar bu konuda üzerlerine düşen görevi yerine getirebildiler mi?

Ben aydının bir sorumluluğu olabileceğine inananlardan değilim. Aydın bir görevi olduğunu da sanmıyorum. Aydına görev ve sorumluluk yükleyen düşüncelerin toplumu korporatist şekilde örgütlemek isteyen totaliter düşüncelerden kaynaklandığını düşünüyorum.

Bunun yanı sıra, bana göre bu bağlamda asıl sorulması gereken soru Kürt aydınlarının tavrının ne olduğudur. Uzun süre sol jargon içinde konuşan ve Türkiye'nin tümü için çözüm önerilerinde bulunan Kürt aydınları, özellikle son on yıldan beri partikülarist bir söylem içinde yer almaktadırlar. Dünyada sosyalizmin irtifa kaybetmesinden ve uzunca bir süre bir şeye deva olamayacağının anlaşılmasından kaynaklanan bir oportünizm mi söz konusu acaba?

Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm Türkiyeli aydınları nasıl etkiledi?

Kemalizm Kürt sorunu konusunda Türk aydınlarının önemlice bir kesimini derinden etkilemiştir, ayrıca resmi tezlerin Kemalist aydınlar tarafından kotarılması ve tüm resmi ideolojik sistemin tabanının bunun üzerine oturtulması Türkiye'de fikir oluşturabilen ve ifade edebilen hemen herkesi az çok etkilemiştir. Sol eğilimli düşüncelerin de bu etkilenmenin dışında kaldıklarını sanmıyorum.

Kemalizm esas itibarıyla Fransız aydınlanma hareketinin dolaylı bir yansımasıdır, bu açıdan ulus kavramı teritoriyal olarak ortaya çıkmakta ve bir ülkeyi oluşturan halkın tümü olarak anlaşılmaktadır. Ancak, bu düşüncenin Fransız aydınlanmasından ayrılan kısmı, çok uluslu bir imparatorluktan müdevver bir devlet olmasıdır. Osmanlı'nın çokulusluluğuna karşı bir ulus-devlet inşa etmek isteyen Kemalistler, bu devletin Osmanlıdan radikal farkı olduğunu belirleyebilmek için, etnik tabanlı bir Türk ulusçuluğu oluşturmuşlardır. Osmanlıyla cumhuriyetin farklılığını vurgulamak üzere, Asya kökenlerine atıf yapılması, daha sonradan Türk ulusçuluğunun vurgusunun buraya vurulmasına yol açmıştır. Bu da Türkiye'de oturanların hep-

sini Türk etnik unsuruna mensup kabul etme gibi bir kavramsallaştırmaya ulaşmıştır. Belki paradoksal olacak ama, Kürt tezleri de bu noktadan itibaren ortaya çıkmakta ve Asya kökenine antitez olarak kendilerinin minik bir Mezopotamya kökenini ileri sürerek etnik Kürt ulusallığını inşa etmektedirler. Bu açıdan Kürt tezleri de son derece Kemalisttir.

Böylece Kemalist doktrinin en fazla Kürt milliyetçileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Türk ulusçuluğunu etnik taban üzerine oturtan sağ Kemalistlerin aynasında, Kürt ulusçuluğunu etnik bir tabana oturtmakta ve tıpkı onlar gibi tarihin harmanladığı birçok etnik unsurun karışım olduklarını gündeme getirmemektedirler. Böylesine ideolojik bir temel üzerinde kurulacak bir Kürt devletinin çok baskıcı ve totaliter olacağına, kendi halkına hiçbir özgürlük tanımayacağına şimdiden bahse girerim.

Peki bu noktada bir soru daha sormak istiyorum. «Anti-emperyalist» ve «mazlum milletlere örnek» gösterilen Milli Kurtuluş Savaşı sonrası Kürt halkının mazlum duruma düşmesi, asimilasyon politikasına maruz kalması sizce bir çelişki olarak ele alınabilir mi?

Milli Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalistliği ile soruda ifade edilen «asimilasyon politikası» zıtlasmalı terimlerdir ve aynı düzlemde ele alınmaları mümkün olmayan kavramlardır. Bir kere, Milli Mücadele öncesinde Türk ulusu potansiyel olarak vardı, Kürt ulusu ise potansiyel olarak bile yoktu. Çünkü iyice anlaşılması gereken nokta, ulusun tabanının etnik veya ırksal bir oluşum olmadığıdır. Böyle kabul edilmesi halinde tarihin her aşamasında uluslar bulmak mümkündür. O zaman sorular birbirini izler, Eski Mısırlılar Arap mıydılar? Romalılar İtalyan mı, Fransız mı, İspanyol muydular vb. Bunlar tabii ki anlamsız sorulardır, ancak ulusu etnik bazda kurmaya çalışmak ister istemez bu sorulara götürür. Belli bir kültürel küreye mensubiyeti ve siyasal bir birlik oluşturma iradesini ifade eden ulus kavramı, çok yeni bir terim olup, en fazlasından 18. yüzyılın sonuna kadar geri gidebilmektedir.

Osmanlı devletinin 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında yaşadığı hızlı aşınma süreci içinde, çok sayıda ulus-devlet ondan kopmuştur ve sonunda geriye Anadolu ile Trakya'nın bir bölümü kalmıştır; işte Türkiye ulus-devleti burada inşa edilmiştir ve milli mücadele de bu inşa sürecinin katalizörlüğünü yapmıştır. Türk ulusu, resmi tezlerin

aksine saf bir Türk etnik unsurunun üzerine kurulmamıştır, kurulamazdı. 600 yıllık Osmanlı tarihi, ondan önce 250 yıllık Selçuklu tarihi, ondan önce hemen hemen 1000 yıllık Roma-Bizans tarihi birlikte okunduklarında, Anadolu'nun bir ırklar harmanı olduğu görülecektir. Türk ulusallığı bu harmanın üzerinde kurulmuştur. Ve zaten bütün ulusallıklar böyle kurulur. İtalyan, İspanyol, İngiliz veya Fransız ulusallıklarından hiçbirisi saf bir ırkın üzerinde temellenmemiştir. Örnek vermek gerekirse, Fransa'nın Brötanya bölgesinde yaşayanlarla İrlandalılar ve İskoçlar köken olarak aynı ırktandırlar; bunun yanı sıra Fransa'nın Normandiya bölgesinde yaşayanlarla Danimarkalılar aynı etnik unsura mensupturlar. Fransa'nın Savua bölgesinde yaşayanlarla İtalyanlar aynı etnik unsurdandırlar. Bu gibi örnekleri sonsuza kadar artırmak mümkündür. Bu açıdan Kürt ulusallığının etnik bir temel üzerinde inşa edilmesi projelerini gerici ve emperyalizme hizmet eder nitelikte buluyorum.

Türk solu 10 yıl öncesinde Kürt sorununu daha çok sınıfsal çözümler içinde düşünüyordu. Son gelişmelerden sonra ise sorunun etnik boyutu daha çok öne çıkıyor. Bu gelişmeyi nasıl açıklıyorsunuz?

Türk solunun Kürt sorununa başlangıçta daha çok sınıfsal bir açıdan yaklaşması, toplumsal-ekonomik analizlerinin daha doğru temellere oturmasıyla ilgiliydi. Bugün sol ideolojilerin içinde bulundukları bunalım, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bazı sol kesimlerin sağ bir söylemi benimsemelerine yol açmıştır. Bu açıdan solun Kürt soruna etnik tabandan yaklaşması sağa kayışının bir göstergesidir.

Kürtlerin ayrı bir ulus olduğu, özgün bir kültüre sahip oluşu, toplumsal çelişkilerin yalnız sınıfsal değil, ulusal bir yanının da olması hemen hemen Türk edebiyatına yansımamıştır. Bu ilgisizlik nereden gelmektedir?

Ben ulusal çelişki diye bir kavramı anlayamıyorum ve böylesine bir söylemin de tarihi, bir ırklar ve uluslar mücadelesi olarak gören Nazi ideolojisine ait olduğunu düşünüyorum. Evet farklı uluslar vardır, ama ulusal çelişki olmaz, sınıfsal çelişki olur.

Türk edebiyatı sözü de bu soruda etnik bir bazda ele alınmış gibi gözükmektedir. Buna Türkçe edebiyat denilmeliydi; çünkü örneğin

Osmanlı döneminde Arapça veya Farsça yazan Türkler ve Kürtler olduğu gibi birçok başka kökenden insan da Türkçe yazmışlardır. Bence burada bir ilgisizlikten çok, Kürtçenin bir edebiyat dili olarak yoğrulmaması söz konusudur. Çünkü aynı durum Afrika'da da karışımıza çıkmakta, pek çok aydın anadillerin yerine İngilizce veya Fransızca yazmaktadırlar.

Peki Kürt kültürünün baskı altında tutulduğu, yağmalandığı düşüncesine katılıyor musunuz?

Kürt kültürünün baskı altında tutulması, Türkiye'nin tümünün baskı altında tutulmasından pek farklı olmamıştır. Türkiye insanların hemen her alandaki ifade özgürlükleri ve kimlik oluşturma çabaları şiddetli bir baskı altında tutulmuştur. Resmi ideolojinin çizdiği sınırlar dışındaki her tür yöneliş aynı şiddetle bastırılmıştır. İnsanlar solcu, ateist, eşcinsel olamadıkları gibi, Kürt de olamamışlardır. Kürtlere özel bir muamelenin olduğunu sanmıyorum. Sürüden ayrılan herhangi bir kimseye ne yapıldıysa onlara da o yapılmıştır. Bir baskı rejiminde tüm insanlar bundan nasiplerini şöyle veya böyle aldılar. Ama burada asıl merak ettiğim nokta, Kürtlerin ayrı kimlik oluşturmaları için mücadele edenler, diğer farklı kimliklere hayat hakkı tanımaktan yana mıdır? Örneğin çok basit olarak, eğer bir Kürt devleti kurulursa o devlette herkes Kürt kimliği içinde mi olacaktır, yoksa isteyenler Türk kimliği veya başka bir kimlik geliştirebilecekler midir? Bu devlette ateistler, eşcinseller, marjinaler veya herhangi bir resmi ideoloji dışı unsur kendini kolaylıkla ve rahatça ifade edebilecek midir? Bütün bunları sorarken aklımda, Kürtlerin kendi aralarında yaşamakta olan minik azınlıkları, yani Süryanileri, Keldanileri, Ermenileri nasıl yok ettikleri aklıma geliyor. Ayrıca gene belirtmeliyim ki, hep bir Türk asimilasyonundan söz edilmiştir, ama Kürtlerin asimile ettikleri Türklerden hiç söz edilmemektedir. Uzun süreden beri büyük bir baskı rejiminde yaşayan bir toplumun Kürt kesiminin bunları aşarak demokratik ve insan haklarına, farklılıklarına saygılı bir düzeye yükseldiğini düşünmek abestir. Onun için önce demokrasi. Bu olmadan ortaya garip ve baskıcı bir devlet daha çıkacaktır.

YALÇIN KÜÇÜK

1937 doğumlu. 1961 yılında SBF'den mezun. Mezun olduktan sonra bir süre DPT'de çalıştı. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalıştı. Doktorasını İngiltere'de yaptı. 12 Mart'ta çalıştığı üniversiteden atıldı. Yankı ve Cumhuriyet gazetelerinde ekonomi yazıları hazırladı. İkinci TİP'in kurulmasından sonra partinin çıkardığı Yürüyüş dergisinin başyazarlığını yaptı. 1978'de TİP'ten ve Yürüyüş dergisinden ihraç edildi. 12 Eylül 1980'e kadar TİP'ten ayrılanlarla birlikte Sosyalist İktidar adlı bir dergi çıkardı. 12 Eylül'de çalıştığı üniversiteden tekrar atıldı. «Bir Yeni Cumhuriyet İçin» adlı kitabı nedeniyle bir yıl tutuklu kaldı. Şu an Gazi Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve Toplumsal Kurtuluş dergisinin yazarı. Eserlerinin bazıları: Aydın Üzerine Tezler, Türkiye Üzerine Tezler, Bilim ve Edebiyat, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, Nereye Gidiyoruz, Bir Yeni Cumhuriyet İçin.

Sayın Yalçın Küçük, sizce Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları nedir? Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Uluslaşma aşamasına geç girmiş bir halkın, dört duvar arasında kimlik arayışıdır. Bu sorunun çözümünün bölgedeki diğer önemli siyasal sorunların çözümüne olumlu yönde katkıda bulunacağını düşünüyorum.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu düşünenler var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Kürtlerin ve Kürdistan'ın teknik anlamda sömürüldüğü düşüncesine katılıyorum. Bu bölge ile Türkiye'nin Batı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkları zamanla artmıştır. Bu, bir sömürülme olduğu-

nu gösteriyor. Daha iyisini buluncaya kadar «sömürge» sözcüğüne bir itirazım yok. Ancak bilimsel kavramlar bulunmalıdır; çünkü, klasik sömürgelerde sömürülen halkın dili ve kimliği, kültürü, üzerine sansür konmuyor. Ayrıca sömürülen halkın zenginleri bu ölçüde sömüren sınıflar arasında yer alamıyor.

Türkiye'nin kolonyalist bir ülke sayılması halinde sömürge kavramının uygulanması tartışmalıdır. Ancak Türkiye'nin emperyalist aşamaya girmesi halinde ve bu sırada Kürtlerin bir ulusal mücadele yürütmeleri söz konusu olursa, yine de bu sözcük daha az sakıncalıdır.

Dört ülkeyi, hatta Sovyetler Birliği de düşünüldüğünde beş ülkeyi ilgilendiren Kürt sorununun çözüm yolu sizce nedir?

1 Mayıs 1987 toplantısında ortaya attığım Doğu Sosyalist Cumhuriyetler Birliği çözümdür. Bu programı, o sırada, Kürt sorununu düşünerek de ortaya atmıştım.

Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler söz konusu edilecek olursa söyleyeceğim şudur: Ermenistan, 'Doğu Sosyalist Cumhuriyetler Birliği' içinde yer almalıdır. Benim önerdiğim «Birlik» Kürtlerin yaşadığı bütün ülkeleri içine alıyor.

Sizce Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi?

Ayaklanmayı yürüten hareketler ve liderleri hiçbir zaman kendi güçlerine güvenmediler. Hep büyük devletlere yaslandılar. Yastık çekilince yenildiler.

Batı ve ABD Kürt sorununda nasıl bir çözüm peşinde?

Bölge dünyanın merkezi haline geliyor. ABD, geleneksel Kürt devleti programını gözden geçiriyor, ancak Kürtler üzerinde bir üst hegemonya arıyor. Almanya, Yugoslavya'nın parçalanması üzerine emperyalist heveslerini açığa çıkardı. Amerika ve Türkiye'nin izlediği yönde ve kendisi için Kürt insanından sempati toplama arayışına başladı. Tutucu Kürt liderlerine dayalı bir siyasal organizmanın arayışı içindeler.

Ne oldu da Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık resmi politika nispî de olsa sarsıldı. Sizce bunun nedenleri ne?

Üç boyutu var. Birincisi Kürtler uzunca sayılabilecek bir mücadeleyi yerleştirdiler. 1984 yılından beri şiddeti yöntem seçen bir

mücadele var ve bastırılmıyor. İkincisi, kent kesiminde, DGM ö-
nünde, hapislerde, Kürt varlığını kabul ettirebilmek için inatçı bir
yol çizildi. Üçüncüsü, bunların da etkisiyle, Türkiye emperyalist bir
programa yöneldi. Irak savaşıdan sonra Türkiye bu bölgede, bugün
en güçlü emperyalist ülke olan Amerika'ya bağımlı bir ikinci sınıf
emperyalist ülke olabileceğini düşündü. Emperyalist ülke çok dilli
ve çok halklı ve hatta ulusludur. Emperyalizm programını uygula-
maya koyan ülke, «içeride» politik sorunlarını azaltmak durumun-
dadır. Türkiye, Kürtlere en az Irak'taki kültürel hakları tanımadan
bölgede emperyalist bir güç olamayacaktır. Ayrıca Türkiye böyle bir
açılımı yapmazsa, Amerika'nın himayesinde tutucu bir Kürt devleti
projesi dosyada bekliyor. Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti, kim tarafın-
dan kurulursa kurulsun, Türkiye'ye yönelecektir. Bu nedenle Türki-
ye, yaklaşım değiştirmiştir.

**Irak Kürt liderleri ile Ankara arasında son dönem ortaya çıkan
diyaloga nasıl bakıyorsunuz?**

Barzani ile daha önce de görüşme ve işbirliği olduğu biliniyor.
Ancak gizli kalıyordu. Şimdi Barzani ve Talabani ile Türkiye arasın-
daki yakınlaşma, Ankara'nın uvertürü ile başlıyor; Ankara, Kürtler
üzerinde hegemonya kurmaya karar verince hem genel olarak Kürt
halkının sempatisini kazanmak ve hem de giderek Kürtler arasında
Türkofil taraf veya parti yaratmak zorundadır.

Kendilerini Irak ile ve özerklik programı ile sınırlayan Barzani
ve Talabani'nin Türk açılımına olumlu yaklaşması doğal görünüyor.

**Kürt örgütleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Türkiye'nin
Kürt sorununda reforma yönelmesi PKK'yı nasıl etkiler?**

Kürt örgütleri giderek iki kategori içinde toplanıyorlar. Bir
yandan sınırlı bir özerklik ile yetinmek ve bunu da büyük devletlerin
yardımlarıyla gerçekleştirmek isteyen, zorda kalmadıkça zor kullan-
mayı reddeden bir kategoridir. Diğeri, Kürdü değiştirerek güçlendir-
meye çalışan ve ulusal sorunu mümkün olan ölçüde sınıfsal temelde
çözmeye çalışan ve kendi gücüne dayanmayı ilke edinenlerin temsil
ettiği kategoridir. İkinci kategoriye PKK temsil ediyor. Buna uyum
göstermek isteyen başka Kürt hareketleri de çıkıyor, ancak henüz
burada temsilcilik ve teklik PKK'ya aittir. Diğeri'nin en «iyi» temsil-
cisi ise Barzani'nin başında bulunduğu Irak KDP'sidir. Kürt hareket-

leri tarihinde ayrı bir yeri olan Irak KDP'si şimdi giderek ağırlığını yitiriyor.

Türkiye hükümetinin Kürt cephesinde reform hareketinin ilk önce, PKK'nın gelişmesini durdurucu etki yapması beklenirdi. Öyle görünüyor, reform ihtiyacının kabul edilmesi geç kalmıştır.

Politikada zamanını geçirmiş önlemler, çok zaman, kendinden beklenenin tersi yönünde etki yapabiliyor. Şimdi benzer bir durumla karşılaşıyoruz. Ankara'nın açılımı ile PKK'nın hem eylemlerini çeşitlendirebilmesi ve hem de kütle hareketleriyle özdeşleşmesi eşzamanlı gerçekleşti.

GAP Kürt sorununa nasıl etki eder?

Tek başına teknokratik programların halklar ve uluslar sorununu çözemediğinin en kalıcı örnekleri Sovyetler Birliği'nden çıkıyor. Olumsuz bir etki yapacağını sanmıyorum.

Türk ve Kürt sol örgütlerinin bundan sonra ortak örgütlenmesi mümkün mü? Yararlı olur mu?

Hiç kuşkusuz yararlı olur. Amaç edinilmelidir.

Ancak acele edilmemelidir. Karşılıklı güvensizliklerin ortadan kalkması için son derece özverili ve son derece hoşgörülü ortak eylemler dönemi yaşanmalıdır. Ayrıca Türk örgütleri başarısızlık kompleksinden kurtulmalıdırlar. Bunun için başarılı eylemler ve aynı zamanda iç telkin mekanizmalarını çalıştırmak gerekiyor.

Kürt sorunu konusunda Türkiyeli aydınlar üzerlerine düşeni yerine getirdiler mi? Türkiyeli aydınların bu konudaki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aydın hareketinde önemli olan niteliktir. Kütlesellik önemli değildir. Bu açıdan bakıldığında Türk aydınının Kürt sorununda yüzünü ağartan örnekler bulunuyor. Bunlardan üçünü sayabilirim. Birincisi, 1960 yıllarının ikinci yarısında TİP tarafından düzenlenen 'Doğu Mitingleri'dir. Çok önemlidir. Başlangıçtır. İkincisi, İsmail Beşikçi'dir. Doğu Mitingleri'nin de çocuğu ve araştırmacıdır. Beşikçi, tek başına, büyük bir kütlenin yapabileceğinden fazlasını yapmıştır. Üçüncüsü Bilgesu Erenus'tur. En zor zamanlarda Toplumsal Kurtuluş'un sahipliğini üstlenmesi, bu nedenle PKK propagandası gerekçesiyle hücrelere konması bir yana, Eylülüst dönemden çıkarken

Kürtçe söyleme ıırını açmıştır. Kürtçe söylemede, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, Kürt kökenli sanatçılar bile, Bilgesu'dan sonra geldiler. Bu konuda Yeni Ülke'ye günah çıkartan aydınlar, üzerlerine düşeni yapmayanlar.

Aydın tartışmasında ve aydınlara yaklaşımda eleştiriyi elden bırakmamak gerekiyor. Nitekim, üzerlerine düşenin yapıp yapılmadığı sorununda Yeni Ülke'ye günah çıkartan aydınlar, yakın bir zamanda, Murat Belge tarafından hazırlanan çok geri bir bildiriyi imzalamaktan geri kalmadılar. 8 Ağustos 1991 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bu bildiri, imzalayan aydınların bir pişmanlık dilekçesi niteliğindedir. Uzun yıllar «Atatürk milliyetçiliği» ile övünen aydınlar, Kürt ulusçuluğunun güçlenmesi sırasında milliyetçiliğin gericilik olduğunu öğreniyorlar. Ayrıca ayrılmanın da gericilik olduğunu ekliyorlar. Üstelik bunlar bir de sosyalizmin kötü olduğuna imza atıyorlar. Ulusların ayrılma pratiklerinin gerici ya da ilerici olduğu ancak sosyalizm içinde tartışılabilir; sosyalizmi reddeden insanların, milliyetçiliği kötülemek için sosyalizmi yardıma çağırmaları tutarsızlıktır. Toplumsal Kurtuluş, bu bildiriyi, çıkacak sayısında «Hoş geldin Hayri Kozakioğlu» dilekçesi olarak niteliyor. Altında imzaları bulunanlar sanki yalnızca PKK'ya karşı ıkımış bir görünümde dirler. Bu Kozakioğlu'nun da tutumudur. Sürekli uyanık ve titiz olmak gerekiyor. Kürtler de Türk aydınlarının kırıntılarını reddetmelidirler.

Kürt sorununa yaklaşımda sizce Kemalizm Türkiyeli aydınları nasıl etkiledi?

Kemalizm, Kürt aydınına kimliğini unutturdu. Türk aydını, kendisinden sonra uluslaşan halklara üstten bakan ve zenginleşmiş uluslara ise yaltaklanan bir kimliğe büründü.

şimdi etkisi azalıyor.

Türk solu ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi dünden bugüne nasıl değerlendiriyorsunuz?

Giderek her iki tarafı da zenginleştiren bir içeriğe kavuşuyor. Kürt sorunu, Türk aydınına enternasyonalist kimliği tatma imkânı veriyor. Kürt aydını da Kürt sorununun çözümüne özveriyle katkıda bulunuyor. Giderek yazğların ve özümelerin birliğine doğru yaklaşıyor. Sevindiricidir.

Sosyalizmin pratiği ile milli meseleyi çözemediği görüğu hâkim, bu konuda neler düşünöyorsunuz?

Teorik ve pratik bütönlöğu, her eylem künyesinin oturduğu bir teori ekseninin varlığı anlamına gelmektedir. Pratikte saçılmışlık, teoride eksen olma özelliği var. Sosyalizmde ve sosyalizm için mücadelede, hep pratik ve pragmatik açıdan bakmak durumunda kaldılar.

Başarısızlık teörinin iyice geliştirilmemiş ve pratiğin de teoriye bağlanamamış olmasından kaynaklanıyor. Bu, sosyalizmin eksikliği değildir. Sosyalizmin ulusal sorunu çözemeyeceğini kabul edemiyorum.

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ

1948'de Ankara'da orta halli bir memur ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokulu Ankara'da okudu. Orta öğrenimini Talas Amerikan Ortaokulu ve Ankara Atatürk Lisesi'nde sürdürdükten sonra İzmit Lisesi'ni bitirdi ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ne girdi. Siyasi olaylar yüzünden son sınıftan ayrılmak zorunda kaldı. 1968'den beri sol fikirleri benimsiyor. ODTÜ Fikir Kulübü Başkanlığı'ndan (1969) sonra, ilk Dev-Genç'in en son genel başkanlığını yaptı (1970). Daha sonra Mahir Çayan'ın kurduğu THKP-C'de Genel Komite üyeliğinde bulundu. 1969'da Milli Demokratik Devrim tezini savunular arasında yer aldı. Mahir Çayan-Mihri Belli ayrımında Çayan'la birlikte hareket etti. Çayan, Münir Ramazan Aktolga ve Yusuf Küpeli ile birlikte 4 imzalı olarak Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup'u yayımlandı. Bu yazı, bir anlamda THKP-C'nin doğuşu oldu. 10 kişinin öldüğü 30 Mart 1972'deki Kızıldere olayından tek sağ kurtulan kişiydi. 14 yıl hapis yatıktan sonra 1986 martında dışarı çıktı. Selimiye, Mamak, Maltepe askeri cezaevleriyle Niğde, Malatya ve Antep sivil cezaevlerinde yattı. Hapiste iken Marx, Engels, Lenin ve Plehanov'dan çeviriler yaptı ve imzasız olarak dergilerde yayımlandı. Sosyalizm Demokrat ve 11. Tez Dergilerinin yayın kurulunda ve Bilar/İstanbul yönetim kurulu'nda yer alıyor.

Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Sizce, Kürt sorunu nasıl bir sorun ve boyutları ne?

İlk önce, konuşmanın başlığı nedeniyle şunu söylemek istiyorum: Ben kendi kimliğini doğrudan bir aydın ve Türk olarak belir-

lemiyorum. Bu konuya benim bakışım, bir Marksistin, komünistin süreçle siyasal ilgi kurduğu noktadaki bakışı olabilir.

Kürt sorunu çok eski bir sorun, ama son altı-yedi yıl çok önemli. Son altı-yedi yıl içerisinde Kürdistan'da çok ciddi dramatik bir dönüşümün yaşandığını düşünüyorum. Bu dönüşüm iki noktada gerçekleşti. Birincisi: Geleneksel asimilasyon politikasının uğradığı kesin başarısızlık karşısında resmi güçlerin çıplak baskı politikasına geçmesi. İkinci nokta ise Kürtlerin, sürekli, kararlı bir siyasal öncüye kavuşmuş olması. Bu iki güç arasındaki çatışmanın belirlediği bir tarihi yaşıyoruz.

Geleneksel Kürt liderliklerinin devletle ya da devletin bir kanadıyla uzlaşarak çok alt perdeden sürdürdükleri muhalefet, bu dönemde kendi kaderini tayin noktasında son derece aktif ve kararlı bir çıkışa dönüştü. Bu durum hem Türkiye'nin toplumsal, siyasal niteliğini değiştirdi hem de Kürtlerin kendi kişiliklerine bakışlarını değiştirdi. Bunlar en önemli noktalar.

Ayrıca, devlete karşı insan hakları noktasında bile muhalefet edilememesi bu muhalefeti yürütemeyenlerin çürümesine yol açtı. Türkler Batı'nın sömürgelerinde yürütülen baskılar karşısında lirik bir duyarlılığa sahipti. Vietnam'da olanlara, Afrika'dakilere karşı son derece duyarlıydılar, ama diğer yerlerdeki baskılara karşı böylesine duyarlı olurken kendi sınırları içerisinde olanlara karşı duyarsız kalmanın ahlaki bir çürümeyi, kokuşmuşluğu da beraberinde getirdiğini düşünüyorum. Yani, zulme karşı sessiz kalma gibi bir ahlaksızlığı da Türkiye'nin iç yaşamına yaydığını ve bunun da son derece yozlaştırıcı bir etkisinin olduğunu söylemem gerek.

«Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi» olduğunu ileri sürenler var. Bu konuda siz neler düşünüyorsunuz?

Genel olarak sömürge dendiğinde akla prototip bir imaj gelir. Bu prototip imaj, iki halktan beyaz olanın deniz aşırı ülkede yaşayan renkli olanı denetim altında tutmasıdır. Türklerle Kürtler arasındaki ilişkiye bu biçimsel bakış açısından yaklaşıldığında, sömürge tanımının abartımlı olduğu söylenebilir. Ama ben böyle düşünmüyorum. Bence, Ekim Devrimi öncesi Çarlığın Türkmenistan'la ilişkisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır'la ilişkisi neyse, aşağı yukarı aynı durum burada da geçerli. Ancak temel bir fark var ki, Kürdistan söz konusu olduğunda birden fazla devletin denetimi gündeme geliyor.

Ama bu sömürge tanımıyla çok fazla çelişen bir olgu değil. Sorun, kendi kaderini tayin hakkını kullanma şansına, fırsatına sahip olmamış ya da fırsat tanınmamış olan bir halkın sadece iktisadi düzeyde değil toplumsal, kültürel, siyasal düzeylerde de bir başka halk ya da ulus tarafından denetlenmesidir.

Sömürge kavramından söz edildiğinde genellikle sömüren devletin diğer tarafın tüm iktisadi kaynaklarını yağmaladığı düşünülür. Bu yaklaşım eski sömürgecilik için doğru addedilse bile her zaman doğru ve her yerde geçerli değildir. Çünkü sömürge ya da nüfuz sahası edinmenin temel nedenlerinden biri ekonomik olsa bile özel durumlarda toprağın rakip devletin eline geçmemesi, siyasi sınırların stabilizasyonu da bunda etkili olabilir. Buradaki ilişkinin de buna uygun düştüğünü düşünüyorum.

Yani, bence ne oradaki bütün doğal kaynakların Türkiye tarafından yağmalandığı fikri ne de Türkiye'nin yıllık bütçesinin önemli bir miktarının üretken olmayan yatırımlar ve harcamalar nedeniyle bu bölge tarafından emildiği düşüncesi doğru ve kanıtlanabilir değil. Türkiye'nin kapitalizmin yeni gelişmeye başladığı 50'li yıllara gelinceye kadar oradaki doğal kaynakları sömürmek için çok ciddi bir çabası zaten olmamış.

Bence, Türkiye, Doğu'da tabii sınırlara erişebilme emelleri, emperyalistlerle olan uzlaşmalar, gerçek durum, tarihten gelen miras vs. nedenlerle burayı kendi milli sınırları içerisinde tutmakta fayda görmüştür. Özetlersek burası, özgül tarihsel koşullarda Türkiye Cumhuriyeti'ne eklemlenmiş bir iç sömürge dir.

Ulus devletler çağının kalkacağı sanılırken tam tersine tekrar ulus devletlerin öne çıktığı bir süreçte, sizce bu sorun nasıl çözümlenebilir?

Ben, bir komünist olarak bütün ulus devletlerin ortadan kalktığı bir dünya perspektifinden yanayım. Ancak, Türkiye'de yaşayan Kürtler kendi geleceklerini nasıl kurmak istiyorlarsa öyle kurarlar. «Bağımsız devlet olmazsa, federasyon olur» vs. türünden formüller icat etmek benim işim değil. Kürt halkının meşru temsilcileri hangi çözümü istiyorlarsa o çözümü dillendirirler. Türkiye'nin ezilen sınıfının temsilcileri de onlara o düzeyde karşılık verirler. Geleneksel rol saptanmıştır: Ezen ulusun sosyalistleri ayrılma hakkını teslim etmelidirler; ezilen ulusun sosyalistleri de birleşik bir emekçi ege-

menliğini telaffuz etmelidirler. Buna ulaşabilmek en iyi çözümdür. Ama tarih her zaman en iyi çözümler doğrultusunda gitmez.

Kürt halkı dört parçaya ayrılmış ve bu çerçevede hepsini kapsayan bir siyasi önderliğe henüz sahip değiller. Türkiye’de önderliği PKK yapmaktadır. PKK’nın çizdiği çerçeve de bana göre sosyalist taleplerle çelişmemektedir. Bu yüzden ben ayrılma hakkını çok daha büyük cesaretle ve çok daha güncel politika içinde savunma fırsatını bulacağımızı düşünüyorum; o yüzden de bu tavrı selamlıyorum.

Türkiye’de ve dünya konjonktüründe ne oldu da Kürt sorunu birdenbire ortaya çıktı?

Kürt sorunu sadece Türkiye’nin sorunu değil, Ortadoğu’da birçok devleti ilgilendiren bir sorun. Körfez krizi ve onu izleyen gelişmeler çerçevesinde Suriye, İran, Irak ve Türkiye’nin egemen devlet yapıları yerinden oynadı.

Türkiye ise Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nin artan, Sovyetler Birliği’nin azalan etkisi karşısında eğer kendi devlet yapısını bu değişmelere uyduramazsa bir adım bile atamayacağını gördü. Kürtlerin asimilasyonuna ve onların sömürgecilik sistemi çerçevesinde kontrol altında tutulmasına bağlı devlet yapısında reforma gitmeksizin Türkiye’nin üzerine düşen rolü oynamasına imkân yoktu. Bundan ötürü Türk burjuvazisi ve Türk devleti problemi bütün çıplaklığıyla ortaya koymak ve devlette bir reforma gitmek zorunluluğunu hissetti.

Ancak bunu kontrollü biçimde yapmak istiyorlar. Kürtler arasında da sınıflar var. Türk devleti de bu noktada, mülk sahibi sınıfların sözcüleri gibi görünenlerle ilişki kurmayı seçiyor.

Bu gelişmeler, Türk devletinin kurduğu ideolojik ve politik çerçeveyi öylesine paramparça etti ki «Kürt yoktur» denirken «vardır» denmeye başlandı. «Kürtler bağımsız bir politika yürütemez» denirken sıradan Kürt köylüsünün politik kitlesel eylemler içinde yer aldığını gördüler. Ve bu noktada devrimi belli sınırlarda tutabilmek için onun iç ayrımlarına oynama gerekliliğini ve Kürt gerçekliğini kabul etmeyi kaçınılmaz buldular.

Yanlış anlamadıysam bu durumun ortaya çıkmasından dünya konjonktüründeki değişimin yanı sıra PKK ve gelişen kitlesel mücadelenin de etkili olduğunu söylüyorsunuz. PKK’nın şu anki ve

gelecekteki durumu hakkında neler düşünüyorsunuz?

Çok yakından bilmediğim için afaki olmaktan korkarak kısaca bir şeyler söylemek istiyorum. Bugün, PKK, Türkiye’de mücadeleyi temsil etme yetkisini tarihten alan tek hareket. Bunu kabul etmeden Türkiye’de ne sosyalist ne de devlet politikası yürütülebilir. PKK’nın Türkiye politik hayatında bilinmesini sağlayan şey silahlı mücadeledir. Bu silahlı mücadelenin kimi zaman olumsuz etkileri de oldu. PKK, daha çok bir askeri aygıt olarak kavrandı. Önümüzdeki dönemde silahlı mücadeleyi nasıl sürdürecekleri tamamen onların bileceği bir şey. Ancak, Türkiye’de politik bir alan açıldı, bu politik alanın doğru şekilde kullanılabilmesi halinde PKK’nın Türkiye’de legal olmasa bile meşru bir güç haline gelmesi mümkün olabilir. Bu hassas zemini nasıl kullanacaklarını onlar daha iyi değerlendirir. Uluslararası düzeyde isedurumun biraz zorlaşacağını düşünüyorum. Önümüzdeki dönem iki açıdan önemli: Birincisi, askeri, lojistik bakımdan; ikincisi, hareket biçimlerinin çeşitlendirilmesi. Bu dönüm noktasını sıçrayabilirlerse çok önemli yerlere ulaşabileceklerini düşünüyorum.

Ankara ile Irak Kürtleri arasındaki diyalogu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu bölgede bulunan Suriye, Irak, İran ve Türkiye aslında birer rakiptir ve hepsi öteki devlet içerisinde kendi Kürdünü arar. Türkiye de kendi Kürdünü aradı ve buldu. Bunu, Türkiye bir miktar Sevr karşılığında bir miktar Misak-ı Milli takası yapmayı düşünüyor şeklinde formüle edebiliriz. Yani, Türkiye Irak Kürtleri aracılığıyla Musul ve Kerkük üzerindeki nüfuzunu arttırırken onların da Batılı devletlerin himayesinde Türkiye’de bir nüfuz elde etmesine izin vermeyi düşünüyor. Burada asıl önemli olan nokta, Kürdistan’ın geleneksel milliyetçi partileriyle, PKK’yı tasfiye etme hesabının yapılmasıdır. Bu, PKK’nın faaliyetlerini Irak ve İran’da yaygınlaştırması halinde Irak’ı da kapsayan bir projedir.

Türk hükümetinin projesi; olası bir özerkliğe kadar genişleyebilecek bir perspektif içerisinde Türkiye’de yönetimi zengin Kürtlerle paylaşmak. PKK’yı ve bağımsızlıkçı ya da devrimci Kürt hareketlerini KDP ve KYB’ye ezdirtmektir. Onların da çıkarlarının Türk devleti ile üst üste düşebileceği anlar var. Ancak, bunun kalıcı ve istikrarlı bir politika olarak yürütülebileceğine ihtimal vermiyorum.

Çünkü, Kürdistan'da hiçbir şey kristalize değil. Geleneksel liderliklerin ayağının altındaki toprak çok sağlam değil.

«Emperyalizmin Kürt meselesini kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı» düşüncesi var. Ne dersiniz, bu olayı emperyalizmle açıklamak mümkün mü?

Bu sorunu emperyalizmle açıklamaya çalışmak kendi yok sayışını meşrulaştırmanın yolu. Kuzey Kıbrıs'ta 150 bin Türk bağımsız devlet kurma hakkına sahip, ama burada beş milyon Kürt, devlet kurma hakkına sahip değil. Kıbrıslı Türklerin Türkiye gibi bir hamisi olması bunu meşru kılıyorsa, o zaman Kürtler de tabii olarak kendilerine emperyalistler arasındaki çelişkileri irdeleyerek hami bulma hakkına en az Kıbrıslı Türkler kadar sahiptir. Ayrıca Türkiye emperyalizmden bağımsız bir ülke olmuş olsa bütün bu söylenenlerin hâlâ bir geçerliliği olabilirdi.

Türk siyasal partilerinin bu konudaki yaklaşımını nasıl buluyorsunuz. İsmail Beşikçi'nin bir iddiası var «Türkiye'de Kürt politikasının Özel Harp Dairesi ve Milli Güvenlik Kurulu tarafından belirlendiğini» söylüyor. Bu noktada ne düşünüyorsunuz?

Bu iddia, bazı özerklikleri gözden kaçırsa, çok abartılı olsa bile genel olarak doğru. Türkiye'de hiçbir politik partinin hiçbir temel konuda kendine özgü bir perspektifi yoktur. Yani savaş ve barış, demokrasi ya da diktatörlük, büyük devletlerle ilişkiler, iktisadi ve temel siyasal projelerin tümü Türk Genelkurmayı'nda şekillenen şeyler. Dolayısıyla bu partilerin Türk Genelkurmayı'ya izin vermedikçe, telkinatta bulunmadıkça ya da bazı şeyleri görmezlikten gelmedikçe açılım yapabileceğini düşünmem mümkün değil. Bunun çok belirgin işaretleri var.

1950'den sonra tüm partilerin bir Kürt siyaseti olmuştur. Ancak, bunlar örtük siyasetlerdi ve yörede nüfuz kazanmak için hangi eğilimleri okşamak gerektiğine dair bir perspektifti. Kalıcı, açık, sorun çözücü politikalara sahip olduklarını söylemek mümkün değil. Bu mesele Türk Genelkurmayı ile PKK arasındaki ilişkilerde çözümlenecek. Bu noktada özerk bir politikayı belki İslamcılar geliştirebilir. İslamcıların özerk bir politika üretebilme yeteneği, onların da merkezi devletle olan çelişkilerinden kaynaklanıyor. Ama «özerk» politika doğru politika anlamına gelmiyor

GAP'ın Kürt sorununda ne tür etkisi olabilir?

GAP'ın devasa bir gelişmeye neden olacağını beklemek mümkün değil. Çünkü tarıma dayalı gelişme yollarının nihayet bir sınırı var. GAP da çok büyük ölçüde tarımsal alanları kapsayan bir proje. Şüphesiz bunun sanayide ikincil etkileri de olacak, ama doğrudan doğruya tarımsal bir gelişme projesinin bu sorunu temelden ve derinden etkileyebileceğini düşünmek güç geliyor. Ancak, gecikmiş biçimde yukarıdan aşağıya bir kapitalizmin gerçekleşmesi için çekici güç haline gelebilir. Toprağa bağlılığı nispeten azaltır, bu da Kürt kapitalist sınıfının teşekkülünü kolaylaştıracak. Öte yandan da ücretli emekçilerin Kürtler arasında sayıca artmasını sağlayacak. Dolayısıyla modern politikalar için açılımlar sağlayabilir.

Toprak mülkiyetinde esaslı bir değişiklik sağlayamayacağına göre hatta GAP'la birlikte kapitalist tarım için daha geniş olanaklar açılacağı için, eski yerel derebeylerin de iktidarı ve gücü sarsılacak. Topraklar çok büyük ölçüde batının büyük kapitalist çiftçilerinin eline geçmeye başlayacak. Bu durumda topraksız köylünün toprak sahibi olması değil, büyük kapitalist çiftliklerde işçiler haline gelmeleri söz konusu olacaktır. Yani özetlersek:

- 1- GAP kendi başına bu sorunun geleceğini derinden etkileyemez.
- 2- Etkilediği nispete sınıf ilişkilerini daha modern zeminlere çeker.
- 3- Milliyetçi ya da milli kurtuluşçu bir mücadeleden, toplumsal kurtuluşçu mücadelenin dinamiklerini daha fazla kuvvetlendirir.

Türkiyeli aydınların bu sorun karşısındaki tavırlarına gelmek istiyorum. Türkiyeli aydınlar, ilericiler, demokratlar bu konuda yeterli duyarlılığı gösterdi mi? Ne düşünüyorsunuz?

Türk aydını çok büyük ölçüde ilercici bir sınıfa değil, ilericilik vehmedilen devlete yaslandığı için kendisini devlette karakterize eder. Organik aydın olma Türk aydını için son 10-15 yıl içinde ortaya çıkan bir gelişmedir. Ama organik aydın olmak, işçi sınıfından yana olmaktan çok eskiden nötr olduğu kabul edilen devletten, egemen sınıfın ideoloğluğuna doğru geçmeye yönelmiştir. Geçmişte aydın kendisini devletle özdeşleştirirken, sınıfsal olarak tarafsız bir alanda bulunduğunu ve böylelikle kendisinin sermayeden de bağımsız olduğunu zannediyordu. Böylece doğrudan doğruya emekten yana tavır

alma zorunluluğundan kurtulduğu için havada kalan bir ilerici misyonu ile dolaşıyordu. Daha sonra sermaye, kendi organik aydınlarını devşirmeye başladı. Özellikle kültür dünyasının doğrudan doğruya sermayenin kontrolü altına girmesi süreci içerisinde, aydınlık artık eskiden olduğu gibi doğrudan doğruya solculuk anlamı taşımamaya başladı. Aydınların çok küçük bir kesimi kendilerini doğrudan emekle özdeşleştirerek şekillenmeye başladı.

Özetle söylessek, Türk aydını geçtiğimiz 60 yıl içerisinde kendisini çok büyük ölçüde devlette ifade etmiştir. Son on yılda sermayenin kültür hayatını yeniden tanzimi içerisinde yeni bir yer bulmuştur. Bu nedenle Türk aydınının Kürt sorununda fikri üretiminin sınırı her zaman devletin ve sermayenin belirlediği sınırlar olmuştur. Zaten Türkiye’de son on yılda Kürt sorunu tartışılmaya başladıysa bu süreçteki en kritik tarih 1987’dir. O zaman Genelkurmay Başkanı olan Necdet Uruğ yaptığı bir açıklamada «Türkiye’de Kürt sorununun etnik bir kaynağı olduğunu, dolayısıyla bunun sürebileceğini» söyledi. Arkasından da M. Ali Birand «meselenin adını koyalım, bu bir Kürt meselesidir» dedi. Böylece Türk aydını Kürt sorunundan söz etmeye başladı. Yani devlet ve sermayenin ideologlarının Kürt meselesini gündeme getirdiği noktadan itibaren genel olarak aydınların –yani doğrudan doğruya politik bir hareketin militanları olmayan, kendilerini fikriyat yapmakla görevli addeden insanların– vicdanı ilk defa o zaman ayaklanabildi.

Tabii ben, meşruiyet hakkını devletten alan bir vicdanın zaten daha baştan çürümüş olduğunu düşünüyorum. Buradan teker teker insanlar ayrılabilir. Ben genel bir tavırdan söz ediyorum. Bugüne kadar devletle bağdaşmak demek ister istemez Misak-ı Milli çerçevesinin kabulü, bölünmez cumhuriyetin kabulü ve Türkiye milli bağımsızlığının kabulü noktasından geçmiştir. Bütün bunlar aydınları kendi sınırları içerisinde yaşayan ezilmiş, parçalanmış, köleleştirilmiş bir halkı görmekten alıkoymuştur. Bu, büyük ölçüde geçmiş sol politikanın da devraldığı bir mirastır. Bu yüzden aydınlara bir şeyler söyleyip de solcuları bundan bağışık tutmak mümkün değil. Ama DDKO’nun kurulmasından bu yana devrimci sosyalistler arasında Kürt sorununu giderek daha fazla kavrama yönünde bir eğilim vardı ve bu eğilim genel olarak aydınlar dediğimiz bu katman tarafından hep bastırılmaya çalışılıyordu.

Ben Dev-Genç Başkanı iken yayımladığımız bir bildiride Türkiye halklarından söz ettiğimiz zaman, beni özel olarak ikaz ettiler. Bunların «ilerici subayları kızdırdığını» söylediklerini çok iyi hatırlıyorum. Bu yüzden, şimdi devletin açtığı yoldan Kürt meselesine sahip çıkıyormuş gibi görünmenin çok fazla önemi olmadığını düşünüyorum. Bunların içinde ayrılacak insanlar var. Başta İsmail Beşikçi'nin geldiğini hepimiz biliyoruz. Ama İsmail Beşikçi tipik bir Türk aydını değil, İsmail Beşikçi soyu tükenmiş bir aydın kategorisini Türkiye'de inatla temsil etmektedir. Bu çok nev-i şahsına münhasır bir şeydir. Bütün Türk aydınlarının şerefini bir tek İsmail Beşikçi'nin kurtaracağını sanıyorum.

Yani, Türkiyeli aydınlar tarih önünde bir vebal yüklendiler diyebilir miyiz?

Tabii ki yüklendiler. Gelecek kuşak onları bu tutumlarından ötürü yargılayacaktır. Pir Sultan'a, Gerdano Bruno'ya sahip çıkmak kolaydır, ama gerçeklikte önemli olan içinde yaşanan dönemde bu tavrı gösterebilmek ise bu gerçekleşmemiştir. Ben bunu sadece korkmakla açıklayamıyorum. Devletin kendisine karşı eleştirel bir tavır takınamamışlardır. Bu da büyük ölçüde devrimci bir sınıfa ait olmalarıyla ilgili. Özetle söylersek: Aydınların, Türkiye'de özgül tarihsel gelişim doğrultusu ve sosyalist hareketin bu meseleyi kavramak ve aydınlar üzerindeki nüfuzunu icra etmekteki cılızlığı ciddi bir moral dejenarasyona yol açmıştır. Bu yara ancak dağlanarak halledilebilir. İnsanlar birbirlerinin günahlarını bağışlayarak, günah ortaklığı yapmak bu meselenin içerisinde çıkamazlar.

Türkiyeli aydınların bu konudaki davranışlarında Kemalizmin nasıl bir etkisi olmuştur?

Devasa etkisi var. Kendi tarihimden örnek vereyim: Ben, Kürtlüğe karşı herhangi bir önyargım olmadan yetiştim. Ama devrimci olduktan sonraysa Kürt milliyetçiliğinin bir tür gericilik olduğu doğrultusunda ideolojik bir yaklaşımla beslendim. Yani, benim önyargı edinmem devrimci olduktan sonra oldu. Çünkü Türk devrimcilerinin Kemalizmle çok yakın bağları vardı. Türk devrimciliği kendisini Kemalist mirasla özdeşleştirdiği müddetçe daima Kemalizmin meşruiyet sınırları içerisinde çıkış yolları bulmak durumunda kalmıştır. Bunun da pratikteki karşılığı şudur: Her tür devrimcilik

kendini ordu tarafından kabul edilebilir bir zemine yerleştirmek zorundadır. Dolayısıyla aydınların devrimciliği Doğan Avcıoğlu tarafından, sosyalistlerin devrimciliği Mihri Belli tarafından temsil edildi uzunca bir süre. Ve bunların ikisi de düzenle kopuş noktalarını ordunun kabul edebileceği noktada tuttular.

Kemalizmin, Türkiye'deki ideolojik ve moral dayanağı ordu ve bürokrasidir. Aydınlar kendilerini bu güçlerden kararlı bir şekilde ayırmadıkları sürece, kopuşun eşiğine geldiği noktalarda bile geri dönmek zorunda kaldılar. Bundan kopan eğilimler vardı, ama baskın olan eğilim buydu.

Bundan kopuş ancak 80'de, devletten gelebilecek herhangi bir tür ilericiiliğin bütün sınırlarının sonuna gelindiği noktada, Kürtlerin acılarıyla birlikte idrak edilmeye başlandı. 1980–1990 arası bu açıdan çok öğretici bir dönem oldu. İnsanların büyük çoğunluğu Kemalizm-den kopmakla birlikte bu kopuşun karşısında yapılması gereken sıçramayı da göğüslemeyi kabul edememişlerdir. Bu yüzden ben Kemalizmin baskısının tayin edici olduğunu düşünüyorum. Kemalizm, Türkiye'de her türlü ilerici düşüncenin içerisinde sinmiş olduğu için görmeyi zorlaştırmış, körlüğü arttırmıştır.

Türkiye solunun tavrına değindiniz, ama ben biraz daha açılması amacıyla sormak istiyorum: Türkiye solu Kürt sorununu daha çok sınıfsal bir sorun olarak ele almış, etnik yönünü gözardı etmiştir. şu an ise etnik yön daha ağırlık kazanmış durumda. Bunun nedenleri neler?

Bunun ilk nedeni, sosyalist harekette ağırlığı olan iktisatçı bakış açısidir. «Ekonomist» demekten özellikle kaçınıyorum çünkü bu kavram karışıklığa yol açabiliyor. Türkiye solu sosyalizmi büyük ölçüde bir kalkınma modeli olarak gördü. Onun için dikkatini bir süre işçi sınıfına yöneltti. Geri kalan noktalar taliydi. İkinci sosyalist hareket çok uzun süre kendisini Misak–ı Milli sınırları içerisinde gördü. Bu nedenle kocaman bir Kürt sorununu görmediler. Bunlar olmayınca görmeyince, Kürtler olsa olsa ezilen bir azınlık olarak görüldü. Milli önem verildiğinde dahi bu milli önem İspanyol komünistlerin Bask karşısındaki durumu gibi görüldü. Oysa Kürt meselesi çok daha karmaşık bir meseleydi. Bu karmaşık meselenin görülmesini önleyen bir başka nokta da Kürtlerin modern bir devrimcilik içerisinde ortaya çıkışlarının gecikmiş olması.

Son 10 yılda her şey o kadar görünür kılındı ki, artık bir şey keşfetmeye ihtiyaç yok. Bütün bu etkenler bir araya gelince Türkiye solu genellikle böyle düşündü. Nedenler üzerine yargılarım bunlar. Türkiye özgür bir ülke olsaydı bütün bu süreçlerin kavranması daha erken olabilirdi. Ben Dev-Genç Başkanı olduğum dönemde ne zaman Kürt sözü geçen bir bildiri yayımlasam başım derde girerdi. Dolayısıyla dönüp baktığımız zaman günahkârların sayısının hayli geniş olduğunu, sadece aydınlarla sınırlı olmadığını görürüz.

Bugün gelinen noktada Türk solu ile Kürt hareketinin ortak örgütlenmesi ve mücadelesi söz konusu olabilir mi?

Teorik olarak mümkün. Kapı açıktır. Ancak bugün Kürt solunun ümitleri, beklentileri ve üzerinde çalıştığı projelerle Türk solunun projeleri arasında bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Çünkü Kürt solu çok uzun bir zamandır cephesini, İstanbul veya Ankara'daki iktidar sorunundansa, İran, Irak, Suriye ve Türkiye Kürdistanı'nın birleştirilmesi projesine döndü. Bütün bunlar, ister istemez hareketlerin sorunsallarını ayrıştırdı. Şimdi bu kadar büyük bir ayrışma varken «hadi başlayalım» demek güç. Öbür yandan şu da var: Eğer, sosyalist dünya tasavvuruna sahip isek, farklı niteliklerde de olsa bütün ülkelerde yürütülen mücadelenin ortak amacı vardır. Bu amaçlar çerçevesinde ortak projeler üretme ve ortak faaliyet göstermek için hatırı sayılır bir tarihsel zemin de var. Ancak burada en önemli handikap, Kürt solunda görülen Türk solunu hâkir görme eğilimi. Bunun da gerekçelerinden biri Türk solunun Kürdistan konusunda hâlâ açık, belirgin bir politikaya sahip olamayışı. Diğer bir neden ise mücadele biçimlerinin Kürdistan'dakini tekrar etmemesi. Ben birinci noktada kısmen haklı olduklarını düşünüyorum, ama ikinci noktadaki itirazın çok haklı olduğunu sanmıyorum. Çünkü mücadele biçimleri kitlelerin ihtiyaç ve taleplerine göre belirlenir. Türkiye'de Kürdistan'daki mücadele biçimlerine yönelik bir kitlesel talep yokken ve Türkiye solunun durumu buna genel olarak uygun değilken böyle bir taleple ortaya çıkmak doğru değil. İkinci önemli nokta ise Kürt solu, Türk solunu ortak bir davanın partneri olarak görmekten ziyade metropolde kendi taşeronu olarak görme eğiliminde. Eğer çok abartılı bir ifade değilse, ben bunun hakça bir tutum olduğunu düşünmüyorum. Çünkü Kürdistan'daki mücadeleye destek olmak, onun için mücadele etmek kadar, insanların kendi bulundukları zeminlerde kendilerini meşrulaştırmak gibi bir dava-

ları da var. Bu ikisinin çeliştiği noktalarda karşılıklı anlayış gerekir. 20–30 yıldır Türkiye’de kahredici bir mücadele süreci içinden geçmiş olan insanları sadece konjonktürel bir taşeron olarak görmenin de, bu rolü benimsemenin de kimseye hayrı olacağına inanmıyorum. Türkiye solunda ise, daha yaygın ve güçlü olduğu varsayılan gruplar sorunu görmezden gelme eğilimindeyken bu konjonktürde bir rol üstlenerek daha fazla nüfuz sahibi olabileceğini uman küçük gruplar da bu taşeronluk meselesine gönüllü olarak atlama eğilimindedir.

Bunların hepsini bir yana bırakıp Türkiye ve Kürdistan solunun meşru temsilcilerinin bir ortak gelecek projesi üzerinde açık, samimi, belirgin bir tartışmaya başlamalarının en doğru iş olacağını düşünüyorum.

Sovyetler’deki milliyetçi gelişmelerden sonra sosyalizmin pratikte milli meseleyi halledemediği görüşü ağırlık kazandı. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bunun halledilememesi kadar tabii bir şey yok. Çünkü, «reel» denilen sosyalizmin uygulandığı ülkelerin tümü aslında Avrupa’nın doğusunda, geri ulusal sorunların çözülme sürecine girmedeği, çözülmesinin tarihsel koşullarının oluşmadığı toplumlardı. Yani Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ve Çin. Çin belki biraz daha kendine özgü bir karaktere sahip olabilir. Bunların hepsi eski burjuva, feodal devletlerden miraslar aldılar. Bu tarihsel mirası devraldıkları anda da henüz tarihsel gelişmesini tamamlamamış, uluslaşma sürecini tamamlamamış olan halkları egemen milletlerin çizdiği kalıplar içerisinde dökmeye başladılar. Sovyetler açısından Rusluk bütün öteki milliyetlerin varlığını örten bir şey oldu. Burada önemli noktalardan birisi de sosyalizmin gelişmesini tek bir ulusal devletin sınırları arasına sıkıştırma çabasıdır. Bu durumda hâkim milletin giderek her şeyi örtmeye başlaması da kaçınılmazdı. Yugoslavya dediğinde akla Sırlar, Sovyetler dediğinde Ruslar geldi. İmtiyazlı bütün konumlar onlar tarafından paylaşıldı. Bütün bunlar öteki halkları kendi kaderlerini bir kere daha tayin edip edemeyeceklerini düşündürmeye yöneltti. Ekonominin sekteye uğramasıyla birlikte bu eşitsizlikler çok daha belirgin bir hale geldi. Bu ekonomik ve politik nedenlere bir de sosyalizmin gerçekleştirilememiş olmasından doğan sınıfsal eşitsizlikler eklenince bugünkü durum ortaya çıktı.

Özetle, ulusal sorunun çözümünü zorlaştıran sosyalizm varlığı değil, yokluğu.

AZİZ NESİN

1915 İstanbul doğumlu. Harp Okulu'nu ve Askeri Fen Okulu'nu bitirdi. Üsteğmenliği sırasında «görev ve yetkilerini kötüye kullanmak»la suçlanarak ordudan çıkarıldı. Gazetecilik ve yayıncılık yaptı. Yazdığı gülmece eserlerle Türk edebiyatında kendisine önemli bir yer edindi. Toplam 89 eseri var. Çok sayıda ödül aldı. Uzun yıllar Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanlığı yaptı. Eserlerinden bazıları: Fil Hamdi, Damda Deli Var, Şimdiki Çocuklar Harika, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Aferin, Büyük Grev. Yapıtlarının geliriyle kimsesiz çocukları meslek edindirmek ve barındırmak amacıyla Çatalca'da Nesin Vakfı'nu kurdu.

Sayın Aziz Nesin, Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Kürt sorunu, tarihi bir sorun. Bu yüzden incelerken birdenbire karar vermemek gerekiyor. Benim Kürt' sorunu ile ilgilenmem 1960'lı yıllara gider. Benim kafamda, Kürt sorunu bu yıllarda billurlaştı, ama yasalar elvermediği için yazmadım. Fakat son yıllarda Türkiye'de Kürt sorunu birincil mesele haline geldi. Demokrasiye geçmek için aşılması gereken bir engel durumunda. İş böyle olunca, Kürt sorunu üzerine daha derinlemesine düşünmek gerekiyor. Kürt sorununda, resmi tutumun yanlış olduğu başından beri belli. Ancak, Türk aydınları bu yanlışla karşı özgür düşüncelerini söyleyemediler. Yasalar ve yasadışı baskılar bunda en büyük etmen. Düşüncelerimizi son yıllarda söylemeye başladık. *Ecevit*, bana çok önce «Siz Kürt sorununda ne düşünüyorsunuz?» diye sormuştu. Benim düşüncelerimi açmama Türkiye kamuoyu müsait değil demiştim. Bir düşüncenin özgürce açıklanabilmesi için kamuoyunun, hiç olmazsa belli bir

kesiminin o düşünceyi kabule veya tartışmaya hazır olması gerekir. Bugün bile, Kürt sorunu bu kadar öne çıkmışken, açıkça tartışmaya kamuoyu hazır değil. Bu, tartışmayalım anlamına gelmiyor ama tartışırken bunu bilmek gerekir. Öyle genel yargılar vardır ki, o genel yargılara, baştan, birinci soruda 'evet' dediğiniz zaman ikinci soruya da 'evet' demek zorunda kalırsınız ve kırkıncı soruda da sizce çok aykırı gelen bir şeye 'evet' demek zorunda kalırsınız. Çok genel bir yargıdır: «Her millet kendi kaderini tayinde özgürdür». Buna hayır denilemez, ama bu namuslu 'evet' kırkıncı soruya gelindiğinde sizi çok yanlış bir yere götürür. «Her millet kendi kaderini tayinde özgürdür» demek, Kürtlerin kendi kaderlerini tayinde özgür oldukları anlamına gelir. Bunun altında yatan anlam da bir Kürt devletinin kurulabileceğidir.

Şimdi, birinci genel yargıya 'hayır' demek insanlığa aykırı bir olaydır. 'Evet' demek bizi nereye götürüyor. Kürt devletinin kurulduğunu varsayalım. ABD'nin, emperyalizmin tek borazancıbaşı olduğu dünyada, kurulacak devletin bağımsız kalma şansı var mı? Ben buna inanmıyorum. Ortadoğu'ya egemen bir bölgede, petrol alanlarına egemen bir yerde kurulacak devletin bağımsız kalması hikâyedir. Nice millet «bağımsız kalırım» demiş, ama kalamamışlar. İnsanlar elbet bağımsız olmak isterler ve bağımsızlık için savaşım verirler, ama yine de bağımsız kalamazlar. Bunu hesaba katmak gerekiyor. Son yıllarda biz özellikle Kürt sorununda Türk şovenizminden kurtulmak isterken çok açıkça görüyoruz ki bir Kürt şovenizmi başlamıştır. Yani bir beladan kurtulalım derken bir başka belaya tuluyoruz. Türk şovenizmi nasıl yanlışsa ve hatta alçaklıksa Kürt şovenizmi de genelde aynı şekildedir. Ben, Kürt arkadaşlara, Kürt şovenizmine girmemelerini salık veriyorum. Bu hem onlar için hem Türkler için iyi olmayacaktır. Türkiye'ye demokrasi Kürt sorunu çözülmeden gelemmez. Bunu bilmek gerekiyor. Ama Kürtlerin de şunu bilmesi gerekiyor: Türkiye insanının, özellikle Türk demokratlarının desteği olmadan bu sorunu çözmeleri olanaksız denecek kadar güçtür. Yani Kürtler Türkiye'deki dostlarını ve düşmanlarını çok iyi bilmelidirler. Kürtlerin bir kısmı, öyle bir şoven hava içerisinde davranıyorlar ki kendilerini Kürt diye değil insan diye destekleyen insanlara karşı saldırıya geçiyorlar. Ben Kürtleri destekliyorum, Kürt oldukları için değil insan oldukları için ve bu insanlara da

kötü davranıldığı için destekliyorum. Ayrıca kimse kendi insani düşünceleri dışında Kürtleri savunmaya mecbur değildir.

Ancak, başından beri Türkiye resmi politikası Kürtlere karşı yanlış davrandı. Bölge olarak da halk olarak da Kürtler ezilmiştir. Ve bunun elbirliği ile ortadan kaldırılması gerekir. Son zamanlarda resmi politikanın yumuşaması bana inandırıcı gelmiyor. Bu, dünyanın genel politikası ve Kürtlerin zorlamasıyla gelen bir durumdur. Bunun dışında, Türk politikasının namusluca ele alınması gerekir. Bugün, Türkiye coğrafyasının neresinde Türkler hangi haklara sahipse aynı haklara Kürtler de sahip olmalıdır. Bu bir. İkincisi, Kürt sorununun başka yanları da var. Türkler de düşündüğümüz, tasarladığımız insan haklarına sahip değiller. Ben Kürtlerin bu haklara sahip olduktan sonra, bağımsız bir devlet kurmalarından yana değilim. Bunu Türk olarak, şoven düşüncelerle söylemiyorum. Çünkü, ABD'nin gücünü biliyoruz. Bunun en son örneğini Irak savaşında gördük. Kürtlere bağımsız bir devlet verilmesinin hem Kürtlere hem Türklere hem de dünyaya zararlı olacağını düşünüyorum. Ama günün birinde o koşullar gelebilir. 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasına sahip olan Türkiye bağımsız değil. Ekonomik olarak bağımsız değil, politik olarak bağımsız değil, ordusu bağımsız değil. Peki, bugünkü koşullarda insanları ve coğrafyası ile geri kalmış bir Kürt devleti bağımsız olabilir mi? Demek ki genel yargılardan kalkılarak özel koşullar, hesaba katılmadan yapılan değerlendirmeler doğru olmuyor.

Evet, her halk kendi yazgısını kendisi belirleyecektir ama bazen bakıyorsunuz ki yanlış belirliyor. Türkiye'ye karşı şöyle ya da böyle mücadele edebiliyorlar, ama ABD'ye karşı da mücadele edebilecekler mi? Iraklı Kürtler, ABD doğrultusunda iş görmedi mi?

Kısaca özetlersek, benim düşüncem: Kürtler tarih boyunca Türk resmi ideolojisinin baskısı altında kalmışlardır. Türkiye insanı insan haklarını elde edememiştir, Kürtler ayrıca elde edememiştir. Bizim istediğimiz Türkiye sınırları içerisinde Türkler ve Kürtler için bu hakların elde edilmesidir. Biz her türlü baskıya rağmen Kürtlerle daha gelişkin ilişkiler kurmuşuz. Bugün, Kürdistan denen bölgede altı milyon insan yaşamıyor; büyük çoğunluğu metropollerde yaşıyor. Kaynaşmış iki halk var. Bu ayrım nasıl yapılacak? Karışıklık kalsın demiyorum ama, 'Kürdistan' derken 'ne olacak?' sorusunu da

düşünmek lazım. İstanbul'da yaşayan Kürt kalkıp Doğu'ya gidecek mi? Bugün modası geçmiş gibi gözükse de bu soruna sınıfsal açıdan bakmak istiyorum. Bugün Kürtlerin, Türk resmi ideolojisinden çektikleri kesin, ama kendi şeyhlerinden çektiklerini de hesaba katmak lazım. Bütün bunları çözmek gerekiyor. Bütün bunları Türk ve Kürt aydınları el ele vererek çözebilir.

Yani birkaç başlık altında sıralarsak:

- 1- İnsan haklarını eşit olarak savunmak gerekir.
- 2- Kürtlerin kültürel faaliyetleri her açıdan özgür olmalıdır.

Ama bugün ABD, dünyanın tanrısıdır. Emperyalizm varken bağımsız olması mümkün değildir. Bana Ortadoğu'da bir tane bağımsız devlet gösteremezsiniz.

Bu noktada Kürt halkının kendisinin karar vermesi daha demokratik bir yaklaşım olmaz mı?

Türk halkı kendi iradesiyle nereye götürülüyor. İrade neyle belli oluyor? Oy'la. Türkiye bu hızla giderse yirmi yıl sonra nereye gider? O halde, *«aydınlar kendi iradelerini mi kullansınlar»* diye sorulabilir, tabii ki değil. Ama karşı propagandaya da izin versinler. Bugün sosyalizmin, komünizmin propagandası şeriatın propagandası kadar var mı? Ramazanda insanlar büyük şehirlerde bile dini kurallara göre yaşamak zorunda kalırsa bunun sonu ne olacak? Seçim diyorlar. Sonuçta halkın kendi iradesi diyecekler. Ben bu oyunu bozmalıyım. Ben bu oyunu Türkiye'de bozamıyorsam Kürdistan'da nasıl bozacağım? Aydın diktasını önermiyorum, söz özgürlüğü olmalı diyorum. Ben de şimdi Kürdistan'da gidip bunları söyleyebilmeliyim. Gerçi, Kürt şovenizmini doğru bulmasam da anlayabiliyorum. O kadar ezildiler ki şovenizme uygun ortam hazırlandı. Bu insanlara *«Bizim aramızda hiç çıkar çelişkisi yok, ama sen yanlış yoldasın»* demek ve anlatmak gerekiyor. Bunu anlatma şansımız var mı yok mu? Kürtlerin aydınlarıyla konuşabiliriz, konuşmalıyız.

Sizce, ne oldu da 70 yıllık Kürtlerin varlığını yadsıyan resmi politika sarsıldı?

Bunun içtenliği yok. Bunu dış ve iç etkilere bağlıyorum. Dünya kamuoyu önünde Türkiye'nin demokratik bir ülke olmadığını gösteren en temel öge Kürt sorunu. Özal, bunu kaldırmak istiyor. Bir de içerideki baskılar var. Kürtlerin savaşımı gibi, Türklerin aydınla-

rının savaşımlı gibi. Kürt şovenleri görmüyor, ama önemli değil. Biz DGM'de 15 yıla yargılanırken Kürtlerle ilişkimiz olduğı için yapmadık bunu.

«Kamuoyu bu meseleyi tartışmaya hazır değil» dediniz. Bunu biraz açar mısınız?

Kamuoyunun büyük bir kesimi bu sorunu daha geniş, daha özgürce tartışacak havaya girmedir. Aslında tartışılacak konu federasyon, ama bir gürültü koparıyorlar haydi DGM.

Türkiyeli aydınların bu sorun karşısındaki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz. Türkiyeli aydınlar bu konuda üzerlerine düşene yerine getirebildi mi?

Türk aydını diye homojen bir yapı yok. Bu her yerde böyledir. Fransız aydını da Türk aydını da sınıfların aydınlardır. Hepsir aynı kaba konamaz. Buna yalnız kendim yanıt verebilirim. Türk aydını, bu konuda, özellikle 80'den sonra basını, üniversitesi ile önemli demokratik örgütleri ile bireysel ve toplumsal olarak üzerine düşen görevi yapmadı. Yapmış olsaydı zaten 1980 belası başımıza gelmezdi. veya toparlanıp hemen defolup giderdi. Ben Türk aydını deyince özellikle toplumsal görevlerinin bilincinde olan insanı düşünüyorum. Türk aydını ne yazık ki çoğunluk olarak bu sorunda görevini tam olarak yapmadı. Oysa Türk aydını aydın olmayanların hakkını yiyerek aydın olmuştur ve dolayısıyla borçludur. Bu borcunu ödemesi gerekir.

Aydını tanımlarken çağına tanık olmasından söz ettiniz...

Tanık olması yetmez, yakın zamana kadar bunun yeterli olduğı sanılıyordu. Yorum getirmek, değerlendirmek, davranışta bulunmak gerekiyor. Yani dünyayı değıştirme hizmetini yerine getirecek.

Aydın olmak biraz da çağına tanıklık etmek ve tavır almaksa eğer Türk aydını bu konuda net bir tavır alışır yaşamadı diye düşünüyorum ne dersiniz? Sizce bunu nedenleri ne?

Bunun nedenleri var. Sürekli despotizm insanı ister aydın olsun ister olmasın köleleştirir. Türkiye tarihi sürekli despotizm içerisindedir. Bu, insanın içerisine korku salar. Aydın yarınınndan korkuyor, konuşmaktan korkuyor, gününden korkuyor. Zaten bulunduğı yeri zor elde etmiş bir aydın. Türk aydını bu korkuyu yenemedi. Türk

solunda da bu böyle. Bazı şeyler söylenemez diyorum, buna ne Kürt kamuoyu ne de Türk kamuoyu hazır. Ben korkan bir insan değilim, ancak söyleyeceklerimin yankı bulmasını isterim. Aydınlar kamuoyunu hazırlamamış.

Türkiyeli aydınlar Batı'nın değer yargılarını Türkiye'ye getirmek için belirli bir çaba gösterdi. Ancak Kürt sorununda aynı duyarlılığı gösteremedi ve çifte standarta düştü» şeklinde eleştiriler var. Bu noktada neler düşünüyorsunuz?

Büsbütün de sessiz kalmadı. Bunu kabul etmek gerekiyor. Yığınsal bir aydın hareketi olmadı doğru, ama İnsan Hakları Derneği onlarla ilgilendi, tek tek aydınlar ilgilendi, yeterli mi? Hayır yeterli değil. Ama büsbütün sağır ve dilsiz kalmadı. Türk aydınları bu acıyı duydular, ama korku vardı. Bunun tarihsel nedenleri var. Korku kanımıza işlemiş. Ben «Aydınlar Dilekçesi»nde bunu somut olarak yaşadım. Bugün demokrasi yığidi gözüken insanlar imzalamaktan kaçındıkları gibi, kötilediler de. Ama her suçun aydınlara yüklenmesine de karşıyım. Türkiye işçi sınıfına işçilerin ihaneti çok daha büyüktür. DİSK olayında bu ortaya çıkmıştır. Bu korku Türkiye'nin havasının içerisinde vardır. Aydınlar da bundan paylarını almışlardır.

Bu noktada Kemalizmin aydınlar üzerinde nasıl bir etkisi oldu?

Kemalizm diye bir şey yok. Komünizm nedir diye sorulsa insanlar üç aşağı beş yukarı aynı şeyleri söylerler. Ama Kemalizm nedir? Böyle bir şey yok. Atatürk'ün dönemi var. Bir ideoloji değildir. Meclis'tekilerin eline birer boş kâğıt verip «Kemalizmi yaz» desen hepsi ayrı şeyler yazacaktır.

Türkiye solunun Kemalizm ve Misak-ı Milli anlayışı ile göbek bağı olmadı mı? Bu durum Türkiyeli aydınları hiç etkilemedi mi?

Atatürkçülük diye bir şey olmadığı için Atatürkçü değilim ve Atatürk'ü de insan olarak rahatça eleştirebilen birisiyim. Ama Atatürk döneminin büyüklüğünü kusurlarıyla birlikte bir mucize kadar büyütüyorum. Biz, şimdi Türkiye'de aydın olarak, insan olarak o kadar küçük işleri yapamıyoruz ki, yapılan işleri görünce şaşkınlık geçiriyorum.

Demin Türk aydınları ile Kürt aydınları arasındaki ilişkiye değindiniz. Kürt aydınları ile Batılı aydınlar arasında daha sıcak ilişkiler gözleniyor ama aynı şeyi Türk aydınlarla Kürt aydınlar arasında görmek zor. Bu durumu ortadan kaldırmak için neler yapılabilir?

Batılı aydınların Kürt aydınlarla ilişkisinin temeli alçaklıktır. Batı aydını günah çıkarıyor. Kendi hükümetinin, devletinin yaptığı pisliği temizlemek için elinden geleni yapıyor. Türk aydınının böyle bir suçlaması yok. Yani Türk aydını biliyor, Türk hükümeti bu insanları ezmiştir, ama o insanlara sahip çıkmasının temelinde onların Kürt olmasından öte insan olması yatar. Benim için Çingene olmuş, Süryani olmuş fark etmez, ama Batılı aydın için durum böyle değil. Nerede babalarının, dedelerinin ezdiği insanlar varsa oraya ulaşip günah çıkarıyorlar. Sudan'daki gözlerini sinek bürümüş aç çocuklara süttozu gönderiyorlar, niçin? Bilinçaltında Sudan'ı o hale getirenin kendi ülkeleri olduğunu biliyorlar. Tabii ki Kürtler bundan yararlanmalı.

«Kürt sorunu çözülmeden Türkiye'ye demokrasi gelmez. Ama Kürtler de şunu bilmeli ki Türkiye insanının ve demokratlarının desteği olmadan bu sorunun çözümü güçtür» dediniz. Bu durumda Türk ve Kürt aydınları arasındaki işbirliği daha önem kazanıyor. Bu işbirliğini geliştirmek için neler önerebilirsiniz?

Bu bir siyaset ve siyasetin pazar yeri de her şeyden önce partilerdir. Partiler içinde Kürt aydınları ile Türk aydınlarının işbirliği yapması gerekiyor. Tabii ki şovenizmden kurtulmak gerekiyor. Kürt sorunu çözülmeden Türkiye'ye demokrasi gelmez ama Kürtler de haklarını Türk aydınları ve insanlarıyla işbirliğini yapmadan elde edemezler. İlerici ve demokrat Türk aydını bu işbirliğine hazır, kimse kalkıp Kürtlerin hakkı verilmesin demiyor, hatta Kürdistan verilmesin demiyor. Ben diyorum, onun da bugünkü koşullarda olamayacağını ifade ediyorum ve gerekçelerini söylüyorum.

Yıllardan beri asimile edilen, baskı altında tutulan bir Kürt kültüründen söz edilmekte, bu konudaki görüşleriniz neler?

Yağmalanan Kürt kültürü demek yanlış. Türkiye'de yağmalanan kültür var. Bu yağmalayanlar arasında Kürtler de var. Türkiye kadar kültür mozaigi olan, değişik kültürlerin olduğu başka ülke yok

dünyada. Türkiye’de bu kadar çok kültür var ve bunların hepsi yağmalanmış, kim yağmalamış? Hasankeyf’e gidip görmek lazım, orada Kürtler oturuyor ve oradaki kültürü mahvetmişler. «*Türkler Kürt kültürünü yağmaladı*» demek Kürt şovenizmi. Siz yağmalamadınız mı? Türkiye’de yaşayan insanlar kültürün iflahını kesmişler, çünkü o kültürün adamı değiller.

Resmi politika düzleminde düşünürsek?

Tabii ki bu, devletin resmi politikasının yanlışlığı. Ayrıca yağmalanan maddi kültürdür, manevi kültür yağmalanmaz. Örneğin: Yunus Emre’yi nasıl yağmalayacaksınız, o yaşar, ne kadar baskı yapılırsa yapılsın yaşar.

DOĞU PERİNÇEK

Doğu Perinçek 1942 Gaziantep doğumlu. 1964'te A. Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ardından aynı fakültenin Kamu Hukuk Kürsüsü'nde asistanlığa başladı. 1968'de hukuk doktorasını tamamladı.

Perinçek 1968'de FKF (Dev-Genç) Genel Başkanlığı'na seçildi. 1970'te arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı Proleter Devrimci Aydınlik adlı dergide Mao Zedung'un görüşlerini temel alan bir siyasi çizgi izledi. 12 Mart 1971'den sonra TİİKP davası dolayısıyla tutuklandı. 20 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. 1974 affından yararlanarak serbest kaldı. Halkın Sesi ve Aydınlik dergilerini yayımlamaya başladı. 1978'de kurulan TİKP Genel Başkanlığı'nı üstlendi. 12 Eylül'den sonra dört yıl tutuklu kaldı. 1985'te serbest kaldıktan sonra Saçak dergisinde yazıları yayımlandı. 2000'e Doğru'yu çıkardı. Halen Sosyalist Parti Genel Başkanı. Eserleri: Stalin'den Gorbacov'a, Toplum ve Devlet, Anayasa ve Partiler Rejimi, Kuvucumlu'nun Burjuva Ordu ve Devlet Teorisinin Eleştirisi, Bozkurt Efsaneleri.

«25 yıla yakın süredir proletarya devrimi davası için örgütlü mücadele ediyorum. Dünyayı değiştirmede bireyin tek başına yapabileceği pek bir şey yoktur. Teorik çalışmada da birey zavallıdır» diyen Doğu Perinçek, soruları «Türk aydını» kimliğiyle değil, 25 yıllık bir partili kimliğiyle yanıtladığını özellikle belirtti.

Sayın Doğu Perinçek, sizce Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne. Siz Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Kürt sorunu ulusal bir sorundur. Bize, Osmanlı'dan, feodal bir

imparatorluktan miras kaldı.

Bu açıdan baktığımız zaman, Kürt sorunu bütün ulusal sorunlar gibi, kökeninde feodalizmden kurtulma sorununun bir parçasıydı. Aslında Türkler dahil, Osmanlı devletinin hâkimiyeti altında yaşayan bütün halkların uluslaşması ve ulusal devletlerini kurmaları, feodalizmin çözülme sürecinde gerçekleşti.

19. yüzyılın sonlarından başlayarak Osmanlı topraklarında uluslaşma, feodalizmden başka ikinci bir sistemle cephe cepheye geldi: Emperyalizm.

Emperyalizmin Osmanlı devletine nüfuz etmesi, feodalizmde belli çözümlere yol açmakla birlikte, esas olarak onun tasfiyesini, başka deyişle uluslaşma süreçlerini engelleyen bir roloynadı. Büyük emperyalist devletler, Osmanlı devletini parçalarken ulusların ayaklarına prangalar da vurdular; bağımsız ulusal devletlerin kurulmasını ve ulusal gelişmeyi dizginlediler. Bu olguyu Balkanlar'da ve Ortadoğu'da görebiliyoruz.

Türkler açısından baktığımız zaman, emperyalizmin uluslaşmayı engelleyen rolü çok daha belirgindir. Osmanlı imparatorluğu, İran ve Çin'le birlikte sömürgeleştiriliyordu. Türkler sömürgeleşme sürecine 1919-1922 arasında bir ulusal kurtuluş savaşıyla yanıt verdiler ve Osmanlı hâkimiyet alanındaki milletler arasında uluslaşma yönündeki en kararlı çıkışı gerçekleştirdiler. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı döneminde Yugoslavlar, Arnavutlar, Bulgarlar, Yunanlar ve 1950'lerde Cezayirli Nazi emperyalizmine ve Fransız emperyalizmine karşı mücadele ederek uluslaşma süreçlerinde güçlü atılımlar yaptılar.

Birinci Dünya Savaşı, emperyalistler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması için yapıldı. Bu emperyalist savaşta Kürtlerin yaşadığı topraklar ikinci kez paylaşıldı. 1648 Kasr-ı Şirin Anlaşması'yla Kürtler Osmanlı ve İran imparatorlukları arasında bölünmüştü. Rus Çarlığı da yayılma döneminde bir kısım Kürtleri hâkimiyeti altına aldı. Birinci Dünya Savaşı'nda ise İngiliz ve Fransız emperyalistleri, bugün Irak ve Suriye olarak bilinen toprakları ele geçirdiler. Böylece Kürtler beş parçaya bölündü. Musul-Kerkük, Misak-ı Milli içinde bulunduğu halde, emperyalistler Lozan'da buraları Türkiye'ye vermediler ve Türkiye 1925 yılında Musul-Kerkük'ün İngilizlerin elinde kalmasına razı oldu. Burada önemli nokta,

Kemalist iktidar ile İngiltere ve Fransa arasında Kürdistan'ı paylaşan bir anlaşma yoktur. Tersine emperyalistler Kemalist iktidara bu «paylaşımı» zorla dayattılar. Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ü almaya gücü yetmedi.

Kürtler, Osmanlı İmparatorluğu'nda en geç uyanan ve bu nedenle tarih sahnesine en geç çıkan ulus oldu. Osmanlı hâkimiyetine karşı isyanlarda bulundular, Kurtuluş Savaşı'nda emperyalizme karşı Türklerle birlikte savaştılar. 1923'te Cumhuriyet ilan eden Türk ulusal devletine karşı da ulusal ayaklanmalara giriştiler. Ancak bu ulusal ayaklanmalar çoğunlukla uluslaşma sürecinde ayakbağı olan yarı-feodal önderliklere sahipti. Bununla bağlantılı olarak ve daha önemlisi, bu ayaklanmalar emperyalizme karşı bir perspektiften yoksundu. Bu nedenle Kürt hareketleri, Ekim Devrimi'nden sonra büyük bir atılım yapan dünya proleter devriminin güçlerince kuşkuyla karşılandı. Çünkü o sırada genç Kemalist cumhuriyet Sovyetler Birliği ile dostluk politikası izliyor ve İngiliz emperyalizmiyle belli gelişmeler içinde bulunuyordu. Sonuç olarak 1920 ve 1930'lardaki Kürt isyanları uluslararası alanda müttefikler bulmadı, dünya proleter devriminin güçleriyle birleşemedi, yeryüzü ölçeğindeki cepheleşmede dünya devriminin güçleri arasında sayılmadı. Bunun nedeni, hiç kuşkusuz, Türkiye komünistlerinin «SSCB'ye yanlış bilgi vermeleri» gibi çocukça açıklamalar değil, fakat olayın dünyadan ve bu arada SSCB'den nesnel olarak böyle görülmesidir. Lenin ve Stalin'in Kürt sorununa ilgi duymamaları da o tarihte Kürtlerin emperyalizme karşı mücadele perspektifiyle fiilen bir kuvvet olarak tarih sahnesine çıkmayışlarıdır.

Türk ulusal sorunu, Lenin ve Stalin'in yoğun ilgi alanlarından biriydi. Ama Kürt sorunu için aynı değerlendirmeyi yapamıyoruz. Teorinin kaynağı pratiktir. Uluslara ilişkin teorilerin kaynağı da, ulusların kendi pratikleridir. Uluslar, teorinin alanına kendi mücadeleleriyle girerler. Bir ulus emperyalizme karşı ayağa kalktı mı, hiç kimse onun teoriye girmesini engelleyemez. Dünyanın Kürtleri görmediği ve görmek istemediği türünden açıklamalar, «Kürdün Kürtten başka dostu yok» teorisini üreten ve Kürtleri dünyadan koparan bir kısım Kürt milliyetçilerinin görüşleridir.

Bu kısa tarihçe Kürt sorunun ana çizgilerini de ortaya koyar:

— Kürt sorunu, ulusal bir sorundur, bir ulusun kendi geleceğini

özgür olarak kendi eline alması sorunudur.

– Kürt sorunu, köken olarak feodal bir imparatorluktan mirastır. Bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı feodal bir yükür; Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı yanıdır. Bu özelliğıyle Kürt sorunu, feodalizme karşı mücadele meselesinin bir parçasıdır. Bugünkü ulusal uyanışın ve ulusal mücadelenin dayandığı esas kitlelerin köylü olması sorununun karakterine uygundur.

– Türkiye Cumhuriyeti, bir ulusal Türk devleti olarak Türk ulusal burjuvazisi tarafından kurulduğu için, Kürt sorununa yeni bir boyut getirdi: Ulusal tahakküm. Kuşkusuz bu ulusal tahakkümün kökleri Osmanlı İmparatorluğu'ndadır. Ancak o zaman Türk feodal sultanlığının daha çok feodal karakterdeki bu tahakkümü, 19. yüzyıldan başlayarak ve özellikle İttihat Terakki'nin milliyetçi rejiminden geçerek, Kemalist iktidar döneminde bir ulusun burjuvazisinin diğer ulus üzerindeki tahakkümü karakterini kazandı. Bu tahakküm şiddetle ve kanla yürütüldü.

– 19. yüzyıl sonlarından başlayarak Kürt sorunu, aynı zamanda emperyalizme karşı mücadele sorununun bir parçası haline geldi. Osmanlı devleti ve Türkiye yanında İran, Irak ve Suriye, yüzyıldır emperyalist–kapitalist dünya sistemi içinde ezilen kutupta yer alıyorlar. Bu ülkelerin hâkim sınıfları hakimiyetlerini, son tahlilde emperyalist sisteme dayanarak sürdürüyorlar. Zaman zaman sistemin ezen metropollerinin denetimine şu veya bu ölçüde karşı çıkmalar, sistemden kopuş düzeyinde olmadı. Emperyalist devletler ile Türkiye, İran, Irak ve Suriye yönetimleri arasında zaman zaman görülen çelişmeler, emperyalizmin ezen kutbu ile ezilen ülkelerin burjuvazileri arasındaki çelişmelerdir, dolayısıyla emperyalist–kapitalist sistem içindeki çelişmelerdir. Bu nedenle yalnız Türk, Fars, Irak ve Suriye, Arap uluslarının değil, beş parçaya bölünmüş olan Kürt ulusunun ulusal kurtuluş sürecinin önündeki esas engel, emperyalist sistemdir. Kürtler üzerindeki ulusal tahakkümün temel direği emperyalizmdir.

– Kürt ulusal kurtuluşu, dünya proleter devriminin bir parçasıdır. Emperyalizm öncesi kapitalizm çağında ulusal sorun, tek tek ülkelerde burjuvazilerin köylülüğü peşine takarak feodal krallıkları devirme sorunuydu. Emperyalizm çağıyla birlikte ulusal sorun, tek tek ülkelerin çerçevelerinin dışına çıktı. Emperyalizm çağındaki

kapitalizm, Asya, Afrika ve Güney Amerika'nın geniş alanlarını sermaye ihracı yoluyla ve daha önemlisi zora dayanarak tahakküm altına almakla dünyayı ikiye böldü: Ezen ve ezilen dünya. Böylece ulusal sorun da, ezilen ulusların ezen emperyalist devletlere karşı mücadele sorunu haline geldi. Ekim Devrimi'yle birlikte ezen ulusların emperyalizme karşı mücadelesi, dünya proleter devriminin bir parçası özelliğini kazandı. Kuşkusuz, bu nitelik her ulusal mücadelede kendiliğinden kazanılmaz. Belirleyici olan ulusal mücadelenin emperyalizme ve her somut durumda dünya proleter devriminin düşmanlarına karşı tavrıdır. Çünkü çağımızda pekâlâ emperyalizmin kullandığı gerici karakterde ulusal hareketler de vardır. Bu hareketler, aslında emperyalizmin yanında saf tuttukları için kendi uluslarının gelişmelerinin de önüne set çekerler, ama gene de ulusun geniş güçlerini arkalarında topladıkları için gene de ulusaldırlar. Ne var ki, ulusal nitelikte olmaları, tek başına dünya devriminin parçası oldukları anlamına gelmez. Belirleyici olan, dünya ölçeğindeki saf-laşmada girilen konumlardır.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğu tezi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Aslında birinci sorunuza verdiğim yanıtta, bu sorunun da yanıtı var. Ancak daha da açmak gerekiyor.

Kürdistan'ın dört ülkenin sömürgesi olduğu tezi, tarihsel gerçeğe de, günümüz gerçeğine de uymaz. Bu tezin yanlışlığı günümüz pratiğinde daha çıplak olarak ortaya çıkıyor.

İlk bölünme olan 1648 Kasr-ı Şirin'den başlayalım. Osmanlı ve İran imparatorlukları, dış ticaret kapitalizmi çağındaki sömürgeci imparatorluklar değildi, feodal imparatorluklardı. Kapitalizmin emperyalizm çağına gelmesinden sonra ise, sömürgecilik artık emperyalist tahakkümün bir parçası haline dönüştü. Hollanda, İspanya, Portekiz gibi eski sömürgeci imparatorluklar geriler ve tasfiye olun-ken, sermaye ihraç eden ve dünya hegemonyası için rekabet eden emperyalist devletler çıktı. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı devletini paylaşmak için aralarında savaşanlar bunlardı. Osmanlı devleti, bu savaşta Lenin'in de saptadığı gibi, paylaşanlardan biri değil, fakat paylaşılan idi. Nitekim bugün Suriye dediğimiz topraklar Fransız emperyalizminin, Irak ise İngiliz emperyalizminin payına düştü.

Hele Irak ve Suriye, paylaşanlar arasında hiç değildi. Bunlar paylaşımın konularıydı. Bırakalım sömürgeci olmayı, kendileri sömürge idiler. Buraların daha sonra siyasal bağımsızlıklarını kazanarak devletler halinde örgütlenmeleri de, dünyanın hiçbir yerinde sömürgecilik olarak adlandırılmaz. Kürt sorunu, Ortadoğu'ya Osmanlı feodalizminden ve daha sonra emperyalist paylaşımından miras kaldı. Eski Osmanlı ve İran imparatorluklarının kendileri bir sömürgeleşme süreci yaşadılar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu işgale uğradı ve birkaç yıl sömürge durumuna bile düştü. Irak ve Suriye ise sömürgelelikten yarı-sömürgeleliğe doğru bir süreç yaşadılar.

Kürtlerin Ortadoğu'da yaşadığı ülkelere baktığımız zaman, Kürtler ile ezen uluslar arasındaki ilişkiyi «sömürge» kavramıyla açıklayamıyoruz. Tabii Marx ve Lenin'in teorilerini, özellikle Lenin'in emperyalizm teorisini benimsiyorsak. Ne var ki, herkes kendi teorisini kurup sömürgeleliğe istediği içeriği veriyor ve bu isimlendirmeyi kullanabiliyor.

Burada sömürgeleliğin sosyo-ekonomik anlamı üzerinde bir tartışmaya yeniden girmeyeceğiz. Ancak şu kadarını belirtelim ki sömürgecilik tam tekel anlamına gelir. Kürdistan'ın durumu buna uymuyor. İki nedenle: Birincisi, sömürge denen ülkelerin kendileri, emperyalizmin yarı-sömürgeleleridir, Kürdistan'ın hâkim oldukları parçası üzerinde tam tekele sahip değillerdir. İkincisi, Kürt sömürücü sınıflarıyla belli bir işbirliği kurmuşlardır ve sömürüyü paylaşıyorlar, bu yönden de tam tekelleri yoktur.

Sömürge teorisini pratikte sınamak, bu teorinin pratikteki sonuçlarına bakmak, daha öğreticidir. Esasen bir proleter devrimci için, sömürge teorisinin doğruluğu ve yanlışlığı mücadele stratejisine ilişkin sonuçları nedeniyle önemlidir. Bu teorinin Kürt ulusal kurtuluşu açısından çıkmaz anlamına geldiğini günümüz pratiğinde çok açık görebiliriz.

Birincisi, sömürge teorisi bugüne kadarki pratiğiyle Kürt ulusunun her parçasında birbirine darbe indiren dört ayrı strateji yarattı. Kürt ulusunun güçlerini birbirine kırdıran sonuçlar doğurdu.

İkincisi, Kürt ulusunun mücadelesini bölge halklarından koparıyor.

Üçüncüsü, Kürt ulusal kurtuluş hareketini dünyanın anti-emperyalist güçlerinden, dünya devriminden soyutluyor. Bu saptamaları sırayla açalım.

Bir: Sömürge teorisi, Kürt ulusunun her parçasını birbirine kırdıran sonuçlar yarattı. Sömürge teorisi dört sömürgeci devlet saptıyor. Buna şimdi belki Sovyetler Birliği de eklenmiştir. Bu teoriye göre, sömürgeci Türk devleti, Kuzey Batı Kürdistan'ı sömürüyor. Bu durumda Kuzey Batı Kürdistan halkı, Türk sömürgeciliğine karşı ulusal kurtuluş savaşı verecek. Aynı durum, İran, Irak, Suriye sömürgeciliğine karşı bu ülkelerde yaşayan Kürt halkı için geçerli.

Sömürge teorisinin bugüne kadarki pratiği Kürt ulusunun her parçası birbirine darbe indiren dört ayrı strateji yarattı. Irak Kürdü Irak sömürgeciliğine, İran Kürdü İran sömürgeciliğine, Türkiye Kürdü Türk sömürgeciliğine karşı mücadele ederken, komşu ülkeden destek aldı. Sömürge teorisi içinde sıkışınca bu son derece normal, teoriden çıkan stratejinin gereği. «Beni sömüren sömürgeciye karşı şu anda beni sömürmeyen bir ülkenin desteğini alabilirim!» mantığı kendiliğinden geliyor. Ama bu kadarıyla kalmıyor ve kalmadı. Çünkü İran ile Irak savaştığı zaman, Irak Kürtleri İran'la işbirliği ettikleri için, İran Kürtleri de Irak ile işbirliği ettikleri için birbirlerini karşı savaşmış oldular.

Sömürge teorisi, Kürdün birbirine kurşun atmasına bir çare bulamaz. Çünkü Kürtlerin ezilen ulus durumunu emperyalist sistemi içinde değil, dört ayrı sömürgeci sistem içinde açıklıyor. Sömürge teorisinde Kürt ulusunun dört parçası için geçerli bir ipucu bulamazsınız. Her parça, kendisini sömüren sömürgeciyle savaşacak, teori bunu gerektiriyor.

Ama pratik ulusal bir stratejiyi gerektiriyor. Zaten dört parçaya bölünmüş, bu nedenle parçada daha da zayıf düşen Kürt ulusal stratejisi olmayacak mı? Bu soruyu ortaya attığınız an, sömürge teorisine de veda etmek zorundasınız. Çünkü bu soru, sömürgeciler arasında bir ayırım yapmayı gerektiriyor. Bu ayırımın oportünist ve pragmatist açıklamalardan kurtulması için, kaçınılmaz olarak sömürge teorisinden başka bir teorinin olması gerekir. Türkiye, İran, Suriye ve Irak arasında nesnel gerçeğe dayanan hangi ayrımı yapabilir ve Kürt ulusal güçlerini esas olarak bu ayırma göre mevzilendirebilirsiniz? İşte burada Marksist devrim perspektifine gerek

var: Kürt ulusal kurtuluşu, emperyalizme karşı mücadele ve dünya proleter devrimi sorununun bir parçasıdır. Bu perspektif, Kürt ulusal sorununu çözmek için emperyalizmi esas hedef alır. Bölgede Kürt ulusu üzerinde baskı uygulayan devletleri, emperyalizme yakınlıkları oranında hedef tahtasına koyar. Bu tavır, Kürt ulusal güçlerini hem bölge halklarıyla hem de dünyanın anti-emperyalist ve proleter devrimci güçleriyle birleştirir. Bütün bunlardan da, bir Kürt-ulusal kurtuluş ve devrim stratejisi doğar. Böyle bir strateji olmayınca, Talabani Ankara'ya gelir, Barzani Türk devletiyle haberleşir, Irak Kürtleri Suriye ve İran'dan destek alır, İran Kürtleri Irak'tan destek alır, Türkiye'deki Kürt devrimci hareketi de Suriye, İran ve Irak'ın her üçünden destek alır ve ortaya ulusal kurtuluş açısından son derece karmaşık olan, Kürdü Kürde kırdıran, Kürdü diğer bölge halklarına kırdıran ve bazen de Kürdü (Irak Kürtleri) Körfez savaşı sonrasında olduğu gibi her an emperyalizmle birlikte hareket edebilecek kuşku bir halk görüntüsüne düşüren durumlar çıkar.

Ortadoğu'nun günümüzdeki somut gerçeğine bakalım. Körfez savaşıyla birlikte emperyalizm ile bölge ulusları arasındaki saflaşma elle tutulur hale geldi. ABD işgalci bir askeri güç olarak Körfez'den çıktı, Silopi'ye kadar geldi, çadırını kurdu. Kuveyt'in «koruyucusu» rolüyle başladı, Kürtlerin «koruyucusu» rolüyle devam ediyor. Dahası sömürge teorisinin sömürgeci dediği Türkiye, ABD senaryosu içinde «Kürtlerin bölgesel koruyucusu» olmaya soyunuyor. Türkiye'ye bu konumu veren bazı Kürt güçleri, geçmişte Türkiye'nin «sömürgeci» olduğunu söylüyorlardı. «Koruyuculuk» payesi verilen Türk devleti, Türkiye'den yoksul köylü kitlelerine dayanan Kürt hareketini kan ve ateşle bastırmaya çalışıyor. Dahası «sınır ötesi harekâtlara» girişerek, ABD jandarmalığına başlıyor, ikinci İsrail olma yolunda. Bu plan, Kuzey Irak'ta kurulacak özerk veya sözde bağımsız bir Kürt devletçliğine de üçüncü İsrail rolünü veriyor.

Yukarıdaki somut Ortadoğu tablosuna sömürge teorisi açısından bakalım. ABD'yi nereye oturtacaksınız? ABD ve Türkiye'nin parçaladığı «sömürgeci» Irak'ı nereye oturtacaksınız? ABD ve Türkiye'nin tehdit ettikleri «sömürgeci» İran ve Suriye'yi nereye oturtacaksınız ve bütün bu güçlere karşı hangi tavırları alacak, hangi

politikaları izleyeceksiniz? Sömürge teorisi, bu işin içinden çıkamaz.

Sömürge teorisi, bölge devletlerine karşı mücadeleyi emperyalizme karşı mücadele genel sorunundan koparmak için icat edildi. Türkiye gibi bölgede ABD emperyalizmine en bağımlı bir ülkede, sömürge teorisi bugüne kadar çok zarar vermedi. Çünkü emperyalizmin denetimi, dolaylı olarak Türk hâkim sınıflarının otoritesinde somutlaşıyordu. Ne var ki, Körfez kriziyle birlikte sömürge teorisi ulusal kurtuluş hareketinin ayağına dolaşmaya başladı.

Körfez krizi, sömürge teorisinin krizini de getirdi. Sömürge teorisini savunanların bir kesimi, Körfez krizinde cepheyi «Saddam faşizmine» döndürdüler ve ABD emperyalizmiyle aynı «Batı uygarlığı ve demokrasi» safında yer aldıklarını ilan etmekten çekinmediler. Bu kesim zaten Washington, Paris, Stockholm hattı üzerinden Kürt sorununa çözüm getirmek peşindeydi, «sömürgeciliğe» karşı Batılı emperyalist devletlerle işbirliği yapıyordu ve bunu gizlemiyordu. Körfez savaşı sırasında ve savaştan sonra safını daha da belirginleştirdi, emperyalizmin yanındaki konumunu pekiştirdi. Sömürge teorisi açısından pek tutarsız bir tavırları yok. «ABD'nin Kürtlere ne zararı dokundu», «Kürtleri ABD mi sömürgeleştirdi», «Kürtler enternasyonalizmin peşinden koşup ne kazanacaklar» gibisinden görüşler, sömürge teorisi üzerine oturulabiliyor.

Körfez krizinin başında, sömürge teorisini savunanlar arasında ABD emperyalizmi ile Irak ve Arap halklarına eşit uzaklıkta duranlar da oldu. ABD emperyalizmi ve Irak aynı kefeye kondu, haklı-haksız savaş, emperyalist savaş-yurt savunması ayrımları yapılmadı. Örneğin PKK, Körfez savaşını her iki tarafa açısından da emperyalist savaş olarak değerlendirdi. Daha sonra sonbahara doğru emperyalizme cepheyi dönen tavırlar geliştirdi, ancak bunu netleştirmede. ABD'nin kışkırttığı Kürt ayaklanmasının bir felaketle sonuçlanmasından sonra emperyalizme karşı daha açık tavır kondu. Ancak sömürge teorisi nedeniyle bu devrimci tutumu kadrolara ve geniş kitlelere maalemtmekte güçlükler olduğu görüldü.

PKK, pratik içinde somut kuvvet ilişkilerinden hareketle sömürgeci diğer devletlerle aynı safta yer aldı, «taktik» işbirliği geliştirdi. Hedef alınan «sömürgeci», ABD emperyalizmine en bağımlı bölge devleti.

Birlikte saf tutulan ülkeler ise ABD emperyalizminin denetiminin zayıf olduğu, hatta zaman zaman ABD'nin tehdidi altında bulunan ülkeler. Hayat, böyle bir saflaşmayı dayatıyor. Ancak sömürge teorisi, Ortadoğu'nun bugünkü saflaşmasını açıklayamıyor, pratikte geçersiz kalıyor. Pratik sömürge teorisinin yerine emperyalizme karşı mücadele teorisini geçirmiştir ve önümüzdeki dönem daha kesin çizgilerle geçirecektir. Bu durumda geçmişten kalan sömürge teorisi ile yürütülen pratik arasında çelişme çıkıyor. Bu çelişme hafife alınamaz. Çünkü herhangi bir strateji ve devrimci pratik, teorik temelleriyle kavratılmadığı zaman, tutarlı ve düzgün bir biçimde yürütülmez. Belirleyici olan, pratiği yürüten kadroların ve kitlelerin kavrayışdır. O kavrayış, yürütülen pratikle çelişen bir teoriyle bulandırılıyorsa, bunun acısı gene pratikte çıkar. Dahası teoriyle çelişen bir pratik, kaçınılmaz bölünmelere götürür.

Sömürge teorisini savunanların bir kısmı açıkça ABD yanlısı, bir kesimi ise ABD emperyalizmiyle göğüs göğüse geliyor. Burada taraflardan birinin kendisine ait olmayan bir teoriyi taşıdığı saptanmalıdır.

Sömürge teorisi, zaten emperyalizme karşı mücadeleyi gölgelemek için üretilmişti. Nitekim bazı Kürt grupları teorinin amacına uygun bir konuma geldiler, varacakları yere vardılar. Kürt devrimci hareketi ise, Kürt köylü kitleleriyle birleşti, emperyalizmin hedefi oldu ve günümüz Ortadoğu'sunda emperyalizmle karşı karşıyadır. Bu devrimci pratik, sömürge teorisini bu hareket için bir yük haline getirmiştir. Kürt devrimcilerinin sorunu, kendilerine ait olmayan, pratiklerine ışık tutmayan, tersine devrimci tavırlara ayak bağı olan bu teoriden cesur bir tutumla kurtulmaktır.

İki: Sömürge teorisi, Kürt ulusal hareketlerini bölge halklarından koparan bir rol oynuyor.

Geçmişte sömürge teorisini savunanlar, birbirine karşıt konumda bulunan iki ayrı yola girdiler. Sömürge teorisinden çıkarak Batı uygarlığıyla bütünleşme noktasına varanlar, Kürt sorununu emperyalistler eliyle çözmeye çizgisine oturdular. Bunlar doğal olarak Türkiye halkıyla ve işçi sınıfıyla dayanışmadan korkar hale geldiler. «Kürt sorununu Kürtlere bırakın» tavrı, gerçekte Kürt sorununu Batılı emperyalistlere bırakın anlamına geliyor. Bu çizgiye girenler daha çok eski Sovyet yanlısı revizyonistler ve anti-emperyalizmden

koparılmış bir milliyetçiliği savunanlardır. İki halkın omuz omuza vererek devrim yapmaları olasılığı, Batı marifetiyle çözümün önünü kapayacaktır. Bu nedenle Batıcılar, böyle bir dayanışmanın önüne barikat kurmaya çalışıyorlar. Sömürge teorisi, halkların mücadelesini birbirinden kopardığı için bu tutuma malzeme veriyor.

Kürt yoksul köylü kitlelerini seferber ederek, anti-emperyalist ve devrimci bir çizgide mücadele eden hareket ise, sömürge teorisi nedeniyle Kürt ulusu ile «sömürge ülkenin» halkı arasındaki ilişkiyi devrim için en verimli yönde çözmekte ciddi sorunlarla karşılaştı. Bu hareket, Türkiye halkını ve işçi sınıfını uzun süre «denizaşırı» gördü ve pasif konumlara oturttu. Olayın uzun süre Fransa-Vietnam ilişkisine benzetilmesi rastlantı değildir.

Sömürgeci ülke-sömürge modeli, yaşanan krizin bütün Kavimler Kapısı'nı derinliğine etkilediğini görmeyi zorlaştırıyor. Bunun sonucunda Türkiye emekçilerinin devrimci potansiyeli uzun süre küçümsenmiş, 1989 işçi hareketi önemsiz görülmüştür.

Sömürge teorisi eylem çizgisine de yansdı. Öğretmenlerin öldürülmesi, mühendislere yönelen terör, Türk bayrağının yakılması, Atatürk büstlerinin kırılması, hep Türkiye emekçilerinin «Fransa» gibi görülmesiyle bağlantılıdır. Kriz içinde olmayan ve denizaşırı bir yerdeki sömürgecinin emekçilerinin bu eylemlere göstereceği tepki pek önemli değildir. Çünkü sömürgecilikten kurtuluş savaşında sömürge halkının desteği, dolaylıdır ve pasiftir.

Ancak yaşadığımız süreç, uyarıcı olmuştur. Böylece devrimci Kürt hareketi, iki halk arasındaki ilişkiyi hayat içinde el yordamıyla daha doğru çözümler getirme sürecine girdi. Hayat, krizin yalnız Kürdistan'ı değil, bütün Türkiye'yi derinliğine etkilediğini gösterdi. İkincisi, Türkiye işçi hareketi güçlü dalgalar halinde yükselişe geçti ve metropollerini derinden sarsmaya başladı. Bu hareketin taşıdığı rejimi yıkıcı potansiyelin çok daha güçlü olduğu gözükmeye başladı. Üçüncüsü, Türkiye sosyalist hareketinin, özellikle Sosyalist Parti ve 2000'e Doğru'nun Kürt halkıyla kader birliği yapan kararlı ve samimi mücadelesi, halklar arasındaki bağların gücünü ortaya koydu. Başlangıçta sömürge teorisinin gölgesi nedeniyle Türkiye emekçilerine ve sosyalistlerine duyulan güvensizlik, pratik karşısında güven ve dayanışmaya dönüşmeye başladı.

Bugün yaşadığımız topraklardaki gelişme, sömürge ülkenin

kurtuluş savaşı ile sömürgeci ülke halkının «deniz aşırı» desteğine hiç benzemiyor. Gidiş, tecrit olmuş bir sömürge Kürdistan devrimi yönünde değildir. Olay, daha çok aynı devletin hâkimiyet alanındaki üç devrim dinamiğinin, işçi hareketi, Kürt ulusal hareketi ve yakında istim alacak köylü hareketinin birbirlerini güçlendirerek devrimi gerçekleştirmeleri yönündedir. Açıktır ki, Kürt ulusunun kurtuluşu Türkiye emekçilerinin sosyal kurtuluşuyla iç içedir. Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye'nin büyük şehirlerinde Türklerle birlikte yaşadığı düşünülürse, Kürt ulusal sorununun büyük çoğunluk için çözümünün Türkiye devriminden geçtiği daha iyi anlaşılır.

Kürdistan diye ayrı bir coğrafya, Kürtlerin yaşadığı bir toprak parçası, bir ülke olduğu doğrudur. Ancak bu doğrudan yapay olarak iki ayrı devrim kavramı üretildiği zaman, bugünkü gelişmenin dinamikleri ve gerçek içinde yaşayan Kürt ve Türk halkları aynı devletin hâkimiyeti altındalar, aynı otoriteyle, aynı iktidarla karşı karşıyalar. Bugün iflasa giden rejim, yalnız Kürt halkının yaşadığı topraklarda yıkılmayacak, bütün hâkimiyet altında yıkılacak. Elbette bu rejim en zorba olduğu, en çözümsüz olduğu yerdedaha fazla çürümüştür ve çöküntü oralarından başlamıştır. Ama asıl yıkımın işçi sınıfının yaşadığı metropollerden geleceği açıktır. Rejim orada sarsılmadığı sürece bir Kürt ulusal kurtuluşunun gerçekleşmesi zordur. En azından bugünkü tablo içinde bunu görmek gerekir. Güçler dengesi ortadadır. Dört parçaya bölünmüş ve dört düşman ilan eden bir Kürt ulusal hareketi ABD'nin bir işgal kuvveti olarak girdiği Ortadoğu koşullarında, ya Türkiye halkıyla birlikte zafere ulaşır veya ABD ile birleşerek bir Amerikan mandası yaratır.

Ya Amerikan mandası, ya halklar cumhuriyeti. Kim hangi teoriyi savunursa savunsun, kim ne isterse istesin bu iki çözüm dışında bir şey gözüküyor. Bu çıplak gerçek bile, yaşadığımız ilişkinin sömürge teorisiyle açıklanamadığını gösterir.

Üç: Sömürge teorisi, Kürt ulusal kurtuluş hareketini dünyanın anti-emperyalist güçlerinden, dünya devriminden soyutluyor.

Sömürge teorisi, emperyalizmi doğrudan karşıya almadığı için, çeşitli kıtalarda emperyalizme karşı direnen halk hareketleriyle ve sosyalist ülkelerle birleşemiyor. Emperyalizme karşı mücadele eden halkları düşününüz, Ortadoğu'da emperyalizme tavır almayan bir «ulusal kurtuluşçuluğa» kuşkuyla bakacaklardır. Gene Küba, Kore,

Çin Halk Cumhuriyeti gibi ABD emperyalizminin hedef tahtasındaki sosyalist ülkeleri düşününüz, emperyalizme darbe indirmeyen herhangi bir ulusal kurtuluşçuluğu inandırıcı bulmayacaklardır ve bulmuyorlar da. Bu nedenle Batı işbirlikçisi Kürt milliyetçi-reformcularının var güçleriyle sosyalizm düşmanlığı yapmaları, Küba'yı, Filistin'i suçlamaları rastlantı değildir.

«Batı uygarlığı» yanlısı Kürt reformcuları, ABD'ye bel bağladıkları için dünya devriminin güçlerini reddediyorlar. Sömürge teorisi, böyle bir yöneliş yeterli teorik malzemeyi veriyor. Kürt devrimci hareketi bu gerçeği görmek durumundadır.

Sonuç olarak sömürge teorisi, milliyetçi ideolojik kaynaklardan beslenir. Bu teori, emperyalizm olgusunu ıskalar ve dünya sınıf mücadelesiyle değil, uluslar arasındaki boğazlaşmalarla açıklar. Uluslararası boğazlaşmalar ise Balkanlarda olsun, Ortadoğu'da olsun emperyalist-kapitalist üretim ilişkileri temelinde, yani burjuva devletlerin ve burjuva ulusların piyasa da birbirlerini yemeleri zemininde yükselir.

-Kürt sorunu önce hangi ülkede çözüme kavuşma şansına sahip?

Bugünün Ortadoğu tablosunda Kürt sorununda iki çözüm var.

Birincisi, Kuzey Irak merkezli ABD çözümüdür: ABD mandası ve Türkiye'nin koruyuculuğu altında aşiret ilişkilerinin güçlü olduğu bir Kürdistan. Bu çözümün gerçekleşmesi için, Türkiye'nin güneydoğusundaki gerilla hareketinin temizlenmesi, ayağa kalkan köylü ve şehirli kitlelerin sindirilmesi gerekir. Bu çözüm, yalnız Kürt halkının değil, bölge halklarının inisiyatifinin kırılmasını da içerir.

İkincisi, Türkiye Kürdistanı merkezli halkçı çözümdür. Bu çözüm, yoksul köylü kitlelerinin seferber edilmesine dayanıyor, Türkiye işçi hareketiyle omuz omuzadır ve emperyalizmi hedef alıyor ABD çözümünü geçersiz kılan bu seçenek. Kavimler Kapısı'nda Türkiye halkıyla birlikte «Ortak ev» kurmaya yöneliyor. Eşit ve gönüllü birleşmenin biçimi, federasyon olabilir.

Eğer ABD başarı kazanırsa, Kuzey Irak merkezli seçenek yürürlüğe girer. Bu seçenek, Türkiye «koruyuculuğu» altındadır ve Türkiye'de de Kürt reform paketini gündeme getirir. Reformlardan Kürt yoksul köylü hareketinin ve Türkiye işçi hareketinin payına düşen ise şiddettir, kitlelerin terörle sindirilmesidir. Bir an için,

ABD'nin başarı kazanacağını varsaysak bile, bu seçeneğin bir çözüm olamayacağını ve yerini gerçek çözüme, anti-emperyalist-halkçı çözüme bırakmak zorunda kalacağını görürüz. Demek ki, Kürt sorunu bir süre Kuzey Irak'ta çözülüyor izlenimi veren bir süreçten geçse bile önce Türkiye'de ve bir devrimle çözülecektir.

Çözümün Kuzey Kürtlerinin yaşadığı Türkiye'de başlamasının nedenleri var:

Birincisi, sosyo-ekonomik yönden en gelişmiş olanlar Kuzey Kürtleridir. Türkiye; Irak, İran ve Suriye'den çok gelişmiş bir ülke. Bu farkı, Kürtler açısından da görüyoruz.

İkincisi, Türkiye'de Kürt ulusal hareketinin omuz omuza vererek düzeni değiştirebileceği çok güçlü bir işçi hareketi var. Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelerde devrim dinamikleri böyle canlı değil.

Üçüncüsü, Kuzey Kürtlerinin sosyalist, öncü bir örgütlenmesi var. Bu örgütlenme, yoksul köylü gibi sağlam bir kitlesel temele sahip ve aşiret bağları üzerinde yükselmüyor. Bu nedenle ulusu kucaklayabiliyor. Irak'taki Kürt örgütü ise aşiret temelinde ve bu nedenle geri ve ulusu bölebiliyor.

Yukarıdaki her üç farkın kökünü, Türkiye tarihini diğer Ortadoğu ülkelerinden ayıran özelliklerde bulabiliriz.

Türkler ve Kürtler, ezen-ezilen ulus ilişkisi içinde olsalar da, son yüzyılın Kavimler Kapısı tarihinin birçok kazançlarını birlikte gerçekleştirdiler ve adaletsiz de olsa birlikte paylaşıyorlar. Jön Türk devrimleri, Kemalist devrim ve onun parçası olan aydınlanma hareketi, 1960 sonrası yükselen halk hareketi ve sosyalist akım, yaşadığımız topraklarda demokratik devrim yönündeki önemli sıçramalardır. Türk ulusal burjuvazilerinin önderlik ettiği Jön Türk devrimi ve Kemalist devrim, Kürtlere ulusal baskı uygulamış ve Kürt ulusal gelişmesinin önünü tıkamıştır. Ancak bu devrimler, feodalizmin çözülmesini hızlandıran, Osmanlı devletini yıkan, aydınlanma hareketi yaratan, üst üste laik ve materyalist kuşaklar yetiştiren yönleriyle bugün yaşadığımız toprakların Kürt sorununun çözümüne önderlik etmesi için tarihsel birikime katkıda bulundular. Kemalizmin millî zulmünü haklı olarak eleştiren Kürt devimci hareketini, Güney Kürtlerinin örgütlerinden ayıran tarihsel etkenleri incelersek, orada aynı zamanda Kemalist-burjuva devrimini de görürüz. Kemalizm, hem olumlu (Aydınlanmacı-devrimci) hem de olumsuz

(burjuva-milliyetçi) yönleriyle Kürt devrimci hareketinin damarlarında dolaşır.

— **Sizin kişisel olarak doğru bulduğunuz çözüm yolu nedir?**

Çözüm Kürt ulusunun iradesine kayıtsız şartsız saygı gösterilmesindedir. ABD emperyalizminden ve Türk hâkim sınıflarından bunu kabul etmelerini bekleyemeyiz. Çözüm, öncelikle Kürt halkının elindedir, onun mücadelesindedir. Hayat, bu mücadelenin Türkiye işçi hareketiyle omuz omuza ilerleyeceğini gösteriyor. 2000 yıllarına doğru giderken aslında demokratik halk devriminin kapısındaız. Türk ve Kürt halkları, 2000'lerde ortak evlerini kuracaklar. Bunun en uygun biçimi federasyondur.

2000'e Doğru, 1990 yılı başlarında Kürt sorunu için bir çözüm programı yayımladı. Buraya aynen alıyorum.

1. Kürt milleti, kendi kaderini tayin hakkına kayıtsız şartsız sahiptir. Eğer, isterse ayrı bir devlet kurabilir. Emekçilerin çıkarı, demokratik bir halk devrimiyle tam hak eşitliği ve özgürlük temelinde, gönüllü bir birliği gerçekleştirmededir. Ayrılma hakkı, gönüllü birliğin her zaman vazgeçilmez koşuludur.
2. Birlikte veya ayrı yaşamak milletlerin özgür iradelerine bağlıdır. Bu özgür iradenin ortaya konabilmesi için, Kürt illerinde referandum yapılmalıdır. Referandumda, ayrılmayı savunanlar da özgürce propaganda yapabilmelidir.
3. Bugünkü tarihsel koşullarda, iki milletin emekçilerinin yararına olan çözüm, iki federe devletin eşit olarak katıldığı, federal, demokratik bir cumhuriyettir. Bu federasyonda iktidar, köylerden ve mahallelerden başlayarak, ilçelerde, illerde, federe ve federal düzeyde demokratik seçimlerle belirlenen halk meclisleri aracılığıyla kullanılır. İlçe ve il yönetimleri ile federe hükümetler ve federal hükümet, bu meclislerin yürütme organlarıdır; meclislere karşı sorumludurlar.
4. Federal Halk Meclisi iki meclisten oluşur: Temsilciler Meclisi ve Milletler Meclisi.

Temsilciler Meclisi, belli sayıda yurttaş bir milletvekili olmak üzere bütün yurt çapında yapılan seçimlerle belirlenir.

Milletler Meclisi, her federe devletten eşit sayıda seçilmiş üyenin katılımıyla oluşur.

Yasalar her iki mecliste çoğunluk kararıyla kabul edilir.

Meclislerden birinin reddettiği yasa yürürlüğe girmez.

Çalışma Yasası, Ceza Yasası, Medeni Yasa, Yargı Usulü Yasaları bütün ülkede yürürlüktedir, federal organlarca kabul edilir.

5. Her federe devlette azınlıkların çoğunlukta olduğu ilçe ve illerde halk isterse bölgesel özerklik uygulanır.
  6. Federal anayasa, iki milletin ortak anayasasıdır. Her iki milletin ayrı ayrı çoğunluğu tarafından referandumla kabul edilerek yürürlüğe girer. Federe devletlerin ayrıca kendi anayasaları vardır. Federal Anayasa, federe cumhuriyetler tarafından benimsendiği ölçüde giderek artan unsurları kapsar.
  7. Federal cumhuriyetin bayrağı ve marşı, Türklerin ve Kürtlerin ortak bayrakları ve marşlarıdır. Ayrıca her federe devletin kendi bayrağı ve marşı vardır. Federasyonun ismi tek bir millete dayandırılmaz.
  8. Yurt savunması, savaş ve barış sorunları, uluslararası ilişkilerde temsil, anlaşmaları yapmak, federal organların yetkisindedir.
  9. Her federe devlet, yabancı devletlerle ticari ve kültürel alanlarda doğrudan ilişkiler kurabilir, konsolosluklar açabilir.
  10. Her yönetim kademesinde iktidar bütünüyle halk meclislerinde ve bu meclislere karşı sorumlu olan yerel yönetimlerde. Bu yönetim sistemi dışında, merkezi idarenin atadığı valilikler, kaymakamlıklar, emniyet ve jandarma örgütü kaldırılır. Bu demokratik yönetim sistemi, aynı zamanda milli eşitlik ve özgürlüğü de güvence altına alır.
- Yerel güvenlik örgütleri, yerel meclislerden sorumlu olan yerel yönetimlerin emrindedir. Köy güvenlik örgütleri, köy gençlerinden oluşur ve köy kurullarının emrindedir.
11. Ulusal ve toplumsal gelişme yanında kardeşliğin de önünde engel oluşturan toprak ağalığı, aşiret reisliği ve her türlü ortaçağ ilişkisi, köylülerin seferber edilmesine dayanan ve köylü komitelerinin önderlik ettiği bir toprak reformuyla kaldırılır. Federal cumhuriyet, piyasa ekonomisinin derinleştiği bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için, ekonomik bakımdan geri bölgelerin yatırım paylarını arttırır. Böylece birliğin ekonomik temelini geliştirir ve pekiştirir.
- Ekonomide tek bir federal istatistik sistemi uygulanır.
12. Her milletin, milli ve dini azınlıkların dillerini ve kültürlerini

- geliştirme, siyasal çalışma ve örgütlenme hakları ve özgürlükleri güvence altındadır.
13. Resmi dil, Türkçe ve Kürtçedir. Her federe cumhuriyette kendi dili esastır. Federal organların kararları iki dilde yazılır. İlkokuldan üniversiteye kadar ve bütün kültür kurumlarında, her iki dilden eğitim, araştırma, basın, yayın, radyo, televizyon vb. iletişim olanakları gerçekleştirilir.
  14. Kürt milletinin demokratik kültürü, bugüne kadar uygulanan baskılara son verilmesi sayesinde özgürce serpilme olanaklarına kavuşur. İktidar organları, diğer ülkelerde bulunan Türkler ve Kürtlerle demokratik kültür alışverişinin özürce gelişmesi ve bütün dünya halklarıyla ortak enternasyonal bir kültürün renkli ve çoğulcu bir ortamda boy atması için çalışır.
  15. Bütün iktidar organları, toplum hayatında ve milletler arasında sorunları zor kullanarak çözen ve şiddeti kutsayan eski kültürün bütün temelleriyle tasfiyesi ve halk içinde barışçı, insana saygılı ve şiddeti hor gören, enternasyonalist bir emekçi kültürünün yayılması için çalışır.

Yaşadığımız toprağın tarihini Malazgirt savaşıyla başlatan bağnaz milliyetçi kültüre ve her türden milliyetçiliğe karşı, ülkemizin tarihsel derinliklerinden bu yana çeşitli kavimlerin katkılarıyla zenginleşmiş kültür kaynaklarımızı arayan, koruyan, bu kaynaklardan beslenen, demokratik, insansever, evrensel ve enternasyonalist bir kültür geliştirilir. Ülkemizin evrensel kültür zenginliğini yansıtan yer isimlerinin değiştirilmesine son verilir, her yer bilinen ve yerleşmiş ismiyle anılır.

Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi?

En önemli neden, bu ayaklanma ABD desteğine bel bağlayarak ve ABD kışkırtmasıyla sahnelendi. ABD ise, yenilgiye uğrayan Kürtleri kendisine iyice muhtaç hale getirmeyi ve Kürt göçünü Türkiye'nin üzerine yıkmayıyeğledi. Böylece Türk hâkim sınıflarının bir kesimi de ABD mandası altında bir Kürt devletçiğine razı hale getirilmiş oldu.

Kuzey Irak'taki Kürt ayaklanmasının ABD'ye bel bağlaması, kuşkusuz önderliğin karakterinden geliyor. Aşiret yapısı üzerinde duran milliyetçi bir önderlik var. 1960'ların sonlarından beri İran Şahı'yla ve ABD ile yakın ilişki içindeler, Kürt sorununu halkın

gücüyle ve bölge halklarıyla birleşerek çözme çizgisi izlemiyorlar.

ABD ile ilişkileri, bütün dünyada güvensizlik yaratıyor ve dünyanın anti-emperyalist güçlerin dayanışmasını zayıflatıyor.

Kürt sorununu emperyalizme karşı mücadeleden koparıp, kendi başına bir sorun olarak ele aldınız mı, önümüzdeki seçenekler yenilgi veya ABD mandas olmaktadır. Her iki seçenek de Kürt halkı için felaket anlamına gelir.

Ne oldu da Kürtleri inkâr eden resmi politika sarsıldı? Irak Kürtleri ile Ankara arasında son dönemde ortaya çıkan diyalge nasıl bakıyorsunuz?

1980'lerin ortalarında başlayan Botan'daki gerilla hareketi, 1989 yılında geniş köylü kitleleriyle birleşti. Bu hareket, başından beri yoksul köylü temelinde gelişti. Başarısının en önemli sırrı da buradaydı. 1989 yılında bu köylü temeli kitleleşleşti. 1990 yılı başında ise Kürt şehirli kitlelerin intifadaları geldi. Böylece Kürtleri inkâr eden statüko çöktü. Bu gelişmenin birinci etkeni kuşkusuz Kürt halkının kendi mücadelesidir. İkinci ve çok önemli bir rol oynamış olan diğerk etken ise Türkiye işçi sınıfının nc kuvvetlerinin Kürt sorununu topluma maletmede, korku duvarını yıkmada ve devlet terörüne karşı mücadelede gsterdiğı etkili çabalardır. Aslında rejimin yalnız Kürtleri inkâr politikası değıl, bütün kurum ve ilişkileri iflas halindedir. Türk milliyetiliğı bütün çözümleriyle ık-maza girdi. Emekçileri ezen sistem, ekonomi, emperyalizme bağımlılığın getirdiğı kurum ve ilişkiler, hepsi çürüme halinde ve yıkıma gidiyor. Kürtler zerindeki baskı, bu rejimin en haksız ve en zayıf noktasıydı. Yıkım kendisini en çok orada gösteriyor, fakat rejimin btnndedir.

Ankara ile Irak Kürtleri arasındaki diyalog eskiden beri var. Irak Kürt liderleri, 1988 yılında MİT aracılığıyla Türkiye'yi Musul ve Kerkük'e girmeye davet ettiler. O zaman M. Ali Birand, bu haberi Milliyet gazetesinin manşetinden verdi. Daha sonra birkaç kez doğrulandı.

Bu diyalğun harcı ABD malıdır. Pentagon'un Kürt senaryosu bu işbirliğini öngörüyor. Ankara'nın çeşitli ülkelerdeki Kürt halkıyla dostça ilişkiler geliştirmesine olumlu bakarız. Ama bu ilişki ABD planlarının dışında, hatta ABD varlığına karşı geliştirilmelidir. Daha önemlisi, bu diyalog, Türkiye Kürtlerini ezmek gibi komplolara

hizmet etmemelidir.

Ankara, «Komşu Kürdü sev, kendi Kürdünü döv» politikası izliyor. Burada bir gariplik ve samimiyetsizlik yok mu? Diyalog, ancak bu çerçeve dışına çıkar, bu çerçevenin kırılmasına hizmet ederse, halklar arasında kardeşliği güçlendirir.

Kürt örgütleri hakkındaki görüşleriniz nedir?

Ortadoğu'daki Kürt örgütlerini kaba olarak iki grupta toplayabiliriz.

Kürt sorununu Batılı büyük devletler eliyle çözme programını izleyenler birinci grubu oluşturuyor. Bu grupta yer alan örgütler, yalnız Kuzey Irak'ta ve biraz da İran'da kitle tabanına sahipler. Türkiye'de ise, eskiden Sovyet yanlısı olan revizyonist Kürt örgütlerinin kalıntıları var. Sovyet yönetimi Batı'ya pes edince, bu örgütler de mültecileştikleri Avrupa'da «Batı uygarlığıyla» bütünleştiler, emperyalist programlara teslim oldular. Dolayısıyla bunlar, Türk devletiyle de aynı çözümde buluştular. Kuzey Irak merkezli Amerikancı çözümün Kuzey ayağını Türk devletiyle birlikte oluşturma planı içindeler. Bavullarını hazırlamışlar, Türk devletinin gerilla hareketini temizleyerek alanı kendilerine açıp, yeni özerk Kürt beyleri olarak dönecekleri günü bekliyorlar.

İkinci grup Kürt örgütleri, halk eliyle gerçekleştirilen, anti-emperyalist, gerçek anlamda ulusal kurtuluş için mücadele ediyorlar. Bu grupta yer alan örgütlerin en güçlü olduğu yer, Türkiye. İran'daki KOMALA da bu çizgiyi izliyor ve geniş alanlarda otoriteye sahip. Suriye Kürtleriyle nisan ayında Şam'da konuştum, araştırma yaptım. Onlar da bu anti-emperyalist kesimde yer alıyorlar. Ortadoğu'daki Kürt nüfusun yüzde 60'ının Türkiye'de yaşadığını düşünürsek, buna Suriye ve İran'daki anti-emperyalist Kürt hareketlerini de ekleyince, büyük çoğunluğun anti-emperyalist ve halkçı bir çizgide olduğunu saptayabiliriz.

Kürt örgütleri sınıflandırılırken bağımsızlıkçı-özerklik yanlısı ölçütü kullanılıyor. Devrimciliğin işareti olarak da bağımsızlıkçılık görülüyor. Kanımca Kürt örgütlerinin devrimciliğinin ölçütü, emperyalizme karşı tavır ve Kürt halkını iktidaryapma pratiğidir. Anti-emperyalist ve Kürt halkını iktidara kavuşturma anlamında devrimci çözüm, her zaman ayrılmayı gerektirmez. Hatta günümüz koşullarında, Türkiye zemininde devrimci çözüm, büyük bir olası-

lıkla ayrılma değil, eşit birleşme yönünde olacaktır. Çünkü Türkiye emekçilerinin mücadelesi de güçlü bir yükseliş içindedir.

Bağımsızlığı halkların eşit birleşmesinin koşulu olarak anlamak, devrimci ve enternasyonalist bir tavrıdır.

Milletler arasındaki çitler, eninde sonunda kalkacaktır. Bu nedenle eşitlik ve özgürlük temelinde devrimci birleşmeler en ileri çözümlerdir. Devrimciliğin ölçütü, ayrılmak değil, halk iktidarı, enternasyonalizm ve anti-emperyalizmdir. Hele Türkiye’de bu saptamayı yapmak, çok daha önemli. Çünkü 3-4 milyon Kürt, Kürtlerin çoğunluk olduğu topraklarda yaşıyorsa, 8-10 milyon Kürt Türklerle iç içe yaşıyor. Bu nedenle enternasyonalist çözüm, devrimci birlik, Kürtlerin çoğunluğu için biricik ulusal kurtuluştur.

Türkiye’nin Kürt sorununda reforma yönelmesi PKK’yı nasıl etkiler? Özal bir yandan siyasal manevralar yaparken, bir yandan Kontrgerilla eylemleri yoğunluk kazanıyor. Bu çelişkiyi nasıl açıklıyorsunuz?

Türkiye’deki rejimin inkâr ve şiddete dayanan politikası çöktü. Eski gibi gitmeyeceğini rejimin sahipleri de biliyor. Kürt sorununda yeni bir düzenleme, reformlar kaçınılmaz. Kürt reformları şiddet politikası eşitliğinde uygulanacak. Gerilla hareketi temizlenecek ve alan Batıcı-reformcu Kürt liderlerine açılacak. Plan bu.

Kürt halkının büyük çoğunluğunun devrimci hareketi desteklediğini dikkate alırsak, reform politikası geniş halk kitlelerine baskı ve yıldırma anlamına da geliyor. Nitekim 1991 yazında doğrudan kitleleri sindirmeye yönelik, şehir halkını hedef alan Kontrgerilla eylemleri yaygın biçimde devreye sokuldu. Böylece reform diğer yüzünü de gösteriyor. Arkasından ABD Türkiye’yi sınır ötesine sürdü. Bu da reformların dış politikaya yansımaları. İçte bastırma, dışta yayılma ve reform: ABD’nin ve TC’nin Kürt planı üç ayaklı.

Ne var ki reform, iki ağzı da kesen bir bıçak. Halk iktidarını ve devrimi önlemek için gündeme getirilen reformlar, halk güçlerine yeni mevziler de kazandırıyor. İşin bir de bu yönü var. Türk hâkim sınıfları içindeki anlaşmazlık da bu gerçekten kaynaklanıyor. Bazıları, reformların ateşe benzin dökmek anlamına geldiğini savunuyorlar. O nedenle reformdan önce devrime yönelen halk kuvvetlerinin ezilmesine büyük önem veriyorlar.

Özal’ın siyasal manevraları ile Kontrgerilla eylemlerinin yoğun-

laşması arasında bir çelişki yok. «Ez ve çöz» politikası izliyorlar. Yani devrimi ezip reformlarla statükoyu kurtaracaklar. Mücadele şu noktadadır: Kürt halkı iktidar olacak mı, olmayacak mı, Kürt sorununu iktidar sorunundan koparmak isteyenler, Batılı emperyalistler ve işbirlikçilerdir. Sorunu, bir iktidar sorunu haline getirenler ise halktır ve devrimci öncüleridir. Reformlar, Türk ve Kürt halklarının iktidar olmalarını, yani devrimi önlemek içindir. Devrimi önlemek ise şiddetin ve Kontrgerilla'nın devreye sokulmasını gerektiriyor. Sen iktidar olmaktan vazgeçtikten sonra, sana her şeyi verebilirler.

ABD ve işbirlikçileri iki ayakla yürüyorlar: Reform ve şiddet. Elbette kendi aralarında bu ayaklardan birine daha büyük ağırlık veren kamplara da bölünmüş durumdalar. Bazen reformcular öne çıkar gibi oluyor, bazen şiddet politikası gündeme abanarak giriyor. İhtiyaca göre...

Kürt sorununda rejimin inkâra ve şiddete dayanan statükosu çökerken, hâkim sınıf partilerinden hiçbirisi gelişmelere yanıt veren politikalar üretemediler. Belki tek istisnası Özal'dı.

Türk hâkim sınıfları için yeni çözümü ABD imal etti. Özal, ABD ile çok sıkı bağları nedeniyle bu çözümü hemen benimsedi. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Taft, 1986 kasımında Pentagon'un Kürt senaryosunu Türkiye'ye getirdiğinde zamanın Genelkurmay Başkanı Üruğ soğuk karşılamış ve reddetmişti. Özal, önce Üruğ ekibini tasfiye etti. Körfez savaşı arifesinde Baker ile Çankaya buluşmasından sonra, TV konuşmasında «Irak halklarından» ve «Kürtlere hamilikten» söz eden, hep Özal'dı.

Diğer partiler Özal kadar Amerikancı olamıyorlar, öte yandan milliyetçilik prangaya vurmuş bu partileri. Eski rejimin Kürt çözümü kilitlenince, onlar da kilitlendiler. SHP, «Kürt Raporu»yla bir şeyler yapmaya kalkıştı ama artık çok geçti. Getirdikleri program, olayın çok gerisinde kalmıştı.

Siyasal partiler, bütün önemli sorunlar gibi Kürt sorununu da devletin merkezi güçlerine terk etmiş bulunuyorlar. Sansür-Sürgün Kararnamesi ve Sınır Ötesi Harakât gibi rejimin dönüm noktalarında hık deyici durumundadırlar. Devletin bu iki olayla girdiği yatak, eğer önüne geçilemezse parlamenter rejimi, yani bu partilerin dayandığı zemini de ortadan kaldırabilir. Partiler, bu noktada da kilitlenmiş durumdalar, teslim bayrağını çekmiş bulunuyorlar. Kürt sorunundaki çaresizlikleri, onların var olduğu zemini oyuyor.

Kürt sorununda basının tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Basın, bağınaz milliyetçidir, devletin kontrolündedir. Babıâli'de gerçek aşkı yoktur. Gerçekler, devlet marifetiyle veya parayla satın alınabilir, yok edilebilir, saklanabilir, çarpıtılabilir, imal edilebilir. Türk basınına göre, Yunan «kahpe»dir, Ermeni «hain»dir, Kürt «bölücü»dürvb. Etkili basın organı olarak, devletin, hâkim sınıfların parasal denetiminin ve milliyetçiliğin yönlendiremediği *2000'e Doğru* var. Dar çevrelere seslenseler de çeşitli devrimci yayın organları da devlet kontrolü dışındalar.

Batı ve ABD nasıl bir çözüm peşinde?

Batı'nın paylaştığı çözüm, Kürdistan'ın emperyalist-kapitalist sistem içinde kalmasıdır. Tabii onlar, Türk milliyetçisi olmadıkları için, TC'nin bugüne kadar getirdiği statükonun çöktüğünü ve reformların kaçınılmaz olduğunu görüyorlar; Türkiye'yi de buna zorluyorlar. Burada sistemin genel çıkarı var.

Ancak Batı'nın büyük güçleri arasında Ortadoğu'da rekabet de var.

ABD, 1973 yılında petrol ihtiyacının yalnız yüzde 5'ini Ortadoğu'dan karşılıyordu. Bu oran 1979'da yüzde 10'a çıktı. CIA Başkanı Webster, 1989 ocak ayında Senato'da yaptığı konuşmada 2000 yılında petrol ihtiyaçlarının yüzde 25'ini Körfez'den sağlayacaklarını açıkladı. Webster devamlı ABD'nin Japonya ve Avrupa'ya karşı ABD'nin petrol kozunu elinde tutması gereğine değindi. Batı Avrupa ve Japonya, petrol tüketimlerinin yüzde 40'ını Körfez'den ithal ediyorlar (*2000'e Doğru*, 24, 11 Ağustos 1991).

ABD ekonomisi başaşağı gidiyor. Ortadoğu petrolüne sahip olmak, ABD açısından rakipler üzerinde baskı kurmak için hayati önemde. Bu nedenle ABD Ortadoğu petrolleri üzerinde, bu arada Kürdistan'da tam tekel kurmak istiyor, başka deyişle sömürgeleştirme peşinde. Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri ABD'nin tam tekeline karşılar. Petrol musluğunun ABD'nin eline geçmesinden rahatsız oluyorlar. Ortadoğu petrollerinin emperyalistler arası rekabete açık olmasından yanalar. Sovyetler Birliği de ABD'ye ne kadar

teslim olursa olsun, dünyanın ikinci büyük silahlı gücüdür ve büyük bir devlettir. ABD ile rekabet perspektifini terk etmez.

Ortadoğu, önümüzdeki dönem bu devletler arasında rekabete sahne olacak. ABD'nin Kürdistan'ı ve Ortadoğu'nun diğer alanlarını sömürgeleştirme girişimleri, bölge halkları ve bağımsızlıklarını korumak isteyen bölge ülkeleri yanında rakip emperyalistlerin muhafetıyla de karşılaşacak. Bunun işaretleri şimdiden görölüyor.

Bu gerçekler, emperyalist–kapitalist büyük devletlerin ortak bir Kürt programı olamayacağını da ifade ediyor. Ortaklık, yalnız bölgenin sistem içinde kalmasındandır, yani kapitalizmde kopuşa götürecekt devrimlere izin verilmemesindedir.

Böylece emperyalist programla halkçı program arasındaki kalın çizgi de ortaya çıkıyor. Sorun, Kürt halkının ve bölge halklarının iktidar olup, olmamalarındadır. Yoksa Kürt sorununun emperyalist–kapitalist sistem içinde de sözde bağımsızlıktan özerkliğe kadar uzanan çeşitli çözümleri vardır.

Emperyalist devletlerin değışmez bir Kürt programları yok. ABD'nin Ortadoğu ve Kürt politikasının eksenı, bölge ülkelerini ve halklarını birbirlerine karşı kullanmaktır. ABD, Türkiye'yi Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devletiyle tehdit ederek, Kürtlere «hamilik» rolüne zorluyor. Yani Türkiye'yi yayılmacılığa, bölgede ABD jandarmalığına itiyor. Gene ABD, Kuzey Irak Kürtlerini hem Irak teddidıyla hem de kuzeyden gelen Türk tehdidiyle kedine muhtaç hale getirdi. Kürdü Irak'a karşı kıskırttı, arkasından Irak'ın Kürdü ezmesine seyirci kaldı, böylece Kürt göçünü Türkiye'nin üzerine yıktı ve Türkiye'yi sınır ötesiyle ilgilenmeye mecbur hale getirdi. ABD, Türkiye'yi güneye sürerken İran ve Suriye üzerindeki tehdit ve baskısını da ağırlaştırmış bulunuyor. ABD, bütün.bölge güçlerini birbirine karşı kullanabileceği kozları elinde tutmaya önem veriyor. Her an herhangi bir gücün «dostu» da olabilir, düşmanı da.

Aslında ABD, bölge halkları ve ülkelerine sorunlarını çözmeleri için ABD'ye karşı birleşip mücadele etmekten başka bir yol bırakmamıştır. Bölge ülkelerinin aralarındaki düşmanlıklara son vermeleri, ABD'nin en korktuğu gelişmedir. ABD, burada özellikle Kürt sorununu kullanmaktadır.

Çünkü Kürt sorunu, bölge ülkeleri Kürt sorununu birbirlerinin üzerine yıkmaya çalışıyorlar ve Kürt ulusunun kendi geleceğini be-

lirleme hakkını tanımıyorlar. Böylece ABD'nin eline en büyük koz veriliyor.

Bölgede emperyalizme karşı ortak bir cephe kurmak ve barışı gerçekleştirmek için kilit sorun, Kürt ulusunun kendi geleceğini belirleme hakkına kavuşması ve bölgenin diğer uluslarının yanında eşit bir konuma gelmesidir. Bunu kabul etmeyen bölgenin milliyetçi hâkim sınıfları, bazen ABD'nin oyuncağı bazen de hedefi haline geliyorlar, birbirlerine düşmanlık besliyorlar ve kendi uluslarının bağımsızlığına en büyük zararı veriyorlar, uluslararası boğazlaşmaların zeminini canlı tutuyorlar. Bu konuda en somut örnek, Saddam Hüseyin yönetimidir.

GAP nasıl bir etki yapacak?

GAP'ın çeşitli etkileri olacak. Bölgeyi çok daha geniş ölçülerde ve derinlemesine kapitalist piyasanın içine çekecek, yarı-feodal ilişkilerin çözülmesini hızlandıracak, öte yandan köy toplumunu parçalayarak sınıflara bölecek, küçük köylüyü topraksızlaştıracak, mülksüzleştirecek. Kürt sorunu açısından bakarsak, Türkiye'nin kapitalist metropollerıyla bölge arasındaki ekonomik bağları kuvvetlendirecek, Türk ve Kürt nüfuslarının karışması süreçlerini hızlandıracak.

GAP, ABD'nin kışkırtmasıyla bazı işbirlikçi şoven iktidarlar tarafından Suriye ve Irak'a karşı koz olarak kullanılırsa, su savaşlarının silahı haline de getirilebilir.

Toplam olarak baktığımız zaman GAP, Türk ve Kürt halkları arasındaki birliği, sınıf mücadelesini ve Kürt sorununun devrimle çözümünü güçlendiren bir rol oynayabilir. Hâkim sınıflar açısından ise bölgeyi emperyalist-kapitalist sisteme bütünleştirme projesidir.

Türk ve Kürt sol örgütlerinin ortak örgütlenmesi mümkün mü, yararlı olur mu?

Milliyetleri aşan ortak örgütlenme, ilke olarak ileri bir çözümdür. Ancak toplumsal mücadelenin ve hareketlerin farklı düzeylerde olması, halkların ideolojik konumları, milletler arasındaki ilişkiler ve her iki milliyet açısından çeşitli gelişmemişlik etkenleri, ayrı örgütlenmeye yol verebiliyor. Ezilen ulusun bağrından daha ileri mücadele pratikleri çıkacağı zaman, ayrı örgütlenme zemini doğuyor. Ezen ulus içinde sınıf mücadelesinin yükselmesi ise ortak örgütlenme zeminini güçlendirir.

Bizim Kavimler Kapısı'nda 1980'lerin ortasından itibaren devrim ayrı örgütlenmeyle kendisine bir yol açtı. Bu sayede Kürt proleter devrimcileri ve Kürt halkı ileri pratikler gerçekleştirdiler ve önemli işler başardılar, özgüvene kavuştular. Türkiye halkını ve devrimcilerini de eğiterek daha eşit ve daha devrimci ilişkiler için sağlam bir zemin yaratılmasına çok önemli katkılarda bulundular. Bu gelişme, bir ırmağın, önündeki dağı, kollara ayrılıp çevresini dolaşarak aşmasına benzetilebilir.

Bugün gelinen nokta, Türkiye işçi hareketiyle Kürt halk hareketinin daha uyumlu yürümesini, dayanışmanın olabildiğince güçlenmesi, daha ortak örgütsel çözümler bulunmasını dayatıyor.

Biz, enternasyonalizme mecbur ve mahkûm olan halklarız. Yalnızlaşmış bir Kürdistan devrimi de olanaksızdır. Kürtle omuz omuza ilerlemeyen bir Türkiye emekçi devrimi de! O nedenle enternasyonalizm, «yararlı» olmanın ötesinde bizlere su kadar hava kadar gereklidir. Tarih, bize enternasyonalizm dışında bir çıkış kapısı bırakmıyor. Aslında bu, bir güçlük olduğu kadar, bir tarihtir de. Çünkü koşullar, bize milliyetçiliğin ötesine geçmeyi, sorunlarımızı enternasyonalizmle çözmeyi dayatıyor. Başka deyişle, Anadolu halkları dünya ölçeğinde öncü rollerin eşiğine gelmiş bulunuyorlar. Emperyalizm-kapitalizmin piyasası, bütün dünyada milletler arasında rekabeti ve boğazlaşmayı kışkırtırken Kavimler Kapısı bu sürece isyan birikimine sahip. Başımıza bir bakıma talih kuşu konmaktadır. Sorun, bu öncü rollere talip olmakta, milliyetçiliğin çıkmazını görmektedir.

Bugün dünyanın hiçbir halkı, emperyalizmle bir hesaplasmadan geçmeksizin iktidar olamaz. Bölge koşulları, Kürt halkına iktidar olabilmek için Türkiye halkıyla birlikte mücadele etmeyi dayatıyor. Bu nedenle birlikte mücadele, iktidar olmanın koşuludur. Türkiye halkı olsun, Kürt halkı olsun iktidar olmak istiyorsa, birlikte mücadele etmek zorundadırlar. Başka bir deyişle bu iki halk milliyetçiliği aşmadan iktidar olamaz. Milliyetçiliğin aşılması, daha doğrusu milliyetçiliğin reddedilmesi, bulunduğumuz koşullarda Türkiye emekçileri için de Kürt halkı için de iktidar olmanın olmazsa olmaz koşuludur.

Türk milliyetçiliği Kavimler Kapısı'nda iflas etti, çıkmaza girdi. Ezilen ulus milliyetçiliği olduğu için bugün farklı konumda olsa bile,

Kürt milliyetçiliğinin varacağı yer de aynı çıkmazdır.

Daha ortak örgütsel çözümler bulmayı, hem devrimin ihtiyacı dayatıyor hem de milliyetçiliğin iflası. Kanımca önümüzdeki gelişme bu yönde olacaktır. Ancak süreci fazla zorlamadan, doğal seyri içinde ve sorunlar olgunlaştıkça adım adım, birer birer çözerek ilerlemek gerekir.

Ortak örgütlenmenin biçimi ise sürecin seyrine ve Kavimler Kapısı sosyalistlerinin yaratıcılığına ve olgunluğuna kalmıştır. Burada geçmiş kalıplarda sıkışıp kalmamak ve hayatın ürettiği çözümleri geliştirmek gerekir.

Uzun süredir gündemde olan Kürt sorunu karşısında Türk aydınlarının aldığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Türk aydını üzerine düşeni yerine getirebildi mi?

Aslında «Türk aydını» diye bir kategori yoktur, sınıfların aydınları vardır. «Türk aydını» kavramı altında, bazen burjuva–demokratik hareketin bazen de sosyalist hareketin entelijansiyesi rolünde ortaya çıkan küçük burjuva aydınlarını düşünebiliriz.

1989 baharındaki işçi rüzgârından sonra Türkiye işçi sınıfı, fiilen bir önder sınıf olarak tarih sahnesine çıktı. Böylece demokratik devrim sürecinde önemli bir sıçrama oldu, daha çok aydınların önderliğinden, işçi sınıfının önderliği dönemine geçildi. Bu olaya koşut bir süreç de, solcu aydınların özellikle 1980’lerde düzenle bütünleşme eğilimi içine girmeleridir. Solcu aydın, 1980 öncesinde daha çok Sovyet revizyonizminin hegemonyası altındaydı, kendi halkına güvenmiyordu, sosyalizm adı altında emekçiler üzerinde bürokratik bir diktatörlüğü savunuyordu. Bu nedenle Kürt ulusal sorunu konusundaki yaklaşımı da burjuva–milliyetçi karakterdeydi. Aslında kapitalizmin bir türünü savunuyordu. Nitekim revizyonist aydın, ‘Gorbaçov’la birlikte kendi aslına döndü, «Batı uygarlığıyla» bütünleşme bayrağını açtı. Eski revizyonist aydınlar, artık «Helsinki çocukları» oldular. Aslında eski tavırlarıyla bugünkü tavırlarını birleştiren eksen, emekçi halka güvenmemeleri, dünya ölçeğinde emperyalist bir güce kapıkulu olmalarıdır.

Kendi halkıyla birleşmeyen, kaderini emekçilerle paylaşmayan, hayatını proleter devrimi davasına adamayan bir aydından Kürt sorununda devrimci bir tutum beklenemez.

Aydınların sınıfsal konumlarını, işçiler gibi üretim sürecindeki

yerleri değil ideolojileri belirler. İdeoloji ise kendisini pratikte ortaya koyar. İşçi sınıfıyla birleşen, revizyonizme karşı koyan, Bilimsel Sosyalizm davasında ısrar eden örgütlü aydınlar ise Kürt sorununda üzerlerine düşeni yapmışlar, enternasyonalist bir tavırdan direnmişlerdir. Aydın örgütsüzdür, yalnızdır. Kürt sorunu gibi devlet terörünün kendisini en yoğun hissettirdiği bir alanda birey olarak yapılacak mücadele sınırlıdır ve çoğu zaman sağlıksızdır. Partili olmak burada belirleyici önemdedir.

Kürt çevrelerinde Türk aydınından yakınmalar, aslında Türk aydınının Kürt hareketi üzerindeki ideolojik etkisi nedeniyledir. Son yüzyılın demokratik devrim sürecinde burjuva aydın önderlikler, sürekli aydınların önemini ve önderliğini işlediler ve bilinçlere nüfuz ettiler. Sorunların çözümünde aydınların katkısı ve önderliği belirleyici gösterildi. Kemalizm, bütün burjuva devrimci hareketler gibi, burjuvazinin aydınları tarafından yürütüldü. Burjuva ideolojisi, düzeni düşünce alanında yeniden üreten aydını sınıflarüstü bir konuma oturtuyor. Burjuvazi, ideolojik hegemonyasını biraz da aydınların bu «tarafsız» gösterilen saygın konumu sayesinde sağlıyor. Türk aydınına pek fazla önem verilmesinin kökeninde, burjuva devrimlerinin getirdiği bu değer yargısı vardır. Aslında «Türk aydını» özellikle işçi hareketinin yükselişle birlikte toplumsal ve siyasal önemini yitirmiştir. Bu soru, aydınların etkili olduğu eski dönemden kalmıştır. Kanımca bugün, işçi hareketinin Kürt sorunu konusundaki tavrını tartışmak gerekir. Geleceği etkileyecek anlamlı soru budur.

Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm Türk aydınına nasıl etkiledi?

Kemalizm, Büyük Fransız Devrimi'nin teorik ve eyleminin Türkçesidir. Türkiye topraklarında boy vermesidir.

1789 Fransız kapitalizmin ileri ülkelerindendi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve 1920'lerin Türkiye'si ise kapitalizmin gerisinde kalmış, emperyalist kapitalizmin sömürgeleştirmeye çalıştığı mazlumlarda dünyasının öncülerindendi.

Büyük Fransız Devrimi, kapitalizmin dünya ölçeğinde ileri roller oynadığı bir dönemde gerçekleşti. Kemalist devrim ise kapitalizmin dünya ölçeğinde gerici bir karakter kazandığı döneme rastladı. Bununla birlikte emperyalizme karşı ulusal kapitalizmi geliştirmek ezilen ülkelerde hâlâ ileri bir anlam taşıyordu. Ne var ki artık geri

Ülkelerin gelişmiş kapitalist ülkeler arasına katılmasının yolunu emperyalizm kesmişti. Bu nedenle Kemalist devrim, bir ulusal kurtuluş savaşını başarıya ulaştırdı ve feodal Osmanlı devletini yıktıysa da, demokratik devrimi sonuna kadar sürdüremedi, srdremezdi de.

Kemalizm milliyetçidir; emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşına önderlik etti. Diğerynyle gericidir: Kürtlere karşı kırımlara varan ulusal baskı uyguladı, emekçi kitleler üzerinde burjuvazinin diktatörlüğünü meşrulaştırdı. Milliyetçilik, Kemalizmin sınırını da belirler. Varılan yer, milliyetiliğın ıkmazıdır.

Burjuvazi, 1930'larda devrimci barutunu tketince Kemalizm de kirelendi, taşlaştı. ABD emperyalizminin doludizgin Türkiye'ye girmesiyle birlikte Kemalizmin içi bütünüyle boşaldı.

Milliyetçi Türk aydını, 1920'lerde ve 30'larda Kemalizmin düşünsel müfrezesini oluşturdu, bir bakıma Kemalizmin tarihini yaşadı. Milliyetiliğın bugünkü iflası, milliyetçi aydının da iflasıdır. Nitekim aydınlar, bugün «Batı uygarlığıyla» bütünleşirken artık Kemalizmle alay ediyorlar ve kozmopolitizme kapak atıyorlar. Kürt sorunayaklaşımda da böylece Türk milliyetçiliğinden kozmopolitizme kayıyorlar. Örneğın «Sivas'tan ötesini Krtlereversek de bu taş devri insanlarından kurtulsak» türünden görüşleri ben de kulağım ile duyuyorum. Kürtler üzerinde tahakkümün savunuculuğundan Kürt halkından ayrılmaya doğru bir kayış gözleniyor.

1960'lardan sonra serpilmeye ve birleşmeye başlayan sosyalist akım, bir kesim aydını etkiledi. Ancak bunlar daha çok Kemalizmin yetiştirdiğı kuşakların çocuklarıydı ve ideolojik planda Kemalizmden kopamadılar, «sosyalizm» adı altında daha çok düzenin erevesi içinde kaldılar. Ancak işçi sınıfıyla birleşmeye yönelen, örgütlü mücadeleye giren bir kesim Kemalizmden kopabilmiştir.

Siz bir de «Kürt Kemalizmi»nden szettiniz..

Evet, Kürt Kemalizmi derken milliyetiliğı kastettim.

Batıcı Kürt rgtlerinin Kemalizme yneltiğı eleştiriler, Türk milliyetçiliğine karşıdır, ama milliyetiliğे karşı değildir. Çünkü bu rgtler, Kemalizm ile aynı ideolojiyi paylaşıyorlar. Yani kendileri de milliyetçidir. Çeşitli milletlerin milliyetçilikleri arasında siyasal düzlemde çalışmalar olur, ama bu çalışma ideolojik düzlemde değildir. Tıpkı feodal beyler ve sultanlar arasındaki çalışmalar gibi.

Türk milliyetçiliği ile Kürt milliyetçiliği ideolojik planda karşı karşıya değildirlir. Başka deyişle Kemalizmin karşıtı Kürt Kemalizmi değildir. Kemalizmin kurduğu toplumun bugün geldiği yeri görüyoruz, yaşıyoruz. Kemalizm, burjuva bir toplum kurdu ve milletler arasındaki çelişmeleri keskinleştirdi, milli baskı uyguladı. Kürtler de aynı yollardan gidecek ve aynı yere mi varacak, Kemalizmi eleştirmek, bu soruya devrimci bir cevapla olur.

Kemalizme herhangi bir milliyetçilikle devrimci bir cevap verilemez. Herhangi bir milliyetçilik, Kemalizmin ötesine geçemez. Kemalizmi aşıp daha ileri bir toplum kuramaz. Kemalizmin devrimci cevabı, işçi sınıfının enternasyonalizmidir. Kemalist devrim, Büyük Fransız Devrimi'nin ötesine geçemedi, hatta çok gerisinde kaldı. Çünkü gelişmiş emperyalist burjuvazilerin ezilen ülkelerin burjuva devrimci ataklarını sınırladığı bir dönemde ortaya çıktı.

Kürt Kemalizmi için koşullar daha da elverişsizdir. Bugün emperyalizm ezilen millet burjuvazilerinin yolunu 1920'lere göre çok daha fazla tıkamıştır. Bu nedenle 70 yıl gecikmiş bir Kemalizm, neresinden bakarsanız bakınız, Kemalizmin gerisindedir. Burada «Kürt» olmak, herhangi bir üstünlük ve avantaj sağlamaz. Böyle düşünenler ancak «Ne Mutlu Kürtüm Diyene» sloganına ulaşabilirler. «Olsun, yeter ki oraya varalım» deniyorsa o zaman Kemalizmin eleştirisi anlamsızdır, söz konusu olan Kemalizmin takipçiliğidir.

Aslında Batıcı Kürt örgütlerinin Kemalizmin «takipçisi» olduğunu söylemek bile zordur. Çünkü bu akım, Kemalizmin anti-emperyalist tavrını almıyor, daha çok mandacılığı benimsiyor. Paris Konferansı'ndan Körfez savaşı sonrasına uzanan gelişmelere bakınca, Kürt milliyetçiliğinin «ulusal» sorunu Batılı emperyalistlerin himayesinde ve onların Ortadoğu politikasıyla uyum halinde çözme çizgisini görüyoruz. Kemalizm, Batı emperyalizmine karşı bir kurtuluş savaşı verdikten sonra bağımsız bir devlet kurarak emperyalizmle uzlaştı. Kürt milliyetçiliği içindeki güçlü Batıcı akım ise emperyalizmi hiçbir zaman hedef almıyor ve emperyalizme karşı milli kurtuluş savaşı vermek gibi bir programa sahip değildir. Hatta çeşitli teorilerle bunun gerekçeleri gösteriliyor, bu tavır açıkça savunuluyor. Bu nedenle Kürt milliyetçiliği, dünyanın anti-emperyalist ve sosyalist güçlerinde sıcak bir ilgi yaratmıyor, tersine kuşkulara neden oluyor.

İdeolojiler evrensel, çünkü sınıflar evrensel. Her milletin bur-

juvası olduğuna göre, milliyetçiliği de var. Milliyetçilik, farklı milletlerin burjuvazilerinin de olsa, en sonunda milliyetçiliktir; bütün milletlerin burjuvalarının ortak ve evrensel ideolojisidir. Emperyalistlerin ve ezen milletlerin şoven ve saldırgan milliyetçiliği ile ezilen milletlerin devrimci milliyetçiliği arasındaki fark, siyasal bir farktır, yoksa ideolojik bir fark değildir.

Ezilen milletin devrimci milliyetçiliği, emperyalizme karşı milli pazarı koruyan yönüyle ileri bir siyasal rol oynar, ama gene de pazar ilişkileri temelinde, yani ücretli işçinin sömürülmesi temelinde var olur ve bu sömürüyü haklılaştırır. Emekçiden yana bir milliyetçilik olamaz. Devrimci milliyetçilik de geniş emekçi kitleler açısından en sonunda çağdaş bir köleliktir.

Kürt Kemalizmi, araştırma ve incelemelere de damgasını vurmuştur. Tarihi, sınıflar arası mücadele olarak açıklayan işçi sınıfının bilimselliği ile tarihi milletler arasında mücadele olarak açıklayan burjuva sosyoloisi karşı karşıyadır. Sosyoloji ve tarih bilimlerinin de milliyetçisi ve enternasyonalisti var.

Kürt meselesinde Türk şovenizmine karşı cesur tavırlar alan değerli dostumuz İsmail Beşikçi dahil, Kürt sorunu üzerine araştırma yapan birçok aydın, ne yazık ki, Milliyetçi–Darvinci sosyolojinin dışına çıkamıyorlar. Bu sosyoloji, milletlerin birbirlerini eledikleri tezi üzerine kurulmuştur. Kürt tarihini ve toplumunu, sınıfsal kategorilerle veya uluslararası alandaki sınıfsal kategoriler olan emperyalizm, ezilen millet gibi kategorileriyle değil de, milletler arası çelişmeler ve savaşlar çerçevesinde açıklıyorlar. Bu sosyolojinin temeli ve ruhu, burjuvadır.

İsmail Beşikçi arkadaşın araştırmaları, sosyoloji bilimi açısından Kemalizmle aynı zemini paylaşıyor. Hatta denebilir ki, Fuat Köprülü’nün sosyoloji ve tarihi yer yer İsmail Beşikçi’den daha sınıfsaldır. Kemalist sosyolog ve tarihçiler, başka milletlere karşı aldıkları tavırlarla milliyetçi sosyolojinin dışına çıkamadılar, tersine milliyetçi sosyolojinin sınırları içinde çırpındılar. Aynı şekilde Türk şovenizmini eleştiren bir sosyoloji de eğer tarihi milli çelişmelerle açıklamanın sınırları içinde kalıyorsa, gene burjuvazinin sosyolojisi ve tarihidir. Bu karakterdeki inceleme ve araştırmalar, Kemalist tarih ve sosyolojinin bütün çıkmazlarını paylaşıyorlar, gerçekte birleşemiyorlar.

Nitekim milliyetçi sosyolojinin tarihsel tahlil denemeleri ancak Kürt burjuvazisi ve toprak ağaları arasında geçerli olabilecek tezler üretiyor. Alınız bu tarih tezlerini Lenin'in, Stalin'in, Mao'nun Türkiye üzerine yaptıkları tahlillerle karşılaştırınız, ortak nokta bulmak zor. Bu konuda «Lenin, Stalin, Mao'nun Türkiye Yazıları» başlıklı derlememin incelenmesini özellikle öneririm. Bilim evrenseldir, yalnız Kürdistan burjuvazisi arasında geçerli bir tarih ve sosyoloji dünyada kabul görmez.

Tarih ve toplum araştırmaları, Türklerin veya Kürtlerin veya başka bir milletin penceresinden yapıldığı zaman, milliyetçi tarihler ve sosyolojiler ortaya çıkıyor. Burjuvaziler arasındaki rekabet böylece bilime de yansıyor. Proletarya ise enternasyoneldir. Bu nedenle işçi sınıfının teorisi olan tarihsel materyalizm evrenseldir. Sorun, tarihteki Türk-Kürt ilişkilerinin ve genel olarak Kürt sorununun dünyanın her yerinde geçerli bir açıklamasını yapmaktır. Çağdaş tarih ve sosyolojiden beklenen budur.

Peki bu «Kürt Kemalizmi»nin devrimine ne zararı var?

Kürt milliyetçiliği, yıllardan beri ısrarla Türkiye halkının Kürt meselesine ilgi duymadığı propagandasını yaptı, işçi hareketini küçümsedi ve Türkiye sosyalist hareketine karşı güvensizlik yaydı. Böylece Kürt halkı içinde bir yalnızlık duygusu ve içe kapanma yarattı. «Türkün Türkten başka dostu yoktur» sloganında ifadesini bulan Türk milliyetçiliğinin Kürtlerdeki bir yansıması ortaya çıktı: «Kürdün Kürtten başka dostu yoktur.»

Türk milliyetçiliğinin anti-empyralist tavırlar aldığı, başarılar kazandığı, dünyada dostlar edindiği ve kendine güvendiği dönemde, «Türkün Türkten başka dostu yoktur» anlayışı boy vermemişti. Bu yalnızlık Türk milliyetçiliğinin empyralizmle uzlaştığı, bu nedenle dünyadan tecrit olduğu dönemde gelişti. Kürt milliyetçiliğinden kaynaklanan Kürtlerin yalnızlığı teorisi de, empyralizmle uzlaşma politikasından kaynaklanır ve uzlaşmayı besler. Yalnız ve detsuz kalan Kürde «yılana sarılması» önerilmektedir.

Kürt milliyetçiliğinin Türkiye halkına ilişkin tezleri de gerçeğe dayanmıyor. Türkiye halkının Kürt meselesine ilgi duymadığı yanlıştır. İşçi sınıfı mücadelesini küçümseyen görüşler, hayat tarafından bertaraf ediliyor. İşçi sınıfının mücadelesi, milliyetçi veya köylü bakışıyla kavranamaz. İşçi hareketinin kendine göre bir mantığı vardır.

Bu hareketin gücü, üretimdeki rolden ve kitlesellikten kaynaklanıyor. İşçi sınıfı, daha çok küçük burjuva tabakaların gözünü kamaştıran bireysel kahramanlıklar ve çıkışlar yapmıyor ama düzenin temellerini sarsabilen bir potansiyel taşıyor. Destansı ortaçağ kahramanlığı açısından değil de, iktidarının zaferi açısından bakıldığında zaman, işçi hareketinin belirleyici önemi ve düzen yıkıcı karakteri görülür. Belirleyici olan, işçi hareketidir ve bu hareket içindeki sosyalist önderliktir, yoksa aydın ve öğrenci sosyalizmi değil. Sınıftan kopuk sosyalist kümelenmeler her zaman olacak. Sürekli bunları gösterecek Türkiye sosyalist hareketini küçümsemek, enternasyonalizmi baltamaktan başka bir şeye hizmet etmiyor. Kürt milliyetçiliği, Kürt meselesini kendisinden önce Türkiye Marksistlerinin tutarlı olarak gündeme getirdiklerini, ilkeli devrimci tavırlar aldıklarını gözlerden gizlemeye çalışıyor. 12 Mart döneminde Kürt milliyetçilerinin yaptığı savunmalarla Türkiyeli Marksist-Leninistlerin savunmaları karşılaştırılınca bu gerçek görülür. Ama milliyetçilik, gerçekleri ortaya koyma dürüstlüğü göstermiyor. Kuşkusuz burada bir ideolojik mücadele vardır: Milliyetçiliğin sosyalizme, burjuvazinin emekçilere karşı mücadelesi.

Türk solu ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi dünden bugüne nasıl değerlendiriyorsunuz?

«Türk solu» demeyelim de, izin verirseniz Türkiye sosyalist hareketi diyelim.

Türkiye Komünist Partisi, uzun dönem Komintern'in bir seksiyonu olarak çalıştı. Kemalizmin büyük prestije sahip olduğu bu dönemde emekçi kitleler içinde kök salamadı. Ancak bir ideoloji ve örgütlü mücadele anlayışı 1960'lara taşınmış oldu. Komintern siyasetlerine bağımlılık, Türkiye Komünist hareketinin bilimsel sosyalizmin ülkemiz koşullarına uygulanmasına zarar verdi. Bu olumsuzluk, kendisini Kürt sorununda gösterdi. O dönemde Kürt isyanları anti-emperyalist bir çizgide gelişmediği için Sovyetler Birliği'nde kuşkuyla karşılandı. Türkiye Komünistlerinin olaya Kürt halkının uğradığı baskılar ve özelemleri açısından farklı bir yaklaşım göstermeleri gerekirdi.

Türkiye komünist hareketinin diğer bir hatası, Avrupa merkezli komünizmden etkilenerek ezilen ulusun ve köylülüğün önemini kavramamış olmasıdır. TKP, Doğu uluslarının dünya sahnesine çı-

kışını yeterince anlamamıştır. Örneğin Mao Zedung önderliğinde gelişen Çin devriminin bilimsel sosyalizmi dünyalaştırmasını tahlil edememiş ve işçi vurgusuna takılıp kalmıştır. Böylece Kürt halkının ezilen ulus ve köylü karakterindeki devrimci potansiyeline biraz yukarıdan bakmıştır.

1960 sonrasında Kürt sorununa karşı tutum, bilimsel sosyalizm ile revizyonizm arasındaki bölünmeye oturur. Kürt sorununu Türkiye’de proleter devrimci bir bakış açısıyla, ilkelere uygun olarak ve cesaretle gündeme getirenler, revizyonizme karşı çıkanlardır. Bunun belgeleri 1969–1971 arasında yayımlanan İşçi–Köylü gazetesinde ve 1970–71 yılının Proleter Devrimci Aydınlik dergilerinde bulunabilir. İlk kapsamlı tahlil ve program ise 1973 yılında yapılan «Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi Davası Savunma»nın Kürt meselesine ilişkin bölümüdür. Kitap olarak 3 kez basılan ve satış rekorları kıran bu Savunma’nın ilgili bölümü Teori dergisinde de yayımlanmıştır. (Bkz. Sayı 15, Mart 1991)

1973 yılında Diyarbakır’da savunma yapan DDKO davası sanıkları, kültürel bazı haklar ötesinde hiçbir şey istemediklerini ısrarla belirtirken TİİKP davası sanıkları Kürt ulusunun kendi kaderini tayin ve isterse ayrı bir devlet kurma haklarını ve ulusal baskıya karşı ayaklanma haklarını kayıtsız şartsız savunduklarını belirtmişlerdir. İlk kapsamlı Kürt tarihi ve çözüm programı da bu metinde yapılmıştır. Aynı şekilde gene revizyonizme karşı çıkan TKP/ML davası sanıkları da Kürt sorununu devrimci boyutlarda savundular.

Bugün geldiğimiz noktada revizyonizm, Batı kapitalizmine katıldı ve sosyalizm iddiasını terk etti. Sosyalizm davasında ısrar eden çeşitli grup ve partiler ise Kürt ulusal sorununa karşı ideolojik planda olumlu bir tavır alıyorlar. Pratik ise Sosyalist Parti ve 2000’e Doğru Kürt halk hareketini kendisinden ayrı görmemiş, koşulsuz dayanışma göstermiş, Kürt sorununun kamuoyuna maledilmesinde, devlet terörünün göğüslenmesinde, Kürt intifadaları öncesi şehirlerde korku duvarının yıkılmasında önemli katılarda bulunmuştur. Bu tavrın kökü, 1960’lardaki anti–revizyonist ideolojik tutumda ve emekçi halkı seferber etmeye yönelik devrimci pratiklerde.

Sosyalizmin pratiğiyle ulusal sorunu çözemediği görüşü hâkim, bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Hâkim» dediğiniz bu görüş, idealistir, ulusal sorunun kapsamı-

nı ve derinliğini anlamıştır.

«Hâkim» dediğiniz bu görüş, idealisttir, ulusal sorunun kapsamını ve derinliğini anlamamıştır.

İnsanlık, hâlâ emperyalizmin varolduğu bir çağda yaşıyor. Bir dünya kapitalist sistemi var. Dünya ekonomisinin büyük kesimi piyasa ilişkileri içindedir. Piyasa, uluslararası alanda devletler halinde örgütlenmiş girişimciler arasında rekabet demektir. Piyasa, dünya hegemonyası için rekabet demektir; gelişmiş burjuvazilerin dünyanın geniş alanlarını sömürmeleri ve ezmeleri demektir. Sosyalist devrimler, böyle bir dünyada gerçekleşti. Buna rağmen ulusal sorun konusunda kapitalizmin çok ötesine geçen çözüm denemeleri sosyalizmden geldi. Çin, Yugoslavya deneyleri, bütün zayıflıklarına rağmen, ulusal sorun konusunda da insanlığın ulaştığı en köklü değişiklikler en ileri deneylerdir.

Yugoslavya'nın bugünkü durumunu alınız, sosyalizmin özgürlük ve eşitlik temelinde birleştirdiği ulusları, kapitalizm, birbirine boğazlatıyor. Kafkaslar da aynı boğazlaşmaların eşiğinde. Dünyada kapitalizmin hamle yapması, uluslararası vahşeti azgınlıktırdı. Bu kadarı bile ulusal sorunu çözmede sosyalizmin kapitalizme üstünlüğünü anlatmaya yeter.

Bununla birlikte sosyalizm deneylerinin, ulusal sorun gibi çok kapsamlı bir sorunu, üstelik dünyada emperyalizmin hüküm sürdüğü koşullarda, sürekli kuşatmalar ve savaşlar içinde 30-40 yılda kökten çözmesi beklenemezdi. Böyle bir beklenti, ulusal sorunun çok derin ekonomik, sosyal, kültürel köklerini görmemekten ileri geliyor. Kaldı ki sosyalizm, proletarya ile burjuvazi, kapitalizm ile sosyalizm, Marksizm ile revizyonizm arasındaki mücadelenin sürdüğü bir dönemdir. Bu nedenle sosyalizm döneminde kazanılan bütün başarılar sınırlıdır ve görelidir.

Ulus, burjuvazinin hâkim olduğu piyasada doğmuştur ve sınıfsal farklar üzerinde var olur. Sınıfsal tahakküm, ulusal sorunun da kaynağıdır. Bu nedenle ulusal sorun, ancak sınıfların ve sınıflı toplum temelinde var olan ideolojilerin bütünüyle kalktığı bir dünyada köklü çözüme kavuşmuş olur. Başka deyişle ulusal sorunun biricik köklü çözümü, sınıfların ve ulusların kalkmasıdır. Bunun da bir tek yolu vardır: Sosyalizm. Ancak sosyalizm, sınıfsal ve ulusal sorunun adım adım kalktığı bir süreçtir. Bu süreç, sınıf ve ulus sorunlarını

bağrında taşır. Bu sorunlar kalktığı zaman, artık sosyalizmin de bir gereği kalmamıştır. Toplum, sınıfsız bir geleceğe, komünizme ulaşana kadar ulusal sorun gittikçe eriyerek varlığını sürdürür. Sınıflar ve dolayısıyla uluslar kalkmadan ulusal sorun da bitmez.

SUNGUR SAVRAN

1946'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuduktan sonra üniversiteyi ABD'nin Brandeis Üniversitesi'nde, siyasal bilim dalında bitirdi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde iktisat dalında doktora yaptı. 1973 yılından itibaren asistan ve öğretim üyesi olarak çalıştığı İktisat Fakültesi'nden 1983'te YÖK'ü protesto ederek istifa etti. 1986 yılından bu yana, ABD'de New School for Social Research ve Simon's Rock College'da, her yıl bir dönem misafir öğretim üyesi olarak ekonomi-politik dersleri vermektedir. Patronsuz, Generalsız Bürokratsız Sosyalizm gazetesi yazarlarındandır. Sınıf Bilinci ve Onbirinci Tez dergilerinin yazı kurulu üyesidir.

Genel olarak Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Kürt sorunu bir azınlık sorunu mudur, yoksa ulusal ve siyasi boyutu var mıdır?

Kürt sorunu Ortadoğu'nun bir sorunudur. Kürt sorunu dünyanın bir sorunudur. Körfez savaşının ertesinde Güney Kürdistan'da yaşanan ayaklanma ve kitlesel kaçış, bu gerçeklerin, en bağınaz gözler tarafından dahi görmezlikten gelinemeyeceği bir çıplaklıkla ortaya dökülmesini sağladı. Bütün dünya basını, bütün hükümetler, Birleşmiş Milletler, Kürt sorununu tartışmaya başladı. Daha da önemlisi şu: Irak devletinin sınırları içinde ortaya çıkan bir çatışma, Türkiye ve İran devletlerini derhal yörüngesine aldı. Böylece, Kürt sorunun uluslararası bir sorun olduğu pratikte kanıtlandı.

Kürt sorunu uluslararası bir sorundur, çünkü Kürtler, toprakları dört Ortadoğu ülkesi arasında paylaşılmış bir ulustur. Çünkü dört ülkenin sınırları içinde yaşayan bu ulus, bütün baskılara ve asimilasyon çabalarına rağmen ulusal kimliğini savunmayı ve gelişt-

tirmeyi bilmiş ve ulusal hakları için mücadeleye girmiştir. Çünkü, bütün bunlardan dolayı, Kürt ulusal kurtuluşu bütün Ortadoğu'nun statükosuyla, giderek uluslararası düzenle çelişir.

Bu yadsınamaz gerçekler bizi üç sonuca ulaştırıyor:

- 1) Kürt sorunu bir «azınlık» sorunu olamaz. Azınlıklar sorunu, ancak tek bir ülkenin sınırları içinde ortaya çıkar, çoğu zaman devlet olarak örgütlenmiş ulusların komşu ülkelerdeki nüfusları ile ilgilidir. Oysa Kürt halkı, 25 milyon dolayındaki nüfusuna ve ulusal bilincine rağmen bir devlete sahip değildir. Sorunları ancak uluslararası düzeyde, varolan ülke sınırlarının ötesinde çözüme kavuşabilir.
- 2) Kürt sorunu ulusal bir sorundur. Tarihsel olarak ayrı bir kültürel kimliğe ve kendi diline sahip olan bu halk, kendi ulusal haklarını talep ettiğine göre, burada açık seçik biçimde bir ulusal sorunla karşı karşıyayız.
- 3) Kürt sorunu uluslararası bir politik sorundur. Bu sorunun Ortadoğu'nun var olan politik sınırları içinde çözümü mümkün değildir. Kürt sorununun her parlayışında bölgenin bütün devletleri çatışmanın girdabına kapılacaktır. Kürt sorunu Ortadoğu'da uluslararası bir devrimci dinamiğin taşıyıcısıdır.

Sizce Kürt sorununun çözümü nasıl olmalı? Özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık şeklindeki çözüm önerilerine nasıl bakıyorsunuz?

Demin Kürt sorununun tek bir ülkenin sınırları içine hapsedilemeyecek, uluslararası bir sorun olduğunu söyledim. Kürt ulusunun kurtuluşu, yani ezilmiş bir ulus olmaktan çıkışı, bu yüzden tek bir devletin sınırları içinde mümkün değildir. Bir an Türkiye sınırları içinde yaşayan Kürtlerin bu sınırlar içinde kurtuluşa ulaştıklarını hayali bir senaryo olarak düşünelim. İran Kürtleri, Irak Kürtleri, Suriye Kürtleri ne olacak? Özerklik ya da federasyon önerenlerin görmezlikten geldikleri, hakkında konuşmaktan kaçındıkları bir sorundur bu. Kürt ulusu ancak yeniden birleşerek kurtulabilir. Bunun ise var olan devletlerin sınırları içinde gerçekleşmesi olanaksızdır. Zaten çok uzak olmayan bir gelecekte görülecektir ki, nesnel dinamik de tam bu yönde işleyecektir. Bir an herhangi bir ezen ulus devleti sınırları içindeki Kürt ulusal hareketinin zafere ulaştığını düşünün. Öteki devletlerin sınırları içinde yaşayan Kürtler için bu

muzaffer siyasal güç, dayanılmaz bir cazibe merkezi olacaktır. Kısacası, birleşik ve bağımsız bir çözüm, Kürt ezilmişliğinin özgül niteliğinin, yani Kürdistan'ın parçalanmışlığının ve paylaşılmışlığının doğasından kaynaklanır. Bugün özerkliği ya da federatif (federasyon tipi) bir çözümü savunanlar, Kürt ulusunun ezilmişliğinden kurtuluşu için çözüm aramıyorlar. Bunlar Türk iseler, Türkiye Cumhuriyeti devletinin Kürt ulusal direnişi dolayısıyla içine battığı bataktan «demokratik» görünümlü bir çıkış yolu arıyorlar. Kürt iseler, ulusal mücadeleye güvensizlikten Türk devletiyle uzlaşma arıyorlar. Her kim, Marksizmin «sınıf politikası» adına bugün bir Türk solcusu sıfatıyla «Türk ve Kürt halklarının birliği» kisvesi altında Kürtlerin mevcut durumunun sürmesini savunmaktadır, o Misak-ı Milli Kemalizminin bir tutsağıdır, iflah olmaz bir ezen ulus milliyetçisidir. Marksizm için Türk emekçi halkı ile Kürt emekçi halkının birliği bir tek biçimde söz konusu olabilir: Bir Ortadoğu Federasyonunda. Ama böyle bir federasyon, ancak bir sosyalist cumhuriyetler federasyonu olabilir.

Kürt sorununda Türk siyasi partilerinin tutumunu nasıl buluyorsunuz?

Türkiye'de hâkim sınıf partilerinin hepsi TC devletinin tepeden turnağa şoven ideoloji ve politikası ile yoğrulmuş Kürt düşmanı partilerdir. SHP ve DSP, «sosyal demokrat» olma iddialarına rağmen, Kemalist devlet partisi CHP'nin damgasını hâlâ taşıyorlar. Bu partilerin bırakalım «sol» olmayı, «demokrat» bile olmadıkları, en çarpıcı biçimde Kürt sorununa yaklaşımlarından ortaya çıkıyor. Gerek SHP gerekse DSP, Özal'ın kurnaz, Amerikancı bir politikayla Talabani ile görüşmeler başlatmasına gösterdikleri tepkiyle kendilerini bir kez daha ele vermişlerdir. Ecevit ve İnönü, Özal'a «Türkiye'yi böldürme» yoluna girme suçlaması yönelterek bu konuda ne denli bağnaz olduklarını kanıtladılar. SHP'nin büyük gürültüyle lanse etmeye çalıştığı Kürt raporunda «Milli Güvenlik Kurulu'nda konuşulmamış tek bir politika»nın mevcut olmadığını Özal açıkladı. İşte SHP'nin «demokratlığı», MGK demokratlığı! SHP'nin 36 sayfalık raporunda Kürtçe sözcüğü bir kez, Kürt sözcüğü ise üç kez geçiyor. Ne cesaret! Bu rapor gerçekte «Kürt raporu» falan değil, düpedüz «Türk raporu»!

DYP ve Demirel'e gelince, bu sözde «demokrasi havarisi», Kürt-

çenin serbest bırakılması tartışmaları ve Talabani'nin ziyareti dola-
yısıyla Özal'ın, Mustafa Kemal Atatürk'ün ağzıyla «gaflet, dalalet
ve hıyanet içinde» olduğunu ilan etmiş, «Türkiye'nin bölünmez
bütünlüğü»nün baş avukatı kesilmiştir.

Büyük partiler arasında geriye ANAP kalıyor. Öteki sorularını-
za cevap verirken ayrıntısıyla değineceğim: Özal iktidarı, Türkiye
için geliştirmekte olduğu yeni dış politika ve ABD'nin yeni Kürt
politikası doğrultusunda, Kürt sorununa, belli ölçüde açılımlar sağ-
layarak, belli hak kısıntılarını tanıyarak yaklaşılmaya yönelmiş du-
rumda. Bu açılımın ardında, emperyalizmin Ortadoğu'daki çıkarla-
rının yanı sıra TC devletinin 1984'ten bu yana ulusal kurtuluş müca-
delesini, saf anlamda baskıya dayanan politikalarla geriletmekte
düşüğü başarısızlık yatıyor. Dolayısıyla, nihai olarak Özal politikası
da şoven bir politikadır. Amacı ötekilerle aynıdır, Kürt ulusal kur-
tuluş mücadelesini ezmektir. Sadece araçları çeşitlendiriyor.

Kısacası, Türk işçi ve emekçileri için geçerli olan Kürt kitleleri
için de geçerlidir: Türk hâkim sınıf partilerinin Kürt halkına verebi-
leceği hiçbir şey yoktur. Onlardan gelecek iyiliği, kurtuluş için medet
umarı, hüsrân beklemektedir.

İEP'in politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

HEP son kongresi ile birlikte yeni bir yönelişe girmiş bulun-
yor. Bu yönelişte Kürt halkının hakları asli bir eksen oluşturuyor.
Temmuz ayı içinde Diyarbakır İl Başkanı Vedat Aydın'ın katledil-
mesi, ardından cenaze törenindeki kitle kırımı, bu yönelişin TC
devletinin genel politikasıyla cepheden bir çatışma içinde olduğunu
gösteriyor. HEP burjuva politik çerçeveden şovenizmi aşma doğrul-
tusunda bir kopuş yaşamaktadır. Bu ölçüde, HEP'in olumlu bir
yöneliş içinde olduğu söylenebilir. Ama parti önderliğinin nihai
olarak Türk-Kürt birliğini vurgulaması, yalnızca yasal nedenlere
bağlanamayacak, önderliğin ve partinin küçük burjuva karakterin-
den kaynaklanan bir olgudur. Bu yüzden de HEP'in olumluluğunu,
sınırlarıyla birlikte değerlendirmek gerekir. Seçimlere girme olanağı
tanınmayınca, HEP yönetiminin şovenist SHP ile pazarlığa oturması
bu sınırları çarpıcı biçimde ortaya koymuştur. Konjonktürün ulusal
kurtuluş mücadelesinin aleyhine dönmesi halinde, olumsuz yön o-
lumlu yönü bastıracaktır.

Ne oldu da, Kürt varlığını inkâr eden 70 yıllık resmi politika değişmeye başladı? Bu değişimdeki iç ve dış etkiler sizce neler?

TC devletinin Kürt sorununa ilişkin politikasında bir değişimin yaşanmakta olduğu gerçek. Elbette bu değişim süreci çelişik ve sarsıntılı bir süreç. Yeni yöneliş sancısız biçimde uygulanamayacak. Ama böyle bir yeni yöneliş var. Kürt halkının varlığının kabulüne dayanan bu yeni yönelişin ardındaki etkenler kısaca şöyle özetlenebilir:

- 1) 1984'ten bu yana sürdürülen mücadelenin bir türlü bastırılmaması. 1990 baharından bu yana kitleselleşerek bir «Kürt intifadası» niteliğini kazanması. 10 Temmuz Diyarbakır olaylarıyla bu intifadanın Botan'ın da ötesine, merkezi kentlere taşıdığının ortaya çıkması.
- 2) 1988'de İran–Irak savaşının bitiminden itibaren, ABD'nin İsrail karşısında ciddi bir tehdit olarak gördüğü Irak'ın askeri gücüne karşı geliştirdiği stratejide, Kürt halkının haklı mücadelesini bir koz olarak kullanabileceği düşüncesiyle Kürt ulusal haklarını «rüşvet-i kelâm» misali önemsemeye başlaması.
- 3) ABD ile «stratejik işbirliği» arayışı içindeki Özal yönetiminin, bu bağlamda Irak Kürt hareketi ile işbirliğine girerek, Türkiye sınırları içinde cepheden taarruzla bastırılmayan ulusal mücadeleyi arkasından kuşatma ve Türkiye Kürtlerine belirli hak kırıntıları tanıyarak ulusal kurtuluş hareketinin altını oyma niyeti.
- 4) Irak Kürt önderliğinin ana unsurlarının bu bütünsel stratejik yönelişle uyum içinde davranması.

Bütün bu etkenlerin bir araya gelmesi sonucunda, Türkiye burjuvazisinin Özal tarafından temsil edilen kanadı, *ulusal kurtuluş mücadelesini ezmek amacıyla*, eski inkâr politikasını terk etmeye, GAP'ta simgeleşen bir ekonomik politikayla ulusal mücadeleye ivme kazandıran sosyo-ekonomik huzursuzlukları masnetmeye, Kürtlere tanınacak bazı haklar aracılığıyla ulusal hareketi çökertmeye yönelmektedir. Bu yeni yönelişin demokratik bir yöneliş olmadığı dikkatle vurgulanmalıdır: Özal iktidarının bu açılımı, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkını engellemek üzere gündeme getirilmiş bir taktiktir.

Kürt hareketinin Barzani, Talabani gibi geleneksel önderlikleri ve PKK önderliği var. Bu hareketler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Kürt halkının geleneksel önderlikleri (Irak KDP, Kürdistan Yurtseverler Birliği, İran KDP) birçok sorunla malûl önderliklerdir. Birincisi, bu önderlikler, ister aşiret düzeni çerçevesinde, ister Kürdistan'da gelişmekte olan burjuva toplumu zemininde olsun, hâkim sınıfların bağrından çıkmış, onlara organik olarak bağımlı önderliklerdir. Bu özellikleri, onları Kürt toplumunda gerçek bir *toplumsal kurtuluş* için mücadele etmek bir yana, *ulusal kurtuluşu* bile nihai zaferine taşıma yeteneğinden yoksun kılmaktadır. Bunun nedenlerine kısaca değinmekte yarar var. Bir yandan, bu önderlikler Kürt hâkim sınıflarıyla organik bağları dolayısıyla, bu hâkim sınıfların ezen ulus devletleriyle ve hâkim sınıflarıyla bütünleşme derecesine bağlı olarak, bu devletlerden gerçek bir kopuşu gerçekleştirme bakımından sınırlarla karşı karşıyadırlar. Kürt toprak sahiplerinin ve aşiret reislerinin sınıfsal çıkarlarını koruyan, son tahlilde ezen ulusların burjuva devletleri ve baskı aygıtlarıdır. Öte yandan, aşiret temelinde örgütlenmiş olmaları, bu önderliklerin kendi çıkarları için mücadele ederken, Kürt ulusunun öteki bölümlerinin çıkarlarını hiçe sayarak öteki ezen ulus devletleriyle yoğun bir işbirliğine girmelerini olanaklı kılmaktadır. İran ve Irak KDP'lerinin, birbirlerini ezen devletlerle giriştikleri köklü ittifaklardan sonra, bugün özellikle Barzani önderliğinin TC devletleriyle PKK aleyhine bir ittifakı adım adım inşa ediyor olması bunun çarpıcı bir örneğidir. Nihayet sınıfsal doğaları gereği, bu önderlikler emperyalizmle (en başta ABD ile) ittifaka girmeyi doğal ve gereklisaymaktadır. Oysa ABD, emperyalist statükonun baş muhafızıdır. Kürt ulusunun kurtuluşunu emperyalizmin bahşedeceğini ummak ham hayaldir.

Ezen ulus Marksistleri, ulusal hareketin önderliğinin bu niteliklerine rağmen, ezen ulus devletlerine ve emperyalizme karşı, ezilen ulusun mücadelesini desteklerler. Bu açıdan, Barzani ya da Talabani önderliklerinin şu ya da bu özelliğini bahane edip Kürt ulusal mücadelesinin ezen ulus devletleri karşısında desteklenmesinden yan çizmek affedilmez bir hata olur. Ama Marksistler aynı zamanda Kürt hareketinin gerçek ulusal kurtuluş mücadelesini zafere ulaştıracak bir önderliği inşa edebilmesi için Kürt hareketi içinde uzlaş-

macı önderliklerden kopmaya hazır akımları özel bir dikkatle izlemek zorundadırlar. Kürt ulusunun gerçek ve nihai kurtuluşu, ancak tekil ülkelerin sınırlarını aşan, *birleşik* bir mücadeleyi hedefleyen önderlikler tarafından sağlanabilir. Elbette bu Kürdistan'ın dört bölümünde *eşzamanlı* bir zafer anlamına gelmez. Yalnızca Kürt önderliğinin programına birleşik kuruluşun ertelenemeyecek bir hedef olarak yazılmasının zorunlu olduğunu hatırlatır. Ne var ki, uluslararası sınırların ötesine geçmeye, yani Ortadoğu'nun siyasal haritasını değiştirmeye, yani emperyalist uluslararası statükoyu parçalamaya hazır bir önderlik *zorunlu olarak* Kürt hâkim sınıflarından kopma gereğiyle karşı karşıyadır. Öyleyse, Kürdistan'a ulusal kurtuluşun, başta proletarya olmak üzere, yoksul köylülük ve öteki emekçi sınıflara dayanması gereklidir. Bu ise, ulusal kurtuluşun toplumsal kurtuluşa bağlanması, yani bir *sürekli devrim* dinamiği demektir.

Bu bize PKK ile ilgili bazı gerçeklere değinme olanağını veriyor. Geleneksel önderlikler emperyalizmle uzlaşmayı seçmişlerdir dedik; PKK bugüne kadar bu tür uzlaşmalardan uzak durmasını bilmiştir. Geleneksel önderlikler hâkim sınıf partileridir dedik; PKK ise esas gücünü küçük burjuvaziden, yoksul köylülükten, proletaryadan alıyor. Hâkim sınıflarla ilişkileri dolayısıyla, geleneksel önderliklerin ne içinde yaşadıkları ülkenin, ne de Ortadoğu'nun statükosundan kopmaları mümkündür dedik, PKK, yalnızca Ortadoğu'nun statükosundan değil, emperyalizmin genel düzeninden de kopma potansiyeli olduğunu göstermiştir. Ama başarı, Kürdistan'ın mülk sahibi sınıflarından tümüyle kopuşmayı gerektiriyor. Bu kopuşma gerçekleştiği oranda PKK Kürt ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesine önderlik kapasitesini geliştirecektir. Aksi takdirde PKK'yı önemli bir tehlike bekliyor: Burjuvazinin Özal tarafından temsil edilen kanadının bugün içine girdiği yöneliş yeni manevralarla derinleştikçe, PKK, orta sınıfların desteğini hızla kendisinden çektiğini görecektir. Öyleyse, PKK önderliği bütünüyle bir proleter önderlik haline gelmek ve mücadelesini işçilerle yoksul köylülerin ittifakına yaslamak zorundadır. Başka bir ülkenin, Nikaragua'nın, ulusal devrimci, hareketinin önderi Sandino'nun dediği gibi, «sadece işçiler ve köylüler sonuna kadar yürüyeceklerdir». PKK, bugünkü niteliğiyle hâlâ *sosyalist eğilimli ulusal devrimci* bir partidir. Bir devrimci Mark-

sist önderlik haline gelmesi için önemli değişimlerden geçmesi gerekiyor. Bu değişim sürecinde, PKK'nın açık bir devrimci Marksist program benimsemesi, Kürt proletaryasına doğru köklü bir dönüş yapması, giderek bir enternasyonalist dünya partisinin örgütlenmesine katılması, son derece önemli basamak taşları olacaktır.

Başka sorunlu noktalara da değinilebilir: Geçmişte Kürt ve Türk sol gruplara uyguladığı şiddet, parti içi farklılıklarda ortaya çıkan hoşgörüsüzlük ve bu farklılıkların çözümünde kullanılan yöntemler, parti önderinin daha şimdiden putlaştırılması yönünde bir uygulamaya vs. Bütün bunlardan dolayı, Kürdistan'da hâlâ bir devrimci Marksist önderliğin gerekli olduğunu vurgulamak önemli. Ama devrimci Marksistler açısından PKK, bütün söylenenlere rağmen, öteki Kürt önderliklerinden farklı bir nitelik taşıyor.

Türkiye'nin Kürt sorununda reforma yönelmesi PKK'yı nasıl etkiler?

Demin de belirttim, Türkiye, Kürt sorununda reformcu bir yönelişin ilk işaretlerini vermiştir. Eğer bu yöneliş derinleşirse, Kürt orta sınıfları saf değiştirme eğilimi içine girebilir. Başta irili ufaklı tüccar sermayesi olmak üzere, kapitalist sistemle ve özel olarak Türk kapitalizmiyle bütünleşmiş unsurlar PKK'dan desteğini çekebilir. Bu, en azından malî ve ideolojik yönlerden önemli etkiler yaratmaya adaydır. Böyle bir gelişme, eğer PKK'yı hazırlıksız yakalarsa, TC devleti için önemli avantajlar yaratır. PKK'nın proleter bir örgütlenmeye ve işçi-köylü ittifakına daha hızlı biçimde dönmesi, hazırlıksız yakalanmasını engelleyecektir.

GAP, Kürt sorununu sosyal ve ekonomik olarak nasıl etkileyecek?

Birkaç temel etkiden söz etmek olanaklı. Birincisi, GAP'a on yıllardır yapılan yatırımlar ve bu yatırımlar dizisinin yaratması beklenen üretim artışı, TC devletinin Kürdistan'dan vazgeçmesini artık iyice olanaksızlaştırmıştır. İkincisi, GAP tarımda üretim ilişkilerini altüst ederek Kürdistan'da kapitalizmin daha da hızlı gelişmesine büyük bir ivme verecektir. Bu, politik olarak, Kürt devrimci önderliğinin proleter bir yola girmesinin aciliyetini artıran bir unsurdur. Üçüncüsü, eğer Kürt sorunu yakın bir gelecekte ulusal kurtuluş yönünde bir çözüme kavuşmazsa, Türkiye Kürdistanı'nın Batısı (Ur-

fa, Antep vb.) ile Botan arasında ortaya çıkacak eşitsiz gelişme mücadelenin koşullarını derinden etkileyebilir. Dördüncüsü, Türk burjuvazisi Özalvari bir çözümde GAP'ı sosyo-ekonomik bir koz olarak kullanma fırsatına kavuşabilir.

Bölgedeki hiçbir ülkede, Kürtlerin ulusal sorunları konusunda tatmin edici çözümlere yıllardan beri ulaşılmamış olmasını sadece dış güçlerle açıklamak yeterli mi? Bu noktada Kürt ulusal hareketlerinin rolü nedir?

Kürtlerin hiçbir ülkede anlamlı sonuçlar elde edememelerinde, elbette Kürt halkının kurtuluşunun Ortadoğu'nun ve uluslararası emperyalist düzenin statükosuyla çelişmesi önemli bir rol oynuyor. Kürt halkı şunu anlamalı: Kürt tutsaklığı emperyalist dünya düzeninin bir sonucudur. İşte önderliklerin sorumluluğu burada işin içine giriyor: Geleneksel Kürt önderlikleri bu nesnel gerçekliği görmezlikten gelerek, Ortadoğu'nun ve dünyanın gerici düzeninin gözenekleri içinde bir hak mücadelesi vermeye çalışmakla hareketi en güçlü olduğu anlarda dahi yenilgiye mahkûm kılıyor. Kâh bölge devletleriyle, kâh emperyalizmle işbirliği yaparak Kürt ulusal hakları için destek kazanmaya çalışıyorlar. Sonuç hep hüsrana oluyor, gelecekte de hüsrana olacaktır. Ancak emperyalizmle kesin biçimde kopuşan bir önderlik Kürt halkını ulusal kurtuluşa taşıyabilir.

ABD bölgede kalacağı düşünülüyor. Bu durum bölgede ve Kürt hareketi üzerinde nasıl bir etki yaratacaktır?

Başta ABD olmak üzere emperyalizm, 1990 ortasından itibaren Ortadoğu'ya karşı başlattığı taarruz çerçevesinde, Kürt sorununu da kendi çıkarlarının kanalına akıtmak için aktif bir politik çizgiyi benimsemiştir. Bu yeni çizginin iki temel unsuru vardır: Irak'ta (ve yarın İran'da) uzlaşmacı Kürt önderliklerine belirli hakların elde edilmesine yardım ederek, bir yandan Kürt ulusal hareketini denetimi altına almak, bir yandan da Baas Partisi'ne ve mollalara karşı ek bir koz kazanmak; Türkiye'de ise yine TC devletiyle işbirliği içinde, belirli hak kırıntılarının yardımıyla ulusal kurtuluş mücadelesinin ezilmesine katkıda bulunmak. Bu durumun Ortadoğu üzerindeki etkisi, ABD ve müttefiki emperyalist askeri güçlerin bölgede kalıcı varlıklarını güçlendirmek üzere bir mazeret sağlamasından kaynaklanıyor. Daha önemlisi Kürt hareketi üzerindeki etkisi. Büyük bir

tehlikeyle karşı karşıyayız: Kürt milliyetçileri arasında yoğun bir *Amerikanofil* (Amerikansever) eğilim doğuyor bu gelişmelerin sonucunda. ABD'nin bahşedeceği bir Kürt «özgürlüğü» yeni bir kölelikten başka bir şey olamaz. Kürt Marksistlerinin kitlelere bunu anlatması gerekiyor. ABD, Kürt halkı dahil olmak üzere, Ortadoğu halklarını kendi zincirleriyle bağlamak istiyor, buna karşı mücadele edilmeli. Kürt hareketi üzerindeki ikinci etki, hareketin emperyalizm karşısı akımlar ile işbirlikçi akımlar olarak yeni bir ayrışma yaşaması olacak. Daha şimdiden Barzani hareketi ile PKK'nın ilişkilerinin aşırı derecede gerginleşmiş olması, bunun sadece ilk belirtisidir. Nihayet, öyle görünüyor ki, üçüncü etki doğrudan doğruya Türkiye'deki ulusal kurtuluş mücadelesi üzerinde olacak. *Hazır Çekiş* adıyla anılan emperyalist askeri gücün TC sınırları içinde konuşlandırılması, Türkiye'nin NATO üyesi olmasıyla açıklanamaz, çünkü bu iş NATO işi değil. Türkiye'nin Özal yönetiminde Ortadoğu'da üstlenmeye talip olduğu yeni rol (hem Batı'nın müttefiki, ılımlı Müslüman, dışa açık bir kapitalist ülke olarak örnek rolü, hem de gerektiğinde jandarma rolü) bunu ancak kısmen açıklayabilir. *Hazır Çekiş*'in TC sınırları içinde konuşlandırılması, acil bir durumda (örneğin bir devrimci bunalım anında) emperyalist Kürt ulusal mücadelesine karşı askeri olarak müdahale etme niyetini de içeriyor. Artık Kürt ulusal hareketi, sadece TC devletinin ve ordusunun değil, emperyalist orduların da baskısıyla mücadele etmek zorunda kalacak.

Madalyonun öteki yüzünde şu gerçekte yatıyor: ABD emperyalizminin Kürt politikası, Kürt sorununun uluslararası/sınırlar ötesi niteliğini güncelleştirmiş, somutlaştırmıştır. Bu, Kürt devrimine ivme verecek bir gelişmedir. Ortadoğu devriminin bir dinamiğinin sıçramalı bir gelişme göstermesi için uygun bir ortamın yaratılması demektir.

Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi?

Etraflı bir tahlile girişmeksizin üç noktanın altını çizmek istiyorum. Birincisi, Irak Kürt önderliği ABD emperyalizmine güvenmenin bedelini ödemiştir. ABD, emperyalist statükoyu altüst etme potansiyeli taşıyan Kürt ayaklanmasındansa, Saddam Hüseyin'i bile yeğ tutmuştur. Yani ayaklanma, her şeyden önce, ABD'nin manev-

ralarının kurbanı olmuştur. İkincisi, Irak Kürt önderliğinin Körfez bunalımı ve savaş sırasında güttüğü Amerikan yanlısı politika, Irak Arap kitlelerinin Kürt hareketine karşı düşmanca bir tutum takınmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece, Saddam'ın Kürtlere karşı saldırgan politikası Arap kitleleri içinde hiçbir muhalefetle karşılaşmamıştır. Nihayet, Sovyet bürokrasisinin güttüğü ABD ile uluslararası uzlaşma politikası, bölgeyi tümüyle emperyalist güçlerin hâkimiyetine terk etmek anlamına gelmiştir.

Irak Kürtleriyle Ankara arasında son dönemde ortaya çıkan diyaloga nasıl bakıyorsunuz?

Daha önce de belirttiğim gibi, ABD ve TC'nin Kürt sorunundaki yeni yönelişleri çerçevesinde, Irak Kürt hareketi içinde yoğun bir Amerikanofili (Amerikasaverlik) doğmuştur. Talabani'nin ve Barzani'nin temsilcisinin TC devletleriyle görüşmeleri bu çerçeve içinde ele alınmalıdır. Elbette, ABD ve TC bu önderliklere belirli vaatlerde bulunur, belirli olanaklar sağlarken, bunun karşılığında beklentileri vardır. Bunlardan biri, Irak Kürt hareketini Saddam Hüseyin karşısında bir koz olarak oynayabilme olanağı ise öteki TC devleti için çok daha önemlidir: TC devletinin PKK'ya karşı açtığı savaşta Irak Kürt önderliklerinin desteğini almak. Talabani'nin Türkiye'ye çeşitli ziyaretlerinde MİT yetkilileri ile görüşmesi, tam da ilişkilerinin bu raya oturmaya başladığının bir göstergesidir. Ayrıca PKK; TC ordusunun sınır ötesi operasyonlarında Barzani güçlerinden yardım aldığını ileri sürüyor. Bütün bunlar, Irak Kürt önderliğinin ana unsurlarının gerçek bir ihanetin eşiğine geldiğini gösteriyor.

Uzun süredir bu bölgede gelişen olaylar karşısında Türk aydınının aldığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Hem siyasi boyutta hem de insani boyutta Türk aydını sorumluluğunu yerine getirebildi mi?

Türk aydınının Kürt sorununa ilişkin tavrını tek kelimeyle yüz kızartıcı olarak nitelemek mümkün. Bu tavrın elbette uzun bir tarihi var, buna az sonra değineceğiz. Ama Kürt sorununun 1984'ten sonra Türkiye'nin politik gündemine bütün ağırlığıyla yerleştiği bir bağlamda, Türk aydınının bu konudaki tavrı kendi içinde de ele alınmalı. 1984 sonrasında Kürt halkı her geçen gün daha kitlesel biçimde ulusal hakları için mücadeleye katılır oldu. Türk aydını ise «terö-

rizm», «hainler», «ulus düşmanları» edebiyatının gölgesinde hâkim sınıflar korosuna katıldı, katılmadığında sustu. Hatta buna «sol»dan katkı yapanlar da oldu. Uğur Mumcu gibileri, koskoca bir ulusun ezilmesi olgusunu görmezlikten gelip, «ilericilik» adına Kürt sorununun «emperyalizmin oyunu» olduğunu iddia ederek, resmi tezlere yadsınamayacak «katkılar» yaptılar. 1988 martında Halepçe'deki soykırım karşısında Türk aydınlarının büyük bölümü sessiz kaldı. 1990 martında Türkiye'deki Kürt hareketi kitlesel bir intifada yaratınca TC devleti baskıyı ve şiddeti arttırdı, Türk aydınları bunu sadece Özal iktidarını yıpratma fırsatı saydılar. Türk aydınlarının önemli bir bölümü, Kürt halkının varlığını dahi yok sayan Lozan Antlaşması'nı bugün bile «ilericilik» adına savunmayı görev biliyorlar. Lozan'ı eleştirenlerin karşısına hemen Sevr hayaletini dikeyorlar. Sanki tarihin bir aşamasında bu Lozan/Sevr ikilemi oldu diye bugün de başka seçenek yokmuş gibi! Sanki Türk ulusunun ezilmemesinin koşulu, Kürt ulusunun ezilmesiymiş gibi!

Elbette bu tavrın istisnaları yok değil. Bu istisnalar 1984 öncesinde parmakla sayılacak kadar azdı. Bu konuda en onurlu yeri İsmail Beşikçi'nin tuttuğunu söylemek bile gereksiz. Ama Türk aydınlarının büyük çoğunluğunun hâlâ eski milliyetçi, şoven önyargılarından kurtulamadığının en açık kanıtı da Beşikçi'nin devlet tarafından uğratıldığı baskı karşısındaki genel tavidir. 1989 martında Beşikçi *Devletlerarası Sömürge: Kürdistan* kitabı dolayısıyla tutuklandığında, Türk aydınlarının büyük çoğunluğu Beşikçi'yle dayanışma kampanyasını basit bir demokratik haklar sorunu-haline getirmeye, Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesini mümkün olduğunca ikinci plana atmaya büyük çaba gösterdiler. Kampanyanın başlangıcı için önerilen metin de Türk aydınının bir özeleştirisini içerdiği için kabul görmedi. Bundan çıkan açık bir sonuç var: Türk aydınları Kürt sorununa yaklaşımları konusunda Kürt halkına (ve Beşikçi'ye) *hâlâ bir özeleştirisi borçludurlar*. Son dönemde, devletin baskısına karşı çıkarken, aynı zamanda ezilen ulus milliyetçiliğini de karşısına alan 95 imzalı deklarasyon, bir bölüm Türk aydınının Kürtlere borçlu olduğu özeleştiriyi yapmaya niyetli de olmadığını gösteriyor.

Sizce Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm Türk aydınını na-

sıl etkiledi?

Kemalizmin sadece Türk aydınını değil, Türk solunu da (bu soruna birazdan değinme fırsatını bulacağız) köklü biçimde etkileyerek Kürt sorununa yaklaşımda körleştirdiği tartışılmaz bir gerçektir. Türk aydınlarının önemli bir bölümü «mazlum milletler»den ağız dolusu söz etmekle birlikte, kendileriyle iç içe yaşayan Kürtlerin tam da bu konuma mahkûm edildiğini bir türlü görememişlerse, bu Misak-ı Milli sınırlarının putlaştırılmasının bir sonucudur. Bir nokta açıktır: Kemalizmle kopuşmaksızın ulusal sorun konusunda, bırakalım sosyalist olmayı, demokratik bir tavır dahi almak olanaklı değildir.

Kürtlerin ayrı bir ulus olduğu, özgün bir kültüre sahip olduğu, toplumsal çelişkilerin yalnız sınıfsal değil, ulusal bir yanının da olduğu, Türk edebiyatına hemen hemen yansımamıştır. Bu ilgisizlik nereden kaynaklanıyor?

Ağanın zulmünden ağız dolusu söz eden Türk edebiyatının ve sinemasının, o ağanın iktidarının devamını sağlayan jandarmayı ve devleti, devletin Kürt halkı üzerindeki baskısını ele almamış olması, Türk aydınının körleşmesi olarak adlandırdığım sürecin bir sonucudur. Türk edebiyatçıları arasında «sol» ve «sosyalist» olanların dahi çoğunluğu Kemalizmin ciddi biçimde etkisi altında olmuştur. «Dağ Dili» adlı oyunu Türk edebiyatçılarından değil, İngiliz tiyatro yazarı Harold Pinter'in yazmış olması utanç verici bir durumdur.

Milli mücadele ulusal bir hareket miydi? Kürt halkı bu mücadelenin neresinde duruyor? Bu savaşın sonunda Kürt halkı mazlum duruma düşürüldüğüne göre, mücadele nasıl anti-emperyalist olarak nitelenebilir?

«Milli mücadele», Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanışının son evresinde, imparatorluğun hâkim etnik grubu olan Türklerin bir burjuva devletini kurmak üzere son toprak parçasını kurtarmak için verdikleri mücadeledir. Elbette çeşitli emperyalist ordular ve Yunan ordularının Anadolu'daki işgali göz önünde alınıyorsa, mücadelenin bir «milli» yanı vardır. Bu «milli»lik emperyalist işgale karşı tanımlandığı ölçüde «anti-emperyalist» bir yan da taşır. Ama bu «millilik» daha çok Osmanlı kimliğiyle Anadolu'nun iki Müslüman halkının, Türklerin ve Kürtlerin, iki ulusun hâkim sınıfları arasında kurulmuş

bir ittifakına dayanan bir «millilik»tir.

Ne var ki «milli mücadele» bir tepeden burjuva devrimiyle iç içe geçmiş olduğu için mücadele kazanılır kazanılmaz, yani burjuva devletin daha kuruluş aşamasında, ittifakın hâkim unsuru olan Türk burjuvazisi ve onların sözcüleri, müttefikleri Kürt hâkim sınıflarını ezmeye yönelmiştir. Lozan'la birlikte Kürdistan'ın parçalanması, Türk hâkim sınıflarıyla emperyalizm arasında kurulacak *modus vivendi*'nin önemli bir adımı olmuştur. O andan itibaren, Kürtler Türkiye Cumhuriyeti içinde de hızla ezilen ulus konumuna itilmiş-tir.

Kürt halkının bu mücadele sonucunda bir «mazlum halk» konumuna düşürülmesi, ulusal demokratik haklarının gasp edilmesi, «milli mücadele»nin emperyalizmle Anadolu'nun Türk ve Kürt halklarının çelişkisi sonucunda doğduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Buna karşılık, Kemalist burjuva önderliğin bir demokratik devrimin görevlerini yerine getirmek bir yana, bu görevleri, en başta Kürt halkının ulusal demokratik haklarını, ayaklar altına alması ne tür bir önderlik olduğunu ortaya koyar. Bütün bunların gösterdiği şudur: *Emperyalizm çağında burjuvazi demokratik devrimin görevlerini yerine getiremez.* Bir noktayı açıklıkla vurgulamak istiyorum. Kemalist hareketin Kürtleri ezmesi, bugün Kemalizmin «anti-emperyalist» olmadığını, «milli» olmadığını kanıtı olarak ileri sürülüyor. Bu ciddi bir yanlış. Tersine, Kemalizm milliyetçi bir burjuva önderlik olduğu için Kürtleri ezdi. Sadece burjuva anlamda, yani çok kısmi olarak «anti-emperyalist» olduğu için Kürtleri ezdi. Bugün içine düşülen yanlış ciddi çünkü burjuva önderliklerin daha iyisini yapabileceği varsayımına dayanıyor örtülü olarak. Hayır, Kemalist önderlik bir burjuva önderlik olarak zaten ancak bunu yapardı.

Türk solu ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi dünden bugüne nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani başlangıçta daha çok sınıfsal bir yaklaşım söz konusuken, son dönemde etnik özelliğin ön plana çıkmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dünden bugüne Türk sosyalist hareketinin Kürt sorununa bakışının kısmi bir değişiklik geçirdiği söylenebilir. Ama bunun onuru Türk solunun değil Kürt ulusal mücadelesinindir. Kürt

ulusal hareketi, Kürt ulusal kurtuluş davasının geçerliliğini sadece TC devletine değil Türk soluna da bileğinin hakkıyla kabul ettirmiştir.

Türk solu başlangıçta TKP'den ibaretti. Stalinistleşmiş TKP, 1920'li yıllardan itibaren ezen ulusun yanında yer aldı, Kürt isyanlarının batırılmasında Kemalizme tam destek verdi. Bunun tek onurlu istisnası Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tavrıdır. 60'lı yıllardan itibaren, Güney Kürdistan'daki mücadelenin yarattığı ivmeyle Kürt hareketi Türkiye sınırları içinde de canlandı. Ama Türk solu Kürt sorununu hep «Doğu'nun az gelişmişliği» olarak sundu, Kürtleri Türk proletaryasının basit bir müttefiki, toprak reformu bekleyen «yoksul köylülük» olarak gördü. Kürt sorununun arı anlamda sınıfsal bir sorun olmanın ötesinde bir *ulusal ezilme* sorunu olduğu gerçeği, bazı gruplarca 12 Mart döneminde vesonrasında kavrandı. Ama Türksolunun bazı radikal grupları dışında, önemli bir kesimi için uyanış ancak 1984 sonrasında başladı. O da yarım yamalak. Solda bazı gruplar (TBKP ve SBP), Kürt sorununu hâlâ basit bir «insan hakları» sorunu sayıyorlar. TC devletine ve Kürt ulusal kurtuluş hareketine eşit mesafede durup «barışçı ve adil» bir çözüm talep ediyorlar. Mükemmel bir *pasifist* pozisyon, ama sosyalizmle hiçbir ilişkisi yok! Bazı gruplar (SP), eskiden sürdürdükleri koyu Türk şovenizmini unutturmak istercesine, şimdi Kürt hareketine geçici olarak destek veriyorlar, ama önerdikleri çözüm müthiş çelişik: Hem sorunun çözümünün bir «demokratik halk devrimi»nde yattığını söylüyorlar, hem de «barışçı» bir çözümü savunuyorlar! Devrime daha yakın gruplar (örneğin DY) ezen ulus Marksistlerinin baş görevinin ezilen ulusa ayrılma hakkını tanımak olduğunu tümüyle unutarak soruna kardeşçe bir arada yaşama türünden sözde «sınıfsal» çözümler öneriyor. Ve en gülüncü: Türk solu hâlâ «birlikte örgütlenme mi, ayrı örgütlenme mi» sorusunu tartışabiliyor! Tarih bu tartışmayı çoktan sonuca bağladı. Kürt hareketi kendi örgütlenmesini gerçekleştirerek bu soruya cevap verdi. Türk solunun bazı grupları ise tarihin gerisinde kaldıklarını kanıtlamak istercesine hâlâ bu konuyu tartışıyorlar!

Bir Marksist olarak ulusal soruna proleter enternasyonalizminin gözlükleriyle bakıyorum. Kapitalizm dünyayı uluslar arasında bölmüş, farklı ülkelerin hâkim sınıflarının çıkarlarını ulusal devletlerde cisimleştirmiştir. Hâkim sınıflar, işçi sınıfını ve öteki ezilen

sınıfları ulusal çelişkiler temelinde bölmeye, her ülkenin işçi ve emekçilerini o ülkenin hâkim sınıfıyla «ulusal çıkarlar» temelinde bir olmaya, böylece kendileri ile büyük emekçi kitleleri arasındaki sınıfsal çelişkilerin üzerini örtmeye çalışırlar. Proleter enternasyonalizmi değişik ülkelerin işçilerinin hâkim sınıflar karşısındaki çıkar ortaklığından yola çıkar. Bütün dünyanın işçilerini ve emekçilerini kapitalizme karşı birleşmeye çağırır.

Ama bu birleşme çağrısı boşlukta yapılmıyor. Özellikle emperyalizm çağında, kapitalizm dünya halklarını, *ezen* uluslar ve *ezilen* uluslar olarak ikiye böler. Proleter enternasyonalizmi, bu tarihsel arka plan üzerinde başarılı olacaksa, bu gerçeği göz önüne alarak davranmalıdır. Bu demektir ki ezilen uluslar koşulsuz olarak *kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olmalıdır*. Ayrılma ve bağımsız devlet kurma hakkı, bu hakkın ayrılmaz bir parçasıdır. Farklı ulusların işçilerinin gönüllü birliği ancak bu hak gerçek biçimde tanınırsa mümkün olur. Bugün Ekim Devrimi'nden yetmiş beş yıl sonra, Doğu Avrupa'da kapitalizmin ilgasından kırk beş yıl sonra patlak veren ulusal sorunlar bunun çarpıcı kanıtıdır.

Bütün bunların ışığında, Türk solunun görevinin Kürt ulusal hareketinin yerine geçmek değil, ezen ulusun Marksistleri olarak Türk işçiler ve emekçiler arasında hâkim sınıflar tarafından yayılan şovenizmle mücadele etmek ve TC devletine karşı Kürt ulusal mücadelesine destek vermek olduğu ortaya çıkıyor. Bu destek propaganda ile sınırlı kalmamalı, olanaklı bütün durumlarda eylemli destek verilmeli. Örgütlenme açısından Türk ve Kürt işçileri ayrı örgütlenmeli, ama aynı Enternasyonal'in, aynı dünya partisinin bağrında bir araya gelmeli.

Kürt solu ile ortak bir parti veya ortak bir cephe kurulabilir mi?

Kürt kitleleri Türk solu ile ortak bir parti içinde örgütlenmek istemediklerini pratikte ortaya koymuşlardır. Cephe sorununa gelince: Türkiye devriminin temel itici gücü olan Türkiye işçi sınıfı, henüz burjuvaziden siyasal bağımsızlığını dahi kazanamamıştır. Cepheler gerçek siyasal ve toplumsal güçler arasında kurulur. Bugün Türk solu gerçek bir toplumsal güç değildir. Öyleyse, görev hâlâ işçi sınıfının devrimci partisini yaratmaktır. Cephe ancak o zaman

gündeme gelir. Ama bu, sayısız biçim altında, dayanışma eylemlerini dışlamaz. Kürt ulusal kurtuluş mücadelesi ile dayanışma Türk solunun asli görevlerinden biridir.

ALİ SİRMEN

Gazeteci, yazar. 1939 İstanbul doğumlu. Galatasaray Lisesi'ni ve İstanbul Hukuk Fakültesi'ni birirdi. Doktora yapmak için gittiği Fransa'da Akşam gazetesi muhabiri olarak başladığı gazeteciliğini, sonraki yıllarda, Ortam, Yeni Ortam dergilerinde ve Cumhuriyet gazetesi'nde sürdürdü. 12 Mart döneminde hakkında açılan bir kovuşturma nedeniyle bir süre tutuklu kaldı. 12 Eylül askeri darbesinden sonra açılan Barış Derneği davası sanıkları arasında yargılanarak aklandı. Eserleri: İran Cumhuriyetler Savaşı, On İki On İkiye Türkiye.

Sayın Ali Sirmen, sizce Kürt sorunu nasıl bir sorun, boyutları ne? Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz?

Kürt sorunu, baktığınız yöne göre değişir. Bana göre Türkiye'deki demokrasi ve kültürel haklar sorunudur. Ama bazı insanlar bunu bir «ulusal sorun» olarak algılamaktadırlar, bu da tabii onların hakkı, bu şekilde düşünebilirler.

Kürt sorunu, son dört yıldır Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorundur. Şu noktayı da belirtmek istiyorum: Kürt milliyetçi hareketi yenidir ve bütün milliyetçilik hareketleri gibi, içinde zaman zaman vahşi şovenizmi barındırmaktadır. Bu bakımdan da son derece önemli boyutlarda bir sorundur.

Kürt milliyetçiliğinin altını çiziyorsunuz. Mehdi Zana bir konuşmasında «bizim bu konuda bu kadar duyarlı olmamızı anlayışla karşılamaları gerekli, bu bir reaksiyoner tavidir. Biz hiçbir zaman dağlara taşlara 'Bir Kürt dünyaya bedeldir' yazmadık» demişti. Ne düşünüyorsunuz, Türk milliyetçiliğinin durumu burada önemli değil mi?

Ben «gecikmiş milliyetçilik hareketleri gibi, bu da vahşi şovenizmi içinde barındırır» dedim. Bence Türk milliyetçiliği hareketi çok gecikmiş olmasına rağmen, özünde gerici bir hareket değildir. Çünkü Türk milliyetçiliği hareketi, ümmetçiliğe karşı ulus bilincini, ortaya çıkarmıştır. Tabii ki ümmet biriminden daha ileridir. Tanımına ve uygulamalarına geçmeyelim, onlara da geleceğim. Ne olduğunu saptamaya çalışınca da şu olayla karşılaşırız: Her şeyden önce biliyoruz ki iki tür milliyetçilik var. Birisi Gobino türü milliyetçilik. Irkı ulusun öğelerinden biri sayar, objektivist dediğimiz görüştür. Gericici, devri geçmiş bir görüştür. Zaten Türkiye’de herhangi bir ırktan söz etmek de mümkün değildir. Ernest Renan’cı görüş ise sübjektivist, iradeci görüştür. Irak esasına dayanamaz, bir arada yaşama isteğini, bir amaca yönelme iradesini arar. Cumhuriyet devrinin milliyetçiliği, ikinci tür milliyetçiliktir. Ve ne yazık ki yanlış anlaşılmıştır. Bunun nedenleri emperyalizme, geçmişteki kapitülasyonlara, ezilmişliğe gösterilen tepki ve gecikmiş milliyetçilik olmasıdır. Burada mesela «Ne mutlu Türküm diyene» sözü «Ne mutlu Türk olana» anlamına değil, kendisini bu ulustan hissedene anlamına geliyor. Ama biz tabii her tarafa «Ne mutlu Türküm diyene» diye yazıyoruz. Biliyorsunuz, Türkiye’nin ormanları, vergi binaları, resmi binaları budalaca yazılarla doludur. Ben de bir gün bunları kitap yapıp, kimler yazıyor bunları araştırmaya çalışacağım. Ve yine biliyorsunuz, bir sürü laf Mustafa Kemal’e mal edilir.

Yani, Türk milliyetçiliğinin özü, Türkiye cumhuriyet devrinin ulus kavramının özü, sübjektivist, yani ırk esasına dayanmayan bir milliyetçiliktir. Çünkü ırk esasına nasıl dayanacağı da şüphelidir. Anadolu binlerce yıldan beri bir geniş noktadır, kavimlerin birbirleriyle kaynaştığı bir noktadır. Bu bir ulus birimidir, ümmete karşı çıkmış birimdir ve çok daha ileri bir üretim düzeyini ve çok daha ileri bir düşünce ve sosyal düzeyin ve politik örgütlenmenin birimidir.

Mehdi Zana’nın söylediği hem doğru hem de yanlıştır. Yanlıştır; çünkü hiç kimse beni Türkiye’nin herhangi bir bölgesinde Türk-Kürt ayrımı yapıldığına inandıramaz. Böyle bir ayrım yoktur. Türkiye’deki yüksek yargıçların yarısından çoğu Kürtttür. Bu, ayrımın olmadığını en güzel örneğidir. Türkiye’de hiçbir insan Kürt olduğu için herhangi bir işten atılmış, herhangi bir işe alınmamış ya da yükselmesi önlenmiş değildir. Ama SHP’nin de Güneydoğu rapo-

runda belirttiği gibi, Türkiye'nin bazı bölgelerinde insanlar üzerinde büyük bir baskı uygulanmaktadır; evelallah devletimiz ayırım yapmaksızın baskıcıdır. Kürt, Türk, Süryani ayırımı yapmaz. Herkesi eşit bir şekilde ezer. Kıvançta eşit değilsek bile, tasada eşitiz. Ancak son yıllarda Kürtlerin çoğunlukta olduğu, yani Kürdistan denilen bölgede vahşi bir devlet baskısıyla karşı karşıyayız. Ben bu politikaların kimlerin kulağına fısıldandığını ve kime yaradığını gerçekten anlamıyorum. Ama Türk milliyetçiliği Kürt milliyetçiliğini doğuruyor görüşüne katılmıyorum. Yalnız baskıcı devletin demokrasiden son derece uzaklaşmış olması ve en temel hakları dahi kabul etmemesi, özellikle de 12 Eylül 1980'den sonra, devletin kendini koruma bahanesi altında yarattığı canavarların artık esiri olması sonucu bu durum doğmuştur. Sanıyorum ki olayın bir de bu yönünü değerlendirmek lazım.

Türk milliyetçiliğini, Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde ümmetçiliğe karşı bir hareket olduğu için ilerici olarak değerlendirdiniz. Kürt hareketi de ulusal yapıyı oluşturma çabası içinde değil mi, burada ırkçı temelde kaldığını düşündüğünüz için mi karşısınız?

Tabii Kürt milliyetçiliği ırkçı temelde kalmaktadır. Çünkü Türk milliyetçiliği, ümmetçiliğe karşı bir ulus birimi doğurmaya çalışıyor. Halbuki burada var olduğu sanılan bir ırka, yani Türklere karşı sert olduğu da var sayılacak veya sayılamayacak bir ırkın hareketi var. İlla ki de gerici olduğunu söylemiyorum. Eğer Türkiye'de Kürtler kendileri ayrı yaşamak istiyorlarsa, biz tank, top, tüfekle bu işi çözemeyiz. Demek ki ayrı yaşayacaklar demektir. Ben buna da karşı değilim. Yalnız vahşi şoven olduğu kesindir. Bir yazı yazmıştım, Erdal İnönü'nün SHP Genel Başkanlığı'ndan istifa ettiği zaman, bu partideki hastalıklardan birinin, Kürtlerin ve Alevilerin Türkiye'deki oranlarından daha fazla bir ağırlığa sahiptirler. Ben demiştim Alevilere de karşı değilim. Ancak özgürlük, demokrasi ve eşitlikten yanaysak, nasıl ki insanlara Kürt ve Alevi olduğu için baskı yapılmasını istemiyorsak aynı şekilde Kürt ve Alevi olmanın bir ayrıcalık olduğunu da kabul edemeyiz. Halbuki SHP içinde bu durum vardır. Ve belirli birçok kentlerde, yani sosyal-demokrat politikaların üretilme odakları olan büyük kentlerde Kürt ve Alevi olmadığınız takdirde aday bile olmanız mümkün değildir. Bunu eleştirdiğiniz zaman, bana gelen yanıt şu oldu. Birçok yerden, Almanya'dan geldi; *«Türkiye de*

demokrasi mücadelesini biz yürüttük. Şimdi bu örgütün içinde ağırlıkta olmak da bizim hakkımızdır.»

Şu meseleye iyi bakalım, demokrasi mücadeleleri genelde çağdaş yapının egemen olduğu yerlerde öncülükle yürütülmez. Yürütülüyorsa o, demokrasi mücadelesi değildir. Yoktur öyle bir şey. Yani demokrasi mücadelesini buradaki insanlar yürütmediler, oradaki arkadaşlarımız yürüttüler. Çünkü onlar Kürttüler. Size iki tane örnek vermek istiyorum. Ben Barış Derneği davasından yatariken Kürtlerin en önde gelenlerinden biri olan Kâmuran İnan, niçin bizim hapisteyatmamız gerektiğini Avrupa’da anlatıyordu. Ben hapiste bir Türktüm. Kâmuran İnan, bir sürü kararnamenin altına imza atıyordu. Barış Derneği davasından ikinci defa tutuklandığımızda, bir kısım arkadaşlar içerideydik, devletin aradığı bir tane arkadaş da elini kolunu sallayarak Kızılay’da dolaşıyordu. İçerideki, bizler Türktük, dışarıdaki Nurettin Yılmaz ise Kürttü. Şimdi görüyoruz ki demokrasi mücadelesini biz Kürtler yapıyoruz demek doğru değildir. Olaya böyle yaklaşmak dahi zannediyorum ki demokrasi mücadelesinden uzaklaşmak demektir. Bir siyasi partinin bazı yetkililerinin demeçlerinde de şunlarla karşılaşyoruz: «Siz Orta Asya’dan gelmeden önce de biz buradaydık.» Tabii ben Orta Asya’dan gelen Türklerin burada egemen olarak imparatorluk kurduğu kanısında da değilim. Osmanlı İmparatorluğu da 400 çadırılık bir obanın üreterek imparatorluk yapması değildir. Bunların da içinde bulunduğu, bu topraklar üzerinde oluşmuş bir imparatorluktur.

Kürt milliyetçiliğinin bu şekilde gelişmesinde, şimdiki devlet terörünün etkisi olduğunu söylediniz.

Hiç kuşkusuz. Yalnız bir şey söylemek istiyorum. Türk milliyetçiliği derken, ben Cumhuriyet Devrimi’nin temelindeki milliyetçilik, ulusçuluk kavramından söz ediyorum. Türkiye’de bunun uygulamalarında: «Vatandaş Türkçe Konuş’tan başlayarak sapmalar ve aşırılıkları olmadığını söylemek istemiyorum. «*Ey Türk Titre ve Kendine Dön*» gibi şeyler yapılmadığını söylemek istemiyorum. Bana göre Cumhuriyet devrimini kurumlarını ve kavramların ilerici bir yoruma tabi tutmak yerine, Türkiye’nin devletin televizyonu dahil olmak üzere yanlış bir şekilde (Devlet televizyonunda Kuruluş diye yayımlanan diziden söz ediyorum) Bazı Yunanlı tarihçilerin de dediği gibi yanlış bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu’nun çok uluslu bir impa-

ratorluk olduğunu, bir Türk egemenliği olmadığını yabancı tarihçiler söylerken, biz kendimiz bunu haklı kılmak için TV dizisi yapacak kadar yanlış bir şekilde algılıyoruz. Ama aynı o TV'ye egemen olan adam, Türkiye ve Avrupa diye yabancı bir kitap yazdığı zaman (ki tabii ne kadar kendisinin yazdığı kuşku götürür) hiç kendi partisinin, seçmeninin önünde savunamayacağı ilerici bir tarih anlayışını benimseyebiliyor. Bu tür misalleri de gözden uzak tutmayalım. Türkiye'de bu ulusçuluk kavramının temelinde bu yatar ama Türkiye'de resmi makamlar, kurumlar bunu yanlış uygulamışlardır. O ayrı bir meseledir.

Bir meseleye daha bakalım. «*Ne mutlu Türküm diyene*» sözü iradeci bir milliyetçilik anlayışını ifade eder. Ancak «*Bir Türk dünyaya bedeldir*» sözü de vardır. Adam bir Türkün dünyaya bedel olmadığını biliyor. Eğer böyle bir kanısı varsa, o zaman muasır medeniyet seviyesi bize erişsin derdi. Çalışın muasır medeniyet seviyesine erişsin demezdi. Şimdi bütün bunlar, ümmet birimine karşı insanlara belirli bir birimin bilincini aşılacak için yapılmıştır. Ve zamanı geçtikten sonra da kullanılmaları, hâlâ «*Bir Türk dünyaya bedeldir*» diye yazmak budalalıktır. O gün için doğru olan bir laf, bugün geçerliliğini yitirmiştir. Bunları da tabii gözden uzak tutmamak lazım.

Peki ben şunu sormak istiyorum, bu devlet terörünün Kürt milliyetçiliğini körüklediğini kaydettiniz. Tarihte biraz daha geriye geldiğimizde, Türklerin ve Kürtlerin birlikte mücadelesini görüyoruz. Ama hemen onun arkasından temelleri hâlâ tartışılıyor ama Kürt isyanları var, işte Şeyh Sait, Ağrı, Zilan. Buralarda da ciddi bir kanlı bastırma söz konusu. Yani bu devletin, meseleleri askeri olarak çözmeye tavrı daha gerilere gitmiyor mu?

Özellikle Koçkiri isyanını son kitabında Uğur Mumcu nasıl vahşice bastırıldığını, Meclis'te nasıl tepkilerle karşılandığını anlatıyor ve İstiklal Mahkemeleri için de bunların adil mahkemeler olmadığını, infaz mahkemeleri olduğunu söylüyor. Ama benim de kanım şudur ki, Şeyh Sait ayaklanması tam Musul meselesinin gündemde olduğu bir sırada ve Türkiye'de tam laikliğin oturtulmaya çalışıldığı bir dönemde cumhuriyetin temeline yönelmiş bir şeydir. Yeni devrimler ilk günlerinde daima bu yöntemlere başvurmuşlardır. Çok tartışılan bir konu Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarında uygulanan yöntemler. Fransız devrimi, biliyoruz bir sürü jakoben

yöntemleri kullandı. Ama 200 yıl sonra da hâlâ Fransız Devrimine yeni kazanımlar eklenmektedir. Yani kardeşlik, eşitlik, özgürlük fikirleri yalnız erkeklerle mahsus düşüncelerdir. Fransa 20. yy'nin ikinci yarısında kadınların da bu kavramlara layık olduğunu kabul etti. Bu da demektir ki hiçbir devrim tam olarak kazanılamamış demektir. Ama şu da bir gerçektir ki bir devriğin ilk yıllarının yöntemini o günün koşulları içinde anlayış ile karşılayabilseniz bile uzayan zaman içinde haklı görmeye olanak yoktur. Şimdi, Cumhuriyet Devrimi'nin ilk yıllarında jakoben yöntemler kullanılmıştır, baskılar yapılmıştır ve bazı hareketler de çok kanlı bir biçimde bastırılmıştır.

Türkiye'de bazı yanlışlar yapılıyor. İlk yıllarda yani 16 milyon insanın yaşadığı ortamda 2-3 milyon insanın siyasi yaşama katıldığı ve kırsal kesimin ulaşım ve iletişim imkânlarından yoksun olduğu bir ortamda, sanki çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin bütün koşulları varmış gibi bir analiz yapıp, bugün geriye bir projeksiyon tutuluyor. Zannediyorum ki bu da yanlıştır.

Asıl kopuş Şeyh Said olayıyla başladı. Olaya baktığınızda tamamen yoruma açıktır. Ama Uğur Mumcu'nun kitabına baktığınızda bütün belgelere daha fazla baş vurmuştur. Bir yandan şeriatçıların, bir yandan da İngilizlerin teşviki ile yapılan harekete genç devrimin bu tepkiyi göstermesi doğaldır. Yöntemleri kabul etmek anlamında söylemiyorum.

Peki Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğu tartışmaları var. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?-

Devlet Planlama'dan alınan rakamlara baktığımızda, eğer Kürdistan'dan ülkenin diğer bölümlerine bir kaynak transferi olduğu ortaya çıkarsa böyle bir sömürünün olduğu kabul edilebilir. Zannetmiyorum. Kamu sağlık yatırımları Türkiye'nin geneli ortalamasında % 50.7 oranında artmışken, orada % 25.4 oranında artmış ve kişi başına düşen sağlık harcaması da orada daha fazla. 1988'de durum daha da değişmiş. Her 100-TL verdiği vergiye karşılık Türkiye genelinde 44-TL'lik yatırım yapılırken orada 252.6-TL'lik yatırım yapılmıştır. Ekonomik bir sömürden söz edilemez. Çok sevdiğim, «Benim babamın köyleri, kasabaları var» diyen bir arkadaşım, yatırımlarını gelmiş hepsini burada yapmış. Buradan giden vergilerle oraya yatırım yapılmıştır. Ama orada o insanları sömürenler (zaten Kürt

sorununu incelerken bu feodal yapıya bakmadan bir sonuca varmak mümkün değil) yatırım yapmamışlardır.

İkincisi, bu ülkenin kendine göre olanaklarından da yararlanmaktadırlar. İstanbul, İzmir gibi şehirlere yerleşmekte yasaklama olmadığına göre ve burada sunulan hizmetlerinden hepsi eşit şekilde yararlanabiliyorlarsa, koloni iddiası doğru değildir. Bugün insanlar Kürt olduklarına bakılmaksızın (seçilerek gelinen yerlerden söz etmiyorum) atanarak gelinen yerlere, en yüksek mevkilere çıkabiliyorsa, böyle bir sorundan söz etmek mümkün değildir. Bölgenin geri kalmasının nedeni, dünya ve ülke genelinde periferide kalması ve ticaret yollarından uzak düşmesidir. Yalnız o bölgedeki uygulamalar ikinci sınıf bir uygulama ve ikinci sınıf bir bölge diyorsanız, belki o vardır. Son zamanlarda bütün kamuoyunda bunun düzelmesi konusunda bir eğilim de var.

Ekonomik sömürünün olmadığını söylüyorsunuz, kültürel bir bir sömürüden söz edilebilir mi?

Kültürel haklar meselesi aklın ve hafsalanın alacağı bir mesele değil. Eğer cumhuriyetin temelini birlikte kurmuşsak ve bizim milliyetçiliğimiz Renan'cı bir milliyetçilikse ve ulusal birimi birlikte oluşturmuşsak, ben çıkıp «Kürdüm» diye bağırırsam ve biri de çıkıp «hayır sen Kürt değilsin, senin temelın şudur vs.» derse bu ahmaklık olur.

Her konuda bir çifte standart var. Bir devlet politikasıdır bu; bölgede etkinliği arttırmak, denetimi sağlamak vs. Ben bugünkü iktidarın politikasının zaten savunulacak bir yanını görmüyorum.

Batı ve ABD Kürt sorunu hakkında nasıl bir çözüm peşinde?

Batı ve ABD'nin yalnız Kürt sorununa değil, Ortadoğu'ya bakışları son derece ilginçtir. Avrupa'da ve Batı'da Balkanlaşmaya şiddetli karşı çıkar ve bunun için ellerinden geleni yaparlarken kendi çıkarları için Ortadoğu'da Balkanlaşmayı teşvik dahi edecek girişimler içindedirler.

Kürt hareketleri içerisinde geleneksel önderlik olarak tanınan Barzani ve Talabani hareketleri var. Türkiye'de de PKK hareketi. Bunlar şu anda daha etkin gözüküyorlar. PKK'yı demin terörist bir örgüt olarak ifade ettiniz...

PKK bir terör örgütü, tıpkı ETA gibi. PKK terörü, bölgede

devlet baskısının artmasına neden olmuştur. Ama işte bunu «*onlar terör örgütü, onun için devlet-terörü haklıdır*» anlamında söylemiyorum. Şimdi ETA'ya bakalım. ETA'nın durumu biraz farklı. Bask ülkesinden dolayı farklı. İspanya'nın ekonomik olarak gelişmiş bir bölgesidir. Ve dünyada ETA'ya karşı olağanüstü bir sempati vardı ve bu sempati de iç savaş sırasında uygulamalardan ve Franco'nun baskılarından doğuyordu. Ve bütün dünya ETA için ayağa kalktı. Sonra ne oldu? Demokrasi geldi ve ETA da haklı nedenlerinin sonuna geldi. ETA'nın terörü ortada kalmadı. Tam tersine onla çarpılarak arttı. İspanya Francoculuktan demokrasiye geçişini başarırlı bir şekilde yaparken, karşısında en önemli sorun olarak ETA'nın terörünü gördü. ETA terörü, İspanya çerçevesinde Basklılara her türlü olanak sağlanmasına karşın, durmadı. Basklıların % 75'i (ETA'nın legal örgütüne % 25 oy çıkar) bugünkü çerçeve içinde yaşamak istediklerini belirttikleri halde, ETA terörü devam etmektedir. Biz her şeyden önce İspanya'daki gibi demokrasinin koşullarını sağlamalıyız. Özgürlüğü, insanların çıkıp, «*Kürdistan Bağımsız olmadıkça sorun çözülmez*» demelerine kadar götürebilirse, bir demokrasiyi kurmuşuz demektir. Demokrasinin sınırı da, cebir-şiddet eylemine kadardır. Bu ön koşuldur. Bunla sorun çözülecek mi bilmiyorum.

Apo'nun açıklamaları var: «Siz bir adım atın, ben on adım atayım» Olayı biraz da çözümsüz kılan, PKK'nın şiddetini doğuran, devletin politikası değil mi?

Orada insanlar iki terörün arasına sıkışmış durumda. Ne birini ne ötekini onaylamaya olanak vardır ne birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri ve sürekli bir tırmanışa girdikleri bir gerçektir. Bu tırmanış girdikleri bir gerçektir. Bu tırmanış durdurmak şarttır. Devlet bunu APO'nun sözü nedeniyle değil zaten başka türlü yapmasının mümkün olmadığını görerek yapmak zorundadır.

TC Kürt sorununda ciddi bir reforma girerse PKK'nın esneyeceğini mi düşünüyorsunuz?

Hayır ben öyle bir şey söylemedim. Esneyip esnemeyeceğini bilmiyorum.

Esnek değil de gücü mü kırılır?..

Hayır gücünün kırılıp kırılmayacağını da bilmiyorum. Bakın

yine bugün bu haklar sağlansa dahi milliyetçilik hareketlerinin değişeceğini görmüyoruz. Örneğin Korsika, Yugoslavya, ayrı ayrı yapılardan, örneğin Yugoslavya'nın yapısından gelen sakinclardan söz edilirse diye söylüyorum, herhalde Fransızlar Korsika sorunundan dolayı demokrasiden vazgeçmek istemiyorlar.

Barzani ve Talabani için ne söyleyebilirsiniz?

Barzani ve Talabani için fazla bir şey söylemek istemiyorum. Yalnız bunlar milliyetçi akımlardır. Bir yanlış da onları ilerici, solcu gibi adlandırmaktır. Bunlar milliyetçi akımlardır ve bariz vasıfları milliyetçiliktir.

Bu konuda Türk siyasi partilerinin tutumlarına gelmek istiyorum. ANAP önceki konuşmalarımız sırasında bir nebze çıktı. SHP'nin «Kürt Raporu» var. DSP 'nin Ecevit'in tavrı var. HEP var. RP o bölgede % 20'ye yakın bir oy alan parti. Siz bu partilerin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kürt meselesi için yeterli değilse de zorunlu koşul, demokrasi ise ANAP'ı ve RP'yi tartışmayalım. SHP'nin yaklaşımında raporlarında sağlıklı bazı unsurlar var. Örneğin, Türkiye'de Türk-Kürt ayrımı yapılmadığını fakat bölgede durumun değişik olduğunu, gayet büyük bir cesaretle söylemişlerdir. Getirdikleri ekonomik önlemlerin bir kısmı şimdiye kadar uygulanmaya çalışılmış fakat başarılammıştır. DSP'nin daha doğrusu Ecevit'in (Şimdi DSP diye bir kuruluş var mı bilemiyorum, Bülent Ecevit var) Bu konuda gerçekten oluşturulmuş bir programı olduğunu sanmıyorum. Yüzeysel, daha ziyade karizmasını güçlendirecek şeyler. Bülent Bey demokrat biri fakat Bülent Bey'in demokrathlığı biliyorsunuz, her yerde tehlikeleri görek demokrasi paranoyası yapmaktır. HEP kendisi ne kadar yadsırsa yadsısın bir Kürt partisi oldu. Kürt sorununun ülkenin diğer sorunlarından ayırarak, yalnızca Kürt sorunu olarak ele almak, zannediyorum benim önerdiğim çözüm içinde bir çözüm bulmayı güçleştirir. Ama tekrar söylüyorum demokraside insanların bunlara da hak vermesi gerekir. Benim Kürt sorununda üzerinde durmak istediğim önemli bir nokta var. Devletin baskısı doğru. Türkiye'de 12 milyon Kürt var deniliyor. Türkiye'de çoğunlukta olan insanlar henüz sahneye çıkmış değiller. Yani karşı tarafın ezilmişliğinden gelen saygının da bir sınırı var. Bu tırmanmaya başladığı zaman en büyük tehlike

olur. Bakın Kürtçe şarkı yüzünden bir insan öldü. Hiç yaşanmamıştı, şimdi olmaya başladı. Asıl önlememiz gereken nokta zannediyorum ki budur.

Şimdi federatif çözüme geelim. Federatif çözüm dediğimiz özerkliği kime vereceğiz? İstanbul'da oturanlara mı, bu uygulanabilir bir çözüm değildir. Ya da bölgede oturanlara vereceğiz. Azınlık-taki Kürtler çoğunluktaki Kürtlerden daha başka haklara sahip olacaklar.

Çözüm; yalnızca bağımsız Kürdistan dendiği zaman, bunun meydana çıkaracağı bazı sürtüşmeler olacaktır. İnsanlar kendileri ayrı yaşamak istiyorlarsa bunu kimse engelleyemez. Bunun sonunda şöyle bir şey çıkacak; öbürleri de devreye gelecekler ve burada işsizlik var. İstanbul'da bunda şu kadar insana yetmeyen hizmetler var. Madem ki bağımsızlık istiyorsun arkadaş, haydi buyur bakalım diyecekler ve o zaman burada olmayan ayırım burada da olacak. Buna istediğiniz kadar demokrat olun, istediğiniz kadar hümanist olun, imkân ihtimal yok. Çok samimi olarak söylüyorum, yoksa beni hiç ilgilendirmiyor. Topraklarımızı daha da genişletelim, Musul'u, Kirkük'ü alalım yaklaşımı beni nasıl ilgilendirmiyorsa, o insanlar bağımsız yaşayalım derse buna karşı çıkamayız fakat o insanların da bunu düşünmeleri lazım. Derseniz ki eğer, *«Türk demokratları olarak çıkar, bunu engelleriz.»* Hayal görüyorsunuz derim. Şovenizm bir kez şahlanıp da öbürünü de şahlandırdığı zaman akıl almaz olaylar olur ve Anadolu'nun en acılı sürgün olaylarını yaşıyoruz. Çünkü adam; *«Madem ki bizimle yaşamak istemiyorsun, o zaman bu hizmetleri niye ben seninle paylaşayım, neden benim işime giriyorsun»* diyecek. Bakın olaylara tek yönden bakıyoruz. Avrupa'daki göçmen işçilerimizin, onlarla entegre olmamaları, ayrı kalmaları, kendi kimliklerini ayrı tutmalarını sevinçle karşılıyoruz. Ama o toplumda o toplumun insanının gösterdiği reaksiyonu da anlamamız lazım. Anlamıyoruz. O insanın gösterdiği reaksiyonun altında nelerin yattığını anlatayım derken, herhalde Fransa'da Le Pen'in politikasını savunmuyorum. Ama toplumsal olayların kendi isteğimize göre oluşmasını sağlayamayız. Onun için Kürt sorununu hatta bağımsızlığı tartışırken bile, bir Türk-Kürt sürtüşmesi, bir Kürt düşmanlığını yaratmamalıyız. Bu herkes için tarihimizin en aptal olaylarından biri olur.

GAP gerçekleşecek. Gerçekleştğinde bu mesele üstünde nasıl

bir etkisi olabilir?

Bu etkilerin ne olabileceğini düşünürken hep ön koşulun da yerine getirilmesini var sayıyorum. Yani tam bir demokrasinin varlığı. Böyle bir koşulda insanların refahı artabilir ve o zaman bu bir birlik içinde yaşamının kendilerine bazı avantajlar sağladığı, kültürlerini ve benliklerini küçümsemeden, bütün varlıklarını koruyarak avantajlar sağladığını düşünelim. Kendi varlığını ekonomik olarak nasıl sürdüreceği şeklindeki kaygılarını ortadan kaldırabilir. Bazı şoven gruplarda, artık olanaklarımız da var, bundan sonra daha rahat bağımsızlığımızı sağlayabiliriz düşüncesini de geliştirebilir. Bunları savunmuyorum, yalnızca bazı gözlemlerde bulunuyorum.

Son on yıldan beri, özellikle de 1984'ten sonra bu sorun daha da alevlendi. Bu gelişen sorun karşısında Türk aydınının tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz? Türk aydınları bu sorun karşısında yeterli tavrı alabildiler mi. Üzerlerine düşen bir sorumluluk varsa, bu sorumluluğu yerine getirebildiler mi?

Türkiye'de az gelişmişlikten doğan ve burjuvazinin çok geç ve çok az gelişmiş olmasından doğan bir sorun var. Türkiye'de genelde aydın deyince sol geliyor aklımıza. Maalesef bu bir olgu. Sağa baktığınızda belirli mücadeleleri veren aydın göremiyorsunuz. Şimdi şimdi onları da görmeye başladık. Beğenin beğenmeyin Hüsametdin Cindoruk baştan beri aydın tavrı koyan bir politikacıdır. Süleyman Bey'in belki çizgisini biraz etkilemiş olabilir. Başkaları da var. Aydınla bağdaşmayan bir şey var. O da şablonculuk. Şablonculuk da ne yazık ki, solun bir az gelişmişlik savunması. Fransa'da da belirli sorunlar açısından bir şablonculuk görüyorsunuz. Kıbrıs meselesini yakından inceledim. 1976 yılında bir panelde konuşma yaptım. Orada «eğer bu sorunu çözmek istiyorsak, herkesin sorumluluğunu derece derece kabul edelim» dedim. Ama bunu asla bir Fransız anlatamazsınız. Makarios yasal devlet başkanı idi. İyiydi. Makarios'u Türkler devirerek adayı işgal etti. Olaya daha tarafsız bakan bazı Yunanlı aydınlar da Makarios'un yalnız Rumların cumhurbaşkanı olduğunu söylediler. Bu mesele Güney Afrika'da da karşımıza çıkar. Zencilere baskıları asla kabul edemezsiniz ama onları melek gibi görürseniz, aralarında çıkan meseleleri de anlayamazsınız. O zaman Türk aydınının soruna yaklaşımı, kuşkucu ve mümkün olduğu kadar şablonculuktan uzak olması gerekir.

Kürt meselesinde kalkıp da, «Kürtlerde de şu şovenizm var» dediğiniz zaman, «Sen bir aydın olarak» diye, Türk ve Kürt aydınları karşı çıkıyorlar. Eskiden TİP'te de bulunmuş. Halit Ziya dedi ki «Efendim Bulgaristan'da Türklere baskı yapılırken ve onların kültürel hakları gasp edilirken Türk devleti bunlara müdahale etti. Müdahaleye hakkı yoktur.» Vardır, 1925 anlaşmasına göre vardır. Onları tabii bilmiyor. Hiçbir Türk aydını ama hiçbir Türk aydını buna tepki göstermedi dedi. Yapmayın dedim. Bunu Cumhuriyet gazetesinde yazıyorsunuz hata ediyorsunuz. Ben size yazıyı çıkarıp önünüze koyarım. Bırakınız insanlar kendi dillerini konuşsunlar, kendi ozanları kendi dillerinden okusunlar, kendi çocuklarına istedikleri isimleri koysunlar, ister Bulgaristan'da ister Türkiye'de yazarsanız altına dedim. Şimdi bu tepkileri gösterdiğiniz halde sizin gözünüzün içine bakarak hiçbir tepki göstermedi diyor. Bu şabloncu tavır, hem Türk aydınında hem Kürt aydınında değişik şekillerde var. Bu işin içinde çeşitli öğelerde şovenizm vardır. Söylenenlerin hepsi haklı değildir dediğiniz zaman, birdenbire aydınlar sizi hemen sağcıların yanına koyuyorlar. Hani bir zamanlar Sovyetler Birliği'ni eleştirdiğiniz zaman hemen anti-Sovyetik ve anti-komünist olabildiğiniz gibi. Şimdi o partinin liderleri daha ileri eleştiriler ve daha ileri inkârlara varıyorlar ki o ayrı.

Bir kısım Türk aydını da –ki onlara aydın demek doğru değil– tepkisiz kalıyorlar. Yani baskılara da tepkisiz. Bir kısmı meseleyi geç kavradı. «DİSK davası, Barış Derneği davasına tepki gösterildi, ama İsmail Beşikçi olayına az tepki gösterildi» deniliyor. Bu doğrudur.

Kürdistan bir sömürge değildir. Rakamlara bakın, olaylara bakın. Ama bu, Kürt meselesi yoktur, bu insanlar haklı değildir, baskılar yoktur anlamına gelmiyor. O zaman da birdenbire aydınlarımız, bunu insan haklarına, ilericiliğe aykırı sanıyorlar. Bizim aydınlarımız bir zamanlar Makarios'a da sempati duyuyorlardı. O zaman biz kendi tezlerimize karşı daha kuşkucu davranıyorduk.

SERVER TANILLİ

1931 yılında İstanbul'da doğan Server Tanilli, 1949 yılında Haydarpaşa Lisesi'ni, 1953 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. «Devletin Mirasçılığı» konulu teziyle 1959'da Hukuk Doktoru oldu. «Çağdaş Demokrasilerde ve Türkiye'de Genel Oy» konulu doçentlik tezinin kabulü ile de 1966 yılında Anayasa Hukuku Doçenti oldu. Tanilli, 1978 yılında faşistler tarafından vuruldu. Halen Fransa'da öğretim üyeliği yapıyor. Tanilli'nin aralarında, «Uygurluk Tarihi», «Devlet ve Demokrasi», «Anayasalar ve Siyasal Belgeler» adlı kitaplarının da bulunduğu pek çok çalışması bulunuyor.

Genel olarak Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Kürt sorunu bir azınlık sorunu mu, yoksa ulusal ve siyasal boyutu var mı?

Benim pek sevdiğim ve saydığım büyük bir Kürt aydını vardır; adı da Musa Anter'dir. Anlatılmaz acıların ateşinde pişmiş, olgunlaşmış, bilge bir kişi. Bu saygın kalem, Yeni Ülke gazetesinin 21-28 temmuz sayısında, 'Korku ve Sevgi' başlıklı güzel ve anlamlı yazısında, Kürtlerin, Türkiye Cumhuriyeti'nde hep korkup korkutulduklarını, bu kötü geleneğin hâlâ sürdüğünü –pek haklı olarak– söyledikten sonra şöyle bağlıyordu yazısını: *«Peki bu kötü korku icraatının alternatifi yok mudur? Vardır. Peki nedir? Sevgi, kardeşlik, demokrasi, insan hakları ve samimi Türk-Kürt güvencesi. Benden bu kadar. Türk olsun Kürt olsun dinlemeyenin canı cehennem.»*

Sayın Musa Anter'in söylediklerine gönülden katılıyorum. Biz Kürt ve Türk aydınlarının yapması gereken ilk şey, içinde özellikle Kürt insanının korkmadığı, korkutulmadığı bir düzeni kurtarmaktır. Kürt insanının sevilip sayıldığı, ona kardeş olarak bakıldığı, demokraside yerinin olduğu, temel insan haklarına sahip olup bunların

güvenceye bağlandığı bir düzen. Kürtler, benim her zaman ve her yerde söylediğim gibi türkülerimize varıncaya değin ortak olduğumuz, kız alıp verdiğimiz bir kardeş halktır. Böyle bir kardeş halkın korku içinde yaşadığı, yaşatıldığı bir toplumu benim aklım almaz.

İşte buradan kalkarak sorunuzun ilk cümlesine şöyle yanıt vereceğim: Ben, Kürt sorununa her şeyden önce Kürt insanının korkusuzca yaşadığı mutlak Kürt-Türk kardeşliği ve giderek eşitliğinin egemen olduğu bir düzen sorunu olarak bakıyorum.

Kürt sorunun bir azınlık sorunu olup olmadığına gelince... Hayır, Kürt sorunun bir azınlık sorunu değildir; ulusal ve siyasal boyutları da olan bir sorundur. Türkiye’de Rum ve Ermeni gibi azınlıklar vardır ve hakları da güvenceler altına alınmıştır. Ama gelin görün ki nüfusu 20 milyona gelip dayanmış Kürt halkının, ulusal ve siyasal hakları ne kelime, en doğal insan hakları bile tanınmamıştır ya da kâğıt üstündedir.

Gelmiş geçmiş bütün örnekler bir yana, şu son HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat Aydın’ın öldürülüşü ve cenaze töreninin arkasından gelişen olaylar, kör gözleri açmaya yeter. Ve dahası, sorarlar insana: Bugün bir Doğu ve Güneydoğu’daki Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, kentte köyde cirit atan özel timler, bütün bunlar, kimin adına, kime karşı ve ne için oradalar? Kürt insanı üzerinde bir devlet terörü uygulamak değil de ne için?

Kürdistan’ın Türkiye’nin sömürgesi olduğu şeklindeki yaklaşımı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu yaklaşımın haklı yanları vardır. Ancak söyleyeceklerim, bu konu üzerinde çalışmış yazarların kanıtlarını tekrarlamaktan ibaret olur. Bunu önlemek için okuyuculara İsmail Beşikçi’nin ‘Devletler-arası Sömürge: Kürdistan’ adlı eserini okumalarını önerelim daha iyi.

Ne oldu da 70 yıllık Kürt varlığını inkâr eden resmi politika nispi de olsa değişmeye başladı. Bu değişimdeki iç ve dış etkiler sizce neler?

Türkiye burjuvazisi, eski resmi politikasını, olduğu gibi sürdüremeyeceğinin bilincindedir artık. Etkiler, bir değişime zorlamıştır onu, daha da zorlayacak. Dış etkiler içinde, en başta, dünyadaki genel insan hakları sorununda, her iki kutbun birbirine yaklaşması ve bu

sorunun, eskisinden çok daha fazla önem kazanması geliyor aklıma. İ  etkiler arasında başta geleni ise bence  u: Kürt insanı da deği mi tir ve kimliğine sahip çıkma davasına eskisinden daha da kararlı olarak sarılmaktadır. Gelişmelerin hızlanı ında PKK'nın rolü elbette yadsınamaz.

Sizce Kürt sorununun c z m  nasıl olmalı. Özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık şeklindeki c z m önerilerine nasıl bakıyorsunuz?

 nce, önemli bir ilkenin, *«halkların, kendi kaderlerini kendilerinin belirleyecekleri»* ilkesinin altını c zeyim. Bu hakka, Kürt halkı da sahiptir. Bu hakkı, başka halklara tanıyıp da Kürt halkı söz konusu olduğunda 'hayır' dersem, aydın olarak tutarsız davranmış olurum. Hem bu ilkeyi Kürt insanı için de kabul etmeden konuşmaya kalkar önerilerde bulunmaya ba larsanız, kimse i tenliğinize inanmaz ve  nerdikleriniz de inandırıcı olmaz ve havaya gitmiş olurlar. Böylece bu ilkeyi Kürtler bakımından da parantez içinde saklı tutarak konuşmuş olayım.

Ben, « zerklik»ti «federatif yapı»ydı gibi biçimlerden çok,  ze önem veriyorum, biçimler de önemli elbet, ama öz daha önemli. Kürt insanıyla birlikte yaşamanın koşulları varsa ki –bana sorarsanız vardır– Kürt ve Türk halkları arasında, yasama–yürütmeden tutunuz, sosyal yaşamın bütün etkinliklerine varıncaya değin eşitliği tanıyacaksınız. İlk hedef budur. Doğaldır ki sadece tanımak da yetmez, uygulayacaksınız ve Kürt insanı da bu uygulamanın denetleyicisi olacak. Tek-kelimeyle, kendi yurdunda kendi kimliğiyle yaşamının mutluluğunu tadacak. Sayın Musa Anter'in sözünü ettiği, samimi Türk–Kürt güvencesi böyle sağlanır.

Bana sorarsanız, Kürt insanı, en başta bu mutluluğu tadamamı  olmanın acısıyla kıvranıyor, hasretini duyduğu da önce bu. Dikkat ediyorum PKK da hedef olarak bu eşitliği koyuyor ve öyle ayrılıktan da yana değil. Şahsen ben de ayrılmanın, Kürtlerin yararına olacağını sanmıyorum.

Ama bir halk illa da ba ını alıp gitmek istiyorsa, zorla da tutamazsınız onu.

«Onsuz edemeyiz.» diyenlere söyleyeceğim şudur: Sevdieğinize bu denli bağlıysanız, yaşamın bütün güzelliklerini serin ayaklarının önüne. Serke liği bırakın, adam olun.

Sizce Irak'taki Kürt ayaklanması neden yenildi. Zaferle sonuçlanacak gibi gözükken bir ayaklanma birdenbire trajediyle sonuçlandı.

Gerçi Kürtler, bu olayda ilk kez göz doyurucu bir birlik içinde olmuşlardır. Ancak yenilgi de galiba kaçınılmazdı. Başta şu nedenle ki Kürtler, Iraklılara oranla, savaş tekniği bakımından daha geride ve güçsüz idiler. Ayrıca Amerika'nın sesine kulak verip ona güvenme gibi bir yanlış da yapıldı. Bunlara başka nedenleri de ekleyebiliriz.

Şu ya da bu, bir önemli nokta unutulmasın: Ulusal demokratik halkların, giderek ulusal kurtuluş mücadelesi yapan bir halkın kavgasında böyle yenilgiler de olacaktır. Ne var ki, geçici birer olgudurlar bunlar. Irak'taki Kürt ayaklanması yenilgiye uğradı diye, her şey bitmiş, noktalanmış değildir.

ABD bölgede kalacağı benziyor; bu durum bölgede ve Kürt hareketi üzerinde nasıl bir etki yaratacaktır?

Yeni Ülke gazetesinin 21-28 Temmuz 1991 tarihli nüshasında, Haluk Gerger'le yapılmış bir söyleşi yayımlandı. Bu yazının okunmasını öneririm. Ben de Haluk Gerger gibi düşünüyorum. Silopi'de konuşlandırılacak çok uluslu «Çekiç Güç» emperyalizmin Ortadoğu halklarına yönelik bir planının parçasıdır. Amacının «Kuzey Irak'taki Kürtleri korumak» olduğu söylene de Kürt halkının dostu değil, düşmanıdır. Türkiye'deki gericiliğin, bundan cesaret alıp içerideki Kürt insanına ve bu arada öteki ilerici ögelere daha saldırgan hale gelmesinden de korkarım. Olaylara bakılırsa, daha şimdiden öyledir de.

Türk ve Kürt aydınları, var güçleriyle karşı çıkmalıdır bu; sergilemelidirler onun gerçek yüzünü.

Irak Kürtleri ile Ankara arasında son dönem ortaya çıkan diyaloga nasıl bakıyorsunuz?

Siyasal ve diplomatik ilişkilerde bulunma, Kürtler için de pek doğaldır, hiç yadırganmamalı. Ancak, gizli-kapaklı ilişkilerden kaçınmalı, bu, kişiliksiz politika tehlikesini doğurur ve sonuçta da zarar verir harekete. Ankara'daki iktidarın mayası da malum, aman dikkat.

Türkiye'nin Kürt sorununda reforma yönelmesi PKK'yı nasıl etkiler?

Türkiye’de iktidarlar burjuva çerçevede kalacaksa, bu durumda yapacakları, reformdan ileriye gidemez. Ben, bir reformu da illa reformdur diye kötü karşılayamam; yeter ki adam gibi olsun, göz boyamasın. Sonra unutmamalı, bir reforma yöneliş, Kürt ve Türk demokrat çevrelerinin dayatmalarıyla, yani büyük bir mücadele sonunda olacaktır. «Sonu reforma varıyor» diye, küçümseyemem bu mücadeleyi.

Böyle bir yöneliş PKK’yı nasıl etkiler bilemem. Ancak bildiğim şu: Kürtlerin pek doğal haklarının tanınması yolunda atılmış ciddi tek adım yoktur, hâlâ eşkiya edebiyatıyla yaklaşıyor, devlet tarafından baskı uygulanıyor, Kürt insanına acı çektiriliyor.

Kürt hareketleri içerisinde şu an geleneksel önderlikler olarak nitelendirilen Barzani ve Talabani hareketleriyle birlikte Türkiye’de etkin olan PKK önderliğinin daha aktif olduğu gözleniyor. Bu hareketler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Bu üç liderliğin üçünün de Kürt hareketine, kendi çaplarında birer katkıları vardır. Bu katkıyı herhangi birinden esirgemek doğru olmaz. Örneğin bilebildiğim kadarıyla, Irak’ta, Kürt ulusal hareketinin en büyük gücü Barzani’dir; onun bir aşiret başkanı olması bu durumu değiştirmez. Talabani, uluslararası platformda katkıda bulunuyor; ben kendisini Paris’te tanıdım, doğrusu girişken, kendisini dinletmesini biliyor. PKK da yankı uyandıran eylemler gerçekleştiriyor. Bu arada, bağımsız kişilikler ve örgütlenmeler var, onların katkılarını da küçümsememeli.

GAP, Kürt sorununu ekonomik ve sosyal yönden nasıl etkiler?

GAP; Kürt sorununu temelden çözecek bir girişim olamaz. İktisadi ve sosyal yönden ise bölgeye, her şeye karşın katkıları olacaktır. Doğaldır ki, bu noktada da şunu sormalı: Girişimin böylesi katkılarından en çok kim yararlanacaktır? Türk kapitalizminin ağababalarıyla büyük toprak sahipleri mi, yoksa yoksul Kürt köylüleri mi?

Kürt sorununda Türk siyasal partilerinin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? ANAP, SIIP, DYP, DSP, RP, SBP, SP ve HEP.

Düşünce ve eylem bakımından, bu partilerin her birine değişik görüşler egemen. DYP, görebildiğim kadarıyla, sorunun adını koy-

maktan hep kaçıyor. SHP bölgede dil ve kültürel engellerin yanı sıra baskıların kalkmasını savunuyor. Bir burjuva partisinden de beklenebilecek olan, herhalde bu kadardır. DSP, esefle söylemeli, SHP'nin de gerisinde. SBP, konuya gerçekçi açılardan yaklaşıyorsa da sesi pek çıkmıyor ya da yüksek sesle konuşmuyor. SP'nin sesi çok çıkıyor, ama galiba gücü fazla değil. RP, yani kafası ümmetçi bataklıkla batmış bir partinin, üstelik ulusal yanı olan bir sorunda yapabileceği ne olabilir ki.

Kürt sorununda en cesur parti olarak HEP görünüyor. Konuya, hem resmi politika çerçevesi dışında yaklaşabiliyor hem de cesaretle. Cesaretin yanı sıra Kürtlerin desteği de önemlidir ki, parti bunu da bir bakıma sağlamış durumda. HEP'in resmi politika dışındaki tavrı, onun «Kürtlerin partisi» durumuna geldiği noktasından hareketle, son haftalarda, kapatılması yolunda söylentilere yol açmıştır. Düşüncem odur ki, HEP'in Kürt sorununda haykırarak dolaşması onun aleyhine değil, lehinde bir not olmalı. Çünkü, bu sorunda haykırmadan kulaklar iyice açılmaz. Bunu yapıyor diye HEP'i kapatmayı akıllardan geçirmek, demokrasi düşmanlığından başka bir şey değildir. Demokrasi olacaksa HEP de olacak!

ANAP'a gelince... Onun, bir parti değil 12 Eylül faşizminin ülkenin başına bela ettiği bir çıkar şebekesi, bir mafya, sivil kılıkta bir faşizm, dinci gericilik bulaştığı bir şey olduğunu, daha baştan söylemiş durmuşumdur. Bu kanımı bugün de sürdürüyorum.

Kürtlerle ilgili kimi çarpıcı gelişmelerin ANAP dönemine gelmesi, bir rastlantıdır. Sonuçta yüzlerce Kürt gencini bugün de hapis hane karanlığında çürütecek biçimde bir kanunu, 'Terörle Mücadele Yasası'nı kim çıkardı, Vedat Aydın'ın bir gecede yok oluşu ve cenazesinde de halkın üzerine kurşun sıkılışı kimin dönemindeydi?

Uzun süredir bölgede gelişen olaylar karşısında Türk aydınının, ilericilerinin, demokratlarının aldığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Hem siyasi boyutta hem de insani boyutta Türk aydını sorumluluğunu yerine getirebildi mi?

Türk aydını, bu soruna-esefle söylemeli-gecikerek gelip eğilmiştir ve o da son yıllarda olmuştur. Daha önceki yıllar hüznün vericidir. Bir İsmail Beşikçi örneği, durumu kurtarmaya yetmez. Sonra, Türk aydınınının bu soruna sahip çıkmaya başlaması da öyle kendi girişimi ile olmadı. Olayların kafasına çarpmasıyla ayıldı ay-

dınlarımız. Bunun ideolojik, siyasal, yığınla nedeni var. Ancak aydın dediğimiz insan da bütün bu nedenlerin üstüne yürüyüp yolları açan kimse değil midir bir yerde?

Aydın sorumluluğu içinde bu da yok mudur? Ne var ki, gecikme deyince, fazla suçlayıcı da olamıyorum. Çünkü, ben de o gecikenler arasındayım. Kimi zaman aklıma gelir ve şiddetle üzülürüm ve şöyle avuturum kendimi: Sonunda geldim ya fark ettim ya sorunu! Ya hiç gelmeseydim, ya «nedir bu Kürt-Türk ayrımı», «Kürt yok Türk var» diye, sizin bu sorularınızı geri çevirseydim güzel mi olurdu? Er ya da geç, uyanış her zaman güzeldir.

Bugün bunu gerçekleştirmiş Türk aydınlarının sayısının gitgide çoğalışını görüyor ve seviniyorum. Öyle de olmalı. Çünkü Kürt sorunu, yalnız Kürt aydınlarının değil, Türk aydınlarındır da. Çözümünü her ikisi beraber bulacaklar diye düşünüyorum.

Sizce Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm, Türk aydınına nasıl etkiledi?

Kemalizme, kimi Türk aydınlarından farklı olarak, çok geniş bir açıdan baktığımı, ona Türkiye’de 200 yıla yaklaşan «aydınlanma» hareketinin bir parçası olarak yaklaştığımı biliyorsunuz. Ancak ekleyeceklerim var: Kemalizm, korkunç bir felaket ortamında ortaya çıktı.

Türk insanına, her şeyin bitmediğini, daha güzel bir geleceği yaratmanın kendi elinde olduğu güvenini vermesi gerekiyordu, yani ister istemez «milli», «millici» düşünce ve eylem içinde olacaktı. Yazgısında bu olduğu gibi, mayasında da bu vardı. Ne var ki bunu yaparken, Anadolu toprağında bir Kürt halkının olduğu unutulmamalıydı. İş i şövenliğe vardırıp Kürt insanını yadsımaya kimsenin asla hakkı yoktu. Şu bakımdan da hakkı yoktu: O büyük yıkıntının içinden bir devlet yaratma mücadelesinin harcında, yalnız Türk kanı değil Kürt kanı da akmıştı. Böylece, başta olduğu gibi sonra da ne yapılacaksa, Kürtlerle beraber yapılacaktı, yapılmalıydı.

Doğaldır ki şövenlik, Türk aydınına da Kürt sorununa bakışta olumsuz olarak etkiledi. Aydınlarımız, bu dar çerçeveyi aşabilmeliydiler; aydın olma bunu gerektiriyordu. Olmamıştır.

Milli mücadeleyi ulusal bir hareket olarak görüyorsunuz. Bu savaşa Kürt halkının da katıldığı bir gerçek. Ancak sonuçta Milli

Kurtuluş Savaşı «anti-emperyalist» ve «mazlum milletlere örnek» olarak gösterilirken Kürt halkı mazlum duruma düşürülmüş. Burada bir çelişki yok mu?

Milli Kurtuluş Savaşı'nın «anti-emperyalist» olduğu bir gerçektir. Bunu, birçok yanlarından anlıyoruz. Hareketin, savaş sonrasında Kürtlere dönük olumsuz çehresini, uyguladığı politikayı ise bence ayrı bir bağlamda ele alıp yargılamak gerekir. Bu bağlamda, örneğin bir toprak reformuna gidilmemiş olmasının eksikliği ortaya çıkarken Kürtler için uygulanan şiddet politikasının çirkinliğinin nedenleri de açık belli olacaktır.

Türk solu ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi dünden bugüne nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani başlangıçta daha çok sınıfsal bir yaklaşım söz konusuysen son dönemde etnik özelliğin ağır basması nasıl bir sürecin sonucu olmuştur?

Konuyu fazla dağıtmamak için isterseniz 1960'tan bu yana olan dönemi ele alarak konuşayım. 'Türk solu'nun Kürt sorunu ile tanışması, bilebildiğim kadarıyla Türkiye İşçi Partisi saflarında olur. Gerçi, partinin ileri gelenlerinde şu düşünce egemendir: Türkiye'de solcu olmak zaten başlı başına bir külfetken buna bir de Kürt sorunu eklenirse, iş, altından kalkılamayacak denli zorlaşır; ileride sosyalist bir Türkiye kurulduğunda, haliyle Kürtlere de hakları verilecektir. Anlayış böyle de olsa, partide Kürt sorunu üzerine seminerler düzenlenir, bir süre sonra parti kadrolarının öncülüğünde «Doğu mitingleri» başlar ve ta 1970'te IV. Kongre kararlarına değin olumlu bir gelişme olur. Sonucu biliyorsunuz: Parti, 12 Mart faşizminin hemen ertesinde, Kürt halkının varlığını, onun demokratik haklarını tanıdığı için Anayasa Mahkemesi'nce kapatılırken yöneticiler de «Komünistlik» ve «Kürtçülük» suçlamalarıyla mahkûm edildiler.

Türkiye'de burjuvazinin, komünizm düşmanlığı ile Kürt düşmanlığını nasıl bir arada aldığının en belirgin örneklerinden biridir bu olay.

12 Eylül faşizmi de aynı gerekçelerle gelmişti. İşte ben, bu olgulardan kalkarak Türkiye'de demokrasinin iki bileşini olarak, Türkiye işçi sınıfı hareketi ile Kürt ulusal demokratik hareketini görür olmuşumdur: Türkiye'de demokrasiyi gerçek anlamıyla rayına oturtacak olan, başta bu iki hareket ve onların iç içeliğidir. Bu görüşümü bugün de sürdürüyorum.

Gelişmeler de bu iç içeliği gösteriyor. Hatta Kürt ulusal demokratik hareketi daha ağır basar olmuştur.

Vaktiyle ileri sürülen, «*Önce işçi sınıfı iktidara gelsin, Kürt sorunu da haliyle çözülecektir*» düşüncesi yanlıştır. Kaldı ki bugün bir kıymeti harbiyesi de yoktur bunun. Kürt sorunu, Türkiye'nin temel sorunudur, daha baştan ele alınmazsa, başka hiçbir sorun çözülemez. Ve Demokrasi de bu sorun çözüldükçe gelecektir.

Eklemiş olayım: Dinamik Kürt ulusal potansiyeli, gözardı edilemeyecek bir önem taşır. 12 Eylül faşizmine en ağır darbeleri vuran, işçi sınıfı hareketinden çok daha fazla olarak, bu potansiyel olmuştur. O faşizmi sivil kisveyle sürdüren ANAP gericiğine kök söktüren de başta yine bu potansiyel oluyor. Bütün bu süreci yaşam dayatmıştır, dayatıyor.

«Kürtlerin ayrı bir ulus olduğu, özgün bir kültüre sahip oluşu; toplumsal çelişkilerin yalnız sınıfsal değil, ulusal bir yanının da olması, hemen hemen Türk edebiyatına yansımamıştır» düşüncesi ne katılıyor musunuz? Katılıyorsanız, bu ilgisizlik nereden gelmektedir?

Ben, yansıyanları doğrusu küçümsemiyor ve ilgisizlik olarak da alamıyorum. Sadece roman ve öykü alanında kalarak söyleyecek olursam, bir Yaşar Kemal'in 'Ağrı Dağı Efsanesi', bir Kemal Bilbaşar'ın 'Cemo'su ile 'Memo'su, bir Ömer Polat'ın 'Mahmudo ile Hazel'i ve 'Dilan'ı, Bir Ferit Edgü'nün 'Hakkâri'de Bir Mevsim' diye filme alınan 'O'su, pek göz doldurucu örneklerdir. Öyküde, sadece Bekir Yıldız'ın yazdıklarını söylesem, yapılan işin azametini göstermeye yeter. İleriki yıllarda daha da hızla gelişecektir bu edebiyat.

Son bir soru sormak istiyorum. Kürtlerin bulunduğu hiçbir ülkede bu sorunun yıllardan beri tatmin edici çözümlere ulaşamamış olmasını sadece dış güçlerle açıklamak yeterli mi? Bu noktada Kürt hareketlerinin rolü nedir?

Dış güçlerle açıklamak elbet yeterli değil. O ülkelerin bizzat kendileri önemli bir etken bu konuda. Bir kere bu ülkeler bağımlı birer ülke, kültürü geri, politik gelişme düzeyi eksik. Suudi Arabistan'ı, Körfez ülkelerini bir yana bırakın, onlar zaten yüzkarası. Hiçbir demokratik kurumun ayakta olmadığı Irak'ı, bir mollalar güruhunun sultasında inleyen İran'ı alın. Bu ülkeler, kendi halkları için

çağdaş bir çözüme ulaşabilmiş değil ki, Kürtlerin ulusal sorunları konusunda doyurucu çözümlere varabilmiş olsunlar.

Türkiye'nin bu ülkelere oranla, kültürel ve siyasi birikiminden gelen bir üstünlüğü vardır her şeye karşın. O bakımdan, Kürt sorununda, çağdaş çözüme varışın yolları, Türkiye'de, öteki ülkelere oranla daha açıktır diye düşünüyorum.

Kürtlerin ulusal sorunları konusunda doyurucu çözümlere varılamamış olmasından, Kürt ulusal hareketlerinin rolüne gelince... Kürtler de, çeşitli sınıf ve tabakalardan oluşmuş ve bu da kendi örgütlerine yansıyor. Bu durum, bir yandan birlik kurmalarını engellerken, öte yandan ayrı örgütler olarak bulundukları ülkelerde tutarlı politika izleyemiyorlar. Kimi zaman geçici politikalar ortaya çıkıyor, zikzaklar görülüyor ve sonuçta hayalkırıklıkları doğuyor. Örneğin kimi örgütlenmelerde aileler, aşiret bağları önem kazanıyor. Çağdaş bir görünüm değil bu. Diyeceğim, çağdaş siyaset ilkeleri göz önünde tutularak örgütlenmeli.

Ekleme istediğiniz başka şeyler var mı?

Kimi yakınmalarım ve giderek uyarılarım olacak:

Bir büyük gerçeğin yeniden altını çizeyim: Türkiye'de, toplumun iki temel ögesi Türklerle Kürtlerdir. Başta demokrasiyi de, onlar beraberce kuracaklar. Böylece, Kürt ve Türk insanı kadar, her iki halkın aydınlarını da birbirine yakınlığına, daha doğrusu yakın olmalarına çok önem veriyorum. Oysa ortada gördüğüm, görmek istediğimden farklı: «İradeci gruplar»ın yarattığı baskı havasının yanı sıra, başta Türk olmak üzere, Kürt-Türk aydınlarda şoven milliyetçi çizgilere savruluşlara rastlıyorum. Bu bulanık ortamdan yararlanan ise gerici siyasi iktidar ve «devlet benim» diyen asker-sivil bürokrasi oluyor, sonuçta da baskı ve terör politikasını gitgide tırmandırıyor. Ne oluyor? Şu: Toplumun iki temel ögesi; Kürtlerle Türkler, giderek birbirine yabancılaşıyor ve düşman bir konuma giriyor! 'Bu düşmanlık, alabildiğine körüklenmektedir. Bir yandan, Kürtlerde korku, devletten ve onu temsil eden güçlerden tiksinti duygusu yükselmekte, öte yandan Türklerde, Kürtlerin «ülke ve ulusun bütünlüğünü tehdit» ettiği önyargısı gitgide güçlenmektedir. Bu önyargıdan dolayı da, Kürtlere yönelik baskı ve devlet terörü onaylanmaktadır. Böylesi bir desteğin, demokrasiyi ve ülke bütünlüğünü kökünden tahrip edeceğini hiç kimse düşünmüyor, ya da

düşünmek istemiyor.

Son haftalarda Sevr'e ve Lozan üstüne yapılan tartışmalara dikkat ettim: Konu, bir ikilem olarak kondu ve Kürtlerin ulusal demokratik haklarını savunanlara, örtülü biçimde, Lozan'a karşı ve Sevr'den yana oldukları suçlaması yapıldı, yani konu saptırıldı.

Bunlar, aslında çok değişik ortamlarda yapılmış anlaşmalardır. Bugün için geçerli olan ise barış, demokrasi, insan haklarına saygı, eşitlik, kardeşlik, dayanışmadır. Türkiye'de demokrasinin bu temel öğelere gereksinmesi vardır; bunları demokratik yaşamımıza taşıyarak bir hizmette bulunmuş olabiliriz. Yoksa, «Sevr mi Lozan mı» ikilemi ile yaratılan entellektüel terör, olsa olsa demokrasi düşmanı güçlerin işine yarar, yaramaktadır.

Şu hatırlatmam, lütfen içtenliğime verilsin: Özellikle biz Türk aydınları konuşurken ve yazarken çok, pek çok dikkat etmeliyiz. Unutmayalım: Kürtler ve onların aydınları, bizim kardeşlerimizdir; onlarla beraber çözeceğiz, çözebiliriz.

Ve ilk çözmemiz gereken de nedir bilir misiniz?

Şu: Demokrat aydınlarımız, dünya barışı için büyük bir kavgaya veriyorlar. Yerinde ve üstelik soylu bir davranıştır bu. Ama aynı soylu davranış, Doğu'da 8 yıldır süren durum için –layıkıyla– gösterilmiş değildir. Oysa orada insanlar, korkular içinde, büyük acılar çekerek çileli bir yaşam sürmektedirler: Her gün Kürt–Türk onlarca evladımız ölmektedir; devletçe köyler boşaltılmakta, evler yakılıp yıkılmakta, insanlarımız göçe zorlanmaktadırlar. Bu acılı yaşama son vermek için demokrat aydınlar sıfatıyla, söyler misiniz ciddi olaak ne yaptık?

Ama yapmamız gerekenler var. Daha bugünden, hemen ve derhal!

METE TUNÇAY

Türk siyaset bilimcisi. 1936 İstanbul doğumlu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'ni bitirdi. Sonra aynı fakültede siyasal teoriler asistanlığına atandı. Doktorasını Londra'da yaptı. 1960 ılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakülte doçentliğe yükseldi. 12 Mart'tan sonra görevinden alındı. 1983'ten bu yana Tarih ve Toplum dergisinin yöneticiliğini yürütüyor. Eserlerinden bazıları: Türkiye'de Sol Akımlar 1905-1925, T.C.'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler, Bilineceği Bilmek.

Sayın Mete Tunçay, Kürt sorunu dendiğinde neler düşünüyorsunuz? Son 10-15 yıl içinde gündemin maddesi haline gelen bu sorunun boyutları ne?

Son 10-15 yılın özelliği günümüze yakın olması. Yoksa en azından bu yüzyılın başından beri Türkiye coğrafyasının doğusunda, Kürtlerin büyük oranda yaşadıkları yerlerde zaman zaman alevlenen, zaman zaman küllenen iç savaş benzeri bir durum yaşanıyor. Kürtlerin, Kürt olmayan Türkiyeliler için çok büyük bir bela olduğunu düşünüyorum. Çünkü senaryo Şeyh Said İsyanı'ndan bu yana esas olarak değişmedi. Doğu'da bir problem oluyor ve bunun faturası tüm ülkeye çıkıyor. Nasıl Tahrir-i Sükûn kanunuyla tüm ülkede terör estirilirse, her zaman tekrarlanabilecek bir durum ve tekrarlandı da.

Benim gibi Kürt soyundan olmayan Türkiyeliler için bir açmaz var. Biz Türkiye'de yaşayan insanların haklarını savunmak durumundayız. Bu hakları savunduğunuz ve birtakım tabulara da karşı geldiniz zaman başınız belaya giriyor. Öte yandan bu halkları savunmak ki, şimdilik bunlar insan hakları ve kültürel haklar düzeyinde olmak

zorunda, bizim Kürt arkadaşlarımızı tatmin etmiyor. Zorluğumuz o ki biz devlete karşı insanlarız ve belki bunun objektif nedeni bizim milliyetçiliğimizin Kürt milliyetçiliğine göre daha yıpranmış olması. Biz kendi milliyetçiliğimizden tamamen soyunuyoruz, resmi tarihin milliyetçiliği sonuna kadar desteklenmesi mümkün değil. Geçenlerde Şerafettin Elçi bir toplantıda konuşma yaptı ve *«İsa'dan önce Anadolu'daki birçok uygarlığın Kürtler tarafından kurulduğunu»* söyledi. Şimdi biz «Türk Tarih Tezi» ile mücadele ederken alternatif olarak bir «Kürt Tarih Tezi» destekleyemeyiz. Ben bunu söyleyince Sayın Şerafettin Elçi *«Bir savunmada milliyetçilik bir de saldırıda milliyetçilik var»* dedi. Yani tedafüi milliyetçilik kabul edilebilir bir şeydir de tecavüzi milliyetçilik kötü olandır. Bu ayrımı çok ciddiye almıyorum. Çünkü milliyetçilik romantik hastalıktır. Hangi millete ait olursa olsun savunma nerede biter saldırı nerede başlar bunu ayırmak çok zor.

Sizce sorun ulusal bir sorun mu, yoksa sınıfsal boyutta konmasından mı yanasınız?

İşin sınıfı aşan bir tarafı var. «Ulusal sorun yok, sadece sınıfsaldır» demek doğru değil bence.

Siz sorunun ulusal boyutta konmasına mı karşısınız yoksa bunun aşırı bir Kürt milliyetçiliğine gitmesinden mi rahatsızsınız?

Cevap vermek zor. Ben her türlü milliyetçiliğin, Türk milliyetçiliği başta olmak üzere menfur olduğunu düşünüyorum. Kürtler bir milli devlet kurabilselerdi, buna kendi payıma bir itirazım olmazdı. Bunun olmadığını görüyorum. O zaman yapılması gereken şey, yani bana yolunu sormadan ideal çözümü sorarsanız: Bu coğrafyada insanların yan yana, birbirlerine saygı göstererek, haklarını sonuna kadar tanıyarak yaşamalarıdır diye cevap veririm.

Ben belki dünya çapında federasyonlar ilişkisi içinde bu meselelerin çözülmesini yeğlerim. Çünkü milli devletler her yerde suni varlıklardır. Doğal hiçbir milli sınır yoktur. Yani, Belçika, Fransa sınırı mı doğal bir sınırdır? Böyle doğal bir sınır yoktur. Türkiye'de müşterek İslami kökten gelmeleri nedeniyle Türkler ile Kürtler arasında olağanüstü bir iç içelik var. Bu durumda biz Kürtler eziliyor diye değil, bir insan eziliyor diye karşı çıkmayı öğrenmeliyiz.

Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğunu düşünenler var.

Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Bence sömürge kavramının akla getirdiği emperyalizm sol kesimde demagogik olarak kullanıldı. Ben solculuğu anti-emperyalizm ile özdeşleştirmenin kendi başına sakat bir iş olduğunu düşünüyorum. Bu bölgenin Türkiye'nin sömürgesi olduğu iddiasını ise demagogik bir iddia olarak görüyorum. Çünkü, o emperyalizm teorisini benimsemiyorum. Benimsense bile sömürgeci devletin belli bir gelişkinlik düzeyinde olması gerekir. Türkiye böyle bir düzeyde değildir. Muhtemelen Türkiye maliyesine o coğrafya bir yüküdür. Sadece yoksul bir yer olduğu için oradan gelen bir Kürt işgücü Türkiye'nin daha gelişkin bölgelerinde sömürülmektedir. Bu manada bir sömürge ilişkisini kabuledirim. Ama onun dışında Kürdistan'dan sağlanan vergiler ve oradan sağlanan artık ürünle, devletin yaptığı harcama Türkiye merkezi hükümeti açısından politik bir sonuç vermez. Vermedikçe de Kürdistan sömürge değildir.

Ne oldu da 70 yıllık Kürtlerin varlığını yadsıyan resmi politika sarsıldı? Bu noktada rol oynayan iç ve dış dinamikler neler?

Eski politikayı dünya kamuoyu önünde sürdürmenin artık geçerliliği kalmadı sanıyorum. Fakat eski politikanın temel hedefi olan Türkiye'yi böldürmemek, toprak kaptırmamak uğruna üslup değiştirildi. Bu sefer Kürtlere mümkün olduğu kadar az bir şeyler vererek, dünya kamuyonda hiç olmazsa Saddam'dan daha iyi görünelim demek; ama yine temelde coğrafyada bir değişiklik yaptırmamak amaçlanıyor.

Türk siyasi partilerinin bu konudaki tutumlarını nasıl buluyorsunuz. Partiler herhangi bir çözüm üretebilirler mi?

Kürt sorununda Türk siyasi partilerinin tutumu hakkında söyleyecek pek bir şeyim yok. Yalnız bu partiler arasında derece olarak kendime yakın hissettiğim parti SHP'dir. SHP'nin, HEP konusunda ki tavrı bana çok rahatsızlık verdi. İlk önce SHP'li Kürt milletvekillerini Kürt sorununa yakın ilgi gösteriyorlar diye SHP'den ihraç etti; arkasından Kürtlerin oylarını almak için HEP'le ittifak yaptı. Bu pragmatik yaklaşım beni çok rahatsız etti.

Ama, diğer partilerde de derece derece Kürt sorunuyla ilgili tedirginlikler var. Mesela, Refah Partisi'nin, Türkeş'le koalisyonu nedeniyle Doğu Anadolu'da bir hayli oy kaybedeceğini düşünüyö-

rum. Öteki partiler de durumu idare ediyorlar. Bunların arasında katı, tavizsiz tavrı bir tek Ecevit gösteriyor. Yani en katı duran o. Ötekiler sandık uğruna daha yumuşak tavırlar sergiliyorlar. Tabii bu önemli ve iyi bir şey. DSP dışındaki tüm partiler Kürt oylarının hesaba katılması gerektiğini fark etmiş durumdalar.

Türkiye’de özellikle Kürt sorununda Özel Harp Dairesi’nin politika ürettiği düşüncesi var. Bu noktada siz neler düşünüyorsunuz? Siyasî partiler bir çözüm üretebilir mi?

Ben, siyasette komplocu teorilere fazla inanmam. Mutlaka MİT, özellikle Doğu MİT’i teşkilatı ve devletin güvenlik güçleri ile siyasi partileri etkilemeye çalışmış olabilirler. 2000’e Doğru dergisine inanmak gerekirse Refah Partisi’ne Türkeş’i empoze eden yine o karanlık devlet güçleri. Ben böyle otomatik çalışan bir makineye inanmıyorum. Ancak bir yere kadar etkili olabilirler. Siyasi partilerin önerebileceği çözüm sadece demokratik çerçevede, insan haklarının gelişmesi şeklinde olabilir. Yoksa siyasi partiler Kürtlerin ayrılma talebini çözüm diye öneremeyecektir.

Talabani, Barzani ve PKK hareketleri hakkında neler düşünüyorsunuz?

Barzani ve Talabani gibi liderler gerçekten hâlâ Kürtlerin, geleneksel aşiret yapıları içinde davrandığını gösteriyor. Ben bu duruma kendi halkım için olduğu kadar o halklar açısından da karşıyım. Demokrasinin tüm insanlar için olması gerektiğine inanıyorum.

PKK bir faktör olarak ortaya çıktı ve şiddet yöntemlerini kullanmasıyla sivrildi. Bir miktar saygınlık kazandı. Yani kendisini bir kuvvet olarak kabul ettirdi. Ama hâlâ orada kuvvet dengesi Türkiye ordusu lehine ve olan yine orada kalan ve bizi daha çok ilgilendirmesi gereken masum Kürt halkına oluyor. Ben PKK’nın bu yöntemlerinin sürmesi halinde iç savaş durumunun sıcak yıllarının daha uzayacağını düşünüyorum, ama bu harekete bir başarı şansı tanımıyorum. Meğer ki Türkiye’ye, ABD ve Sovyetler gibi dünyanın sahipleri baskı yapsınlar da, Türkiye tavrını değiştirsin. ABD’nin de Sovyetler’in de böyle radikal bir tavır yerine, Türkiye’den yararlanmayı tercih etmeleri bana daha gerçekçi geliyor.

Ankara’nın Irak Kürtleri ile olan diyalogunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu noktada PKK ile diyaloga girilebilir mi? Neler

düşünüyorsunuz?

Her çeşit hareketle diyaloga girmek gerekir. Ben PKK konusunda hiç iyi şeyler düşünmüyorum. PKK, bir tedhiş hareketi ve faturasını da oradaki yerli Kürt halkı ödüyor. Evet, cumhuriyet ordusunda da zarar oluyor. Ama en büyük faturayı oradaki Kürtler ödüyor.

Ankara hükümeti, Irak Kürtleri ile olduğu gibi, Türkiye'deki Kürt hareketlerinin liderleriyle de tabii ki PKK temsilcileriyle de görüşmelidir. Bana öyle geliyor ki Türkiye'de iktidar çok güçlü olursa bunu yapabilir. Oysa seçimlerden çok güçlü bir iktidar beklemiyoruz. Muhtemelen koalisyon görünüyor. Eğer bir koalisyon çıkarsa yine sorunu idare etmeye başlayacak. Ancak güçlü bir iktidar, başka partilerin demagojisinden korkmadan meselenin üstüne gidebilir. Ama üstüne gitmekle sonuç alır mı onu bilmem fakat başka bir yolu da yok.

Türkiyeli aydınların bu sorun karşısında bugüne kadar gösterdikleri tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiyeli aydınlar bu konuda üzerlerine düşeni yerine getirebildi mi?

Türk aydını, Türkiyeli aydın büyük bir genelleme. Bunların içinde çeşitli kesimler var. Bir tarihte Mümtaz Soysal Kürt sorununa dolaylı olarak değinen bir yazısında *«Kürt hareketinin ileri gelenleri tarafından istenen şeyler gerçekleşirse bunun Kürt halkının da zararına olacağını»* yazmıştı. O zaman bir arkadaşım şöyle demişti: *«Geçen yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu içerisinde Balkanlar'da hareketler ortaya çıkınca Osmanlılar da aynı şeyi söylüyordu»*. Şimdi acıklı olan o ki Kürt ulusal hareketi bir türlü başarılı olamadı ve olabileceği en elverişli koşullarda bunu başaramadığına göre bundan sonrası hiç kolay değil. Yani böyle temel konularda karar vermek benim gibi insanların elinde değil, ama serikanlılıkla şöyle düşünülebilir: Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafya Türkiye'den tamamen ayrılırsa bu, Türkiye'nin geri kalanı için üzülecek değil sevinilecek bir durum yaratır. Türkiye, Avrupa standartlarına biraz daha yakın bir milli gelir düzeyine erişir. Fakat Türkiye'de başta ordu olmak üzere devleti temsil eden güçlerin hiçbiri böyle bir şeye yanaşmaz. Hatta Kürtlere kendi dillerini konuşmak ve o dilde yayın yapmak gibi konularda haklar verilmesini de giderek bağımsızlığa varacağı korkusuyla engellemek isterler.

Bizim durumumuz zor. Asıl soruna döneyim. Türkiye'de aydın-

ların Kürt sorununa yeterli duyarlılığı göstermediğini teslim ederim. Ama aydın var aydın var. Bir kere milliyetçilik Türkiye’de bütün aydın kesimden kalkmış değil, bir sürü sağ aydın denebilecek insan var; bunlar tabii büyük bir Türkiye kalmasını istiyorlar. Ama bunların tezlerine hak verdirebilecek şöyle bir mesele var: Türkiye’de, Kürt nüfusunun büyük çoğunluğu Doğu coğrafyasında yaşamıyor, tam tersine Batı’da yaşıyor. Bu işleri çok karışık bir hale getiriyor. Ayrıca Kürt önderlerinin düşündükleri ve söyledikleri arasında bana kabul edilmesi zor bazı şeyler görünüyor. Türkiye’de başbakanlık, bakanlık yapan birçok Kürt var. Bu insanların Kürt ayrımlanmasından şikâyet etmeleri çok haklı değil, tabii ayrımlanan bir Kürt kitlesi var, fakat şikâyet edenler onlar değil. Yani, Kürtleri gayri müslim azınlıklar gibi baskı altında yaşamış saymak bana çok haklı görünmüyor; çünkü bizim geleneklerimiz içerisinde hiçbir aile kızını isteyen insanın Kürt kanı taşımasını bir itiraz sebebi olarak görmemiştir.

Resmi politika düzeyinde asimilasyon ve baskı politikası söz konusu değil mi?

Asimilasyon bana çok kötü bir laf gibi gelmiyor. Beni daha çok baskı ilgilendiriyor. Bugün eğer Türkiye’de Kürt soyundan aydınlar Türk dilini kullanıyorlarsa, belki bu onlar açısından çok hoş bir şey olmayabilir, ama olumludur. Bunun karşısında gözyaşı dökmeye gerek yok. Pek çok karışık halkın yaşadığı başka ülkelerde de o ülkenin dili konuşulmaktadır. Ama baskı diye bir şey var ve bu konuda karşı çıkmak lazım. Sanıyorum Türk aydınının Kürt sorunu konusundaki duyarsızlığının bir nedeni de Kürt hareketlerinin sözcülerinin meseleyi koyuşlarından kaynaklanmaktadır. Çıplak olarak Doğu’da zulüm gören insanların davasını getirselers o zaman daha büyük bir duyarlılık yaratabilirler; ama bu kadarı ile yetinmemeleri benim durumumdaki insanların durumunu güçleştiriyor.

Yani ulusal ve siyasi boyuta sığramasını mı kastediyorsunuz?

Evet, yani Kürt olmayan birinin Kürt milliyetçiliğini desteklemesini kimse isteyemez. İsmail Beşikçi gibi bir kahraman çıktı, ama bunu Türk aydınlarının büyük bir kitlesine kabul ettiremezsiniz.

Peki, Türkiyeli aydınlar insan hakları düzeyinde yeterli tavrı gösterebildi mi?

Bu noktada haklısınız. Türk aydını duyarsız kalmıştır, ama bu durumu bir parça da bu davayı sürdüren insanların fazla beklentilerine bağlıyorum. Yani ben kalkıp «Sümerler Türktür» teziyle alay ederken «Mitaneler Kürttür» diyemem. Bunu bu duruma itmek yanlış oluyor. Çünkü ben o zaman insan hakları ihlallerinden de soğuyorum. Benim kaç tane Kürt arkadaşım varsa, önce Kürt sonra solcu. Benim içinse Türklük ikinci ve üçüncü planda gelen bir mesele. Onlar benim karşıma Kürt sıfatıyla çıkınca bu, ittifak kurulabilecek bir durum olmuyor. Ama tabii ki Türk aydınının ihmalkârlığını, duyarsızlığını, sadece bu faktörlerle açıklamak mümkün değil, yine bunu da söylemek gerektiğine inanıyorum.

Bu noktada Kemalizmin Türkiyeli aydınlar üzerinde nasıl etkisi oldu?

Kemalizm başlangıçta Türk'ü, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı diye tanımladı. Böyle olduğu sürece hiçbir sorun yoktu. Kürt de, Ermenide Rumda Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşı anlamında Türktü. Ama işin içine, soy, ırk filan girince ki, 1930'larda girmeye başladı, tabii bu, kötü bir gelişme oldu. Sanıyorum Kemalizme bir Kürt politikası izafe etmek gerekirse; Kemalizm ırkçı değildi, ama Kürtlerin Ermenilerin, asimile olmalarını ve böyle yaşamalarını öngörüyordu. Yani ben Kemalizmin eleştirisine ilk girişenlerden biri olarak, Kemalizmin Türkiye için öngördüğü gelişme stratejisinin Kürt ve Türk diye ayırmadan, sadece şehirlerdeki okumuş yazmış sınıfı hazırlayıp, bunun kırılık alandaki nüfusa yayılması olduğunu düşünüyorum. «*Kemalizme kadar işler iyi gidiyordu ve Kemalizm Kürt sorununu yanlış bir yaklaşımla körükledi*» demek haksızlık olur. Osmanlıdan gelen kalıp içinde hilafetin varlığı, devletin resmi dininin oluşu gibi faktörlerin Kürtleri yumuşattığı söylenebilir. Türkiye laikleştikçe ve Türk kelimesi yurttaşlığın ötesinde bir milliyet anlamında kullanılmaya başlandıkça Kürtlerin rahatsızlığı arttı. Bana öyle geliyor ki asıl şimdi böyle teorik münakaşalar yapmak yerine, Türkiye'de yaşayan insanların haklarının gerçekleştirilmesi için birtakım pratik önlemler gerekiyor. Mesela üniversite sınavında coğrafya kontenjanı konulmasının talep edilmesi doğru olur. Bu bir örnek, çeşitli kamusal sorunlarda benzeri tedbirler önererek daha dengeli bir dağılım sağlanabilir.

Bir de Kürt sorununda her şeye rağmen benim bir iyimserliğim

var. Bu GAP, büsbütün rezil olmadan gelişirse, bölgenin ekonomik anlamda canlanmasını sağlayacaktır. Bu durum bizim her türlü entelektüel gevezeliğimizden çok daha etkili olacaktır. En azından, en düşük düzeyde iş imkânının ortaya çıkması, birkaç kuşak içinde sanıyorum Doğu'nun manzarasını radikal olarak değiştirecektir. O zaman bizim burada konuştuklarımız bir tarihsel anı haline gelecek.

Aydının tepkisizliğinde Kemalizm ötesinde neler etkili oldu?

Türk aydını genelde duyarsız. Türk aydını, Hindistan'daki bir olaya, yahut Afrika'daki bir olaya, Batı ülkelerindeki aydınlar arasında gördüğümüz türden, içten bir tepki göstermiyor ki. Türk aydını değil Doğu'da kendisinin yaşadığı merkezlerde olup bitenlere karşı da tepki göstermiyor. Bu belki uzun yüzyıllar Osmanlı döneminde ezilmeye, ses çıkartmamaya koşullanmış olmasından kaynaklanıyor. Yani işi sadece Kürt sorununa karşı özel bir komplo gibi düşünmek, aydınlar düzeyinde bana pek haklı gelmiyor. Aydınlar genelde duyarsız, bu konuda da duyarsız. Belki bu konuda biraz daha duyarsız.

Türk solunun gelişim seyri içerisinde Kürt sorununu nereye oturtuyorsunuz? «Türk solunda ilericiğin sınırını devletin çizdiği sınırlar belirledi ve bu noktada Kürt sorununa da utangaç yaklaşıldı» şeklindeki düşünceler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Osmanlıdan bugüne aydın tipi devleti kurtarma misyonu ile düşenen tiptir. Oysa aydın üstüne vazife olmayan şeyle ilgilenendir. Oysa Türk aydını hep kamusal nitelikte bir misyon peşinde koşan insan diye anlaşılır. Son on yılda Türkiye'de devletten bağımsız, hatta devlete karşı bir aydın tipi ortaya çıkmaya başladı. Çok yakın zamana kadar ilerici, demokrat, aydın dediğimiz bu kesim kapıkulu niteliğindeydi. Türkiye solunda öteden beri söylenir: «*Nâzım neden Kürt sorununu şiirlerinde işlemedi*» diye. Orada çok kolay kılıf da getirilmişti. Marksizm içinde, soruna şöyle bakılıyordu: «Kürtler feodal, Ankara hükümeti en azından model olarak burjuva, dolayısıyla burjuvazinin feodalitenin ayaklanmasını bastırması da iyi ve ileri bir harekettir». Yani Türkiye solunun Kürt sorununa ilgisiz kalışına böyle ideolojik bir kılıf getirilmişti.

Yıllardır asimile edilen, baskı altında tutulan ve talan edilen bir Kürt kültüründen söz edilmekte, bu konudaki görüşleriniz

neler?

Kürt kültürünün romantik biçimde abartılmasına karşıyım. Her halk muhteremdir, her halkın kendi folklorunda olsun, edebiyatında olsun dünyanın zenginliğine katılacak şeyler vardır. Bunun kesinlikle abartılmaması gerektiği kanısındayım. Bir de ben biraz fazla kozmopolitim galiba, Osmanlının çok renkli mozaïği olduğunu düşünüyorum ve bundan mahrum olmuş olmak da bana fazla tatsız geliyor. İstanbul'dan gayrimüslim azınlıkları sürüp yerine Kürt kültürünün ürünlerini almış olmamız bana hiç sevindirici bir olay gibi gözüküyor. Türkiye'nin yağmalanması mıdır bilmiyorum, ama Kürt yiyeceği, giyeceği, muaşeretı Türklerde de bir hayli sirayet etti, etmeseydi daha iyi olurdu açıkçası.

Ben Kürt kültür ürünlerinin bastırıldığını düşünmüyorum. Böyle yağmalanan bir kültür hazinesi olduğunu da düşünmüyorum. Kürt halkına yapılan haksızlıklar elbette var, ama o jandarma dayaağı olunca haksızlık. Diyarbakır oyununun Türk folklorunun bir unsuru olarak ortaya konulması «Türk», TC yurttaşı olarak tanımlandığı sürece bana hiç rahatsız edici gelmiyor. Zaten unsurlarına ayıracak olursak geriye bir şey kalmıyor. O Laz'dır, bu Çerkez'dir vb. diye ayırırsak Türk nedir? O da bütün bunların karmasıdır.

«Sosyalizmin pratiğinin milli meseleyi çözemediği» görüşü ağırlık kazanmış durumda. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Gerçekte reel sosyalizm denilen uygulama, sosyalizmi hayata geçirmek için yapılan şeyler Sovyetler'de 70 yıl boyunca büyük bir titizlikle saklandı. Ancak Rus soyluların, Kafkas milletlerine ve Ortaasya milletlerine karşı duydukları geleneksel düşmanlık duyguları ortadan kalkmadı. Yani sosyalizm teorisinde üstyapıyı maddi temel belirler, ama arada böyle bir boşluk oldu. Hiç şüphesiz Sovyetler üzerinde, maddi temel dediğimiz üretim araçlarının sahipliğinde bir sosyalist mülkiyet yapısı kuruldu; fakat onun yansıması diye beklenebilecek üst yapıdaki ideolojik gelişmeler olmadı.

Sosyalizm en azından bu tür bir uygulamayla milli meseleyi ortadan kaldırmaya yetmiyor. Ama ben çözümün yine de sosyalist değerler çerçevesinde olabileceğini düşünüyorum. Yani Sovyetler Birliği'ndeki tek uygulama sosyalizmin olan tek uygulaması değildir.

ERBİL TUŞALP

1945 doğumlu. 1974'ten beri gazetecilik yapıyor. TRT'de ve çeşitli gazetelerde çalıştı. 1985'ten bu yana sürdürdüğü insan hakları ve demokrasi konularındaki araştırmalarıyla tanınıyor. «Bir İnsan Bin Tanık, Bin Belge», «Artık Demokrasi İsteyin», «Eylül İmparatorluğu», «Ben Tarihim Bay Başkan», ve «Halepçe'den Hakkâriye» adlı kitapları var.

Genel olarak Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Kürt sorunu bir azınlık sorunu mudur, yoksa ulusal ve siyasal boyutu var mıdır?

Sizin «Kürt sorunu» olarak tanımladığınız Kürt ulusal gerçeğinin, genel yaklaşımlarla ele alınamayacağını söylemek istiyorum ilkin. «Kürt sorunu»nun –bu yaklaşımı son kez kullanıyorum–Kürt gerçeğinin değerlendirilmesinde; özellikle 1984'ten sonra, genelde Ortadoğu'da özelde Türkiye'de kazandığı yeni boyutlar ve ivme nedeniyle «genel yaklaşımlardan» özenle kaçınmamızı gerekli kılıyor diye düşünüyorum.

Toplumsal-siyasal olayları genelleyerek bir sonuca varmanın, bilimsel ve dolayısıyla gerçekçi olmayan bir yöntem olduğunu kabul etmenizi diliyorum. Böyle kapsamlı bir soruşturmanın daha ilk sorusu bir genelleme ile başlayınca da ister istemez bir tedirginlik duyduğumu söylemek istiyorum. İlk sorunuzu ve sorularımızın tümünü okuduktan sonra «kendi önerileriniz doğrultusunda» bir irdeleme amacınızı sezinlediğimi belirtmeliyim. Bu yaklaşımı, gazetecilik mesleğinden kaynaklanan benim kişisel aşırı bir duyarlılığım olarak da değerlendirebilirsiniz. Ama ben böyle düşünmüyorum ve düşündüğümü de söylemekte bir sakınca görmüyorum.

Eğer bana «Kürt sorunu denildiğinde ne anlıyorsunuz, aklınıza ne geliyor?» diye bir soru yönelmiş olsaydınız, gerçekten objektif

bir araştırmaya katıldığıma inanır ve sevinirdim. Ve sorularınızı, hepimiz için ciddi sorunlara kaynaklık eden «bir genelleme tuzağına düşmeden» gönül rahatlığı ile yanıtlayabilirdim.

Bütün bunları, sorularınızı yanıtlamaktan kaçındığım için söylemedim; «elbette» yanıtlayacağım.

«Kürt gerçeği»ne; Türkiye, Irak, İran, Suriye ve Sovyet Ermenistan'ı genelinde bakıldığında—bugünü etkileyen boyutlarıyla—«neredeyse yüzyıllık bir süreçte, ulusal varlık savaşımı veren bir halkın acıklı öyküsünü» düşünüyorum. Bir köle halkı, köleleştirilmek istenen bir halkı, dahası yok edilmek istenen bir halkı anımsıyorum. Beşikçi'nin deyişi ile Ortadoğu'da «sömürge bile olamayan» 30 milyon insan geliyor aklıma. Diliyle, kültürüyle, tarihiyle yok sayılan, dahası yok edilmek istenen bir halk aklıma geliyor. Bir de Kürt sözcüğünü her duyduğumda, Kürt gerçeği ile her karşılaştığımda, Kürt olduklarını söylemekten utanan, Kürt olduklarını söylemekten korkan Kürtler geliyor aklıma. Onlara daha çok üzülüyorum, onlara daha çok acıyorum. Korkunun ne demek olduğunu biliyorum ama, korkudan kurtulmanın yolunun susmak olmadığını da biliyorum. Sorunuza dönersek, Kürtlerin yaşadığı tüm öteki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de Kürt ulusal gerçeğine temel insan hak ve özgürlükleri «genelinden» baktığımı söyleyebilirim. Türkiye özelinde «Kürt gerçeği», Türkiye'de yaşayan herkes gibi yaşam hakkı ile başlamakta, hak ve özgürlükler zincirinin tüm halkalarında somut karışılıklarını bulmaktadır.

Bir genelleme ile başlayan ilk sorunuzda, şaşırtıcı bir ayrıntıya değiniyorsunuz ve beni yine şaşırtıyorsunuz. «Kürt sorunu bir azınlık sorunu mudur, yoksa ulusal ve siyasi boyutu var mıdır?» diyorsunuz. «Kürt sorunu bir azınlık sorunudur» ya da «siyasi boyutu olan bir sorundur» diye yanıtladığımı varsayın. Soruşturmanıza bir boyut katmış olur muyum? Bence olmam, çünkü bugün –7 Ağustos 1991– artık konuşulması ve tartışılması gereken şey «Kürdistan sorunu» ve bu biçimiyle de sorun «bir Ortadoğu sorunu»dur. Sorunun çözümü bence bölgede yaşayan halkların tümünün özgür iradeleriyle belirlenecektir. Türkiye'de, Irak'ta, İran'da ve öteki ülkelerdeki halklar birlikte yaşadıkları Kürt halklarıyla ortaklaşa, «kendi Kürt gerçeklerine» ya ulaşacaklar ya da ulaşamayacaklardır. Türkiye açısından Kürt gerçeği, yeni bir yüzyıla girerken aşmak zorunda olduğu-

muz öteki sorunlar gibi önemli ve yakıcı bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Ve Türkiye'nin demokrasi sorunu ile iç içe bir gerçektir.

Uzun süredir bu bölgede gelişen olaylar karşısında Türkiyeli aydınların aldığı tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz? Hem siyasi boyutta hem insani boyutta aydın, sorumluluğunu yerine getirilebildi mi?

Sorunu «Türk aydını» boyutunda almadığınız için önce sizi kutluyorum. Çünkü şimdiye değin, sanki bu ülkede Kürt aydınları yokmuş gibi sorun hep «Türk aydınının» tutumu çerçevesinde tartışılmalıydı. Ama bu bölge derken nereyi kastediyorsunuz? Ve «uzun süreçten» amaçladığınız süreç hangisi? Ayrıntılara girdiğimi lütfen sanmayın. İnanın ayrıntı değil bunlar.

Sorunuzu şöyle yanıtlamak mümkün. Aydın olmanın gereklerini düşünün. Aydın sınırsız bir alanda düşünmek ve soru üretmek, sorgulamak ve eleştirmek durumunda bir insandır. Üretimini hiçbir kaygı ve korkuya kapılmadan topluma sunmak zorundadır. Bir de şu var; gözden uzak tutmamak gerek. Her toplumun aydınını, o toplumun genel değer yargılarından soyutlamak hem zordur hem de yanlıştır. Bu bağlamda Türkiyeli aydın, demokratik bir toplum olma yolunda ne yazık ki, Türkiye Cumhuriyeti devletinin sınırlamalarını aşamamış daha kötüsü kendi de birtakım sınırlamalar koymuş ve bunlara kayıtsız koşulsuz uymuştur. Dahası, Türkiyeli aydının büyük bir bölümü, resmi ideolojiyi savunma sığınağına ve kolaycılığına kapılmıştır. Konjonktüre uymada «bukalemunları bile» kışkırtacak bir esneklik göstermiştir. Değil Kürt gerçeğini yorumlamak, daha Kürt sözcüğünü bile ağızlarına alamadıkları dönemleri unutup-unutulduğunu sanıp- o dönemlerde yapılan bilimsel çalışmalarda, dolaylı olsa da değinilmekten kaçınılmayan sorunun bilimsel(!) yanlışlarını bulmaya soyunmuşlardır. Kürt gerçeğinin konuşulup tartışılmasının tabu olduğu dönemlerde yazıp çizdiklerini, konuşup söylediklerini unutup unutulduğunu sanıp, şimdilerde «Kürt modasına» uyanlar da, siz kabul etseniz de etmeseniz de Türkiyeli aydınlarıdır. Soruna temel insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde baktığımı söylemiştim. Yerinde olduğunu «denk düşüğünü» sandığım bir örnek vermek istiyorum: Türkiyeli aydınların bir onur belgesi olan «Aydınlar dilekçesi»nde temel hak ve özgürlüklerin boyutları tartışılıyordu.

Türkiye’de demokrasiden yana olan insanların kan dolaşımını hızlandıran bu belgenin veriliş tarihinin bile, Türkiyeli aydının bir özelliğini ortaya çıkardığına inanıyorum. Askeri yönetimin insanları un ufak ettiği dönemlerden çok sonra, 1984 yılında, verilebilmiş olması «altı çizilecek bir özelliği» vurgulamaktadır bence. Bilmem anlatabiliyor muyum?

Sizce Kürt sorununa yaklaşımda Kemalizm, Türkiyeli aydını nasıl etkiledi?

Kemalizmin Kürt gerçeğini nasıl etkilediği sorununun irdelenmesi, sanırım. Kemalizm uzmanlarına düşen bir görev oluyor. Etkiledi mi, etkilemedi mi bilmiyorum. Bildiğim resmi ideolojinin, resmi tarih anlayışının Kemalizmden çok etkilendiğidir. Antiemperyalist bir kavga olarak özetlenen Kemalizmin belirlediği resmi tarih anlayışı, «*Kürt hareketlerinin emperyalizmin bir oyunu*» olduğu tezini savunmuştur. Ama ben bugüne dek Kürt hareketlerinde, emperyalizmin oyunlarının nerede başladığını, ne kadar etkili olduğunu pek anlayabilmiş değilim. 1925 yılında başlayan Şeyh Said İsyanı’nın 1938’lere kadar süren kanlı bilançosunda ya da 12 Eylül rejiminin kanlı hesaplaşmasında emperyalizmin ne kadar etken olduğunu da söylemeleri gerekmez mi? Resmi tarih anlayışına göre; Ağrı Koçuşığı, Mutki, Savur, Oramar, Dersim gibi hemen akla gelen başkaldırılarda emperyalizmin oyunu varsa, «ondan sonra ve bugün de yaşanan» kanlı olaylar neyin nesi? 1925-1938 kanlı dönemini İngiliz Uşaklığı ile formüleeden tarih tezini savunanlar, örneğin 1980-1991 dönemini nasıl açıklayacaklar? 1925-1938’de gerçekten emperyalizmin oyunları varsa, bugün «enseye tokat» bir ilişki içinde ABD emperyalizmine bağımlılıklarıyla övünen bir devlet anlayışının gericiliği mi söz konusu?

Türkiyeli aydın, bu ve benzeri soruları «zamanında» üretememiş, yanıtlarının «zamanında» tartışılmasını sağlayamamıştır diyerek çok kısa yoldan yanıtlayabilirim sorunuzu. Haksız da olmazdım. Çünkü eğer «aydın olma» yaşamı sorgulamayı, kavramayı, kendini ve tüm insanları, yurttaşlarını yüceltmeyi, geliştirmeyi amaçlayan «bir tanımla açıklanabiliyorsa» o zaman Kürt gerçeğinin tartışılmasındaki bu gecikmişliğin de sorgulanması gerekmez mi? Gecikmeli olarak «şimdi tartışılıyor olması», Türkiyeli aydını Kürt gerçeği karşısındaki «ikili tutum izlemesi, geriliğini» sanıyorum, ortadan

kaldırmıyor.

Sorunuza dönüyorum, «resmi tarih anlayışının Türkiyeli aydını nasıl etkilediğini» yanıtlıyorum. Siyaset ve toplumbilimi açısından söylenecek çok şey olduğunu sanıyorum. Ama bence en çarpıcı örneğin «dil bilimi» açısından olduğuna inanıyorum. ‘Güneş’ dil kuramının cazibesine kapılan birçok Türkiyeli aydının Kürt dili konusunda büyük bir tuzağa düştüğünü biliyorum, herkes biliyor. «Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi Savcılığı’nın evrak No, esas No, karar no» diye başlayan bir yazısını, kendisini yargılayan yargıça uzatan bir Kürt sanık, yirmi yıl önce bakın ne söylüyordu.

«Bu başlıktaki 16 sözcükten sadece dört tanesi Türkçedir. Geriye kalan sözcüklerden (cumhuriyet, askeri, evrak, mahkeme, esas, karar sözcükleri Arapça; Diyarî-Bekir Farsça terkip; Siir Kürtçe; komutan ve no ise Fransızcadır.»

Kanımcı, kendi ana dili konusunda özenli çalışmalar yürüten aydınların büyük çoğunluğu Kürtçenin bir dil olduğu gerçeğini çok zorlanarak kabul edebilmiştir. Türk Dil Kurumu’nun 1969 yılında beşinci baskısını gerçekleştirdiği 29 bin sözcükten oluşan sözlüğünde sadece 3 bin Türkçe sözcük vardı. Leningrad Üniversitesi’nde hazırlanan Kurdosko-Rusi’de yanlış anımsamıyorsa, abartmalı olsa da 35 bin Kürtçe sözcük bulunuyordu. Kürtçe gerçeğinin tartışılabilmesi için binlerce insanın yaşam hakkından yoksun kılınması gerekmezdi, gerekmemeliydi; diyorum. Türkiye’de insanların ana dillerini konuştukları için suçlandıkları, yargılandıkları, acılı dönem 1991’in 12 nisanından bu yana gerilerde kaldı. Kürtçe konuşarak, yazarak «ülkede Türk ulusundan başka Kürt ulusunun da bulunduğunu» söyledikleri için insanların cezalandırıldıkları karanlık dönemleri gerilerde bıraktık. Ama, Türkiyeli aydının sicilinde ‘Kürtçenin bir dil, Kürtlerin bir ulus olmadığına, ilişkin binlerce belge var. Payımıza düşen bu sanıyorum.

Milli mücadele ulusal bir hareket miydi, Kürt halkı bu mücadelenin neresinde duruyor?

Ulusal Kurtuluş Savaşı, iki ulusun, Türk ve Kürt uluslarının ortak çabalarıyla kazanılmış bir savaştı. Bu konuda resmi tarih tezlerini bile çürüten, ulusal kurtuluşun önderi Mustafa Kemal’in söyledikleri var. Mustafa Kemal, emperyalizme karşı Türklerin ve Kürt-

lerin birlikte savaştıklarını birçok kere söyledi. İlk Meclis'te adıyla sanıyla tam 72 Kürdistan milletvekili var. Elle tutulabilecek gözle görülebilecek böylesi gerçeklerin saklanması, yüzyılın son çeyreğinde size bu soruyu sorduruyor, bize de «kahramanca» yanıtlamak düşünüyor. Acı olan bu, Kurtuluş Savaşı'nda Türk ve Kürt uluslarının kardeşlik ve eşitlik anlayışının, savaş sonrası, cumhuriyetin ilk yıllarında terk edildiğini söylemeyi ben bir aydın sorumluluğu olarak görüyorum. Bu «doğruların», bazı «azınlık ırkçılarının» savladığı gibi, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın antiemperyalist niteliğini ortadan kaldırdığı «yanlışını» getirmediğini de söylemek istiyorum. Kurtuluş savaşının antiemperyalist bir savaş olması gerçeği başka bir şeydir; Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Kürt halkının yok sayılması, mazlum duruma düşürülmesi gerçeği başka bir şeydir. Sanıyorum bana da bu saptamayı yapmaktan öte bir şey düşmez.

Türk solu ile Kürt solu arasındaki ilişkiyi dünden bugüne nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani başlangıçta daha çok sınıfsal bir yaklaşım söz konusuyken son dönemde etnik özelliğinin de öne çıkması, hangi sürecin sonucu olmuştur?

Türkiye solunda Kürt gerçeğinin açık açık tartışıldığı TİP'in 4. Kongresi'ni, sözünü ettiğiniz sürecin başlangıcı saymak sanırım, yanlış olmaz. Son dönemde bir ölçüde açıklığa kavuşan TKP tarihini, özellikle 1927 ve hemen sonrası belgelerinde Türkiye solunun Kürt gerçeğini nasıl yorumladığına ilişkin şaşkınlık veren ipuçları var. TİİKP ve TKİP siyasetlerinin 1980 öncesi yorumlarının belleklerdeki izleri silinmiş değil. Kürt gerçeğinin günümüzde kazandığı boyutu düşünürsek, Türkiye solunun tarihini bu yönüyle irdelemenin artık gereksiz olduğuna inanıyorum. Bu hem çok zahmetli hem de çok emek isteyen bir iş olur sanıyorum. Öte yandan, Türk ve Kürt solcularının ilişkileri, Türk ve Kürt solunun ilişkilerinden neyi amaçladığınızı pek anlamış değilim. Bugün Türkiye solunun bir bölümü, PKK hareketinin Türkiye'nin demokratikleşme sürecini hızlandırdığı inancında. PKK'nın ise diğer Kürt örgütleri arasında açık üstünlüğe sahip olduğu görünüyor. 12 Eylül darbesiyle birlikte yurtdışına çıkan bir kısım Kürt aydınlarının içinde yer aldığı Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'nin Avrupa'daki etkisi buralardan da duyuluyor. DDKO, DDKD ve giderek Rızgari, Özgürlük Yolu, Ala Rızgari, TSİP gibi Kürt örgütlerinin zaman zaman Türkiye solunda konuşul-

duğunu biliyorum. Ancak 12 Eylül rejimiyle birlikte bu ve benzeri örgütlerin güçlerini ve kendi halkları üzerindeki etkinliklerini büyük ölçüde yitirdikleri de bir gerçek. Dünden bugüne uzanan süreç içinde «sınıfsal yaklaşımın» yerini «etnik yaklaşıma» bırakmasının nedeni de sorunuzun bir parçasıydı. Bence bu «ilişki dönüşümünün» kökeninde, yine 12 Eylül askeri rejiminin bölgedeki uygulamalarının büyük yeri var. Türkiye’de devlet politikasını belirleyen kişi ve kuruluşlar Kürtlerin varlığını ve sahip olmaları gereken hakları «birlik ve beraberlik ve ülkenin bölünmez bütünlüğü fetişizmiyle» öylesine budadı ki, cumhuriyet tarihinin belki en kanlı ve acımasız dönemini, yeniden Kürtler yaşadılar. Askeri yöntemlerle sorun çözülemediği gibi, sorunun kökeninde neyin yattığı da kolayca anlaşıldı. Şiddet kaçınılmaz olarak ektiğini biçti. Karşı şiddeti yarattı. Değil Kürt kökenli olmak, bölgede yaşıyor olmak bile olağanüstü baskılara uğramaya yetti. Sınıfsal yaklaşımın yerini etnik yaklaşıma bırakmasının bence bir başka nedeni daha var: Gorbaçov’la birlikte başlayan yeni süreç, uluslar sorununun kuramsal olarak çözümlendiğinin sanıldığı bir anda, pratiğin hiç de öyle olmadığı gerçeğini ortaya çıkardı. Söylenildiğinin aksine halkların birbirlerine önyargısız, sevgi ve dostlukla bakmadıkları anlaşıldı. Sanıyorum, Türkiye’de ne oldu da 70 yıllık Kürt varlığını yadsıyan resmi politika değişmeye başladı sorunuza bu çerçevede yanıt verebilirim. Genelde dünyadaki değişim, özelde ülkemizin Kürt nüfusun yoğunlukla yaşadığı bölgedeki akıl almaz baskılar, artık resmi ideolojiyi savunanların bu gerçeği görmelerine yardımcı oldu. Bu iki temel nedenin yanında daha birçok nedn de sıralanabilir. Bölgede yaşayan Kürt halkının Türkiye Cumhuriyeti devletine olan güvenin son kez sarsıldığı artık devlet ve siyaset adamlarınca bile söyleniyor. Yerine güvenebilecekleri, kendi öz örgütlerini buldukları anlatılıyor. Öyle sanıyorum ki PKK’nın kabul edilirliliği ve etkinliği artık hiç kimse tarafından tartışılmıyor bile. Kürt gerçeğinin başta ABD ve Batı’nın demokratik düzlemlerinde gündem maddesi olması da sözünü ettiğiniz «ilişki dönüşümünün» bir nedeni olduğunu sanıyorum.

ABD ve Batı Türk sorununda neyin peşinde?

ABD’nin Ortadoğu çıkarları için Kürt kozunu kullanması yeni bir şey değil. Öte yandan ABD emperyalizminin Ortadoğu politikalarına bağımlı İngiltere, Fransa, bir ölçüde Almanya gibi ülkelerin

Kürt gerçeği konusunda ikili yaklaşımları var. Onlar bir yandan Ortadoğu'dan paylarına düşeni alma çabası içindeler. Ama öte yandan Avrupa ailesi içine vermeyi düşündükleri Türkiye'de; bir ulusa açıkça yapılan baskıları kendi kamuoylarına açıklamakta güçlük çekiyorlar. Bilebildiğim kadarıyla hiçbir Batılı bir insan «dışkı yedirme gerçeğine» ya da «kaçarken vuruldu senaryosu kurbanlarının öykülerine» kolay kolay inandırılmaz. Sözün kısası «bu değişimdeki iç etkenin» devlet terörü nedeniyle PKK'nın, süreç içinde kazandığı, sempatiden kaynaklandığını sanıyorum. «Dış etken»den ise asıl görevi ABD'nin üstlendiği bir gerçek. ABD'nin Kürt hareketleriyle uzun süreden beri ilgilendiği, kendisine bağımlı Kürt hareketleri yaratma çabalarını sürdürdüğü belgelerle tanıklarla anlatılıyor. ABD, bölgedeki Kürt hareketleriyle Ortadoğu'daki çıkar politikalarının bir parçası olarak hep ilgilenmiştir. Dün de ilgileniyordu, bugün de ilgisini esirgemiyor. Üstelik ilgisi de giderek artıyor. 1973'te izlediği politikanın benzerini 1990'larda yeniden spot ışıklarına çıkarıyor. 1973'te Arap İsrail savaşında, İsrail'e karşı Arap hareketini zayıflatmak için Irak'ta Barzani'ye karşı Kürt hareketine yönelmişti. Şimdi Saddam'ı devirmek için, bölgedeki dost ve müttefiki Türkiye ile beraber Irak Kürtlerini ayaklanmaya çağırıyor. 1973'lerde Barzani'ye destek veren ABD'nin 1975'te Barzani'nin başarısını engellemek için yaptıklarının anımsanması gerekiyor.

Kürt hareketleri içinde şu an etkin gözükten geleneksel önderlik olarak nitelenen Barzani ve Talabani hareketleriyle, Türkiye'de etkin olan PKK ağır basıyor. Bu hareketleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Geniş bir irdelemeyi gerektiren bir soru soruyorsunuz. Talabani, uluslararası alanda kabulün ilk adımı. Barzani bir simge. PKK ise kabul edilmiş bir önderlik. Çok mu kısa oldu?

Sizce Kürt sorununun çözümü nasıl olmalı. Özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık biçimindeki çözüm önerilerine nasıl bakıyorsunuz?

Bu sorunuza yanıtlarken Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sınır ötesi harekâtlarının dördüncüsünün sürdüğünü düşünüyorum. Yani ABD'nin koruması altındaki Irak'ın bir bölgesi, 36. paralelin kuzeyi, ABD'nin güvenilir müttefiki Türkiye tarafından bombalanıyor.

Bunları, her an büyük değişikliklerin yaşandığı bir bölgesel sorunda, hemen bir çözüm önerilemeyeceğini anlatmak için söylüyorum. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kadim dostu Talabani federe bir çözümden yana. Özal'ın bir Kürt milletvekiline söylediği çözüm de bu. Kürt dostlarımdan Türkiye'de yaşayanlardan büyük bölümünün gönlü bağımsızlıktan, ayrı bir devletten yana.

PKK'daki Körfez savaşı değişimlerinin bir ölçüde yumuşattığı bağımsızlık çözümü dışında, yurtdışındaki Kürt örgütlerinin otonomiye çözüm olarak gördükleri biliniyor. Çözüm konusunda üretilen düşüncelerden daha birçok örnek verilmesi mümkün. Çözüm arayışı daha uzun yıllar sürecektir gibi geliyor bana. Tartışılmasının yararı da var. Tartışma zemininin kayganlığı ise çözüm konusunda en büyük engel bence. Benim bu konuda herhangi bir önerim, doğal ki, olamaz. Ama, tartışmanın ortak paydasının Türk ve Kürt halklarının kardeşliğinden ve ortak iradelerinden geçtiğini söylemenin, doğru «çözümü yakalamak için en temel şart olduğuna inandığımı» söylemeliyim diye düşünüyorum. Sorunu ABD'nin Ortadoğu'da kurduğu son tuzaklara düşmeden çözecek bir birikimimizin olduğuna inanıyorum, inanmak istiyorum.

TOMRİS UYAR

1941, İstanbul doğumlu. Öykü yazarı ve çevirmen. Arnavutköy'deki İstanbul Amerikan Kız Koleji'ni ve İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi. İlk öyküsü «Kristin» 1965'te Türk Dili dergisinde yayımlandı. Daha sonra çeşitli dergilerde öykü ve yazıları yayımlandı. Öykülerinde yalın ve duyarlı bir evren kuran Uyar, daha çok toplum yaşamındaki değişimi ve bu değişimin birey üzerindeki etkilerini konu aldı. Eserlerinden bazıları. Yaz Düşleri/Düş Kışları, Rus Ruleti, Yürekta Bukak, Gündökümü, Günlerin Tortusu, Yazılı Günler.

Kürt sorununa nasıl bakıyorsunuz? Türkiyeli bir aydın olarak gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Vereceğim yanıt ister istemez bir masabaşı yanıtı olacak. Çünkü bir olayı doğrudan yaşamadan, taraflardan biri olmadan o olay hakkında fikir yürütüldüğünde işin içine mutlaka aksaklıkların girdiğine inanıyorum. Bu yüzden bilen biri olarak yanıtlamam mümkün değil ama bir Türk aydını, yazarı olarak çok ilgilendiğimi, günü gününe gazetelerden izlediğimi söyleyebilirim. Tabii ki bu olayların ne kadar gazetelere yansıyor, benim bu konuda karar verebilmem için elimin altında ne kadar bilgi varsa tartışılır. Ama burada da ters bir mantık söz konusu, şöyle ki elimde yeteri kadar bilgi olmaması, var olanları kesin doğru haline getiriyor. Türk yurttaşına yeteri kadar bilgi vermemeyi insan haklarının ihlali olarak görüyorum. Benim burada oturduğum yerde haber alma özgürlüğüm ihlal ediliyorsa, oradaki insanların yaşama özgürlükleri haydi haydi ihlal ediliyordur.

Kürtlerin varlığını yadsıyan 70 yıllık resmi politika son dönem sarsıldı. Bu değişimin nedenleri sizce neler?

Resmi çevreler bu uygulamaların kâğıtta kalacağını çok iyi biliyorlar. Bu yüzden belki Batı'ya karşı bir özgürlük havası yaratmak için ya da şimdiki iktidarı sürdürebilmek için böyle bir özgürlük havası yaratmayı düşünmüş olabilirler. Bunun gerçekten olduğunu sanmıyorum. Birdenbire bir şeye ihtiyaç vardı. Bir olaya, bir özgürlük gösterisine ihtiyaç vardı. Bu konu bulundu, çünkü bu konunun nasıl olsa bastırılabileceğini deneyimleriyle biliyorlar.

Bu noktada Körfez krizinin ve ABD'nin bir fonksiyonu var mı, sizce?

Körfez krizinin var. ABD'nin rolünü sığınmacılardan sonra zaten gördük. Kürt kartı dikkat edilirse krizin ortasından sonra gündeme geldi. Saddam'ın devredileceği umudunun ortadan kalkmasının çaresizliği içinde bu konu bizim Batı'ya karşı insan haklarına saygılı olduğumuz görüntüsünü verdi. ABD'nin gözünde ne olduğunu tam olarak saptayamıyorum.

Bu sorunun gündeme gelmesinde PKK önderliğinde verilen ve yer yer kitlesel boyutlara varan mücadelenin etkisi olmuş olabilir mi? Ne dersiniz?

Bunu cevaplamak gerçekten güç. PKK'dan için için ürkülse bile devlet olarak yıldıklarını ve buradan hareketle bazı değişiklikler yaptıklarını sanmıyorum. Kürtler ne yazık ki çok fazla bölünmüş bir halk. Bu halkın bir araya gelme olasılığı o kadar zayıf gözüküyor ki bu konuda söylenen her şeyin günlük siyasete göre olacağını sanıyorum. Ayrıca şunu söylemek istiyorum, benim bir aydın olarak en çok korktuğum şey milliyetçiliktir. 19. yüzyıldan kalma milliyetçilik son zamanlarda yeniden hortluyor. Milliyetçiliğin beni en ürküten tarafı başta haklı olmasıdır. Kendi geleneklerine, diline vs. sahip çıkma gibi çok insancıl bir amaçla ortaya çıkar ama çıktıktan sonra bir baskı unsuru olmaya başlar. Çok kısa bir sürede ezilenler ezenlerin konumuna geçebiliyorlar. O yüzden hiçbir milliyetçi hareketi tam olarak kavramadan ya da nereye kadar uzanacağını anlamadan desteklemek benim içimden gelmiyor, başta çok haklı bulsam da.

«Ezen ulus, ezilen ulus» nitelemesine bu noktada katılıyor musunuz? Türklerle Kürtler arasındaki ilişkinin ezen ulus ezilen ulus nitelemesine oturduğunu söyleyebilir miyiz?

Şu an bir Kürt devleti olmadığı için ulus kelimesini biraz fazla

buluyorum. Kürtlerin ulus kurabilme özelliği olabildiğini biliyorum ama terimleri doğru seçmek gerekir diye düşünüyorum. Çünkü Kürt değiliz ama biz de ezilen kesime giriyoruz.

Kürt sorununun sizce en makul çözümü ne olabilir. Sizin kafanızda nasıl bir çözüm önerisi var?

Bir kere Kürt halkının kendi içindeki ayrı görüş faktörlerinden ne kadar ödün vereceklerini ve nasıl bir çizgi izleyeceklerini görmek gerekir. Yani ortak amaçlarının ne olduğunu saptamak gerekiyor. Bu kadar dağınık ve bölünmüş iken ortak bir çizgide onlar birleşmeden, biz onlar adına ne yapabiliriz? Önce onlardan bir ses gelmesi gerekiyor. Somut bir biçimde öncelikle ne istendiği anlaşılmalı. Bence bir halka sadece konuşma ve şarkı söyleme özgürlüğünü tanımak ama okulunu engellemek, kültürünü, edebiyatını gelecek kuşaklara anlatmasına izin vermemek özgürlük vermek olmasa gerekir. Bu halk sadece şarkı yarışmalarına katılmayacak galiba! Bu kadar hazin ve komik bir durum.

Yani çözüm konusunda ilk önce onların ne yapmak istediğini görmek lazım diyorsunuz?

Yalnız bu, bakalım ne yapacaklar şeklinde değil, belli örgütlerin onları birleştirmesiyle ilgili söylediğim. Dolayısıyla büyük ölçüde bu, örgütlerde yer alan insanlara bağlı. Eğer bir savaş olmazsa halk kitleleri kendi başlarına birleşemezler. Savaş çok önemli bir şey, çünkü insanlar için asıl denektaşı savaş. Belki de Türkiye hiç savaştan geçmediği için içi içindeler alan unsurların neredeyse aldıkları belirsiz. Savaş kötü bir deney olsa da kaypaklıkları ortadan kaldırıyor. Toplu mukavemet getirecek, ama bundan sonra da çözülmek mümkün.

Kürt hareketleri içinde şu an etkin durumda Barzani, Talabani ve PKK hareketleri var. Bu hareketler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Doğrusunu isterseniz çok fazla bilmiyorum. Kaypak ve her an değişebilir ipuçları görüyorum. Abdullah Öcalan'ın ve Talabani'nin konuşmalarını okuyorum ve söylediklerine tamamen inanmıyorum. Benim inandığım bir şeye bütün gücü inanmak olan bir halk kitlesi ancak körükörüne inanabilir. Benim onlar hakkında söylediklerim aslında hiç önemli değil ama onların neye inandığı önemli ve bir körükörüne inanma tehlikesi bekliyor.

Yüceltilmiş lider tehlikesi var. Çünkü artık silahla poz vermek vs. bana çok çağ dışı geliyor. Yalnız bu çağ dışı tavırlara inanan kitleler çoksa hareketin özgürlüğe kavuşması belki bir süre sonra oraya mahkûm olmayı getirecek. Ben Saddam'la Talabani'nin öpüşmelerini gördüğüm zaman iğrenti duydum. Dünyada liderlere inanan ulusların hiçbir zaman özgürlüğe kavuşamayacaklarını düşünüyorum.

Türkiyeli aydınların bu olaylar ve Kürt sorunu karşısındaki tavrını nasıl buluyorsunuz? Bu konuda yeterli tavrı alabildi mi Türkiyeli aydın?

Aydın eğitim görmüş, okumuş-yazmış ya da yazı yazan, resim yapan kişi değildir. Yaşadığının hesabını verebilen, yaşadığı toplumda durduğu yerin hesabını verebilen ve bunu yaşamı süresince çizgi halinde geliştiren ama değiştirmeyen kişidir aydın. Aydın, bir amaç içinde kendini değiştirmeyen kişidir; kendini değiştirebilir, geliştirebilir, bazı fikirleri zamanla esneklik kazanabilir, ama içinde o değişmeme tohumu ya da namusu yoksa ya da kendine karşı namuslu değilse ben o kişiyi aydın saymam.

Bu şekilde düşünersek Türkiye'deki aydınlar belki haber alma özgürlükleri kısıtlı olduğundan, meselenin söz söyleyecek kadar içine girebilme cesaretini gösteremediler. Bir kısmı, benim gibi 'çok iyi bilmediğim bir konuda nasıl bir fikir yürütebilirim, ancak bir insan olarak, aydın olarak fikir yürütebilirim ama taraflardan biri olmadığım için doğrudan bu işin içindeymiş gibi davranmamak gerekir' diye düşünmüş olabilirler. Bir kısmı da belki göstermelik bir ilgi duymuştur ama iş kendilerinde biticekse sonuna kadar savsaklamışlardır. Özellikle parti içindeki kişilerde böyle bir davranış görüyorum. Bu kadar çok Güneydoğulu milletvekili varken Kürtçenin serbest bırakılması (yaşğın ne kadar kalktığı su götürse) ile ilgili yasanın Özal tarafından gündeme getirilmesi beni çok ürkütüyor.

«Konuya vakıf olmadıkları için taraf olamadılar» diyorsunuz. Bu belki politik olarak taraf olmamayı açıklayabilir, ama bir de insani düzlemde taraf olmak var. Bu noktada Türkiyeli aydınlar yeterli tavrı gösterdi mi?

Alamadı. Bunun nedeni yasaklar, bilgilendirme eksikliği olabilir ama daha temel bir nedeni var. Sanıyorum Türk aydını biraz yığın.

Yılgınlık da aydına yakışmayan bir tavır olsa gerek. Örneğin bir bildiri söz konusuysa şöyle düşünüyor «*imzalayayım, ama artık biliyoruz ki bildirilerin çok fazla anlamı, etkisi kalmadı.*» Yanılmıyorsam yeni bir tavır nasıl saptanabilir düşünmek gerekiyor. Bu konuda aydınlar topluca ne yapabilir, bu düşünülmeli. Yoksa sanıyorum ki aydınlarımızın büyük bir çoğunluğu böyle bir bildiriye imza atar. Ama bildiriye imza atmak bizde bir tatmim meselesi olmaya başladı. Çünkü bir şey çıkmıyor. Bir haftada üç bildiriye imza atmak eğer sonuçta bir şey çıkmayacaksa pek hoş olmuyor. Bence bu yine de demokratik sisteme inanılıyorsa mecliste başlatılan bir hareketle daha kolay yoldan, daha ivedi biçimde çözüme ulaşır.

Kürt aydınları ile Türk aydınları arasında sıcak bir ilişki yok. Oysa Batılı aydınlarla bu ilişki daha fazla. İki halkın ve aydınlarının birbirleriyle yakınlaşması açısından önemli olan bu diyalogun sağlanması için neler yapılabilir?

Batılı aydının bu meseleye herhangi bir özgürlük meselesine baktığı gibi baktığına inanıyorum. Onlar konuya daha uzaktan, daha nesnel ve daha serinkanlı bakabiliyorlar. Biz ise daha farklı bir konumdayız. Mesela, Kürt milliyetçiliği bir müddet sonra bizim hayatımızı da tehdit edebilir. Buyüzden biz bütün Kürt hareketlerini tabii ki aynı kefeye koyamayacağız. Nasıl ki bizde onlar için olumsuz yaklaşımlar varsa bir müddet sonra belki de haklı olarak onlarda da bize karşı olumsuz davranışlar gelişecek. Çünkü biz yıllardan beri onlara «Türk» dedik, «uydurulmuş Türk» dedik; bu yaklaşımların onlarda bir iz bırakmaması mümkün değil. Demin dediğim gibi somut ipuçlarını görmeden nasıl karar verilebilir bilmiyorum!

CAN YÜCEL

1926 yılında İstanbul'da doğdu. Eski Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Âli Yücel'in oğlu olan şair Can Yücel ortaöğrenimini Ankara Erkek Lisesi'nde tamamladı. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü'nde ve İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde yaptı. Bir çevirisinden dolayı 12 Mart döneminde 7.5 yıla hüküm giydi. 1974'te aştan yararlanarak serbest kaldı. Eserlerinden bazıları: Yazma, Sevgi Duvarı, Bir Siyasinin Şiirleri, Ölüm ve Oğlum, Şiir Alayı, Rengârenk, Gökyokuş, Beşibiryerde, Çok Bi Çocuk.

Sayın Can Yücel, savaş çıktı çıkacak derken sonuçta gerçekeşti. Bu savaş konusundaki düşünceleriniz nedir?

İlk bakışta çok abes, yersiz bir savaş gibi görünüyor. Ama altı kazındıkça böyle olmadığı görülüyor. Bu savaş, Sovyetler'le Doğu Avrupa ülkelerinin milletlerarası güçte bir blok olarak pazarlık masasından çekilmesinden sonra meydana boş bulan emperyalist ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden ve yeni biçimde sultanı altına alma girişimiyle, Irak'ın anti-emperyalist çıkışından patlak vermiştir. Irak'ın devletçi siyasi yapısı ve Saddam'ın kişiliği bu gerçeği değiştirmez. Saddam'ın Kuveyt'i işgalden önceki istekleri İran savaşından uğradığı zararların tazminatından bir de petrol fiyatlarının artırılmasından ibaretti. Daha, kara kuvvetlerinin çatışmaya girmedeği şu günde, ABD'nin günlük savaş masrafı 500 milyon dolardır. Petrol fiyatları 40 dolar etrafında seyretmektedir. Bir ironi ile denilebilir ki şu an Irak'ın savaş öncesindeki istekleri tersinden karşılanmış durumda. Bu hesaba bakılarak başta da söylediğimiz gibi bu savaş abes ve gülünç görülebilir. Ama kazanmayağı öyle değildir. ABD,

Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı sonunda emperyalistlerin çizdiği geometrik sınırları matematiksel bir değişime uğratmaya karardır.

Kürt sorunu konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizin için Kürt sorunu nedir?

İki cevabı davet eder bu soru. Birisi cumhuriyet yani Kemalizm bileşiminin tarihi kökenlerine dokunmak lazımdır. Bunlar İstiklal Harbi'nde de başlamış değil, Balkan Harbi'nde zirvesini bulan tarihi noktadan köklenir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılıp, çözülmesi olgusuna karşı bir tepki doğmuştur. O da ne olursa olsun azınlıkları yok sayarak «Mıstık-ı Milli» çerçevesinde Türk egemenliğindeki herkesi Türk ederek toparlama karardır. Cumhuriyet de Kürt sorununa Lozan'da verdiği tavize rağmen, sonraki gelişmelerde bu sözünden caymıştır. Bu asimilasyon politikasının ötesinde bir uygulamadır. Türkiye'de asimilasyon âdeta Türkleşmeden hak elde edilmez çıkmazına sokulmuştur. Bu çıkmaz, Kürdistan'ın alabil-
diğine geri kalmasına ve uygarlık nimetlerinden yoksun bırakıl-
masına yol açmıştır. Âdetafukara bırakarak, ezerek asimile edilmeye
çalışılmıştır. Bir mesele daha var: Bu tarihi çerçeve içerisinde sadece
Kürtlere değil tüm azınlıklara karşı aynı politika uygulanmıştır. Yani
biz yok saymak politikasını asimilasyon sanmışız. Bütün çelişki de
buradan doğmaktadır.

**Yaklaşık 10–15 yıldır bu bölgede vahim olaylar yaşanıyor. Türk aydınının bu olaylar karşısındaki tavrını nasıl değerlendiriyorsu-
nuz?**

Güneydoğu'daki Kürt halkının hakları tanınmadıkça bizim de
Türk olamayacağımız ve bu millileşme sürecini bütünleyemeyece-
ğimiz bir gerçektir. Bu ölüm kalım sorununun çözümü ise eski ve
geleneksel Misak-ı Milli daha doğrusu «Mıstık-ı Milli» anlayışını
bir yana bırakıp değişen dünyanın ve değişen koşulların ışığı altında
bu davaya gerçekçi bir açıdan yaklaşmaktan geçer. Bu savaş
sonrasında ise Ortadoğu'da belirecek devletler ve milletler
coğrafyası içinde bu eskimiş anlayışı sürdürmek büsbütün
zorlaşacağı gibi bu doğal seyri ABD'nin koşacağı zorlamalarla dur-
durmaya çalışmak da akıntıya kürek çekmek olacaktır.

**Aydın olmanın en önemli ölçütü bir olayı içinde yaşarken
yargılamak ve tavır almak değil mi? Tam da bu noktada Türk**

aydınının özellikle bu konuda yeterince tavrı aldığını söyleyebilir miyiz?

Bu sorunuza olumlu yanıt vermek güç. Bu da zaten Türk aydınının gerçek aydın kavramına tam anlamıyla ulaşamadığını göstermektedir. Öte yandan bu nitelikteki aydınlarımızın toplumumuzda devletçe ve kamuca uğradığı baskılar ve bu baskılara hâlâ maruz kalabilmeleri gerçeği söz konusu. Kısacası denilebilir ki, gerimizde bıraktığımız imparatorluk kalıntısı anlayışlar daha sonraki tarihi dönemde dört dörtlük bir özgürlük savaşı vermemiş oluşumuz, aydın kesimlerimizde özgürlük anlayışının gereği gibi yeşermesini önlemiştir. Bu, millileşme sürecini de kösteklemiş ve onun üzerinde kurulacak evrensel perspektiflere varmamızı engellemiştir.

Bu tavırsızlık durumu sadece baskı ile açıklanabilir mi? Susmak yanlışla katılmak olmuyor mu?

Ben de ona işaret etmek istedim. Türk aydınında görünen bu eksiklik sadece bu yolda uğradığı baskılarla açıklanamaz. Bu baskılar değindiğimiz oluşu geciktirmiş olabilir. Ancak genelde pasif diyebileceğimiz bu davranış manzumesini olduğu gibi mazur göstermeye yeterli değildir. Bunun daha temelde yatan nedeni, dediğim gibi millileşme ve özgürleşme sürecinin ağır gitmesidir.

Kemalizmin bu noktada Türk aydını üzerindeki etkisi ne olmuştur?

Buna da tarihi bir perspektiften bakmak lazım. Hikmet Kıvılcımlı'ya «Kürt meselesi hakkında ne düşünüyorsun» diye sormuşlar, «sıkıyor» demiş. Şimdiye kadar sıkıyor politikası geçerliydi, en müspet düşünenler de dahil. Onun dışındakiler de neye mal olursa olsun, ne olursa olsun «Mıstık—ı Milli»nin muhafazası, Türkiye'nin bölünmezliği gündemin baş maddesi sayıldığından ötürü, Türk aydını en sekte milliyetçi tavrına bürünebiliyor. Zamanında TİP etki göstermiştir. Onlar da Türkiye'de sosyalizm kurulsaydı, Kürdistan'da kurtulur anlamında meseleye yaklaşmışlardır. Onun da geçerliliğinin olmadığı ayan beyan ortadadır. Oysa Türkler milliyetçi kişiliğine kavuşabileceklerse bu ancak Kürtlerin milliyet mevcudiyetini tanımaktan geçer. Türk aydını için sorun Kürtlerin milli varlığını tanıyarak âdeta kendi milli varlığının bilincine varmak noktasındadır.

Başka ülkelerin en ileri değer yargılarını (demokrasi, insan hakları vs.) Türkiye'ye aktarmak isterken bu konuda sessiz kalmak bir çifte standart değil mi?

Tabii haklısınız. Böyle bir vebal üstümüzde. Aydın olarak kendimizi evrensel anlamda insan haklarına layık görüp de aynı hakları başkalarına tanımakta ayak sürümek insan haklarının dayandığı insanlık anlayışına sığmaz. Ama kendimize layık gördüğümüz bu hakları kendimiz için kazanmakta da pek girişken olduğumuz söylenemez. Bunda aydın kesiminin geniş sınıfsal katmanlardan gerisinde destek alamamasının da payı var. Bunu bir mazeret olarak, bir bahane olarak ileri sürmüyorum. Çünkü aydın aynı zamanda kendisine aydın denmekle o sınıfsal katmanlara öncülük etme görevini de üstlenmiş bulunmaktadır. Koşullar ne olursa olsun bu yönde tarihi anlamda bir çaba göstermediğimiz meydandadır.

Milli Mücadele size göre ulusal bir hareket miydi ve Kürt halkı bu mücadelenin neresinde duruyordu?

İstiklal Harbi bütün Türkiye halklarını içine almaktan çok «kalembay» ve «kılıçbayların» ittifakına dayanmıştır. Yani askeri ve sivil bürokratların ağa sınıfıyla ve belirli ölçülerde de merkantilist kesimlerle ittifakına dayanır. Bunun için büyük çapta bir halk hareketi sayılması güçtür. Böyle bir halk hareketi olsaydı daha cumhuriyetin ilk ilanı günü toprak reformu çıkardı. Aynı şey Kürtlerin katkısı bakımından da söz konusudur. Kürtler de ağalar vasıtasıyla İstiklal Harbi'ne sokulmuşlar ve orada cumhuriyetin komplolarına, entrikalarına maruz kalmıştır hareket. Ve yapılacak pazarlık tarihi nedenlerden ötürü halkı içine alamadığı için güdük kalmıştır.

Lozan'da Kürdistan'ın emperyalistler tarafından bölüşüldüğü, parçalandığı düşüncesi var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz

Kürdistan yeterine Kürt interlandının parçalanması diyelim onu. Bu durum genel Ortadoğu politikalarının bir parçasıdır. Bunlar bütün Arabistan'ı da parçalamışlar.

Peki Lozan'la birlikte Kürt halkı mazlum duruma düşürülmüşse, nasıl oluyor da Kurtuluş Savaşı «mazlum milletlere örnek» gösterilebiliyor?

İstiklal Harbi'nin karakterine baktığımız zaman altında yatan

olgu şu: Emperyalistlere veya onların maşası olan Yunanlılara karşı savaş veriliyor. Bu bakımdan emperyalist aleyhtarı bir hareket temelde. Ancak Mustafa Kemal işi uzatmamak gerektiğinin farkında çünkü eğer iş uzarsa cıvıyacak. Zaten programı Batılılaşmaktan geçiyor. Yani emperyalistlerle anlaşma, uzlaşma kıvamında bir politika. Ve sonuçta ortaya hiç de sol denemeyecek bir bünye çıkıyor. Bundan dolayı Kürdistan'da yapılanlara şaşmamak lazım. Çünkü cumhuriyetin anti-emperyalist davranışı verdikleri harple sınırlıdır. Cumhuriyet hareketinin anti-emperyalist tanınmasının bir nedeni de o ara dünyada anti-emperyalist hareketlerin çok sınırlı olmasıdır.

Türk solu ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi dünden bugüne nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mesele tarihi gelişimi içerisinde değişiklikler gösteriyor. Bugün vardığımız nokta, Türk solu için Kürt sorununun hayati bir sorun olmasıdır. Ancak burada Türkiye işçi sınıfının bu soruna nasıl baktığı çok önemli. Sol aydınlar arasında Kürt meselesine bakış değişmektedir, ama işçi sınıfı içerisinde nasıl olduğu daha belirsizdir. Solun dayanağı işçi sınıfı olduğuna göre bu nokta çok daha önemlidir.

Bu sorunun çözümü sizce nasıl olmalı? Yani özerklik, federatif yapı veya bağımsızlık; hangisi daha makul bir çözüm gözüküyor size?

Bu, Kürt hareketlerinin isteklerine, gücüne bağlı. Şimdiden bunları istiyoruz gibi geniş çaplı bir programdan çok meseleyi siyasal dengeler içinde görmek lazım. Hedef tabii özerklik. Ama bu hedefin etrafındaki öneriler deste deste gelmelidir, güçlerine göre gelmelidir. Bu aynı zamanda Türkiye'deki merkezi hükümetin yapısına da bağlıdır. Türkiye'de bu meselinin halli, Kürtlerin verdiği mücadelelerin sol üzerinde ki, işçi sınıfı üzerindeki etkisine bağlıdır. Bu etkiler öyle bir mecraya dökülebilir ki hızlı bir uyanma ve hızlı bir kendine gelme yolu açılabilir.

Özerklik dediniz. Peki Kürt ulusal hareketi ayrılma hakkını öne çıkarırsı bu yaklaşıma bakış açınız ne olur?

Bu milletlerin kendi kaderini tayin ilkesine dayatılmalıdır. Böyle bir kararın olgunlaşması söz konusu olursa, koşullar buna elverişli hale gelirse, doğrusu bana göre özerkliktir, çünkü daha insanidir.

Türkiye'nin bütünlüğü içinde daha iyi bir çaredir. Dünyada federatif bünyelere doğru doludizgin gidildiği bir günde, Türkiye'de de bu eğilimin güç kazanması hiç yanlış olmayacaktır.

Bugün Kürt hareketlerine baktığımızda geleneksel önderlikler dediğimiz Talabani ve Barzani hareketleri ile PKK'nın ağırlık kazandığını görüyoruz. Bu hareketler hakkındaki düşünceleriniz ne?

Ben öteden beri fedaal kökenli, milliyetçi Kürt hareketinin etkin olamayacağına inanmışımdır. Çünkü emperyalistlerin geçici tedbirleri ile bu sınıfsal yönetim –Yani Talabani, Barzani yönetimi– bir noktada birleşmektedir. Bunun örnekleri vardır. Şah'la birleşmişlerdir. Emperyalizmin maşası haline gelmişlerdir. Şimdi de aynı ölçülerle hareket edilmektedir. Demin değindiğimiz gibi sınıfsal ağırlığın, bulunduğu ülkenin işçi sınıfıyla birlikteliğinden alan milli mücadele hareketi çok daha önemlidir. Ben PKK'nın bu hareketler içerisinde en olumlu merkez olduğu kanısındayım.

Son gelişmeler ABD'nin bölgede uzun süre kalacağını gösteriyor. «Çevik Kuvvet» projesi, Türkiye'nin garantörlüğü söz konusu. Bu durumun genelde bölge üzerinde özeldi ise Kürt hareketleri üzerinde nasıl bir etkisi olabilir?

Özerklik konusunda birtakım mesafelerin alındığı gözüküyor, ama arkasından emperyalizmin oyunları da gelecektir. Mesela, bence Irak'ta Saddam iktidarına karşı tepki anti–Amerikan bir tepki haline gelecektir. Amerikalılar da bunun farkında, bu yüzden kamufle siyasetleri gütmeye çalışıyorlar. Türkiye'yi filan içeri alarak kendilerine karşı doğacak öfkeyi perdelemek istiyorlar. Çünkü bu gidişle milliyetçi hareketler karşılarında Amerika'yı bulacaklar ve Amerikan aleyhtarı büyük akımlar çıkacaktır ortaya.

Son dönem ABD'nin ve ona bağımlı olarak Türkiye'nin izlediği politikaların bir amacı da Kürt hareketlerini evcilleştirmek olabilir mi? Ne dersiniz?

Böyle bir tehlike mevcuttur. Yalnız sınıfsal yapı önemlidir. Belli bir özerklik payı Kürt halkını sanayileşme sürecine sokacaktır. Bu sanayileşme süreci işçi sınıfının güçlenmesini ve yönetimde bulunan feodal unsurların gücünün azalmasına neden olacak. Türkiye'de bu GAP projesinden doğan gelişmede bu yöndedir.

GAP projesinin bölgedeki etkisi üzerinde değişik bir görüşler var. Mesela GAP'ın getireceği nimetlerle oradaki insanların nispi bir ekonomik refah içine girmesinin radikal Kürt hareketlerinin etkisini kıracağı düşüncesi var. Siz daha farklı bir bakışa sahipsiniz.

Tam tersi. Çünkü ekonomide şöyle bir şey vardır: Çok ezilme ezginlik doğurur. Belli koşullarda iyileşme özgürlük isteğini de beraberinde getirir. Çünkü işçi olmak demek Marksist tabiriyle özgürleşme planı demektir. Ancak bağımsızlık, özerklik gibi düşünceler sınıfsal özgürleşmekten geçer. GAP projesi de sanayileşmeyi ve işçileşmeyi birlikte getireceği için bir bakıma Kürdistan'da işçi sınıfının doğmasına ve özgürleşme sürecinin hızlanmasına neden olacaktır. Bu süreçte radikalleşme sürecini hızlandıracaktır.

Bölgedeki hiçbir ülkede yıllardan beri Kürt meselesi çözüme ulaştırılamadı. Bunda dış etkilerin payı kadar, Kürt hareketlerinin de payı var mı? Ne düşünüyorsunuz?

Var. Bölge coğrafyası son derece dağlık, kent merkezlerine uzak vs. Bu durum bölge insanların büyük kısmını buralara getirdi. Ve bunların büyük çoğunluğu şimdiye kadar asimilasyona kurban gitti. Fakat şimdi asimile edilmiş gibi gözüken bu kitleler arasında Kürt bilinci doğmaya başladı. Bu açık süreç içerisinde hızla kapatılabilir.

Kürt hareketini «Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek isteyen emperyalizmin oyunu» olarak gören bakış açıları var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Emperyalizmin her şeyi kullandığı gibi burada da manipülasyona, ayak oyununa başvurmaktadır. Türk hükümetlerini sıkıya sokmak için Kürt hareketlerini kullanabilir ve kullanmıştır. Ancak tüm bu ayaklanmaları ve Kürt çevresindeki hareketleri emperyalizmin parmağı bellemek aptallık olur. Çünkü ortada böyle hareketlerin çıkması için bir sürü koşul varken; bunların hepsini emperyalizmin oyununa bağlamak saçmasapan bir şey olur.

Kürtlerin özgün bir kültüre sahip oluşu, ayrı bir ulus olduğu, yaşamsal çelişkilerin yalnız sınıfsal değil ulusal bir yanın da olması hemen hemen hiçbir şekilde Türk edebiyatına yansımamıştır. Bu alan bir tür «tehlikeli bölge» olmuş. Bu durumun nedenleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Türk aydını bu meselede dile gelmiş değildir. Cemal Süreya Kürt asıllıdır. Cemal Süreya'da kaç tane bu meseleyle ilgili ürün bulabilirsiniz. Tahsin Saraç Kürttür. Durumun ağırlığı edebiyatta bu sorunun yansımaları güçleştirmiştir. Mesela Yaşar Kemal'e sorarsan Yaşar Kemal bu davaya hizmet ettiği kanısındadır. Ama açıkça elle tutulur planda hiçbir şey söylememiştir. Sadece Kürt tipleri verilir, o da genel sefaletin bir parçası olarak oturtulur yerine. Onun ötesinde hal çaresi konusunda bir şeyler söylenmez. Tabii ki edebiyat hal çaresi göstermez ama halçaresinin ip uçlarını verir. Bu da sorunun merkezi hükümet tarafından çok ağır baskıyla yürütülmesi ve Türk aydınının bu baskının altında kalmış olmasından ibarettir. Aslına bakarsan Türk aydın sadece bu meselede değil genel olarak gidişatın karşısında cephe almakta acz göstermiştir. Türkiye'de aydın Kemalizm dışında büyük bir etki ve ağırlık taşımamaktadır.

Kürt sorununda basının tavrını nasıl buluyorsunuz. Mesela İsmail Beşikçi basını «MİT'in yan kuruluşu» olarak çalışmakla suçluyor...

Türkiye'de basın her zaman merkezi hükümetin sultanı altındadır. Tek tek gazetelere baktığımız zaman bile böyledir bu. MİT gazete idarehanelerini işgal etmiş durumdadır. Bu nedenle özellikle böyle ana konularda her zaman hükümetin etkisi söz konusudur. Son dönem sınıfsal yönetim karakteri basına da intikal etmiştir. Parayı veriyorlar düdüğü de çalacaklar.

Ne oldu da 70 yıllık resmi politika değişmeye başladı. Özal geçtiğimiz günlerde verdiği bir demeçte «Kürtlerin hamisi biz olacağız» dedi. Ne dersiniz?

Turgut'un zihninde böyle bir fikir gelişi boşuna değildir. Hatta, Arap, Kürt ve Türk halkalarından böyle birdenbire sözedişi yine Bush'un ilhamıyla savaş sonrası Kürt sorununda da yeni hesaplar yapıldığını, yeni tezgahlara özenildiğini göstermektedir. Şimdi böyle, bir zamanlar ABD planları üzerine Barzani'yi destekleyen Şah Pehlevi kıyafetine bürünmek isteyişi, Ortadoğu'nun savaş sonrasında da ne gibi abes tasvirlerle ve makas işlerine uğrayacağını kanıttır. Bir yanda savaş sonrasında sınırlarının yemin billah ile söylenirken, böyle birtakım hayali oluşumlarla düşüp kalkmak abesle iştiğaldir. Ama harp sonrası için ABD'nin planladığı emperyalist İsrail, Mısır

ve Türkiye üçgeni çerçevesinde bu gibi zorlamalara başvurulması olasılığı büyüktür.

Yüzyıllardan beri yağmalanan bir Kürt kültüründen söz edilmekte. Bir yazar olarak bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Valla, utanarak söylüyorum bu konuda bilgim yeterli değil. Ama Kürt musikisinin arabesk savaşlarda yağmalanması asimilasyon politikasının, daha doğrusu, milli varlığı görmezden gelme ve öyle gösterme çabalarının bir parçasıdır. Bir sanatçı olarak Türkiye gibi etnik çeşitliliği bol olan bir ülkede genel olarak sanatın zenginliğini bu etnik özelliklerin bastırılmasıyla değil, desteklenmesiyle gerçekleştireceğine inanıyorum.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
ASAF SAVAŞ AKAT	7
TAHA AKYOL	15
ÇETİN ALTAN	22
MELİH CEVDET ANDAY	33
MEHMET ALİ AYBAR	36
FİKRET BAŞKAYA	43
MURAT BELGE	53
MİHRİ BELLİ	64
HALİL BERKTAY	80
ALİ BULAÇ	96
DEMİRTAŞ CEYHUN	103
ŞEMSİ DENİZER	108
ABDURRAHMAN DİLİPAK	112
FÜSUN ERBULAK	124
NAZLI ILICAK	129
ATTİLÂ İLHAN	140
MUSTAFA KAPLAN	148
ERCAN KARAKAŞ	157
MEHMET ALİ KILIÇBAY	162
YALÇIN KÜÇÜK	171
ERTUĞRUL KÜRKÇÜ	177
AZİZ NESİN	189
DOĞU PERİNÇEK	197
SUNGUR SAVRAN	232
ALİ SİRMEN	249
SERVER TANILLI	261
METE TUNÇAY	272
ERBİL TUŞALP	281
TOMRİS UYAR	290
CAN YÜCEL	295

Bugüne kadar Kürtlerin tarihi, kültürü ve istemleri hakkında pek çok eser yayımlandı. Ancak Türkiyeli aydınların bu konudaki düşünceleri hâlâ alışılmışın dışına çıkabilmiş değil ve çok fazla bilinmiyor. *Metin Sever*'in bu çalışması Kürt sorununun tartışılmasına katkıda bulunmayı amaçlıyor. «**Kürt Sorunu – Aydınlarımız Ne Düşünüyor**», Sever'in görüşme olanağı bulduğu, siyasal yelpazenin çeşitli kanatlarında yer alan otuz aydınımızın Kürt Sorunu'na yaklaşımlarını toplu olarak okuma fırsatını veriyor.

KDV dahil
25000 Lira

ISBN 975 - 406 - 356 - 7